

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU**

**AZƏRBAYCAN
FOLKLORU
ANTOLOGİYASI**

XX kitab

**(LORU-PƏMBƏK
FOLKLORU)**

BAKI – 2011

Az
A-39

Azərbaycan Respublikası MEA
Folklor İnstitutu Elmi Şurasının
qərarı ilə çap olunur

TOPLAYIB

TƏRTİB EDƏNLƏR: f.e.d., prof. **Hüseyn İSMAYILOV**,
f.e.n. **Əziz ƏLƏKBƏRLİ**

REDAKTORU: f.e.d., prof. **İsrafil ABBASLI**

RƏYÇİLƏR: f.e.d., prof. **Qara NAMAZOV**,
f.e.d., prof. **Məhərrəm CƏFƏRLİ**

Azərbaycan folkloru antologiyası, XX kitab (Loru-Pəmbək folkloru), Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2011.

Azərbaycan MEA Folklor İnstitutunun nəşr etdiyi “Azərbaycan folkloru antologiyası” silsiləsindən olan bu cildə Qərbi Azərbaycanın (indiki Ermənistanın) Loru-Pəmbək bölgəsinin zəngin folklor materialları toplanmışdır. Bu materialların bir hissəsi bu bölgənin tanınmış ziyalıları **Səfali Nəzərli**, **Miraslan Bəkiri**, **Əhməd Hüseynov** və **Bilal Ənsər** tərəfindən vaxtilə yazıya alınmış və çap edilmişdir. **KİTABDAKI FOLKLOR MATERIALLARI TOPLANIB TƏRTİB EDİLƏRKƏN PƏMBƏK MAHALININ QEYRƏTLİ OĞLU BAYRAM ƏHMƏDOVUN BİZƏ TƏQDİM ETDİYİ MATERIALLARDAN VƏ FOLKLOR İNSTİTUTUNUN FOLKLOR ARXIVİNDƏN DƏ GENİŞ İSTİFADƏ OLUNMUŞDUR.**

A 3202050000 Qrifli nəşr

□□□□□□□□u, 2011.

**ÇOXCİLDLİ "AZƏRBAYCAN FOLKLORU
ANTOLOGİYASI"NIN (AFA)
NƏŞR OLUNMUŞ KİTABLARI**

1. AFA, I. Naxçıvan folkloru, tərtib edənlər: Təhmasib Fərzəliyev, Məhərrəm Qasımlı, elmi redaktoru və “Ön söz“ün müəllifi İsrail Abbasov, rəyçilər: Vəli Əliyev, Bəhlul Abdulla, Bakı, “Sabah“ nəşriyyatı, 1994.

2. AFA, II. İraq-Türkman folkloru, tərtibçilər: filologiya elmləri doktoru, professor Qəzənfər Paşayev, doktor Əbdüllətif Bəndəroğlu, redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, rəyçilər: filologiya elmləri doktoru, professor Azad Nəbiyev, filologiya elmləri doktoru, professor İsrail Abbaslı, Bakı, “Ağrıdağ“ nəşriyyatı, 1999.

3. AFA, III. Göyçə folkloru, toplayıb tərtib edəni, Hüseyin İsmayılov, redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, rəyçilər: filologiya elmləri doktoru, professor Qara Namazov, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, Bakı, “Səda“ nəşriyyatı, 2000.

4. AFA, IV. Şəki folkloru, tərtib edənlər: filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, Hikmət Əbdülhəlimov, Ramazan Qafarov, Vaqif Aslan, elmi redaktoru və “Ön söz“ün müəllifi filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, rəyçilər: filologiya elmləri namizədi Hüseyin İsmayılov, sənətşünaslıq namizədi Faiq Çələbi, Bakı, “Səda“ nəşriyyatı, 2000.

5. AFA, V. Qarabağ folkloru, toplayanlar: İsrail Ab-

başlı, Təhmasib Fərzəliyev, Nəcəf Nazim (Quliyev), tərtib edəni və "Ön söz"ün müəllifi filologiya elmləri doktoru, professor İsrafil Abbaslı, redaktorları: filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, filologiya elmləri namizədi, dosent Hüseyn İsmayılov, rəyçilər: filologiya elmləri doktoru Bəhlul Abdulla, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, "Bakı", "Səda" nəşriyyatı, 2001.

6. AFA, VI. Şəki folkloru, tərtib edəni: Hikmət Əbdülhəlimov, elmi redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, "Ön söz"ün müəllifi sənətşünaslıq namizədi Faiq Çələbi, rəyçi filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayılov. Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2002.

7. AFA, VII. Qaraqoyunlu folkloru, tərtib edənlər: filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayılov, Qurban Süleymanov, elmi redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor Qara Namazov, rəyçilər, filologiya elmləri doktoru İsrafil Abbaslı, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev. Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2002.

8. AFA, VIII. Ağbaba folkloru, toplayıb tərtib edənlər: filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayılov, Tacir Qurbanov, redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor İsrafil Abbaslı, rəyçi filologiya elmləri namizədi Əziz Ələkbərli, Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2003.

9. AFA, IX. Gəncəbasar folkloru, tərtib edənlər: filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayılov, Raziyyə Quliyeva, redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor İsrafil Abbaslı, rəyçilər filologiya elmləri namizədi Sərxan Xavəri, Ağaverdi Xəlil, Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2004.

10. AFA, X. İrəvan folkloru, toplayıb tərtib edənlər: filo-

logiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri namizədi Əziz Ələkbərli, redaktoru prof. İsrafil Abbasov, rəyçilər: AMEA-nın müxbir üzvü Teymur Bünyadov, prof. Qara Namazov. Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2004.

11. AFA, XI. Şirvan folkloru, toplayıb tərtib edənlər: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri doktoru Seyfəddin Qəniyev, redaktoru filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov, rəyçilər: filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, Ağaverdi Xəlil. Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2005.

12. AFA, XII. Zəngəzur folkloru, toplayıcılar: f.e.d. Vəli Nəbioğlu, f.e.n. Muxtar Kazımoğlu, f.e.n. Əfsələddin Əsgər, tərtib edənlər: Əfsələddin Əsgər, Muxtar Kazımoğlu, redaktoru: f.e.d. Hüseyn İsmayılov, rəyçilər: f.e.n. Təhmasib Fərzəliyev, f.e.n. Oruc Əliyev. Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2005.

13. AFA, XIII. Şəki-Zaqatala folkloru, tərtibçilər: filologiya elmləri doktoru, prof. İsrafil Abbaslı, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, filologiya elmləri namizədi Mətanət Abdullayeva, elmi redaktoru: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov, rəyçilər: filologiya elmləri namizədi Təhmasib Fərzəliyev, filologiya elmləri namizədi Ramil Əliyev. Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2005.

14. AFA, XIV. Dərbənd folkloru, toplayıcılar: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri namizədi Samilə Xurdamiyeva, tərtibçilər: filologiya elmləri doktoru, Hüseyn İsmayılov, Tahir Orucov, elmi redaktoru: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov, rəyçilər: filologiya elmləri namizədi Sərxan Xavəri, filologiya elmləri namizədi Ağaverdi Xəlil. Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006.

15. AFA, XV. AFA, XV. Dərələyəz folkloru, toplayıb tərtib edənlər: filologiya elmləri doktoru, professor Həsən Mirzəyev, filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri namizədi Əziz Ələkbərli, elmi redaktoru: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov, rəyçilər: filologiya elmləri doktoru, professor İsrafil Abbaslı, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev. Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006.

16. AFA, XVI. AFA, XVI. Ağdaş folkloru, toplayıb tərtib edən: İlkin Rüstəmzadə, elmi redaktoru: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov, rəyçilər: filologiya elmləri namizədi Əfzələddin Əsgər, filologiya elmləri namizədi Muxtar İmanov. Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006.

17. AFA, XVII. AFA, XVII. Muğan folkloru, toplayanı: Bilal Hüseynov; tərtib edəni və elmi redaktoru: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov; rəyçilər: filologiya elmləri namizədi Seyfəddin Rzasoy və filologiya elmləri namizədi Ağaverdi Xəlil. Bakı, "Nurlan" nəşriyyatı, 2008.

18. AFA, XVIII. AFA, XVIII kitab. Şəki folkloru, III cild, toplayanı və tərtib edəni: Hikmət Əbdülhəimov; elmi redaktoru: filologiya elmləri doktoru, professor Hüseyn İsmayılov; rəyçilər: AMEA mğxbir üzvü, filologiya elmləri doktoru, professor Tofiq Hacıyev, filologiya elmləri doktoru, professor İsrafil Abbaslı. Bakı, "Nurlan" nəşriyyatı, 2009.

19. AFA, XIX. AFA, XIX kitab. Zəngəzur folkloru, II cild, toplayanı Rəşid Təhməzoğlu, tərtib edəni: filologiya elmləri doktoru, professor Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri namizədi Rəşid Təhməzoğlu, filologiya elmləri namizədi Əziz Ələkbərli; elmi redaktoru: filologiya elmləri doktoru,

professor Hüseyn İsmayılov; rəyçilər: filologiya elmləri doktoru, professor İsrafil Abbaslı, filologiya elmləri doktoru, professor Qara Namazov. Bakı, "Nurlan" nəşriyyatı, 2009.

***QƏDİM YURD YERLƏRİMİZ: PƏMBƏK
DƏRƏSİNDƏN LORU MAHALINA
UZANAN TÜRK YOLU***

Bütöv Azərbaycanın əzəli torpaqları olan Qərbi Azərbaycanın (indiki Ermənistanın) ən başibəlali bölgələrindən biri də Loru və Pəmbək mahallarını əhatə edən Loru-Pəmbək bölgəsidir.

Tarixi **Loru mahalı** qədim Borçalı diyarının cənubunda yerləşərək onun dağlıq hissəsini əhatə edir. Bu səbəbdən ona “Dağ Borçalısı” da deyirlər. Ümumiyyətlə, Borçalı haqqında qədim mənbələrdə maraqlı məlumatlar var. Tarixçilər etiraf edir ki, Strabonun Qoqarena//Quqarena adlandırdığı ərazi Borçalı qəzasının cənub sahəsini də əhatə edirdi və Loru-Pəmbək mahalları da həmin əraziyə daxil idi. Qoqarena//Quqarena etnotoponiminin er. əv. təxminən 2000-ci ildə indiki Qərbi Azərbaycan ərazisində məskunlaşmış Gögər//Qoqar//Quqar türklərinin adını daşması faktı da göz qabağındadır.

Bu yerlərin qədim sakinlərinin türklər olması ilə məsələ bitmir, sonralar da bu yerlərə yeni-yeni türk boyları axışıb gəlmişlər. Məsələn, türk alimi Kırzıoğlu Qarpapaq türklərindən danışarkən yazır ki, “Borçalı və Qazax adlı iki qola ayrılan bu xalq Qıpçaq uruğundan sayılır, ...bu iki igid atlı-köçəri qəbilələrin Borçalı-Qazax çayları boyunda 2-ci yüzilin sonlarında yerləşdikləri və 1064-cü ildə Səlcuq sultanı Alp Arslanın qarşısında elliklə islam dinini qəbul etdikləri, Türküstandakı qaraqalpaq-qazax ləhcəsində qonuşduqları son dərəcə mühümdür.”

Loru mahalının tarixi ilə bağlı ən maraqlı faktlardan biri də burada qədim Loru türk qalasının mövcud olmasıdır. Lakin bu qala 1236-cı ildə monqollar tərəfindən dağıdılmış, XIV-XV yüzillərdə təzədən bərpa olunmuş, XV-XVIII yüzillərdə İran və Osmanlı qoşunlarının dağıdıcı hücumlarına məruz qalmışdır.

Loru mahalı ilə birlikdə bütün Borçalı eli XVIII yüzilin əvvəllərində Gəncə bəylərbəyliyi tərkibində olmuş, lakin bəylərbəyi Ziyadoğlu 1736-cı ildə Muğanda Nadirin şah elan olunması əleyhinə çıxdığı üçün Nadir şah da şah seçiləndən sonra Borçalı və Qazax mahallarını Gəncə bəylərbəyliyindən alıb, Kartli-Kaxeti çarlığının tabeliyinə vermişdir.

İndiki Ermənistan ərazisindən Azərbaycan türklərinin ilkin qaçqınlıq dövrü də məhz bu ərazi ilə bağlıdır. Belə ki, bu tarix 1801-ci ildə Rusiyanın Şərqi Gürcüstanı ilhaq etməsi və bunun nəticəsində Şəmşəddil və Loru-Pəmbək bölgələrinin rusların əlinə keçməsi anından başlanır.

1801-ci il iyulun 13-də general-mayor Lazerev Qafqaz qoşunlarının komandanı Knorriqə göndərdiyi raportunda göstərirdi ki, Pəmbək əyalətinin 14 kəndindən təxminən 5-6 min nəfər türk əhalisi bölgəni tərk edərək İrəvan xanlığı ərazisinə sığınmışdır. Sonralar Pəmbək əyaləti türklərinin bir hissəsi Rusiyanın itaətinə girmək istəmədikləri üçün üsyan etmiş, 1804-cü ilin iyulunda Pəmbək bəyləri Rəhim bəy və Səid bəyin himayəsi altında bölgədən qaçaraq Qars paşalığına sığınmışlar. Onların geri qaytarılması üçün knyaz Sisianov dəfələrlə Qars paşası Məmməd paşaya müraciət etmişdir.

Bölgəyə ermənilərin köçürülməsi də, təəssüf ki, həmin illərə təsadüf edir. Belə ki, 1804-cü ilin yazında İrəvan xanlığının ərazisindən 2 min erməni qaçaraq rusların himayə-

sinə keçmiş və onlar Loru-Pəmbək bölgəsində məskunlaşdırılmışlar. Həmin il rus qoşunları Şörəyelə də daxil olmuş, 1805-ci il oktyabrın 20-də Şörəyel sultanı Budaqla knyaz Sisianov Gəncədə Şörəyelin əbədi olaraq Rusiyanın tabeliyinə keçməsi haqqında sənəd imzalamışlar.

Sonralar Loru mahalı Tiflis quberniyasının Borçalı qəzasının dörd (Loru, Borçalı, Trialet, Yekaterinenfeld) nahiyəsindən biri və ən böyüyü kimi mövcud olmuş, bölgənin sovetləşməsindən sonra isə Moskvanın Azərbaycan xalqına düşmən münasibətinin növbəti təzahürü olaraq qədim Azərbaycan torpaqlarında yaradılmış Ermənistan SSR-ə hədiyyə edilmişdir. Belə ki, 1921-ci il noyabrın 6-da Gürcüstan İnkilab Komitəsinin sədri Budu Mdivani və Ermənistan Xalq Komissarları Şurasının sədri, Xalq Hərbi İşlər Komissarı Aleksandr Myasnikovun (Myasnikyan) imzaladıqları bəyannamədə Gürcüstanla Ermənistanın dövlət sərhədləri müəyyənləşdirilmiş, bu sənədə əsasən Borçalının Loru nahiyəsi Ermənistan SSR-in tərkibinə qatılmışdır.

Pəmbək mahalı da, Loru mahalı qədər qədim tarixə malik bölgələrimizdəndir. Strabonun dediyi Qoqarena əyalətinə Loru mahalı ilə bərabər Pəmbək mahalı da daxil idi. Pəmbək etnotoponiminin “uca bəylər” (“**pan bək**” şəklində) anlamına gələn etimoloji izahı bizə Dədə Qorqud boylarındakı Oğuz babalarımızı xatırladır.

Loru mahalı sovet dövründə dörd rayon arasında bölüşdürülmüşdür: Allahverdi (sonralar Tumanyan), Calaloğlu (sonralar Stepanavan), Barana (sonralar Noyemberyan) və Vorontsovka (sonralar Kalinino və ən sonda – Taşir).

Qazaxdan Böyük Qarakilsəyə, Gümrüyə gedən yol Dilican dərəsi ilə qalxaraq Ağstafa çayının sahili boyunca uzanır, Dilican şəhərindən sonra isə ayrılaraq dərə boyu

sola burulur. Bu dərə **Pəmbək dərəsi** adlanır. Pəmbək dərəsi boyunca yerləşən ərazilər Pəmbək mahalı adlanır. Bu mahal sovet dövründə iki rayon arasında bölüşdürülmüşdür: Böyük Qarakilsə (sonralar Kirovakan və Quqark) və Hamamlı (sonralar Spitak) rayonları.

İstər dağlardan şütüyərək üzü Kürə doğru tələsən Təvətey (Debed) çayının (qədim adı: **Tona** çayı) vadisi boyu uzanıb gedən yamyaşıl, bağ-bağatlı vadidə salınmış Loru kəndləri, istər əzəmətli Ləlvər, Babakər, Bozabdal, Pəmbək dağları, füsunkar Pəmbək dərəsi, bərəkətli Cadırğan düzü, zümrüd Muşul meşələri, səfalı Soyuqbulaq yaylağı və s. və i. a. ilə bu yerlər babalarımızın ən səfalı yurdlarından olmuşdur. Bundan əlavə, bu yerlər öz gözəlliyi ilə düşmənlərin gözüne də ox kimi batmışdır. Belə ki, vaxtilə erməni astronomu, qatı daşnak, akademik Viktor Hambarsumyan Ləmbəlinin üstündəki Heyvalı aşırımında dayanaraq heyrətlə bu yerləri seyr etmiş, buranı Ermənistanın Kaliforniyası adlandırmış və dərinləndən köks ötürərək “ancaq heyf ki, bu torpaqlarda türklər yaşayırlar” demişdi.

Təəssüf ki, “insanlığın düşməni” olan erməni-haylar öz murdar istəklərinə axır ki, nail oldular və 1988-ci ildə xarici havadarlarının köməyi ilə bu tarixi türk torpaqlarından soydayşlarımızı görünməmiş vəhşiliklə qovub çıxardılar və həmin yerlərə vaxtilə xarici ölkələrdən köçürülüb gətirilmiş ermənilər yerləşdirildilər.

Loru-Pəmbək mahallarının ərazisi tarixi Azərbaycan-türk torpaqları olduğu kimi, ən qədim zamanlardan üzü bəri bu yerlərdə Azərbaycan türklərinin etnogenezində iştirak edən müxtəlif azər-türk boyları yaşamış, burada özlərinin mədəniyyətini, ədəbiyyatını, incəsənətini, folklorunu formalaşdırmış, yaşadaraq nəsillərdən-nəsillərə ötür-

müslər. Bu mahalların sakinlərinin – hər bir ağsaqqalın, ağbirçəyin sinəsində neçə-neçə nağıl, əfsanə, dastan, nəğmə, bayatı, atalar sözü və məsəl, tapmaca və lətifə yurd salmışdır. Bunu bölgədəki hər bir kəndin timsalında görmək mümkündür.

* * *

Loru-Pəmbək mahallarının adamları, Qərbi Azərbaycanın başqa bölgələri kimi, söz qədri bilən, sözü yerində deyən, sözdən söz çıxaran, sözlə insanı ayıldan, tərbiyə etməyi bacaran insanlar olublar. Bəzən isə onlar həm sözdən qorxublar, həm də sözlə qorxudublar, hərdən sözə sığınublar, sözə tapınıblar, sözdən eyməniblər, sözə inanıblar, «Sözümün qavağınnan söz demə», «Sözü cılızdaşdırma», «Sözü çeynəmə», «Sözüm sözdü», «Ağzınnan xeyirri söz çıxsın», «Nə qədər ki, söz mənim içimdədi, mən onun ağasıyam. Ağzımdan çıxdı, oldum onun qulu», «Sözümün yiyəsiyəm»... deyə sözə də canlı varlıq, Tanrı qisməti, ilahi bir pay kimi baxıblar. Öz deyimləri ilə, sözün əsl mənasında, sözdən qala qurublar. Elə ona görə də sözü dədə-baba əmanəti – torpaq kimi, övlad kim, ana, bala kimi sevə-sevə qoruyublar. Çox vaxt öz ləhcəsində danışmayan adamı lağa qoyublar, ona lateri deyiblər: «Bağa çanağınnan çıxıf, çanağını bəyəmmer», «Kənddən çıxannan tatdaşıf», «Filankəs dilini dəyişif»...

Bu ellərdən tanınmış dilçi-alim Afat Qurbanov, görkəmli yazıçı Mövlud Süleymanlı, istedadlı alimlər İsmayıl Vəliyev, Şamil Vəliyev, tanınmış yazıçı-publisistlər Səfalı Nəzərli, Miraslan Bəkiri, Tahir Talıblı, istedadlı qələm sahibi Əhməd Oğuz, Mirzə Ənsərli və b. kimi onlarla, yüzlərlə söz adamlarının çıxması da elə bununla bağlıdır.

Loru-Pəmbək bölgəsinin folklor örnəkləri də öz spe-

sifikliyi, gözəlliyi və özəlliyi ilə seçilir. Hər bölgənin folkloru kimi, bu bölgənin də folkloru orada yaşayan insanların etnik özünəməxsusluğunun, həyat və məişət tərzinin göstəricisi kimi meydana çıxıb.

Qərbi Azərbaycanın başqa bölgələri kimi, Loru-Pəmbək mahalı da son iki yüz ildə Rusiyanın Qafqazı işğal siyasəti ilə bağlı erməni-hay kimi yaramaz bir etnik toplumun xalqımıza qarşı düşmənçilik hərəkatlərinin hədəfinə çevrilmiş, özünün mövcudluğu, dədə-baba torpaqlarının düşməndən qorunması uğrunda qanlı savaqlar aparmaq məcburiyyətində qalmışdır. Bu yolda saysız qurbanlar verildiyi kimi, bölgənin folklor qatında da bu tale öz əksini tapmışdır. Bu baxımdan, “Erməni və şeytan” rəvayəti xüsusilə ibrətamizdir. Erməni əxlaqı, erməni xarakteri, erməni etibarsızlığı, yaramazlığı və s. ilə bağlı çoxlu deyim, məsəl, atalar sözü, rəvayət, əhvalat və s. də bura əlavə etmək olar.

Loru-Pəmbək bölgəsinin camaatı bütün məhrumiyyət və çətinliklərə baxmayaraq, öz nikbinliyini, həyatsevərliyini həmişə saxlamış, ən çətin məqamlarda da zarafat etməyi bacarmışlar. Bunu biz, ilk növbədə bu bölgənin folklor örnəklərində lətifə və məzəli əhvalatların çoxluğunda görürük. Atalar sözü, məsəl və deyimlərin çoxluğu isə bu camaatın müdrikliyinin, rəvayət və nağıllar isə mifik və tarixi yaddaşının qədimliyinin göstəricisi kimi təzahür edir.

Kitaba daxil edilmiş folklor örnəklərinin bir hissəsi bu bölgənin görkəmli ziyalıları olan Səfalı Nəzərli, Miraslan Bəkiri, Əhməd Hüseyinov, Bilal Ənsər və b. tərəfindən vaxtilə yazıya alınmış və çap olunmuşdur. Biz onların bu əməyini yüksək qiymətləndirir və kitaba daxil etdiyimiz mətnlərin hər birinin mənbəyini kitabın sonunda söyləyicilər haqqında olan bölmədə göstərmişik.

Loru-Pəmbək bölgəsi folklor materialları ilə olduqca zəngin olduğu üçün gələcəkdə bu bölgə ilə bağlı Antologiyamızın yeni cildlərinin ortaya qoyulacağı fikrindəyik.

I. MİFOLOJİ RƏVAYƏTLƏR

KİMYƏ TOYUĞU

Rəvayət edillər ki, Pəmbək mahalının Dzman, Hallavar elində bir kişi öz külfətini saxlamaq üçün hər gün Uzun dərə meşəsinə gedər, oradan fısdıq ağaclarının qurumuşundan şələ edib gətirər, onu kömür edib satar, öz ailəsini güclə dolandırarmış. Kişinin arvadı ölmüşdü. İki oğlu var idi. Uşaqlar hələ balaca idi. Uşaqlara baxmaq üçün kişi təzə arvad alır. Yetim uşaqlar analığın verdiyi əzab-əziyyətdə dö-zür, atalarının çətinliklə çörək pulu qazandığını görüb ona analığın onlara yaxşı baxdığını söyləyirdilər.

Bir gün kişi meşədən gələndə şələsini yerə qoyub, pendir çörək çıxarıb, Hamayil bulağının başında Almalı talada yeməyini yemək istədiyi vaxt gözü bir quşa sataşır. Quş gün kimi parıldayırdı. Çox gözəl yaraşığı vardı. O, quşu tutub evə gətirdi. Evdə ona gözəl yer düzəltdi. Evdəkilərə tapşırırdı ki, bu quş barədə heç yerdə heç nə deməsinlər.

Sabahısı atası meşədən gələndə uşaqlar sevinə-sevinə atalarının qucağına qaçaraq, atasının gətirdiyi toyuğun qızıla bənzər yumurtası barədə xəlvətcə atalarının qulağına pıçıldadılar. Ata kömürü bazara aparanda yumurtanı da götürüb satmağa apardı. Bazarda yumurtanı qızıl pula verib evinə qayıtdı. Quş həftədə beş yumurta verirdi. Bu yumurtanı bazarda yalnız bir adam alırdı. Həmin adamdan başqa heç kəsə satmazdı. Kişi yumurtanı sataraq varlandı. Haca getmək qərarına gəldi. Yumurta alana evin yerini göstərdi. Belə qərara gəldilər ki, alan adam pəncərədən öz

torbasını atmalı, yumurtanı götürüb, qızıl pulu verməlidir. Uşaqlar artıq məktəbə gedirdilər. Analıq bu yumurtanın belə baha olduğunu ondan öyrənir. Yumurta alan belə izah edir ki, kim bu toyuğun dənciyini yesə hər gün başının altından yatıb qalxanda qızıl tapacaq. Əgər kim bu toyuğun pətəvəsini yesə, o, padşah olacaq. Yumurta alanla analıq şərt kəsillər. Əgər yumurta alana onun dənciyini və pətəvəsini versə, onda padşah olan zaman analığı da saraya aparacaq.

Uşaqlar məktəbdən gələndə görürlər ki, analıq onlara toyuq əti bişirib, tavanın üstündən böyük qardaş pətəvəni, kiçik qardaş isə dənciyini yeyir. Bu zaman ata Hacdən dönür. Analıq gileylənir ki, bəs böyük oğlanla kiçik oğlan toyuğu vurub öldürdü. Ata oğlanlarına heç nə demədən uşaqlara soyuq yanaşır, onları aparıb meşədə azdırır. Uşaqlar nə qədər axtarıllarsa, atalarını tapa bilmirlər. Çırçır mağarasında qalmalı olurlar. Bir neçə gün meşədə o mağarada qalaraq cır meyvələrlə dolanırlar. Sonra qərara gəlirlər ki, kiçik qardaş gözləsin, böyük qardaş gedib görsün bir tikə çörək tapa bilərmi. Kiçik qardaş axşama qədər gözdüyür, ancaq böyük qardaş qayıtmır. Kiçik qardaş da böyük qardaşı gedən tərəfə gedir. Qardaşını tapa bilməyib bir evdə qonaq qalır. Səhər tezdən başının altından qızılı götürüb ev sahibinə deyir ki, nə üçün mənim başımın altına qızıl qoymusunuz. Ev sahibi qızılı oğlana verib evdən çıxarır. Kiçik qardaş kor-peşman mağaraya qayıdır. Gecəni orada qalır, səhər tezdən görür ki, başının altında yenə də qızıl var. Hiss edir ki, qızıllar onunkudur. O, yenə həmin evə qayıdır, görür ki, camaat yığışib Dünya gözəli adlanan gözələ baxırlar. Kiçik qardaş da pulunu verib baxmağa başlayır. Camaat pulu qurtaranlar daha gəlib baxa bilmirlər. Ancaq hər gün kiçik qardaş gəlib baxır, həm də öz qardaşını axtarırdı. Böyük qardaşın harda olduğundan xəbər

tuta bilmirdi.

Sizə kimdən deyim böyük qardaşdan. Böyük qardaş kiçik qardaşı meşədə qoyub şəhərə gələndə padşah quşu uçurardılar, qüş uçaraq gəlib oğlanın başına qonur. Camaat bu haranın qəribidir deyərək, oğlanı bir Samanığa salırlar. Quşu təzədən uçuranda yenə də gəlib həmin oğlanın başına qonur. Oğlan Samanıqda quşun başını tumarlayıb deyir:

– Ey allahın quşu, niyə mənim başıma qonursan?

Bunu görən camaat oğlanı padşah seçir.

Qayıdaq görək kiçik qardaş neynədi. Kiçik qardaş hər gün gəlib dünya gözəlinə baxdığı üçün qız onu yanına çağırır deyir:

– Görürəm sənə heç pulun tükənmir. Sənin sirrini mən bilirəm. Ancaq sənə şərt kəsirəm. Mənim atam padşah idi. Ölkəmizə təzə padşah qoyublar. İndi ölkənin ən gözəli mənəm. Gəl sənə oyun oynayaq. Əgər kim udsa, o, uduzanın kürəyinin ortasından vuracaq.

Oğlan razı olur. Və birinci oyun udsa da, əli gəlmir ki, belə gözəlin kürəyinin ortasından vursun. Ancaq qız udan zaman oğlanın kürəyinin ortasından vurur. Bu zaman oğlan kimyə toyuğunun dənciyini qusur. Qız dənciyi götürüb udur. Oğlanı saraydan qovurlar. Oğlanın daha yatıb-duranda başı altında qızıl olmurdu. Oğlan kor-peşman mağaraya getmək qərarına gəlir. Görür ki, yolda üç dağ bir-biri ilə baş-başa çatılır, sonra aralanır. Oğlanı görüb dağlar dayanır və deyirlər ki, bəni-adəm gəlir, qoy bizim şərimizi kəssin. Oğlan soruşur ki, sizin nəyiniz bölünmür? Devlər bir papaq, bir süfrə, bir çomağın atalarından miras qaldığını deyirlər. Papağın sirri oydu ki, kim başına qoysa, qeybə çəkilərdi. Süfrənin sirri oydu ki, «Süleyman peyğəmbər eşqinə açıl, süfrə» desən dünya nazu-neməti ortaya tökülərdi. Çomağın sirri isə oydu ki, kimə vursan, nə desən, o da bü-

tün xəstəlikləri sağaldardı. Oğlan bu sirri öyrənəndən sonra yay-oxunu çıxarıb hərəsini bir tərəfə atır və devlərə deyir:

– Kim tez yay-oxu gətirsə, ürəyi istəyəni götürər.

Yay-oxun arxasınca devləri göndərəndən sonra papağı başına qoyur və qeybə çəkilir. Xalça ilə uçaraq Dünya gözəlinin imarətinə uçar. İçəri girib papağı başından çıxarır və Dünya gözəlinə deyir ki, gəl xalçanın üzərində oturaq doyunca çörək yeyəndən sonra oyunumuzu davam etdirək. Dünya gözəli razı olur. Oğlan xəlvəti xalçaya Süleyman peyğəmbərin eşqinə dəryanın tərkindəki adaya uçmasını deyir. Xalça uçmağa başlayır. Adamlar görürlər ki, Dünya gözəli uçub getdi. Oğlan qızı adaya gətirir. Bir müddət burda yaşadıqdan sonra qız şirin dilini işə salır və deyir:

– Ey oğlan, artıq mən sənə cananınam. Gəl bu sirri mənə öyrət.

Oğlan da həmin sirri qıza öyrədir. Qız oğlan aralanıb gəzintiyyə çıxan zaman xalçaya minir, papağı başına qoyur və çomağı götürüb öz sarayına qayıdır. Oğlan kop-peşman adada qalır. Bir ağacın dibində mürgləməli olur. Bu zaman qulağına huri-pəri səsi gəlir. Görür ki, ağacda üç göyərçin oturub. Özünü yuxusuzluğa vurub, gözlərini yumur. Huri-pərilərdən böyük bacı deyir:

– Ey bacılı-bacılı, bu oğlana yazığım gəlir.

Orta bacı deyir:

– Bacı, niyə yazığın gəlir. Bunun dərđini kiçik bacı bilir.

Kiçik bacı deyir:

– Oğlan yatıbsa, yuxusunda, oyaqsa əgər bilsin ki, biz uçanda ağacın budağı oynayacaq. Budaq dayanmamış həmin budağı qırsın, dəryaya vursun, dərya onunçün tozdumanlı yol olar. Ürəyi istəyən xəstələrə bu ağacla şəfa verə bilər. Əgər qırmasa, onda bu adada çürüyəcək.

Oğlan inanar-inanmaz göyərçin huri-pərilər uçanda tez budağı qırır. Dəryaya vurur, görür ki, həqiqətən də toz-dumanlı yol oldu. Yoluna davam edərək qardaşını itirdiyi ölkəyə doğru gəlməyə başlayır. Bir arxın yanından keçəndə görür ki, ölkədə padşah qeyzlənib, bütün loğmanları edam edir.

Oğlan məsələni öyrənib, ədəblə padşahın hüzuruna gedir. Padşahı kor-peşman görüb deyir:

– Ey padşah, nahaq yerə bu insanların başını vurma. Mən sənin qızını sağaldaram.

Padşah oğlanın gözəlliyinə heyran qalıb deyir:

– Oğul, mənim qızımı kim sağalda bilmirsə, başını bədənindən fərman edirəm. Sənə yazığım gəlir.

Oğlan inadla deyir:

– Ey padşah, mən sənə söz verirəm.

Padşah deyir:

– Nə olar, onda meydan sənindir.

Oğlanı qızın yanına aparırlar. Oğlan görür ki, cılpaq bir qızın zəncirlə əl-qolunu bağlayıblar. Qız oğlanı görüb zənciri dartmağa başlayır. Oğlan əmr edir ki, zənciri açsınlar. Qız oğlanın üstünə tərəf gələndə oğlan həmin ağacın budağı ilə qıza vurur və deyir:

– Ol həminki adam.

Qız tez əlləri ilə öz abır hissələrini tutub paltar istəyir. Padşaha müjdə gedir. Padşahın qızı sağalır. Padşah oğlana həmin qızı və var-dövlətini verməyi məsləhət görür. Oğlan razı olmur. Deyir ki, mən yol adamıyam. Əgər qızın mənə yol yoldaşı olursa, olsun, etiraz etmərəm. Oğlan qız ilə yol gəlməyə başlayır. Gəlib bir bağa çatırlar. Bura Almalı tala idi. Ağ almadan oğlan, qırmızı almadan isə qız yeyir. Qızın buynuzları çıxır. Sonra oğlan ağ almadan qıza verir. Qızın buynuzları qeybə çəkilir. Bu qız Dünya gözəlindən də gözəl idi. Oğlan qırmızı və ağ almalardan da götürüb yola

düzəlirlər. Gəlib Dünya gözəli olan ölkəyə çıxırlar. Görürlər ki, yenə də Dünya gözəlinə baxırlar. Oğlan qırmızı almanı göstərir. Dünya gözəlinin qırmızı almadan çox xoşu gəlir. Oğlan deyir:

– Əgər bu almanın dadına baxmaq istəyirsənsə, özünə və qarabaşlarına qırx dilim verə bilərəm. Ancaq bu şərtlə ki, gərək pəncərədən başınızı çıxarasınız.

Dünya gözəli qırx qarabaşla başlarını çıxardırlar. Almadan yeyən kimi buynuz çıxardırlar və başlarını pəncərədən içəri çəkə bilmirlər. Bu zaman oğlan camaata car çəkir ki, ay camaat, Dünya gözəlinə baxın. Dünya gözəli yalvarmağa başlayır. Oğlan xalçanı, papağı və çomağı alır. Ağ almadan verir, buynuzlar çəkilir.

Qız oğlanı içəri dəvət edir. Oğlan papağı yol yoldaşı olduğu qızın başına qoyur və içəri girir. Dünya gözəlinə bir çomaq vurub eşşək edir, gətirdiyi qızı Dünya gözəlinin yerinə oturdur, özü isə əmr edir ki, bu ulağı saraydan çıxarın. Ulağı saraydan çıxardırlar. Oğlan hər gün gəlib ulağa baxırdı. Bir gün padşah bu ulağın gözlərindən su axdığını görüb, oğlanı yanına çağırır. Oğlan öz qardaşını tanıyır, başına gələnləri qardaşına danışır. Padşah görür ki, bu, onun öz doğma qardaşdır. Saraydakı dünya gözəli ilə qardaşını evləndirir. Ulaq şəklinə düşən Dünya gözəlini də adam libasına saldırıb özü evlənir. Ataları olan ölkəyə səfər edib, qoca atasını dərddən azad edir, öz padşah libasını atasına geyindirir. Qırx gün qırx gecə toy eləyirlər. Analıqlarının isə paxıllıqdan ürəyi partlayır.

Bu rəvayət haqq-ədalət naminə qədim Hallavarın Dzman elində çox qədimlərdən bəri mövcuddur. Allah bu elin xoşbəxtliyini, toy-büsatını, qədim rəvayətlərini heç zaman əskik etməyib.

ERMƏNİ VƏ ŞEYTAN

BELƏ RƏVAYƏT EDİRLƏR Kİ, ŞEYTANLA ERMƏNİ MÜBAHİSƏ EDİRLƏR. ŞEYTAN DEYİR, MƏN İNSANLARA ELƏ PİSLİK EDƏRƏM, HEÇ BİR ALLAH BƏNDƏSİ ONU ELİYƏ BİLMƏZ. ERMƏNİ DƏ DEYİR Kİ, MƏN ELƏ BİR PİSLİK ELİYƏRƏM Kİ, NƏNKİ KOR ŞEYTAN, HEÇ ALLAHIN ÖZÜ DƏ BUNU ELİYƏ BİLMƏZ. XEYLİ MÜBAHİSƏDƏN SONRA ŞƏTLƏŞİRLƏR, RAZILAŞIQLAR Kİ, FİLAN VAXT GÖRÜŞÜRÜK VƏ KİMİN NƏ ELƏDİYİNİ GÖSTƏRİR VƏ KİMİN DAHA ÇOX PİSLİK, NAQİSLİK EDƏ BİLDİYİNİ ONDA GÖRƏRİK. BELƏ ŞƏTRLƏŞİRLƏR Kİ, ŞEYTAN QALİB GƏLSƏ, ERMƏNİYƏ NƏ TAPŞIRIQ VERSƏ, YERİNƏ YETİRƏCƏK. ERMƏNİ DƏ BELƏ ŞƏRT QOYUR Kİ, MƏN QALİB GƏLSƏM, ERMƏNİ OLAN YERƏ SƏN GƏLMƏYƏCƏKSƏN.

VƏDƏLƏŞDİKLƏRİ VAXT GÖRÜŞÜRLƏR, ŞEYTAN ERMƏNİNİ APARIB GÖSTƏRİR Kİ, BAX, BU TAYFALARIN ARASINA ELƏ BİR NİFAQ SALDIM Kİ, BİR-BİRİLƏRİNİN VAR-DÖVLƏTLƏRİNİ TAR-MAR ETDİLƏR, İNDİ ACLIQDAN ZİLLƏT ÇƏKİRLƏR, DÜŞMƏNÇİLİKLƏRİ DƏ DAVAM EDİR. ERMƏNİ GÜLÜR:

– ELƏ BU? İNDİ GƏL MƏN GÖSTƏRİM.

ONLAR ERMƏNİ DEYƏN YERƏ GƏLİRLƏR. ŞEYTAN TƏƏCCÜBLƏNİR:

– BURDA MEHRİBAN, ZƏHMƏTKƏŞ ADAMLARI OLAN KƏNDLƏR VARDI... ELƏ BİL HEÇ BURDA İNSAN YAŞAYAMIB.

ERMƏNİ GÜLÜR:

– ƏVVƏL HƏR KƏNDƏ ÇOX MEHRİBAN

DOLANAN QARDAŞLARI BİR-BİRİNƏ DÜŞMƏN
ELƏDİM, SONRA NƏSİLLƏRİ, KƏNDLƏRİ BİR-Bİ-
RİNƏ QARŞI QOYDUM, BİR-BİRİLƏRİNİ
ÖLDÜRDÜLƏR, SONRA DA NƏİNKİ VARLARINI,
TORPAQLARINI DA TORBA İLƏ DAŞIDIB BİZİM
ERMƏNİLƏR YAŞAYAN YERƏ APARDILAR.

– BƏS İNSANLARDAN QALAN?

– HEÇ QALDIMI... GƏL İNSAN
SÜMÜYÜNDÜN DAĞI SƏNƏ GÖSTƏRİM.

ŞEYTANIN ƏLİ ÜZÜNDƏ QALIR:

– ERMƏNİ, İNSAFIN OLSUN...

İLAN VƏ KASA

BİR KİŞİ HƏMİŞƏ MEŞƏYƏ GEDİB ODUN KƏSİB GƏTİRƏRMİŞ. BİR GÜN YENƏ ODUNA GEDİR. GÜNORTA YEMƏYƏ ÇIXANDA KASAYA SÜD TÖKÜB, ÇÖRƏYİ GÖTÜRMƏK ÜÇÜN BİR AZ UZAQLAŞANDA GÖRÜR Kİ, BİR İLAN SÜDÜ İÇİR, İLANA TOXUNMUR. İLAN SÜDÜN ƏVƏZİ BİR QIZIL QOYUB GEDİR. KİŞİ BU MİNVALLA BİR QƏDƏR VARLANIR. OĞLUNA ÖYRƏDİR Kİ, OĞUL, ƏGƏR MEŞƏYƏ GETSƏN, KASANI SÜDLƏ DOLDURUB QOYARSAN, İLAN GƏLİB İÇƏCƏK, BİR QIZIL QOYACAQ, QIZILI DA GÖTÜRÜB GƏLƏRSƏN. OĞLAN RAZI OLUR, ATASI DEYƏN KİMİ EDİR, QIZILI GÖTÜRÜB GƏLİR. BİR GÜN OĞLAN FİKİRLƏŞİR Kİ, GÜNDƏ BU BİR QIZILIN ARXASI İLƏ GƏLMƏKDƏNSƏ, İLANIN ARXASI İLƏ GEDƏRƏM. İLANI ÖLDÜRÜB, XƏZİNƏNİ TAPIB APARARAM. İLAN SÜDÜ İÇƏNDƏN SONRA OĞLAN İLANIN ARXASI İLƏ GEDİR. İLAN BİR DEŞİKDƏN GİRMƏK İSTƏYƏNDƏ OĞLAN İLANIN QUYRUĞUNU VURUB SALIR. İLAN GERİ DÖNƏRƏK OĞLANI ÇALIB ÖLDÜRÜR. KİŞİ OĞLUNU GƏLİB GÖTÜRÜB APARIB BASDIRIR. KİŞİ YENƏ DƏ KASANI SÜD İLƏ DOLDURUR. BU ZAMAN İLAN GİZLİNDƏN ÇIXARAQ ADAM KİMİ DİL AÇIB KİŞİYƏ DEYİR DEYİR:

– KİŞİ, SƏNƏ PİSLİK ETMƏK İSTƏMİRƏM, AMMA BİR DƏ NƏ SƏN BURA GƏL, NƏ DƏ MƏNƏ SÜD QOY, ÇÜNKİ BUNDAN SONRA NƏ MƏNDƏN QUYRUQ YARASI GEDƏR, NƏ SƏNDƏN OĞUL DAĞI.

KİŞİ KOR-PEŞMAN EVƏ GƏLİR.

II. İ N A N C L A R

Dağdağan ağacı müqəddəs hesab olunurdu.

Evdə dovşan saxlamazdılar ki, gözü pisdır, başqa heyvanların ölümünə səbəb olur.

Evlərin həyətlərində heyvan kəlləsinin sümüyünü ağaca taxardılar ki, bu evə göz, nəzər dəyməsin.

Əldən bıçaq düşsə evə kişi, daraq, qaşığı, çəngəl düşsə qadın gələcək deyərtilər.

İsti suyu yerə tökəndə “bismillah” deyərtilər.

Heyvanları, quşları pak, təmiz, dindar kişilərə kəsdirərtilər.

Gecə vaxtı dırnaq tutmazdılar. Dırnaq kəsiklərini ayaq altına tullamazdılar ki, baş ağrıyar.

Göy qurşağının altından o yana keçən oğlan guya qız, qız isə oğlan olacaq deyirdilər.

Göyərçin ətini yeməzdilər ki, günahdır.

Gözəl, zolaqlı məleykə ilanını heç vaxt öldürməzdilər.

Günəşə, Aya, ulduza söymək günah hesab olunurdu.

Körpələr diş çıxarmağa başlayanda mütləq hədik bişirərtilər.

Qatığı ilk dəfə mütləq uşaqlara kəsdirərdilər.

Qəbiristanlığa tərəf əl uzatmazdılar.

Qırxılmış saçı tapdalamazdılar ki, günahdır, insanın başı ağrıyar.

Qırmızı xallı böcəyi əlləri üstündə yeridərdilər ki, inəyi doğuzdursun (ona inəkdoğuzduran da deyirdilər).

Qonaqlar yeməyə oturanda başdan papağı çıxarmazdılar.

Qonşuya borc ərzaq (kartof, sarımsaq, soğan və s.) verəndə onu yerə qoyardılar, borc istəyən onu yerdən götürərdi. Deyilənə görə bu torpağın verdiyi pay kimi nəzərdə tutulurdu.

Quş yumurtalarına, balalarına əl vurmazdılar ki, ana quşun qarğıışı tutar.

Mollalara bədnəzər duası yazdırıb, onu üçkünc şəkildə parçaya büküb, uşaqların döşünə taxardılar

Ölülərin paltarlarını heç kəs geyməz, dilənçilərə verərdilər.

Saxsağan qapıda-həyətdə görünsə, deməli mütləq qonaq gələcək.

Şüşə əşya yerə düşüb sınırsa bu, aydınlıq əlaməti hesab olunurdu.

Uşaqlara çörəyin qara (yanmış) yerini yedizdirərdilər ki, pul tapacaqsınız.

Uşaqları ovsunladardılar. Döşlərinə gözmuncuğu taxardılar ki, göz dəyməsin. Uşağın 40-ı çıxana kimi uşaq olan otağa heç bir kənar (ailədən savayı) şəxs girməməli idi.

Yağış yağanda açıq əli yağışın altına tutmazdılar ki, 50 gün yağa bilər.

Yemək, çörək əldən yerə düşərsə, deməli, sevinəcəksən.

Suya tüpürməzlər.

Odlə oynamazlar.

Süysününün dalı çökək olan adam xain olar.

Uşaq əyilib paçasının arasından baxanda qonaq gələr, – deyəllər.

Yenicə əl-ayaq açan uşaq süpürgə ilə oynayanda, sonra doğulacaq uşaq qız, həyatla – çəkiç, kərbətin oynayanda oğlan uşağı doğular.

Boş beşiyi yırğalamazlar.

III. ALQIŞLAR, QARĞIŞLAR,
SÖYÜŞLƏR, MƏZƏMMƏTLƏR,
TƏNBEHLƏR, ANDLAR,
HƏDƏ-QORXULAR, NƏSİHƏTLƏR...

ALQIŞLAR

A

Ata-anana qurvan (olum)
And olsun Allaha
Adına qurvan (olum)
Ağrın alım
Ağrın ürəyimə
Ağrın-uğrun mana gəlsin
Atan, anan rəhmətlik
Allah hoyuna çatsın
Allah sənnən razı olsun
Allah murazına çatdırsın
Allah quat versin
Allah axırını xeyrə calasın
Adına oxşasın
Adınnan yaşasın
Axırın yaxşı olsun
½iiGir dr kr Əvək!
½iiGbGn k c opy ğk!
½iiGhƏvnƏbvbez ğvək (oğGəicGbGy G!)
½iiGüp bğr nor k!
½pCk-CkCk ğkğez l ior k!
½hşbCk r dCa l i (h½hşk Gşy ƏbvğğÖviğviniğ!)
½iiGfı nğiğy pCkGfğy ğk!
½iiGöğe vibğ ğoz viğ ğk!
½iiGbGmşa Əvny ğk!
½iiGüğkğ nğvək!

1/2iiGİ ÇkGÖğğ Əvək!
1/2iiGİpıkg Çşjiig öbny ğk!
1/2kkğcnğk!

B

Başına dönüm
Başına daş dəyməsin
Başın batmasın
Burnun qanamasın
Belə-belə bayramlara çatasan
Bəlin şirin
Boyuna qurvan olum
Balama qurvan
Başın ağrıməsın
Başın cannar üstə
Bərəkətdi olsun
Belin pükülməsın
3/4cd jbez GdGpşa, EİGır dr kr dr fl t Gpoşk!
3/4Gşkbk Önpı ğöz l iy Coşk!
3/4GGşkbk t vıncnğk!
3/4Gş bı Əğc, Çşbnğ l ior k

C

Canına qurvan (olum)
Canın sağ olsun
Canın bibəla
Canın yammasın
Can deyif, can eşidəsən
Cijimə qurvan
Cənnətdiy olasan
Civin dolu olsun
Cafa görmüyəsən
Cinnərin dağılsın
Can çəhmiyəsən

Ç
Çörəhli olasan
Çörəyin əysiy olmasın
Çörəyin bol olsun
Çətinniy görmüyəsən
Çıran sömməsin

D
Dövlətdi olasan
Döylətin aşif-daşsın
Dur dediyəcə durasan
Dilinə qurvan
Dilin yammasın
Döyranın qara gəlməsin
BşnkÇ Öz l ior k (pğbl hiCkG!
Br d-fı nğ, bu-fı nğ l ÇkbCk göz l iy Coş!
BkGbr rbr aÇbr nCoCk!

E
Elin-günün var olsun
Eşqin dombalsın
Vök-vxçk xvk l ior k!

Ə
Əlin-qolun var olsun
Əlin-qolun yorulmasın
Əlin bərəkətdi olsun
Əməyin itməsin
Əkinin-piçinin bərəkətdi olsun
Əəxların yorulmasın

G
Gözünə dönüm

Xoş gəlifsən, safa gətirifsən
Xayış-minnətin olsun
Xata-baladan uzax olasan
Xoşvaxt ol
Xeyirriyə gələsən
Xeyir-bərəkətdi olsun

İ

İmanına qurvan olum
Ey Ck-Ar □□k jç l iGck!
İlahı köməy olsun
İrax canınnan
İzin itməsin
İllaçını allah kəsməsin, yazıxsan
İşdə, güjdə
İşin avand olsun
İlin-ayın xoş gəlsin
İrax sənnən
İrağ-irağ

K

Keflərdə olasan
Keçəlinə qurvan
Keçilərin dağılsın
Keşkə mənim oluydun

Q

Qavağında ölüm
Qurvan olum
Qadan alım
Qurvanın qavıl olsun
Qurvanın qoyun olsun
Qayımlı, qadımlı olsun

Qaşdarına qurvan (olum)
Qiyamat görmiyəsən
Qalannarın başı sağ olsun
Quzu kəsərəm
Qoluna quvvat
Qolun yorulmasın
Qojalmıyasan
Acoy pke 1/2iiGİÖvnoek!
AGdKsks ÖGGGnsjk t vjn exdkğ jğğ
AGdKy G aGxs jğok!
AGdKqngkğk oCh ior k!
AGdFr t K j exğ Ca l ior k!
AGmkbK t vjn exiğ jğocz l iy Coşk!

L

Ləyğatdı olsun
Löynünə qurvan (olum)
Lampan keçməsin (sömməsin)

M

Maşallah (olsun)
Min rəhmət
Murazına çatasan
Min yaşa

N

Namazın qavıl olsun
Naxoşdamıyasan
Nağayrım demiyəsən
Neynim-nejeliyim demiyəsən

O

Ojağın sömməsin

Oğullu-qızdı olsunnar
Oturuşuna, duruşuna qurvan
L h j k p j k r c n y !
L ç k ş d ş k p u u ğ e ğ d f ş t o ş k !

Ö

Özün ölmüyəsən
Öyün tikilsin
Öyün dağılmasın
Öyümün yaraşığı
Öyümün işığı
Ölənnərinə rəhmət
Ölənnərin cənnətdiy olsun
Ölkən dağılmasın
Özünə də qurvan, sözünə də
Öfgən yammasın
İ y r k r d r k l i o r k !

P

Partdamıyasın

R

Rəhmət olsun
Ruzdu olasan

S

Sana qurvan olum
Sana canım qurvan
Sana gələn mana gəlsin
Son qəmin olsun
Səsin-sorağın gəlsin
Savağın xeyrə açılısın
Savağın xeyir

Sıxıntı görmüyəsən
Salamat qalasan
Salamatdix olsun
Saa mələməmiş quzu kəsərəm
Sadağan olum
Öğüş-əğy iel ior k!
Öng şiy Gd l ior k!
Ör r k jnœck!
Öğecny y ek mr pG (Ör bGa) l iCoGk!
Öğecny □r nbGzey ebr nCoGk!

Ş

Şirin olasınız
Şöylətdi olsun
Şirinniyini yəəy
Şərvətə dönsün

T

Tellərinə qurvan (olum)
Talahın qara gəlməsin
Tər lan balam
Tay-tuşdan geri qalmıyasan
Toyunu görüm
Toyun olsun
Toyuna gələk
Toyun müvərək olsun
Tamarzı olmuyasan

U

Uğurun xeyir olsun
Uğurlu olsun
Ucuzdux olsun
Ulduzunuz barışsın

Ü

Üzüm əyaxlarının altına
Üzün gülsün
Üzün ağ olsun
Ürəyinə qurvan olum
Üzüm ağ vətən oğlun G şioşk!

V

Var-döylət yəəsi olasan
Vay demiyəsən
Var-dövlətin başınnan aşsın
Veran olmuyasınız
Vatanına qurvan olum
Vatansız qalmıyasan

Y

Yuxun şirin olsun
Yəəsiz qalmıyasan
Yəən ölməsin
Yanmıyasan səni
Yoxş kıl ior k (t g b Gy G!

Z

Ziyana düşmüyəsən
Ziyannan uzax olasan
Ziyaratın qavıl olsun

QARĞIŞLAR, SÖYÜŞLƏR, MƏZƏMMƏTLƏR, TƏNBEHLƏR...

A

Ağlar-mələr qalasan
Avaragor
Avırını (ayıvını) qara yer örtsün
Avırsız
Arsız (köpooğlu)
Avırın ətəyinə pükülsün
Avır-həyasız
Avara (köpooğlu)
Azzar
Axmax
Amanını allah qırsın
Axmağın biri, axmax!
Axmağına şükür
Aranqutan
Ara düzəldən (oğraş)
Atanın yurdu dümbələmdüz olsun
Atana nəhlət
Anana nəhlət
Adamyəən əjlaf
Anqırma
Atanın goruna nəhlət
Atdanma
Aferis
Ayı (köpooğlu)
Ayğır (köpooğlu)
Allahsız (köpooğlu)
Adın batsın
Adamaoxşamaz
Adamlığın batsın

Adam olmuyasan
 Andıra qalasan
 Axırın itsin
 Axırın suya dönsün
 Axırın xeyir olmasın
 Allahın yerə tökülsün
 Ata-anan (bacı, qardaşın, əzizlərin) qırılsın (ölsün)
 Azreyil itoğlu
 Adın addarda qalsın
 Adın buza yazılsın
 Allah səni çıxdanc eləsin
 Ay ivnəli
 Ay ilənmiş
 Allah başına daş salsın
 Allah məni öldürsün, sənin əlindən canım qutarsın
 Amanını Allah qırsın (kəssin)
 Allah canını alsın
 Allah kələyini kəssin
 Ağzın heç şirin dadmasın
 Ağzın zəy dadsın
 Ağzında dilin yansın
 ½ dsk ǧ ock (a Cnks vıǧǧ
 ½ dsk Cfa aşıoşk, ı mp (Ön xvje ı ny ǧbǧ a Cnksş, a CıCkş)
 ½ iiGıal p n Əvnoek, bşrkCa (bǧy Ck) Əvny ǧck
 ½ iiGık a Cnksş zvf ock oǧǧ.
 ½ Ck p m Cı Özy ey ǧck
 ½ iiGıǧkbǧ Gosk (t ǧeo CbGy G)
 ½ iiGıÖǧkş Əvnoek
 ½ pGı ǧbǧa GCoCk (aşdG)

B

Başın batsın
 Basaratın bağlansın
 Başiboş

Başına qiyamat qofsun
Başixaraf
Başını duzduyum
Barmaxlarım gözünə
Boyun batsın
Beynamıs köpooğlu
Boşboğaz
Beyniboş
Beyinnən-başdan olasan
Biqeyrət
Biyavırçı itoğlu
Boynun sınsın
Boyunu boz iplə ölçüm.
Böyüyüb, yerə böyümüş.
Böyrün yerdə qalsın
Böyürmə
Boztəpədə basırım
Boztəpiyə göndərim
Boyuna boz ip ölçüm (tutum)
Boynun külə dönsün
Bayramın qara gəlsin
Bayramlara çatmıyasan
Burnundan gəlsin
Burnunun iki deşiyindən gəlsin
Boğazında qalsın
Baltan daşa dəysin
Başın gora əssin
Boğazın qoyuşsun
Başında gurşad oynasın
Başına ıldırım (daş) çüşsün
Bedğur köpooğlu
Boş-boş qırılma
Böyüyün ölsün

Başdan-beyinnən olasan

³/₄Gsk aGnGGaGoşk

³/₄GGÖGGl iGoGk, ÖGG

³/₄GskGÇş r j r k

³/₄ j r p a GCoGk

³/₄Gsk pGnbCaış aGoşk

³/₄ÇkbGk puf ş t y Goşk

³/₄GGbGkbGk bGnşG b1 kög*

³/₄GskGl b p ziok

³/₄gpk ÖÇş aGoşk

³/₄pa aGnşGn dıgÖGkkoşk

C

Cavan öləsən

Canın çıxsın

Canın yansın

Cadı-pitilik olasan

Cah-calal görmüyəsən

Canınnan bezəsən

Canavarın biri

Cəncəl

Civkəsən

Cinsin kəsilsin

Cülüy

Cinni köpooğlu

Cinqoy köpooğlu

Cır köpooğlu

Canın heç sağ olmasın

Can da sənin, cəhənnəm də sənin

Can çəkəsən (cəhmə)

Cəhənnəmə get

Cəhənnəm yerin olsun

Cüllütün biri, cüllüt

Can yəənsən

Cırtanın biri
Cırığın göyə çıxsın
Cuhudun oğlu
Civin boş qalsın
Çök Çök

Ç

Çıran sönsin (keşsin)
Çatdamış
Çölləməsən
Çanağında çatdamış
Çiy köpooğlu
Çiyitgöz
Çor dəymiş (dəysin)
Çolax köpooğlu
Çaqqal
Çombağın əlinnən çüşsün
Çöllərə çüşəsən
Çənənin çüyü çıxsın
Çənən tökülsün
Çoçqa

D

Daşa dönəsən
Dalın boş qalsın
Dilin lal qalsın
Dilini qarnına sox
Dilin yansın
Dilin qurusun
Dünya başına dar olsun
Dilsiz-ağızsız yazıx
Dilinə yara çıxsın
Düdü (köpooğlu)

Ə

Əlin qurusun
Əlin çürüsün
Əlin cara çıxsın
Əməyin itsin
Əməyin suya dönsün
Əhdin kəsilsin
Əjlaf
Əyqin qırılsın (sınsın)
Əyağı yer tutmasın
Əyağını yerə basa bilməyəsən
Əndamın yansın
Əppəyin zəhrimara dönsün
Əlin əppəyə çatmasın
Ətiaji itoğlu
Əlvallah köpooğlu
Əməlin başını yesin
Əmələ çüşəsən
Əsənyəən itoğlu
Əsənin itdərə tökülsün
Əysiy itoğlu
Əlləm-qallam köpooğlu
Əkil burdan
Əğəkği ziok
Əbək Öpü ğək, oğbək cğy ğək*

F

Fırillax (köpooğlu)
Fələy öldürsün
Fələy başına (təpənə) döysün
Faşist köpooğlu
Fərsiz

Fərəsətsiz
Fərəsətin batsın
Fələyə kələy demirsən
Fağırın biri, fağır
Fələnnən əlləşmə

G

Gözün çıxsın (yumulsun)
Geri qal
Gözün kor (qaroy) qalsın
Gorun çatdasın
Gözünə qan sağsın
Gözün çiyidə dönsün
Görüm səni xoşvaxt olmuyasan
Gözünün giləsi tökülsün
Günün qara gəlsin
Gözün bozarsın
Gəlif çıxmıyasan
Gijvəsər
Goreşən üzünü çırmaxlasın
Gəndiyələn (köpooğlu)
Gərdənin dağılsın
Güllə gözünən dəysin
Günün qara gəlsin
Gejədən sağ çıxmıyasan
Gödənin dağılsın
Gəlin olmuyasan
Gün görmüyəsən
Göygöz kosa
Gədənin biri, gədə
Gülməşəkər
Güllənə yalvarasan.
Gök ar r ir aGosk

X

Xeyir əppək yemiyəsən
Xata-bala köpooğlu
Xeyirxavar olmuyasan
Xeyir xavarın gəlməsin
Xeyir-bərəkətin olmasın
Xeyrin şərə dönsün
Xeyir görmüyəsən
Xəməzəyin qurusun
Xlam itoğlu
Xeyirrixıdır döyülsən
Xeyirxon olma
Xalan ölsün
Xalasız qalasan
Xeyrətini görüm
Xurcuna tay olasan
Xoş günün olmasın
Xoş gəlmiyəsən
Xurcunun çiyinnən çüşsün
Xramnan çüşəsən
Xələtin qana boansın
Xalvırbaş küçüy
Xəstə qalasan
Xətrin xoş olmasın

İ

İtoğlu
İllacını allah kəssin
İlin-günün qara boansın
İrsiz itoğlu
İyli andır
İnanan daşa dönsün
İmansız öləsən

İpəyatmaz köpooğlu
İşin tərsinə dönsün
İlangöz köpooğlu
İtbaxannan baxasan
İtdərə yem olasan
İtdən betər
İtin doğduğu
İtin biri
İt kimi ürmə
İvnəli andır
İtil cəhənnəmə (yerinə)
İt törəməsi
İçiboş itoğlu
İçini çəhmə
İlan vursun
İşin başına dəysin
İşin avand olmasın
İlahı təpənə döysün
İrişmə
İpin qırılsın
İlin qara gəlsin
İlahsız qalasan
İdimini allah döysün
İllacını allah kəssin (alsın)
İlin axırına çıxmıyasan
İçin yansın
İçin ilənsin
İmanın yansın.
Ebsıy Ə nər k oğe

J

Jülüy (köpooğlu)

Jıııxyəən itoğlu

K

Külə dönəsən
Kar olasan
Kor qalasan
Kafir
Kafdar-küsdü
Kələyvaz (köpooğlu)
Külfət olmuyasan
Kümən uşsun
Kəlləgöz
Külbaş
Kül başına
Keçmiş keçənin
Keçmiş keçəninə nəhlət
Kələyin kəsilsin
Kəllən boş qalsın
Kəlləni duzduyum
Köməyini allah kəssin
Korafəhim (köpooğlu)
Köndələn çıxasan
Köpooğlu (san)
Kitavın bağlansın
Kefqom itoğlu
Key Balaxanım
Keçəbölüy
Kəlləmanqoy andır
Küy-kələysən
Kefli İsgəndər
Kəndirin kəsilsin
Kaftar andır
Kəfənsiz öləsən

Qudurasan (qurvağa)
Qoyun
Qukqulu bəy
Qudurma
Qələt eləmə (eliyirsən)
Qazavın başını yesin
Qazavın başında çatdasın
Qaxıl otur (yerində)
Qanajaxsız
Qansız
Qırmızı
Qızarmaz
Qanmaz
Qıryatsız
Qorxax küçüy
Qağan ölsün
Qaragünnü olasan
Qağasız qalasan
Qardaşın ölsün
Qiyamata qalasan
Qoşa basırım
Qahata çıxasan
Qaşqa köpooğlu
Qara yığvalın olsun
Qarğ olasan
Qəşmər itoğlu
Qaraçisan
Qapın çirpilsin (bağlansın)
Qılçan sınsın (oxalansın)
Qazavatın kutarmasın
Qarınqulu eşşəy
Qızdırmadan öləsən
Quran səni tutsun

Quran sana qənim olsun
 Qulluğun qayım olmasın
 Qullux görmüyəsən
 AÇdÇkşk aÇkÇy Çoşk
 AÇnşkkÇk pl j(dr nkG) oğçğy çğk
 AÇkşk bÇkiÇnGbÇiçk
 Ar iÇk Ar nÇk oğçvççy çğk
 AÇkşk bl j Çoşk
 Ar iÇkbÇk ar pl iÇoÇk
 Ar iir a çny çğ
 Al ir j k ÖğçaÇkbÇ l ior k*
 AÇkşk al jkr kÇp ziçk
 Ar Çk r xÇa pÇkçy Çoşk
 Ar iÇkÇjÇçny Ççmoçk
 AÇdÇkşk aÇkÇbı kçk
 AÇnÇçj çjÖçk
 AÇnÇfr t Çk l jky Çoşk
 AÇkş al p nÇbçy Çk l iÇk

L

Löynünü allah döysün
 Lal qalasan
 Lax köpooğlu
 Ləzzət görmüyəsən
 Löyünsüz
 Ləəxsız
 Loxman boğazında qalsın
 Leşin gəlsin
 Laylallah dəə bilmiyəsən
 Ləçər
 Lələyün qalasan
 Ləliy qalasan
 Lənətullah
 Lənətə gələsən

Ləvənd oğlu, ləvənd
İlki Cəsk ½ dıvji l ior k

M

Murazın gözündə qalsın
Murazına çatmıyasan
Meyidini ağılyım (görüm)
Mələr qalasan
Murdar köpooğlu
Mərdimazar
Murdar olasan
Mələrçə
Məmləkətin dağılsın
Maşallah olmasın
Mollalix olasan
Merət günə qalasan
Meydanın boş qalsın
Mərfətsiz
Mayan batsın
Meymin
Mırığını allah döysün
Mırx andır
Meyidin gəlsin
Məşdibadın törəməsi
Məzən olsun
Malades qanacağına
Y G-al j kr k öğkğvüCkşkG p ziok (bl hCkoş)

N

Namıssız
Namısına tüpürüm
Nöydərəmət itoğlu
Nədrüs oğlu

Nijatın kəsilsin
Nijatını allah kəssin (alsın)
Nayləc qalasan
Nıxtın kəsilsin (tutulsun)
Nizə girsin gözüne
Naqanın əlindən çüßün
Neynim-nejlimə qalasan
Naşükür
Naxırın dağılsın, hey
Noyun tutulsun
Nadan qalasan
Nəhlət sana kor şeytan
Noyuna su dolsun
Kəzli Gökün Gök, kəzli Gökün Gök
Kəzli Gökün Gök (mə kəzli Gökün Gök)

O

Otura bilməyəsən
Oğru köpooğlu
Orduna yara çıxsın
Oğraş
O dünyə gedəsən
O dünyəliy olasan
Olajağın dağılsın
Otuzunda öləsən
Otuza çatmıyasan
O ki var çatdıyasan
Ox girsin gözüne
Ortalıxda qalasan
Oxşamışına şükür
Ləziz ağı Gə Gə Gə Gə
Ləziz Özgə çökür i pəksy Gə Gə

Ö

Ölü (köpooğlu)
Ölövay
Öyün başına dar olsun
Öyün başına dağılsın (uşsun)
Öy olmuyasan
Öyün yıxılsın
Özün-özünə qənim kəsilsən
Özün öləsən (köpəsən)
Ölünə nəhlət
Ölkən dağılsın
Öküz oğlu, öküz
Ölünü canavar yesin
Öl, yerə keç
Ölüm olsun
Öyündə ölmüyəsən
Ölənnərin xortdasın
Öfgən yansın (dağılsın)
Ödün ağzınnan gəlsin
Öd kusasan
Ölünə nəhlət
Özgə qapılarında qalasan
Özgələrinə möhtaj olasan
Özün oturub-dura bilmiyəsən
Ömrügödəy
Ömrün gödəy olsun
Ömrün qara boansın
Ömrünə balta çalınsın

P

Papağın mıxda (hərmədə) qalsın
Mən Çk üy gə Gosk
Payın çox olmasın

Papağını yerə soxum
Partdamıya çüşəsən
Peyğəmbər ağlasın səni
Pəzəvəng (oğlu)
Pisdiyli
Paprozun əlinnən çüşsün
Periy çüşəsən
Parça-parça olasan
Para-para olasan
Paltarın qana bələnsin (boansın)
Peşən başına dəysin
Pəmbəhli ki, pəmbəhli
Pərtdəy-pərtdəy olasan
Payın batdağa dönsün
Payın çöyrülsün
Payıya tay olasan
Peydərin qara gəlsin

R

Rahat canın olmasın
Rahatdix tapbıyasan
Rəngini allah döysün
Rəndən əlinnən çüşsün
Rəftarın tənənə dəysin
Rusun əlində öləsən
Rusun balası
Rahatloxumun boğazında qalsın
Ruzun kəsilsin
Radd ol

S

Salamat olma

Savağın xeyrə açılmasın
Savağa sağ çıxmıyasan
Sağ gəlib çıxmıyasan
Salamın təpənə dəysin
Salamməliy eşitmiyəsen
Sağ qalmıyasan (olmuyasan)
Sarsaxqulu
Sarsax köpooğlu
Sarsaxlama
Sürtük andır
Süng olun
Sıpanın biri, sıpa
Sarsağın biri, sarsax
Sırtıx
Sırtın dağılsın
Sinən yansın
Sən də adamsanmı?
Sahadın qara gəlsin
Sahatsız
Son yeyişin (gedişin) olsun
Savadın qıjğırsın
Saqqalına tüpürüm
Suaf yiəsi olmuyasan
Soğangöz
Sağdışın-solduşun qırılısın
Sazın əlinnən çüşsün
Sazın sınısın (qırılısın)
Səy
Səy-səy danışma
Səfiy
Səfiy-səfiy danışma
Səyin birisən
Saya gəlmıyəsən

Saymamazdix eləmə
Sakitdiy başına qahad olsun
Sallaxqulax
Sandığın dağılsın
Sancın tutsun
Sapandın əlinnən çüßsün
Satqın
Sarı pişiy
Sahmanın dağılsın
Saçın tökülsün, keçəl qalasan
Sajın yanmasın
Səhsənə çatmıyasan
Samavarın tüstüləmməsin
Səmtini itirəsən
Saxlancın özünə kismat olmasın
Sərvətin dağılsın
Sərsəri
Sərçəbaş
Səni görüm heç bunnan artıx böyümüyəsən
Səfiyin biri
Simic (köpooğlu)
Silindirin hərmədə qalsın
Simliyəsən
Sağ gedif, salamat qayıtmıyasan
Sufatın yansın
Sufatına yara çıxsın
Sımsıx köpooğlu
Sıpa
Soloxoy köpooğlu
Sonruya qalasan
Saldat öləsən
Sonsuz qalasan
Sortuna nəhlət

Sortun kəsilsin
Sasiska yəən köpooğlu
Söyxuya qalasan
Söyxanı yığışdır
Sözgəzdirən itoğlu
Soğulcanın biri
Sözvaz
Sporçul köpooğlu
Stolun uşsun
Suvay-solux öləsən
Ssuz öləsən
Sulax andır
Surun yeriməsin
Sarımsaxbaş
Sümüyün sınsın
Sünnü kü, sünnü
Süryündə öləsən
Or j k G y Gok, l p k Öpy gk (vi GbGy ş l iy GkG m al kxr G)
Oğe g Ö-bl kş bğk vpk (dçkz Gn GbGy G)
O d k GkşkbGa Gok
Oğe bl kşk a Gkş şşioşk

Ş

Şafqın andıra qalsın
Şanına-şöylətinə tüpürüm
Şaha dönüfsən
Şaatdarın qırılısın
Şümür köpooğlu
Şələpapax itoğlu
Şenniyin dağılsın
Şenniy olmuyasınız
Şen olmuyasan
Şenəlmiyəsiniz

Şər-şamatısan
Şər-xatasan
Şəərin dağılsın
Şen günün olmasın
Şirni yeem
Şirin olmuyasınız
Şorvan qavağında qalsın
Şorgöz
Şumal köpooğlu
Şuursuz öyü yıxılan
Şuurun batsın
Şükür olmasın
Şeytan köpooğlu
Şeytan şapalağı
Şöylət qara gəlsin
Şöylətdi olmasın
Şeşəqulax itoğlu
Şikəs qalasan
Şələpapax qodux
Şələdən əysiy olmuyasan
Şələ-küləni yığışdır
Şərvətin zəhrimara dönsün
Şərvətin çöyrülsün

T

Tülüngü
Tarixin qara gəlsin
Törəmən kəsilsin
Təciy köpooğlu
Təkəsaqqal
Torvan dağılsın
Taxtın başına uşsun (dağılsın)
Təpənə döyüm

Tamarzı qalasan
Təpən boş qalsın (yerə girsın)
Təpən batsın (ölsün)
Təntiy köpooğlu
Tısvağa itoğlu
Tay-tuşun qırılısın
Taxtabaş itoğlu
Tösvər gədə
Tanrısız
Tanrı təpənə döysün
Tanrın yerə tökülsün
Talahın kəsilsin
Tutarını allah kəssin
Tutarsız köpooğlu
Tülkü (sifət)
Tazıya tay olasan
Tülkünün biri
Tağatın kəsilsin
Talançı köpooğlu
Tərviyəsiz
Talvarın uşsun
Tufağın dağılsın
Toyun qana dönsün (çalxansın)
Pıjk əg bı kək
Pıjk əg bı kək

U

Uğur olmasın
Uğurru olmasın
Uğurun xeyir olmasın
Uzundraz
Uzunqulax
Uzunçu (adamsan)

Uzunsaqqal keçi
Umsux andır (it)
Ulduzun çüßün
Umudun qatma sapına dönsün
Utanmaz-qızarmaz
Ucuz ölüm hardadı, ilahi

Ü

Üzüqara
Üzün hər iki dünyədə qara olsun
Üzsüz köpooğlu
Üzün heç gülməsin
Üstünə su ələnsin
Üstünnən pasax yağsın
Üstündə gurşad oynasın
ÜRəyin qofsun əəxlarının altına çüßün
ÜRəyin açılmasın
Üzün ağ olmasın
Üzdən-gözdən olasan
Üzünə yara çıxsın
Ünün yetməsin
Üzünü mürdəşir yüsün
Ütük köpooğlu
Üzünə daş yamansın
Ürmə
Ürəğ GƏn ÖG G şiy Gşk (aşdG)
Ük aGnG l ior k
Ük u/2dnvji ğçk
Ük bğ (Ö h dşkbGk) aGnG G G f şt oşk

V

Vay gününə oturum
Vaxsız öləsən

Veran qalasınız
Veranxana olasınız
Veranın oğlu
Vayıskar köpooğlu
Vayqanı köpooğlu
Vardan olasan
Varın-döylətin dağılsın
Vejsiz köpooğlu
Vallah gözünü tussun
Vərəmlə (səni)
Vatansız qalasan
Vijdansız
İ r m k r k f u ç k
İ G k G l r r y , x k e a r r y
İ r m k Ə n o r k , f G k f G o k

Y

Yanasan
Yarımıyasan
Yarın ölsün
Yəəsiz qalasan
Yəən ölsün
Yuxun şirin olmasın
Yavı köpooğlu
Yağın daşsın
Yoğunsühsün itoğlu
Yoğunboyun itoğlu
Yağı köpooğlu
Yaddara kismat olasan
Yazıx gününə
Yaza çıxmıyasan
Yaltax köpooğlu
Yalqızəax itoğlu

Yaylığın qana boansın
Yaylım vursun səni
Yırtığa yamax itoğlu
Yurdunda bəyğuş ulasın
Yalançının...
Yar-yasağın andırına qalsın
Yaran qoyr eləsin
Yarımçıq itoğlu
Yassarın biri
Yasdan çıxmıyasın
Yasdıbaş erməni
Yaxmayəən
Yaşılgöz
Yarıtmaz
Yezit
Yediyini kusasan
Yediyin haram olsun
Yediyin, içdiyin zəhrimara dönsün
Yekəağız
Yekəbaş
Yekəboğaz
Yedəhdə qalasan (gedəsən)
Yekələnmiyəsən
Yel aparsın
Yetim qalasan
Yerin-yurdun başına dar olsun
Yetmişə çatmıyasın
Yevreyin oğlu
Yekəqarın
Yolun bağlansın
Yolun qara gəlsin
Yollarda qalasan
Yoxa çıxasan

Yolux (köpooğlu)
 Yöndəmsiz (itoğlu)
 Yonulmamış (itoğlu)
 Yorğan-döşəhdən qalxmıyasan
 Yurdun verən qalsın
 Yurdun dağılsın
 Yurd olmuyasan
 Yurdunda ölmüyəsən
 Yurdsuz qalasan
 Yasdığın boş qalsın
 Yatıf durmuyasan
 Yarımıyasan
 Yəəsiz qalasan
 Yanasan
 Yekəxana
 Yasına oturum
 Yellər aparsın (səni)
 Yelbeyin
 Çkşk jrbğaGoşk
 Çpşk Çnl ior k
 Çüçkğr x üğ
 Çkfkşkşk upkbg oÇpCbGCoşk
 ÇkkoG zğ oed ÖCbşnsiCoşk
 Çkfkşkşk ey CkşkGepÖÇGy (Çk bCkşxCk Jkiş CbGy G)
 Çşk Ö dbGaGoşk
 ÇbbeÇükbGdk aGnGl ior k
 Çşk ÇiGnGaGoşk
 Ç xş k Çpş (Çpş) l ior k, oğ bğ (nÇbG).
 Çkfkşkşk cdu çkGbək
 Çk aCkkCk bl ior k
 Çşk kğəoy ğl ior k
 Çir k-ədək aGnGçk

Z

Zatıqırır
Zatsız
Zağarqarın
Zırrama
Zatva-zatına nəhlət
Zıkkı
Zəhləmgetmiş
Zivil
Zivilin biri, zivil
Zalım oğlu
Zulumnan əysiy olmuyasan
Zənninə tüpürüm
Zəkkum (yəəsən)
Zəy dadsın (yediyin)
Zəlil qalasan
Zamanın qara gəlsin
Zurna
Zincir gəmirəsən
Ziyankar
Zəhərə dönsün (yediyin)
Zəhrimar-çor
Zəli köpooğlu
Zillətdən əysiy olmuyasan
Zindan daşıldı
Zingilləmə
Zıkkıllama
Zığıllama başın
Zırpı
Zorba

ANDLAR

Atamın goru haqqı
Atamın urfu haqqı

$\frac{1}{2}$ p Gy l t r br h Z q Ö G a ş
 Allahına qurvan olum
 And olsun!
 And bu, qəsəf bu
 Amanın bir günüdür
 $\frac{3}{4}$ r G ş k Gy r n G d ş G a ş
 $\frac{3}{4}$ r al fr k Eoy G ş i ar n Ö k i ş k G k b l i o r k z e..
 $\frac{3}{4}$ r u s n g k Ö z g e G a ş..
 $\frac{3}{4}$ r G x Gy G a ş
 $\frac{3}{4}$ r G ş i k o G G t G a ş
 $\frac{3}{4}$ r v d g k a G n ş G a ş
 $\frac{3}{4}$ r l q G r z l n Ö G v y , G k b v o ğ
 Cijimin urfu haqqı
 Ş e b e Ö Ö k ş k o G n ş G a ş
 C d y Ö r o b z e y e C n o ş k , g G k b v j n g o ğ
 Q b e y e d j i G a ş
 Q b e k d e G n g k b l i o r k..
 Ü ş Ş e b e G a ş
 Ü t G ş i (Ü ş T ğ i) l q ş G a ş
 İmanım haqqı
 Qağamın goru haqqı
 Qardaşımın başı üçün
 Quran haqqı
 Peyğəmbər haqqı
 Şah oğlu şah Abbas haqqı
 P ğ l h r y r k C b ş G a ş
 Vallah, billah
 İ k r y a ş G (a c Ö ğ G a ş

HƏDƏ-QORXULAR, NƏSİHƏTLƏR...

A

Aşını pişirəjəm
Allahlıx elləmə
Avır-həyan olsun
Adını addarda qoajam
Ağzını murdarrama
Asda yeri, usda yeri
Arada öləjəysən
Adam olmuyajaxsan
Ağlın özgə yerə getməsin
Arxacın boş qalsın
Ağlını başına yığ
Ağlın özünə getməsin
Ağzın isdi yerdədi
Atılıf-çüşmə
Ay qorxdum ha
Amanımı qırma
Aman ver
Amanın aman günüdü
Allahsız olma
Allaha dua elə
Allahına yalvardajam
Ağzını avara qoyma
Ağrımıyan başına şal bağlama
Ara vurma
Arsızdix elləmə
Arvad olma
Ala dağdan, qara dağdan danışma
Allahın yerə tökülsün
Adam ol
Adamlığın olsun

Ağır otur, batman gəl
Allahsız olma

B

Başımı ağrıtmə (aparma)
Başını kəsəjəm
Başınnan hündür hoppanma
Başıma coraf (torva) örmə
Boğazının yoğun yerinə salma
Başını girrəmə
Başına atmı təpif
Belə getsə aramız dəyəjəy
Belə şey ola bilməz
Başın çıxmıyan yerə burnunu soxma
Burnunnan tökəjəm
Burnunnan töhmə
Boynunu pükmə
Boz-boz danışma
Boğazını üzərəm
Boğazında qalar
Başımı ağrıtmə
Başımı qatma
Başıma çıxma
Bağrını yarajam
Belə yaramaz
Beynini külə döndərəjəm
Barmax eləmə
Bismillah elə

C

Cana doydurma məni
Canımnnan əl çək
Cinnərin oynamasın

Can çəhmə
Cüyülləmə
Cuhutsanmı
Canını alajam
Canına od vurajam

Ç

Çərənniyirsən ha
Çəçimə
Çivinnəmmə
Çərənnəmə
Çaqqala oxşuyursan
Çaqqallara yem eliyəjəm
Çər-həya olma
Çənəni çıxardajam
Çaqqal kimi ulama

D

Dəəsən ajalın çatıfdı
Dəəsən əməlin azıfdı
Dörə çıxma
Dadamal olufsan
Dadanıfsan
Dindirmə məni
Danışma
Donqullama
Dıncıxma
Dünüyyü başına töhmə
Dilləmmə
Döəjəm ha
Dərini boğazınnan çıxardajam
Dərinə saman təpəjəm
Dilini kəsəjəm

Dilini gödəy elə
Dilini boğazına sal
Deyişmə
Deyimmə
Darıxma
Didişmə

E

Eşşəylik eləmə
Elə get ki, gözüm səni görməsin
Elə elləmə ki, aşını pişirim
Eldən ayıfıdı
El baxır
Elinə hörmət elə
Elə elləmə ki, əlimi sana çəkim
Eyməmmə
Etivarsız olma
Eşqnamə oxuma

Ə

Əğını kəsəjəm
Əğını qırajam (sındırajam)
Əğın büdrəməsin (əsməsin)
Əlin əsməsin
Ətini pişirəjəm
Əysiyliy elləmə
Əhdini kəsəjəm
Əhvalını pozma
Əməlin azmasın
Əməyin itməsin
Əlimdə öləjəhsən
Əl-əğını yığışdır
Əstəfirullah

Əstəfirillah de

F

Farağat dur
Fırramma
Faşistsənmi
Fələhnən oynama (əlləşmə)
Fələhnən fələhliy elləmə
Fərəsətin olsun
Fason açma
Fısqırığa basma
Fələyə kələy demə
Fərsiz olma

G

Gözünün ikisini də bir deşiydən çıxardajam
Gözünü bərəltmə
Göz basma
Gop elləmə
Gözə gələjəhsən
Gözün-başın qaçmasın
Gənə azırsan
Gennən gəlmə
Gorunu xortdadajam
Gününü qara gətirəjəm (eliyəjəm)
Gününü göy əysiyə pükəjəm
Günüləmə
Gödənini dağıdajam
Gədəliy elləmə
Gönünü soyajam
Gorvoor olajaxsan

H

Haram elliyəjəm
Haramlıx elləmə
Halalına haram qatma
Həan olsun
Həasız olma
Hay-haray salma
Həasızdıx elləmə
Haya basma
Hüdüllüyüf töhmə
Hidrəlliy elləmə
Hürsünü bas
Hürsdəmmə
Həvil olma
Höjət olma
Höjətdiy elləmə
Hörmətsizdiy elləmə
Hörmət saxla
Hayıf sənnən
Hayıfını alajam
Harya qaçajaxsan?

X

Xaraflama
Xaraflıyırsan ha
Xərifləmə
Xərifliyirsən ha
Xata-bala açma
Xuylamma
Xirdtdəyini üzəjəm
Xəməzəyini qopardajam
Xeyir danış
Xəstəsəmmi?

Xayışını qayış eliyəjəm
Xox gəlmə, qorxdum
Xeyir əppəy yedizdirəjəm
Xavarçı olma
Xamlama
Xamıra döndərəjəm
Xalasıgöyçəy

İ

İtə döndərəjəm
İlim-ilim itirəjəm
İzini itirəjəm
İt əlinnən əppəy alajax
İtdən alıf, itə verəjəm
İtdən betər eliyəjəm
İtdərə yem eliyəjəm
İt qıvlasına öldürəjəm
İti qoyluyan kimi qoyluyajam
İləndirmə
İrişmə
İpini kəsəjəm
İstəyin ürəyində qalar
İnilləmə
İşdər xarafdı
İdimin nədi?
İş açma
İşə salma
İmanını itirmə (yandırma)
İzin-tozun qalması

J

Jülüylü elləmə
Jülüylü olma

K

Kafir olma
Kəndirini kəsəjəm
Kefini pozajam
Kefinə soğan doğruyajam
Kəmfürsət olma
Kallıx elləmə
Kəlləmi ağrıtma
Kəfənə pükəjəm
Kahallıx elləmə
Kal olma
Kor olma
Küyə basma
Küy salma
Köpooğlulux elləmə
Köpünü alajam
Keçəbölüylüy elləmə
Keçənə güzəşt dəəllər
Kıxmıxlamma
Köhnə palan içi töhmə
Kor atını minif, köndələn çappa

Q

Qansız olma
Qanını qaraltma
Qana usdama
Qan-qan deyirsən
Qanı qannan yüməzdər
Qanajağsız olma
Qaragünnü eliyəjəm
Quyurcuxma
Qəm yemə (çəhmə)
Qulağını kəsəjəm

Qulaxburması istiirsən
Qulağını aç, yaxşı eşit
Qulağını eşşəy (tazı) qulağına döndərəjəm
Qulağını kar elliyəjəm
Qudurma ha
Qılçını qırajam
Qiyamat qopartma
Qıyvat qırma
Qırmızı olma
Qoduxluğa salajam
Qoduğa döndərəjəm
Qıymatsız elləmə
Qıymat qoy
Qarayaxalix elləmə
Qarayaxalıxdan əl çəh
Qarayaxa olma
Qurtdulux elləmə
Qurdun oynamasın
Qurdun oynuyur ha
Qurvan olasan
Qaraçılıx elləmə
Qəsd elləmə ha
Qavıra qoajam
Qavaxdan gəlmişdiy elləmə
Qarnını cırajam
Qoyun kimi gözünü döymə

L

Lağa qoyma
Lal olma
Laxlama
Ləyqətin olsun
Ləçər olma

Lal eliyəjəm
Löyünsüz olma
Leş eliyəjəm
Leşini qoajam
Ləzzətini qaçirtma
Laylaallah de
Loxmana haram qatma
Lotulux elləmə
Loxman boğazında qalsın
Ləyğata mindir

M

Maymaxlıx elləmə
Meyidini yerə sərəjəm
Murdarçılıx açma
Murazını gözündə qoajam
Mələmə
Mələdəjəm
Merət günə qoajam
Mısmırığına sallama
Məzə açma
Meyminnux açma
Mərfətin olsun
Mərdmazarrıx elləmə
Mərdmazar olma
Mana qurvan olasan
Mollalix elləmə
Meydan sulama
Məanı batırajam
Minnətin olsun
Minnət qoyma
Mumla

N

Nayrahat olma
Nala-mıxa vurma (ha)
Naşılıx elləmə (ha)
Nədrüs olma (ha)
Namıssız olma (ha)
Namısını itə atma
Nalayix danışma (ha)
Nayqaralix elləmə (ha)
Naxallix elləmə (ha)
Nıxtını kəsəjəm
Nijatını kəsəjəm
Namısını dalına şələliyəjəm
Noxtanı çəkəjəm (çək)
Nənən namaz üsdüymüş
Nətəər adamsan?
Nırx qoyma
Nəhlət sana kor şeytan

O

Otunun suyunu verəjəm
O dünyəliy eliyəjəm
O nədi danışırsan?
Oğurlux elləmə
Odda yandıraram
O qədər canın çıxa ki...
Oğraşlıx elləmə
Ordunu partdadajam
O qədər vurajam ki, it səsi verəjəysən
Od oluf, canımı yandırdın
O qədər vuraram ki, ayıya dayı dəərsən

Ö

Ölmə
Öləjəhsən
Özünü yığışdır
Özünən küs
Ödünü kuma
Öküz kimi boğazdıyjam
Öküz kimi böörmə
Özünü ələ al
Özünü ölmüş bil
Ölçünü bil
Öy olmuyasan
Öyünü viran qoajam
Ölkənə süpüryə çəkəjəm
Ölənnərini xortdadajam
Örkənini gödəy ellə
Ördəy kimi yırğalamma
Ördəy kimi yanını basma
Özünü yazıx elləmə
Özünü xora-xoşa qoyma
Özünü ələ al

P

Paxıl olma
Periy elliyəjəm (salajam)
Periy salma
Pisdiy elləmə
Pis olma
Pis-pis danışma
Papax elləmə
Palanı döəşdəmə
Pendir kimi doğruyajam
Papağını hərmədə qoajam

Paxırını açajam
Payını batdağa döndərəjəm
Payını ağziüstə çöörəjəm

R

Rusvay elləmə
Rusvay oldux
Radd elliyəjəm
Rəftarına fikir ver
Ruzdu ol
Ruhun ölüfmü?
Ruhun olsun
Rahatdan, dincəl

S

Sarsaxlama
Sarfanı udma
Saçını yolajam
Saç-birçək elliyəjəm
Sızillama
Səaxlama
Soxuşdurma
Səvərmə
Sıxılma
Sızillama
Sıxcalama
Soncuxlama
Savrını bas
Sənnən gözüm su işmir
Səfiy-səfiy danışma
Sana bir həkk gələrəm ki, it yediyini sən kusarsan.
Sana bir toy tutaram ki, adın yadınnan çıxar.
Sana bir sul əkərəm ki, siçan deyişiyini satın alarsan.

Sefilləmmə
Səni elə doğruyaram ki, tikən qulağın boyda olar.
Səni o qədər qoyluyaram ki, nəfəsini özgə yerindən
alarsan.

Səni yüüf sərəjəm
Sıpa kimi içini çəhmə
Sözün ağzında qalsın

Ş

Şərxatasan
Şuluxlux salma
Şəvədə elləmə
Şeşələmmə
Şitəmmə
Şit-şit danışma
Şafqını boş qoajam
Şapalaxlıyajam
Şərrəmə
Şər elləmə
Şeytannama
Şiltiyini atajam
Şil-küt elliyəjəm

T

Tamahlamma
Tamah salma
Tamahını yığışdır
Təciy olma
Təntimə
Təpənə döəjəm
Tamarzı olma
Tələsimə
Tələsən təndirə çüşər

Tələsiyən aşağıkı dəyirmənə getsin
Toy tutajam

U

Uyma
Ulama
Umsux olma
Utanmırsammı?
Utandıraram
Udğumma
Uşax olma
Uzax gedirsən ha
Ufullama
Urcah olma
Ucuzdux salma
Uşax olma

Ü

Ürkmə
Üzün olsun
Üzünə salma
Üstünə od əliyəjəm
Üzəjəm
Ütüy olma
ÜRəhli ol
ÜRəyini üzmə (yemə)
Ütələmmə
Üyütmə

V

Vaysımma
Vadar elləmə
Vurnuxma

Veyilləmmə
Vaxt olar görərsən
Vayıskar olma
Vuruf öldürəjəm
Vərəmlədəjəhsən
Vardan yox elliyəjəm
Vaxtını qara gətirəjəm
Vəkilliy elləmə
Vijdanın olsun
Vaxta baxmaz
Vejsizdiy elləmə
Vay-şüən qoparma
Vasvası olma

Y

Yadına salıram ha
Yalançı olma
Yalanını çıxardajam
Yazıxsan
Yandırajam
Yetim qoajam
Yamsılama
Yedizdirəjəm
Yekəxanalıx elləmə
Yaramı qurdalama
Yuxuma haram qatma
Yağlı-yağlı danışma
Yağısammı?
Yavısammı?
Yəəsizsəmmi?
Yaltaxlamma
Yorğalıx açma (elləmə)
Yesir olma

Yalvar-yaxar eləmə

Z

Zalımlıx elləmə

Zarafat elləmə

Zığıllama

Zıkkı olma

Zuy tutma

Zağarramma

Zəhmət çəhmə

Zarıma

Zulumkar olma

Zatını damma

Ziyankar olma

IV. MƏRƏSİM FOLKLORU

NOVRUZ BAYRAMI

LƏMBƏLİDƏ NOVRUZ BAYRAMI

Bütün Qərbi Azərbaycanda olduğu kimi, Loru-Pəmbək mahalında da Azərbaycan türklərinin (azərilərin) həyatında ən çox sevilən və xüsusi məhəbbətlə keçirilən üç bayram olmuşdur: Novruz, Qurban və Orucluq bayramları.

Novruz bayramı hər il mart ayının 20-21-də yeni ilin ilk günü – yəni yeni il bayramı kimi keçirilirdi.

Kökləri qədim Oğuzlara, başqa qohum türk boylarına gedib çıxan azərilər bu bölgənin bütün elatı kimi Novruzunu ən sevimli bayramı olaraq qarşılayırdılar.

Hər il bayrama hələ bir ay qalmış təmizlik işləri başlanar, yorğan-döşək, pal-paltar, xalça-palaz çölə – gün altına tökülüb çırpılar, evlər ağardılar, bağ-bağçada ağaclar budanar, sil-süpür edilərdi. Hamı çimib paklanardı. Çərşənbə günlərində və bayram axşamı kəndin hər tərəfində böyük tonqallar çatılandı. Uşaqlar onun üstündən atlanar, müxtəlif xalq oyunları (hostana, bor-boru, qaçaq-qaçaq, ənzəli, molla-molla, gizlənpaç, dız-dız, bənövşə, dirədöymə, eşşəkbeli və s.) oynayırdılar. Qapı pusmaq (yəni qulaq falına çıxmaq), baca-baca gəzmək, fala baxmaq, yumurta döyükdürmək və s. dəb idi. Bayram gecəsi qızların yolda heç kəslə danışmadan, dinməz-söyləməz arxdan və ya çaydan gətirdikləri suya ucu pambıqlı iynə salaraq bəxtlərinə baxmaları, çardağa yumurta, onun yanına isə qara və qırmızı karandaşlar qoymaları (yumurtaya gecə qırmızı rəng çə-

kilərsə, bəxtin yaxşı, qara çəkilsə pis olacağını göstərmiş) kənddə keçirilən ən maraqlı mərasimlərdən olmuşdur.

İlin-ayın axır gecəsində – yəni bayram axşamında bunlar xüsusi qələbəliklə keçirilərdi. Kənddə kişilər heyvan alıb, alışma edərdilər. Bayram süfrələrini imkan daxilində zəngin nemətlərlə doldurardılar.

Yeməklərin başı aş (plov) olardı. Ətrafına müxtəlif meyvələr, şirin çörəklər, qax, şirniyyat, şərbət, cöyüz, fındıq, badam və s. düzülərdi. Şam yandırılardı. Ən gözəl cəhət də bu idi ki, spirtli içki deyilən şeyin adı belə tutulmazdı. Bayram şənliyi gecə yarısındanək çəkərdi. Bax, ləmbəlilər yeni günü beləcə qarşılayardılar.

O gözəl günlərdə Ləmbəli uşaqları hansı nəğmələri oxuyardılar? Onlardan bir neçəsini yadınıza salırıq.

QURBAN VƏ ORUCLUQ (RAMAZAN) BAYRAMLARI

LƏMBƏLİDƏ QURBAN VƏ ORUCLUQ BAYRAMLARI

Loru-Pəmbək mahallarında Qurban və Oruculuq (Ramazan) bayramları da ləyaqətlə keçirilibdir. Bu bayramlar dini məzmun daşdığı üçün onların kafirlər içərisində xüsusilə geniş və açıq-aşkar keçirilməsi qeyri-rəsmi yasaq olunmuşdu. Lakin buna baxmayaraq, kənd əhalisi, varlısından, kasıbından asılı olmayaraq, bu bayramlara xeyli əvvəlcədən hazırlıq görürdü. Qurban deyənlər öz qurbanlıqlarını ya kənddə, ya da ki, kənd camaatı üçün müqəddəs ziyarətgahlarda kəsərdilər. Məsələn, ləmbəlilər üçün belə yer Astanbəylinin Hacı Əfəndi piri, Çubuxlu yaylağına qalxanda isə Qaraqala kəndindəki Haşxalıl ojağı idi. Qurbanlığı yeddi qapıya paylayırdılar. Dindarlar Ramazanda düz bir ay səliqə ilə oruc tutardılar.

Nisbətən yaşlı qadınlar qəbir üstünə çıxar, ölülərinin ruhunu yad edərdilər.

Demək olar ki, hər bir ailə mollalardan birini evə çağırıb, ölülərinə yasin oxutdurardılar.

Evlərdə qazan qaynayar, xeyir söhbətlər edilər, bol süfrələr açılardı. O günlərdə hamı elə bil Allahla daha yaxından təmasda olardı. Adamlar öz dinlərini bax beləcə qoruyub saxlayardılar.

CÜCƏKƏNDDƏ QURBAN VƏ ORUCLUQ BAYRAMLARI

NOVRUZ BAYRAMINDAN SONRA KƏNDDƏ ƏN ƏZİZ BAYRAM ORUC BAYRAMIYDI. SƏHƏR TEZDƏN HƏR KƏS BİRİNCİ ÖZ AİLƏSİNDƏ GÖRÜŞÜB ÖPÜŞƏR – BAYRAMLAŞARLAR, SONRA AİLƏLƏRİNDƏN SONRA ƏN YAXIN SAYDIĞI ADAMLARLA BAYRAMLAŞARLAR. HAMIDA BİR-BİRİLƏRİNƏ BAYRAM GÖZAYDINLIĞI VERƏRDİLƏR.

O BAŞDAN BÜTÜN AİLƏLƏR – HAMI ZƏMZƏM SUYUNA ÇİMİB TƏRTƏMİZ OLARDILAR Kİ, BAYRAMI TƏMİZ, PAK QARŞILAYAQ. O ZƏMZƏM SUYU ELƏ BİL ADAMI RUHƏN SAĞLAMLAŞDIRIR, CAVANLAŞDIRIR, SABAHA İNAMINI ARTIRIR VƏ BÜTÜN «AĞIR-UĞURRUĞUNU» YUYUB APARIRDI.

HƏLƏ ORUC BAYRAMINA XEYLİ QALMIŞ ANA-NƏNƏLƏRİMİZ, QIZ-GƏLİNLƏRİMİZ ƏRİŞDƏ KƏSƏRDİLƏR – BAYRAM ƏRİŞDƏSİ VƏ ELƏ BİR EV OLMAZDI Kİ, ORDA ƏRİŞDƏLİ BAYRAM AŞI BİŞMƏMİŞ OLSUN. ƏRİŞDƏNİ KƏSƏNDƏ DƏ ÇOX VAXT İMƏCİLİK EDƏRDİLƏR – YƏNİ QOHUM-QONŞU YİĞİLİB ƏVVƏL BİR, SONRA DA O BİRİ EVDƏ KƏSƏRDİLƏR. ƏRİŞDƏ KƏSMƏYİN ÖZÜ DƏ BİR BAYRAM İDİ, BAYRAMA HAZIRLIQ İDİ. KİMİN EVİNDƏ ƏRİŞDƏ KƏSİLƏRDİSƏ, ÇALIŞARDI YAXŞI QONAQLIQ VERSİN, ONLARDAN RAZI QALSINLAR. ADAMA ELƏ GƏLİRDİ Kİ, BOYANMIŞ İP KİMİ ASILAN, EVİN BÜTÜN TƏMİZ PALAZLARININ ÜSTÜNƏ SALINMIŞ BİR BELƏ ƏRİŞDƏNİ GƏLƏN İLİN

BAYRAMINA QƏDƏR YEYİB-QURTARMAQ OLMAZ. AMMA EVƏ QONAQ GƏLƏNDƏ ONUN ŞƏRƏFƏİNƏ KƏSİLƏN QOÇUN, YA XORUZ-BEÇƏNİN ÖZ YERİ OLURDU, ƏRİŞDƏ AŞININ ÖZ YERİ. BƏLKƏ BAYRAMDA HAMININ EVİNDƏ BİŞDİ-YİNDƏN ƏRİŞDƏ AŞININ QONAQ GƏLƏNDƏ BİŞİRİLMƏSİNİN ÖZÜ O DEMƏK İDİ Kİ, QONAĞIN GƏLMƏSİ DƏ BİR BAYRAMDI.

BAYRAMLAŞMAĞA GETDİYİN EVDƏ EV YİYƏSİ ÇOX İSTƏRDİ Kİ, ONUN EVİNDƏ ÇÖRƏK KƏSSİNLƏR, BAYRAM SÜFRƏSİ NEMƏTLƏRİNİN TƏAMINDAN DADSINLAR.

ORUC BAYRAMINDA KÜSÜLÜ QALMAQ GÜNAH SAYILARDI VƏ BÜTÜN KÜSLÜLƏR BARIŞMALI İDİ. BARIŞMASI ÇƏTİN OLAN BƏZİ MƏQAMLARDA KƏND AĞSAQQALLARI, SÖZÜKEÇƏNLƏR BARIŞDIRMAQ MISSİYASINI YERİNƏ YETRİRƏDİLƏR.

QURBAN BAYRAMINDA İSƏ UŞAQLAR ÜÇÜN ƏN MARAQLI MƏQAM QURBANLIQ QOÇLARI KƏSMƏK ÜÇÜN MOLLANIN YOLUNU GÖZLƏMƏK İDİ. KƏNDİN MOLLALARI DA HƏRƏSİ BİR MƏHƏLLƏDƏN DÜŞÜB ÖZ «VƏZİFƏ BORCLARINI» YERİNƏ YETİRƏRDİLƏR. QURBANLIQ KƏSİLƏNDƏN SONRA «BÖYRƏYİ MƏNİMDİ» «DAVASI» OLURDU. ƏSASƏN KİÇİK YAŞLI UŞAQLARA ÇATIRDI BU «QURBAN MÜKAFATI». HƏR OCAQDA KƏSİLƏN HEYVANIN QANINDAN UŞAQLARIN QAŞQASINA (ALNINA) ÇƏKİLMƏLİ İDİ. UŞAQLARI SEVİNDİRƏN BİR DƏ O İDİ Kİ, QURBAN BAYRAMINDAN SONRA AŞIQLARININ SAYI XEYLİ ARTACAQDI. QOÇLAR DAHA ÇOX KƏSİLDİYİNƏ GÖRƏ İÇİNƏ

QURĞUŞUN TÖKÜLƏCƏK «BİTOK»LARIN SAYI
ARTIRDI. BƏZƏN UŞAQLAR BUDUN ÜSTÜNDƏN
AŞIĞI ÇİY-ÇİY ÇIXARDIRDILAR...

SÜNNƏT MƏRASİMİ

LƏMBƏLİDƏ SÜNNƏT TOYU

Uzun illər, rəsmi dövlət səviyyəsində olmasa da, bu mərasimə bu və ya başqa tərzdə qadağa qoyulurdu, ayrı-ayrı adamlara tapşırılır və onun təmtəraqlı keçirilməməsi üçün göstərişlər verilirdi. Lakin heç bir müsəlman bu mərasimdən kənarda qalmamışdır.

Sünnət kirvənin seçilməsi və uşağın hazırlanması ilə başlanır. Hər kəs uşağa təzə paltar alır, özünə münasib, özü istədiyi adamı kirvə kimi nəzərdə tutur. Axı, kirvə ailənin ən yaxın qohumu deməkdir. Kirvəlik qan qohumluğundan da irəli sayılır. Müsəlman aləmində əmiqızı, dayıqızı, xala və bibiqızı ilə evlənmək mümkün sayıldığı halda, kirvə qızı ilə evlənmək qadağandır. Kirvə, bacı-qardaş qədər yaxın qohum hesab olunur. Bəlkə elə ona görədir ki, “Kirvənin damı üstə çıxmazlar, toz düşə bilər” deyimi yaranmışdır.

Kirvə seçildikdən sonra, məclisin günü təyin olunur. Bir neçə hörmətli adamla nəzərdə tutulan adamın evinə gedilir, onun kirvə kimi razılığı alınır. O, məclisə dəvət olunur. Əksər halda isə kirvə məclis günü çalğıcılarla gətirilir. Eyni halla da dəllək məclisə gəlir. Məclis adamları yerbəyer olduqdan sonra məclisə tamada (masabəyi) seçilir. O, məclisi idarə edir. Kirvənin kimliyi barədə məclisi məlumatlandırır.

Sünnət məclisininin rəsmi hissəsi, yəni sünnətin icrası ya məclisdən əvvəl həyata keçirilir, ya da sonra.

Mərasimdən əvvəl uşaq çimdirilir. Sünnət edilən zaman uşaq: – Dəllək, əlin var olsun, kirvəmiz də sağ olsun! – deməli idi. (Çox vaxt uşaq utandıqda bunu onun atası ifadə edir).

Uşaq kirvənin qucağında otuzdurulur. Onun qorxma-

ması üçün üzünün qabağına qırmızı pərdə tutulur. Dəllək xüsusi alətlərlə sünnət etdikdən sonra məxsusi hazırlanmış gərmənin (təzəyin) külündən istifadə edərək qanaxmanı kəsir.

Sünnətin zəhmi ağır olsa da, demək olar ki, ağrısız keçirdi.

Bundan sonra dəllək və kirvə birlikdə dəlləyin oxuduğu surə altında əllərini yuyurlar. Uşağı təmiz yorğan-döşəyə qoyurlar. Qabağını meyvə və şirniyyatla doldururlar, əlinə pul verirlər. Uşağın yanında yaxın qohumları və kirvə tərəf olur. Məclis ailəyə gözaydınlığı verib dağılır.

Kirvə üç gündən sonra pay-püşla uşağı küldən çıxarmağa gəlir. Sonralar bu, kirvələrarası qohumluğa, get-gələ çevrilir. Onların hər görüşü şadyanalıqlarla dolu olur.

Bu qaydalar 1960-cı illərə qədər təxminən belə icra olunub. Bizim eldə dəllək Tosvər Həmid, Dəllək Vəkil məşhur idi. Son illərdə dəllək peşəsini ixtisaslı cərrah həkimlər icra edirdilər. Sünnət toyları (kiçik toylar) indi daha təmtəraqla keçirilir.

TOY ADƏTLƏRİ

LƏMBƏLİ TOYLARI

Toy mərasimi **Qız bəyənmə**dən başlayır. Əryən oğlu olan ailədə qız seçimi üçün valideynlər və doğmalar işə qarışırlar. Ailə üzvləri tərəfindən bəyənilən qızın gizli (bəlkə alınmadı deyə) qadınlar vasitəsilə “hə”si alındıqdan sonra kişilər **elçiliyə** gedirlər. Hər iki tərəfin razılığından asılı olaraq ya **bəlgə**, ya da **nişan** qoyulur. Qız nişanlı qaldığı müddət ərzində oğlan evindən hər bayramda onu görməyə gedirlər, hədiyyələr alınır, quzu kəsilir, şadlıq edilir.

Toya hazırlıq **toy danışığı**ndan başlayır. Oğlan evindən qız evinə xəbər göndərilir ki, danışığa gəlmək istəyirik. Danışıda ən yaxın qohumlar iştirak edirlər. Bu danışığın mövzusu toy gününü təyin etmək, başlığı razılaşdırmaq və toyun necə keçirilməsini müəyyənləşdirmək təşkil edirdi. Bəzən **qız toyu** oğlan toyundan bir neçə gün tez, bəzən də eyni gündə keçirilirdi. Bu da hər iki tərəfin razılığı ilə baş tuturdu. Toya 5-10 gün qalmış istər qızın, istərsə də oğlanın dostları, tay-tuşları onların başına toplaşırdılar. **Qızbaşı** və **oğlanbaşı** deyilən şənliklərə başlayırdılar.

İstər qız, istərsə də oğlan başında bəy – şah, sağdış – vəzir elan olunurdu. Onlar da öz səlahiyyətlərindən istifadə edib hakim, polis, xəzinədar təyin edirdilər. Qızbaşı və oğlanbaşı şənliklərində qayda-qanuna riayət etməyən cəzalandırılır – cərimələnirdi. Cəza “həbsxanada” çəkilir, cərimə isə xəzinədara verilirdi – imzalanırdı.

Oğlanbaşından kimsə qoyulan qanunu pozub, qızbaşının tərəfində yol verilməyən hərəkət edərsə, o, qızlar tərəfindən “həbs” edilir – “asılır”dı. Bu barədə oğlanbaşına tez xəbər göndərilirdi ki, bəs sizdən filankəs “asılıb”. Oğlanbaşının işə qarışması – nəmər göndərməsi ilə “həbs” olunan

azad edilirdi.

Qız və oğlanbaşına toplaşanların valideynləri bir-bir müvafiq olaraq qız və oğlanbaşını qonaq çağırır, gənclər çalıb-oynayırdılar. Bu şənliklər parçaüstünə qədər davam edərdi.

Qız evindəki toya **parçaüstü** deyirlər. Buraya qadınlar dəvət olunurlar. Kişilər isə yalnız qohumlardan ibarət olur və onlar qulluq göstərirlər. Oğlan evindən parçaüstünə oğlan yengəsinin başçılığı ilə bir neçə nəfər ağamət (gəlin üçün paltar və bəzək əşyaları) aparır. Toy məclisində oğlan yengəsi ağamətdə aparılan əşyaları bir-bir toy adamlarına elan edib göstərir. Toy adamlarının xeyir-duasını aldıqdan sonra, axşam oğlan evindən qız evinə xına və xına paltarı gətirirlər. Bir dəstə gəncə bəy həmin məclisə gəlir. **Xınayaxma** keçirildikdən sonra şənlik başlanır. Qızın bəzədiyi **şaxı** məclisə gətirirlər və o, gəlinin cehizi ilə bəy evinə aparılır. Xınayaxma məclisini gəlinin sağdışı aparır.

Gəlinbəzəmə mərhələsi başlanır. Bu işi gəlinin sağdışı (bacılığı) ilə yaxın rəfiqələri həyata keçirirlər. Gəlinin əlləri xınalanır, ovcuna pul qoyulur və əl dəsmalı ilə əlləri sarınır. Sonra gəlinin belinin bağlanması olur. Qardaşı, ya da əmişi oğlu qırmızı lenti üç dəfə gəlinin belinə bağlayıb açır. Eyni zamanda da bacısına ya bahalı əşya, ya da əmlik heyvan verməyi vəd edir. Sonra gəlinin başına qırmızı duvaq salınır, güzgü, şam hazırlanır və beləcə də gəlin bəy evinə köçmək üçün hazır olur. Oğlan evi tərəfindən **başbəzəmə** üçün nəmər verilir.

“Səhər sazi” oğlan evində **toyun** başladığını bildirir. Yaxın qohumlar oğlan evinə toplaşır. Vaxt çatan kimi bəyin yaxın qohumları çalğıçılarla qız evinə gedirlər. Köçməyə hazır olan qızın cehizi üçün nənəyə **cehizüstü** verilib götürülür. **Südhaqqı** da verildikdən sonra gəlini duvaq altında qaynının tutduğu gərdəklə evdən çıxarıb, arabaya

oturdurlar (kənddə olanda isə piyada). Sonra gəlin qara zurnada “Ağlama, anası” – “Atdandırma” (indi buna “Vağzalı” deyirlər) havası altında evdən çıxır. Gəlin yola düşənə qədər oğlanın sağdışı gəlinin ayaqqabılarının bir tayını bəy evinə tez çatdırıb nəmər və xoruz alır. Bundan sonra **cıdırçılar yarışı** başlanır. Birinci yeri tutuna kəlağayı (çağrat) verilir. O ya atın boynuna, ya da cıdırçının qoluna bağlanırdı.

Oğlan evinin adamları gəlini gətirməyə getdikləri yolla qayıtmazdılar. “Gəlin atdandı, ya qismət, kimin qapısına düşər”, – deyimi də elə bununla əlaqədardır. Atlı cıdırçılar (mühafizə dəstəsi) gəlini aparanların əlindən düşmənçiliklə almasınlar deyə babalarımız tərəfindən düşünülmüşdü.

Toy qabağının kəsilməsi xüsusi şölət verir şənliyə. Gəlin ata evindən tərپənəndən sonra yolda cavanlar, uşaqlar əl-ələ tutub, toyun qabağını kəsir və aldıkları nəmərin sevincindən qışqırır, atılıb-düşürlər. Ən maraqlısı isə bığıburma igidlərin toyun qabağını kəsməsidir. O, sağ əlini qaldırıb göydə dövrə çəkən kimi toy adamları bilirlər ki, güləşmə olacaq. Odur ki, onlar geniş dairə qururlar. **Toybabası** əlində nazik çübüq meydana girir. İgidlər "**Güləşəngi**" ("Cəngi") havasına bədənlerini oynadır, bir-birinə hərbezorba göstərirlər. Sonra isə kəl kimi baş-başa gəlirlər. Yıxılmaq da olur, xuncurtayı düşmək də. Tez toybabası araya girib, igidləri bir-birindən aralayıb, oyun havası çaldırıb, onları oynadardı. Bunun el adəti olduğunu hamı bildiyindən heç vaxt inciklik dava-dalaşla qurtarmazdı, şadlıqla qurtarardı.

Gəlin bəy evinə çatan kimi ayağı altında **qurban** kəsirlər. Bəyin sağdışı nəmərini verib, gərdəkli gəlinə heyvanın qanını tapdaladardı, bir damcı da yengəsi qandan gəlinin alına yaxardı. Otağa daxil olan zaman gəlin yerə qoyulmuş **nəlbəkini** ayağı ilə basıb sındırdardı. Başı üzərindən tü-

fəng atıladı ki, gəlin sağ-salamat bəy evinə qədəm basdı. Başından pul, şirniyyat tökülərdi. Gərdəklə otağa girən gəlinə gərdək arxasında da yer düzəldilərdi.

Oğlan şaxının gətirilməsi daha şölətli görünür. Gəlin evdə rahatlandıqdan sonra gənc qızlar-oğlanlar çalğıçılarla 8-10 lopa işığında sağdış evinə yola düşürlər. Yolboyu oynaya-oynaya, ara-sıra güləşə-güləşə şax evinə çatırlar. 15-20 kq şirniyyatı və meyvəsi olan şaxa nəmər verilir, ən azı 2 igid şaxı qaldırır. Şax evdən çıxarılarəkən lopanın birinin ağacının ucuna qırmızı bir alma sancırlar. Buna **şax alması** deyirlər. Həyətdən çıxan kimi alma tufənglə vurulur. Vuran adama nəmər verilir. Evdə oğlanın şaxı da qızın şaxı ilə yanaşı qoyulur. Sonra onlar şaxın üstündə olan şirniyyatı və meyvəni dərib, istədikləri qohum və dostlara pay göndəririlər.

Toyun mağarı elin ən yaxşı şənlənmə günü sayılır. Mağar toy sahibinin imkanından asılı olaraq 3, 5, 7 gün davam edir. Böyük bir dam seçilərdi. Kəndin, az qala bütün cavanları oraya toplaşardı. Hamının hörmət etdiyi bir nəfər toybabası seçilər, dirəklərə lampalar asılar, əllərdə lopalar olardı. Toybabası nəməri qəbul edib, lazımı havanı çaldırar, oynayanlar oynayar, verilən şabaşların (sifarişlərin) müəyyən hissəsi çalğıçılara çatdırılardı. Bəzən səhərə qədər beləcə şənlənərdilər, oğlanlar da özlərinə elə buradaca qız seçərdilər.

Toybabası verilən nəməri toyçunun alnına qoyar, toyçu da:

– Dostun dots olsun, düşmənin kor olsun, a bəylər!

Sağdışın, soldışın var olsun, həyat sizə yar olsun, a bəylər! – deyə səslənərdi.

Gecənin bir vaxtı atılan güllə səsləri xoşbəxt həyatın başlanğıcını bütün kəndə çatdırardı.

Ləmbəlinin özünün güclü toyçular dəstəsi olub. Ona

Tösvər Həmid deyilən usta rəhbərlik edib. Dəstə 3 nəfərdən (üçlük) ibarət olub: zurnaçı, züycü, dəfçi (toyçu). Həmid kişinin məktəbinin yetirmələri Məhəd, Həzrət, Hidayət, Qara, Əsəd və b. olmuşlar. Sonralar Ənsərriyin uşaqları Lətifgil bu işi gözəl davam etdiriblər. Onlar hazırda Böyük Kəsikdə də uğurla fəaliyyət göstərirlər.

Loruda qara zurnada aşağıdakı havalar ifa olunub: “Qaradonnu”, “Güləşəngi”, “Qaratel”, “Atdandırma”, “Səhər sazı”, “Şalaxo”, “Ay nadan bala”, “A çərkəz bala”, “Sarvan qızı”, “Uca dağlar”, “Qərəməti”, “Məmmədbağır”, “Dərəçiçək”, “Uzundərə” və s.

Keçən əsrin 60-cı illərindən ta köçürülməyə qədər toy adətlərində xeyli dəyişikliklər olmuşdu. Yuxarıdakı adətlərin bəziləri saxlanılmaqla toy mərasiminin sonrakı gedişi xeyli sadələşmişdir. Belə ki, toya əksər kənd əhli dəvət olunardı. Həyətdə böyük çadır quruları. Toy şənliyi axşamnan gecə yarıya qədər çəkərdi. Məclisdə əvvəllər aşıqlar, sonralar isə daha çox müğənnilər iştirak edərdilər. Camaat bəxşeyiş kimi pul yazılar, nəmər verərdi. O zamankı toylarda məclisi hörmətli ağsaqqallar idarə edərdilər. Toylarda aşıqlardan daha çox Aşıq Əsəd, Aşıq Məhəmməd, Aşıq Əkbər, Aşıq İmran, Aşıq Hüseyin Saraclı, Aşıq Kamandar, Aşıq Məhərrəm, Xındı Məmməd, Aşıq Məhəmməd Sadaxlı, Aşıq Əhməd Sadaxlı, Aşıq Nurəddin və başqaları çalib-oxuyardı. Kəndin köhnə oxumuş ziyalısı Molla Məhəmməd Əfəndiyev olan məclisə hər aşıq cəsarət edib gəlməzdi. Dastan gecələrini doğru-düzgün aparmaq hər aşığın hünəri deyildi.

Xanəndələrdən İsmayıl Yaqubovun dəstəsi son vaxtlar xüsusilə fəallıq göstərirdi.

CÜCƏKƏND TOYLARI

Tutaq ki, söz gəzir: Filankəsin qızını filankəs istəyir, yaxud ata-ananın fikri var ki, oğlunu filakəsin qızı ilə evləndirsin. Əgər söz çıxdısa, bunun «hə», «yox»u tezcə həll olunmalı idi. Tutaq ki, oğlan qızı istəyir, amma ata-anasının ürəyincə deyil. Ata-ana əvvəl oğluna deyir ki, gözünü o qızdan çək, ondən bizə gəlin olmaz. Sonra da qız evinə yaxın adamı ilə ismarıç edirlər ki, bizə ümid olmasın... Əgər oğlan istəyində israrlıdısa, bir də gördün günün birində qızı qaçırdı. Onda ata-ananın bu qismət ilə barışmaqdan başqa yolları qalmır. Çox təsadüfi hallar olurdu ki, ata-ana belə vaxtlarda oğlunu bağışlamasın. Onda da oğul ayrılıb özünə «kümə» düzəldir, ata-ananın incikliyini isə zaman özü həll edirdi. Buna görə də ailə quranların xeyli hissəsi qız qaçmaqla, burda buna «götürüb qaçmaq» deyirdilər, ailə qurublar. Qız götürüb qaçmaq da çox vaxt toylarda olurdu və onda deyirdilər ki, toyu toya qatdılar.

Bir də adna günü Hacı Xəlil ocağına ziyarətə gələnlərdən (xüsusilə yay vaxlarında) bir də baxırdın «gələnlərin biri azaldı». Qızın xəbəri olmayanda, ya razılığı olmayanda «sənəyi bulağın üstündə qalırdı», yəni bulaq başından götürüb qaçırtdılar. Özü də başqa kəndə, uzaq bir yerə aparırdılar ki, onları tapan, yerini bilən olmasın. Məsələn, Cücəkənddən qız qaçıranda əksərən İlməzli kəndinə aparırdılar, çünki ilməzlilər həm qız dalınca gələn olsa, onu «ələ verməzdilər», həm də milis-polis məsləsi ola bilməzdi. Əksər vaxtlarda qızın valideynləri narazı olurdular. Bəzən milisə (polisə) şikayət etmək istəyəndə elin ağsaqqalı, qarasıqqalı barışmağı təklif edirdilər ki, ailə qurublar, xoşbəxt olsunlar. İpə-sapa yatmayan adama da el içində son vaxtlar belə deyirdilər: «Qızın atkritka göndərəcək, sözün yerə düşəcək». Bu söz də cücəkəndli Yemiş Məhəmməddən qa-

lib. Yəni qız yazılı şəkildə milisə məlumat verəcək ki, öz razılıqla gəlmişəm. Bir də qohum-qonşu (xüsusilə oğlan tərəfi) yığılıb minnət edirdilər. Çox vaxt valideynlərin xeyir-dua verməkdən başqa əlacı qalmırdı. Bəzən gəlini kəndə toyla gətiridilər. Qız evi istəyəndə yenidən toy da edirdilər. Altıмышıncı illərdən qabaq kənddə ailə quranların böyük əksəriyyəti «qızın əlindən tutub aparırdı», bir ocaq qalayır-dılar, kül-külfət sahibi olurdular.

Amma çox böyük əksəriyyət evlənənlər ata-ananın, böyük bacı-qardaşın məsləhəti ilə evlənirdilər. Təbii ki, onların seçdikləri qız, arzu elədikləri gəlin oğullarına xoşbəxt ailə qurmaq üçün təklif olunurdu. Belə qurulan ailələrin çox böyük əksəriyyətinin təməli möhkəm olurdu. Görülən hər bir xeyir iş yalnız ağsaqqal xeyir-duası ilə olmalı idi. Özbaşına bir iş görən olanda: – «Böyüksüzlük eliyir», – deyə qınanardı.

«HƏ» yaxud AD ELƏMƏK

Çox vaxt elçilikdən qabaq «Qızın «hə»sini almağa gedirik», – deyərdilər. O da elə-belə, görməzə-bilməzə getməzdilər. Qız eyni kənddən olanda qızın ata-anasına o ailəyə yaxın adamlardan deyirdilər ki, filan günü sizə gələcəklər. Qız evi övladlarını oğlana «yaraşdırmayanda» daş atıb başlarını tuturdular ki, itiklərini bizdə axtarmasınlar, gəlməsinlər, vəssalam. Əsasən bu məsələni qadınlar öz aralarında həll edirlər və elə çox vaxt da «hə»yə qadınlar gedir və elçi gələcəkləri günü təyin edirlər. Gələnlər özləri ilə şirniyat, bir də qıza bir üzük, yaylıq gətirərdilər ki, bunu ad eləmək üçün gətirmişik, daha qız bizimdi. Əgər elçilik yaxın günlərdə olacaqsa, üzüklə yaylıq elçilər gələndə gətirirlər.

ELÇİLİK

Oğlan evinin və kəndin sayılan-seçilən kişiləri qız evinin qapısını döyərdilər. Qız evi də işdən halı olduqlarından öz ağsaqqalları, yaxın adamları ilə elçiləri qarşılayardılar və «nə var-nə yoxdan» sonra mətləb üstünə gələrlər:

– Allahın izniylən, peyğəmbərimizin buyruğuylan, şəriyyətimizin qanunuylan qızınız filankəsi oğlumuz filankəsə almaq üçün qapınızı döymüşük.

Qız evi birbaşa hə deməzdi. Əgər elçilərə çay gətirirlərsə, deməli razılıq əlamətidir. Onda oğlan evindən deyirlər ki, salma çay verin qoy qohumlar arasında şirinlik olsun. Onda ikirəngli çay gətirərdilər və bəzən nəmər də alardılar. İkirəngli çayda əvvəl qaynar suya şəkər salıb qarışdırardılar, sonra yavaş-yavaş üstünə rəng tökərdilər ki, qarışmasın.

Oğlan evinin adamlarından biri – çox vaxt oğlanın atası, ya böyük qardaşı gələcək gəlinlərini çağıraraq barmağına üzük taxar, çiyinə də yaylıq salardılar. Bu nişan üzüyü olmurdu. Nişan üzüyü nişanda, ya da toydan qabaq alınardı. Kənddə kasıbçılıq olan vaxtlarda elə bircə yaylıqla ad eliyərdilər. imkanı olan adamlar hamısını təm-təraqla eliyərdilər. Elçilikdə bəzən gələn qonaqlara, daha doğrusu gələcək qohumlara, erkək də kəsirdilər.

NİŞAN (buna bəzən ŞAN TAXMAQ da deyirdilər)

Nişan mərasiminə hazırlıq qız evindən razılıq alandan sonra başlayırdı. Əvvəl gün təyin olunurdu və qız evi oğlan evinin adamı nə qədər olacağını öyrənir ona yer hazırlayır, tədarük görürdülər. Çox vaxt nişanın xərcini oğlan evi çəkirdi, belə ki, nişan üçün ayırdıqları erkəkləri boynuna

qırmızı bağlayıb, yemək-içməklə birlikdə bir-neçə gün əvvəl qız evinə göndərərkdilər. Oğlanın yaxın qohumları gəlinləri üçün hədiyyələr gətərkdilər. Kişilər ayrı oturardılar, qadınlar da ayrı. Hədiyyəni də çox maraqlı şəkildə təqdim edərkdilər. Oğlan evindən bir qadın, əsasən süfrənin başında oturur, gətirilən hədiyyələri təqdim edərkdirdi. Məsələn:

– Qızın qardaşı bir boyunbağı! Canı sağ olsun, oğlu filankəsin də belə xeyir işi olsun! – Alxış eliyə-eliyə gətirilən hədiyyələri göstərkdirdi.

Oğlan evi xonçalarda bahalı şirniyyat, ləbləbi, meyvələr, qattama, fəsəli, kətə (hərəsi bir xonçada) gətərkdilər. Çox həvəslə bişirərkdilər fəsəli, qattama, kətəni...

Qız-oğlan evi razılaşıb bəzən musiqi də gətirirdilər (son vaxtlar musiqisiz nişan olmurdu). Əvvəllər aşiq gətirərkdilər, təbii ki, aşiq kişi məclisində oxuyardı. Son vaxtlarda isə qadın-kişi bir yerdə oturur, xanəndə gələrkdirdi, toy kimi bir məclis qurardılar. Nişan toydan bir az əvvəl olardı. Bəzən isə bir il, iki il qız-olan nişanlı olurdular. Xüsusilə oğlan əsgərliyə (hərbi xidmətə) gedəndə. Ayrı-ayrı vaxtlarda əsgərlik iki, bəzən üç il olurdu.

TOY

Toy sədəsi çıxana kimi, («toyu ələ alana kimi» deyirkdilər) istər qız, istərsə də oğlan evinin «qapısı örtülməzdi», evlərindən yığnaq əskik olmazdı.

Toy başlamamışdan bir həftə, on gün qabaq oğlan evi toy qoçlarının başına xına yaxar, boynuna qırmızı bağlayar, bir yeniyetmə oğlanın qabağına qatıb qız evinə göndərkdilər. Eyni vaxtda qız evinin toy üçün çəkiləcək xərc-xəracatını da (yağı, düyüsü, içkisi, mer-meyvəsi) bir maşınla (əvvəllər araba ilə) qız evinə yollanardı. Bunların hamısı

«toy danışılardan» sonra olardı. Toy danışmaq da belə idi: oğlan evinin və kəndin ağsaqqalları yığılıb qız evinə gedər, neçə gün toy çaldıracaqlarını, qız evinə nə gətirəcəklərini müəyyənləşdirərdilər. Qız evində də onları ağsaqqallar qarşılayardılar. Bəzən «başlıq» da danışılırdı. Yəni qız evinə pul verirdilər. O da bəzən narazılığa səbəb olurdu. Son vaxtlar başlıq adəti, demək olar ki, götürülmüşdü. Bəzən də «süd haqqı» alırdılar, yəni ananın əziyyətinə hörmət edir, qiymət verirdilər. Bu rəmzi mənə daşıyırdı. On, iyirmi beş, əlli, yüz manat, bəzən də bir üzük verirdilər. Baxır adamına, toyuna və imkanına.

İmkansız olan adamlara da el arxa durar, hərə «bir işinin qulpundan tutardı». Amma toy, toy idi. Varlı-kasıb məsələsi toy çalınan vaxtlar heç bilinməzdi də. Bütün toy adətləri yerli-yerində olmalı idi.

Toy oğlan evində başlanardı. Toy danışanda müəyyənləşdirirdilər ki, filan vaxt toyu qız evinə gətirəcəyik (ona da «toyu atdandırmaq» deyirdilər). Son vaxtlar belə bir adət yaranmışdı ki, oğlan evində toy çalınmağa başlayanda qız evində də mağar olardı, yəni məclis qurular, qız evi yaxın-uzaq qohumlarını dəvət edərdilər. Mağarda ya aşıq oxuyardı, ya xanəndə (kənddə «sazanda» deyirdilər). Qız evində mağardan çıxan cavanlar, qız-gəlinlər gecə toy damına gedərdilər – zurnaçılar olan toyxanaya. Əvvəllər qız evinə yalnız qadınlar dəvət olunardı, son vaxtlar qız evindəki məclisə də kişilər dəvət olunmağa başlanmışdı.

Kənddə «toy damı», adətən, Saxatlarda, Motallarda olardı. Ondan qabaq Dərvişlərin Nəbigildə olarmış. Son vaxtlar kəndin klubunda (sonralar mədəniyyət evi oldu) toy çalınardı. Onda indiki kimi toyxanalar yox idi. Toylar əsasən payızda, qışda – soyuqda olduğundan çadırdə yox, toy damlarına yığışardılar elin adamları. Yayda təsadüfi hallarda toy olardı, onda da açıq havada.

Toydamında dəfin zərbəsindən dirəkdən asılmış lampaların səyriməsini, toya gələnlərin maraqla rəqs edənləri izləməsi, yallıların (xüsusilə «İt yallısı»nın) gözəlliyi, zurnaçının hər adamın «Mənim havamı çal», – deməsi ilə hər kəsin «öz havası»nı bilməsi, dəfçinin (xüsusilə rəhmətlik Haşımın) özünəməxsus dəf çalması. Cücəkənd toylarının özünəməxsus gözəlliyi idi. Dəfçi Haşım cibində cırıq corab gəzdirərdi, burnundan su axan uşaqların burnunu o corabla silərdi. (Bir də baxdın Haşım qaçıb bir uşağın burnunu sildi – «sildi» deyəndə, burnundan möhkəm sıxırdı). Uşaqlar da Haşımın corabına tuş gəlməmək üçün burunlarını təmiz saxlamalı olurdular... Zurnaçı Məmmədi Calaloğlundan gətirirdilər. Kəndimizdə bir zamanlar el şənliklərini Dəpişlərin Nəbi, Saxatlapın Paşa, Bəkiröyünün Mürsəl yola salırdılar. Məmməddən sona zurnaçı Rəşid gələrdi toylara.

Toydamında da, elə həyətdə toy çalınanda da ikicə nəfər oynayırdı, üçüncü nəfəri kimsə çağırar, öz yerini ona verərdi. Ona görə də kimin nə təhər oynadığı gözəl görünürdü. Bəzən kəndə «filankəs belə oynayır», – deyib onu tənqid edərdilər (kənddə buna «ağzını əymək» deyirdilər). Kənddə gözəl rəqs edən kişilərdən – Orucöyünün Oruc kişi, Calal, Bəkiröyünün Veyis kişi, Söyünöyünün Səbəddin idi. Oruc kişi ilə, Veyis adamları gözəl yallı oynatmağı vardı. Son vaxtlar Nəbi Səttar oğlu «İt yallısı» oynadırdı...

Oğlan evində bir, ya iki gün toy çalınandan sonra «toyu qız evinə aparırdılar». Toy qız evinə atdanandan sonra oğlan evində mağar olardı. Qız evində də bir-iki, ya üç gün çalınardı və «gəlini atdandırmamışdan» əvvəlki gün qızın şaxı gələrdi. Şax gətirmə toyların yaraşığı idi. Şax ağacı olardı, onu sağdış bəzətdirərdi – hər cür şirniyyat, qızardılmış toyuq, hər cür meyvə, ədviyyə olardı şaxın üstündə. Qaranlıq qarışandan sonra «şaxgətirdiyə» gedərdi-

lər. Sağdışın evində yemək-içmək hazırlanar, gələnlər «bir tikə çörək yeyəndən» sonra sağdışgilin qapısında şadyana-lıq olardı. Lopalar yandırılardı (kərmənin üstünə kül tö-kərdilər, onun üstündən də neft hopdurardılar). Sağdışgil-dən şax tərpenəndə bir tappatap düşərdi, gəl görəsən – ki-min nə silahı vardı, çıxarıb atardılar. Yolda «şaxın qaba-ğını kəsərdilər», ya oynayar, ya da güləşərdilər. Uşaqların səsi aləmi başına götürürdü. «Hərəyə bir Allah!», - deyə birağızdan çağırardılar. İndi də bilmirəm bu deyimin mə-nası nədir.

Sağdışgilə toyu olan qızın başına cavan qızlar yığışar-dılar, sağdışgildən hərəsinə bir əl dəsmalı verər, içinə də bir şam qoyub yandırardılar. Sonra həmin qızlar şax evdən çıxandan sonra qol-qola tutub şaxın dalınca gedərdilər. Şaxın da öz qanunları vardı – gərək şax başında gələn ca-vanlar gülməsinlər (dişləri görünməsin), onu görənlər, ya güldürənlən həmin adamdan nəmər alırdı. Şaxı götürən bir adam olur (təbii ki, güclü, dözümlü adam olmalıdı, sonra ona da nəmər verirlər), şaxı qoruyan da başqa adam olma-lıdı. Onu şax aparan təyin edirdi. Şaxı qoruyanın əlində şı-vırt çubuq olur, şaxdan nəsə qoparmaq istəyən adamı o çu-buqla cəzalandırardı. Çubuqla yalnız nəsə götürmək üçün şaxa yaxınlaşan zaman vura bilər, apardı, qurtardı. Şaxı qoruyan buna imkan verməməliydi, şaxı qoruyanın yanın-da başqa köməkçilər də olurdu. Bəzən şaxın qabağını kəsən ağsaqqallara, ağbirçəklərə şaxdan «pay» verə bilərdi. O səlahiyyət də şaxı qoruyana verilirdi. Şaxın başı ilə gələn cavan qızların və şaxla qızların arasından gərək adam keç-məsin. Şax gəlin evinin qapısına gələndən sonra, evə apar-mamışdan qabaq, şaxı oynadardılar. Gəlingilin qapısında şaxın qabağında xeyli oynayırdılar. Şax qız evinə girəndən sonra şax gətirən şaxı yerə qoymur ki, nəməri gəlsin (corab, pul, köynək – qız yiyəsinin qulpundan nə çıxırsa). Onda

kəndin camaatı toyxanada özünə «yer tutmağa» gedərdilər. Toya baxmağa gələn qonağa xüsusi diqqət göstərərdilər. Toyxanada heç bir yemək-içmək olmazdı. Yalnız rəqs eləmək, güləşmək, yallı getmək vardı. Bir də toyxanada «Dəvə bəzəyərdilər».

Həmin axşam bəy evində «Xınayaxdı» olar. Onda bəyin qohumları, tay-tuşları yığılıb bir şənlik də orda eliyərlər. Cavanlar əllərini xınaya batırmazdan əvvəl «xınanı oynadarlar». Burda da musiqiçilər və «xınayaxdı» qonaqlığı olur.

Qız xınayaxdısı da qız evinə toy atdanmamışdan qabaqki gecə (gündüz də olurdu) olardı və onda qız xınayaxdısında oğlan evinin adamları, əsasən bacıları iştirak edir və «xına oynayanda» ən bahalı nəməri də onlar verirdilər (xınayaxdının xərcini, xırda-para xərc olsa da, çox vaxt oğlan evi çəkirdi).

Şaxın başı ilə gələn qızlar hələ toy başlamamışdan bir həftə, on gün qabaq toyu olacaq qızı «evlərinə çağırır», qonaqlıq verir. Buna «qız başında gəzmək» deyirdilər. Bəzən qızın yaxınları evlərində «yetişmiş, ərlik boylu» qız olmayanda balaca, ya körpə qızlarını «qız başına» qoşardılar. Onda bütün qızlar orada iştirak edirlər. Gündə birinin evində qonaqlıq olur və gəlinə pay qoyurlar (toydan qabaq oğlan evində də belə olur).

Şaxgəldi toyun ən mapaqlı məqamlarından biriydi. Qız evinin razılığı ilə «Atdandırma» vaxtı təyin olunur və o vaxt da oğlan evi gəlini aparmağa gəlirlər. Onda kənddə kimin yaxşı atı varsa, sürəyə gələrdi. Oğlan evinin maşın (əvvəllər gəlin arabası olardı) karvanının qabağında atlılar «min oyun çıxara-çixara» gəlirlər qız evinə. Qız evində atlara da, bütün maşınlara da nəmər bağlayardılar (kələğay, yaxud baş şalı). Oğlan evində də maşınlar çıxmamışdan nəmərləri bağlanardı. Amma əsas (bahalı) nəmər gəlin aparan

maşının olardı, bir də sürəkdə qalib gələn atın...

Qız evinə gələn oğlan evinin adamlarını bir nəfər qapının ağzında durub «buraxmıram» deyir, ta nəmər alana qədər. Nəmər də heç vaxt kəsmət olmazdı ki, bir belə verməlisən. Gəlinin cehizini yükləmək üçün yük maşını gələrdi və cehiz yüklənəndə gərək yüklənən əşyaların arasından adam keçməsin (oğlan evində cehizi düşürəndə də belə edirdilər). Cehizlik yüklənəndə döşəklərin üstündə bir oğlan uşağı oturardı və nəmər verənə kimi «durmuram» deyərdi.

Gəlini böyük otaqlardan birinə gətirər, qardaşı belini bağlayandan sonra deyər:

Anam-bacım, qız gəlin,
Əl-ayağı düz gəlin.
Yeddi oğul istərəm,
Bircə dənə qız gəlin,

Gəlinin xınalı əlini «bağlayarlar» (cib dəsmalını əlinə bağlayr, ovucuna da pul qoyarlar).

Nigah kəsilməmiş qızı atdandırmazdılar. Oğlanın adamları gələn kimi kəndin mollasını gətirər, şəriət qanunları ilə kəbin kəsərdilər. Həyətdə zurnaçılar öz işində olar, içəridə də molla öz işində.

Gəlinin anası, atası halallıq verər, atası əlindən tutub yerə qoyulmuş yanan lampanın ətrafında fırladar, sonra valideynlər xeyir-dualarını verərlər. Onda oğlan evinin ağsaqqalı anasından halallıq istəyər və anaya rəmzi olaraq «süd haqqı» verər. Bu vaxt zurnaçılara işarə edərlər ki, vaxtdı, «Ağlatma» havasını çal. Zurnada yanıqlı çalınan hava ananı da gəlini də kövrəldər və bir də baxırdın, ana-bala bir-birilərinə sarmaşıb hönkür-hönkür ağladılar. Gəlini çox vaxt «Mirzeyi» havası ilə evdən çıxararlar. Gəlin maşına (arabaya) oturan kimi bütün sürəkçi atlılar gözlə-

yərlər ki, zurnaçılar «Atdandırma» havasını çalsın. Onda sürəkçilər həyətdə cövlan edər və zurnaçılar «Atdandırma» havasını kəsən kimi götürülərlər oğlan evinə tərəf. Hansı sürəkçi oğlan evinə birinci çatsa ayrılan nəmər onun olardı. Qabaqcadan bildirlər ki, bu dəfə qalib gələn sürəkçiyə bir quzu, yaxud filan qədər pul veriləcək. Atlılar sonra qayıdılar gəlin maşını (arabası) ilə birlikdə gedərlər.

Toyda maraqlı məqamlardan biri də toyun qabağını kəsməkdir. Bir də baxdın elin cavanları karvanı saxladıb əvvəl zurnaçıları düşürdər, rəqs edərlər, sonra da «Güləşəngi» havası çaldırır, güləşməyə «adam istədilər». Güləşmək istəyən adam ortada fırlanar, musiqinin ahənginə uyğun hərəkətlər edər. Güləşməyə çıxan olsa, güləşərlər. Toyun qabağını kəsənlərin adamı qalib gəlsə, nəmər istəyər – bu da çox vaxt «Cavanların payını verin»lə yekunlaşardı. Onların payı da bir quzu, yaxud bir erkək olardı. Güləşən «toy qabağı kəsən» yıxsa da, yıxılsa da, toyu müşayət etməli, oğlan evinə qədər aparmalı idi. Toy sahibi onsuz da «cavanların payını» ayırırdı.

Qonşu kəndə qız aparanda hökmən toyun qabağı kəsilməliydi, sonra həmin cavanlar toyu sağ-salamat toy evinə qədər aparmalı idi.

Toyun ən maraqlı məqamı gəlin gələn gün və həmin axşam oğlan şaxının gəlməsi olurdu. O gecə də toy damında ən maraqlı toy keçərdi. Toy qız evindən «atdanandan» sonra oğlan evinə gələn kimi bütün kəndin camaatı ora yığışar, gəlin maşını dövrəyə alar, maraqla gəlinin gətirdiyi cehizə, rəqs edənlərə, toyun gedişatına baxırlar. Onda bəy də yanında sağdışı, soldışı, tay-tuşları əllərində tüfəng bir az hündür yerdə dururlar.

Gəlin bəy evinə gələndə adətən ilk çalınan havaya bəyin anası, bacıları oynayırlar. Bütün üç, dörd günlük toy ərəfəsində bircə bu məqamda rəqs edənlər ikidən artıq olar-

dı, o da gəlinin «başında» oynayırdılar. Gəlini düşürdəndə ayağının altına qara, hisli qazan, üstünə də boşqab, yaxud nəlbəki qoyardılar və gəlin düşəndə onu vurub sındırdı. Bu məqamda bəyin yanındakı cavanlar gəlinin başına dilimlənmiş alma vurardılar. Maraqlı orası idi ki, belə məqamlarda çox vaxt gəlinin yengəsi başını tutardı, çünki belə «pay» ona da nəsib olurdu. Gəlinin başına atılan şirni-konfet və xırda pulları yığmaq üçün məqam gözləyən uşaqlar bir-birilərini itələyə-itələyə «paylarını» götürməyə çalışırdılar. Gəlin düşən məqamda birinci bəy, sonra da bəyin «başındakılar» tufəng atırlar və bundan sonra gəlini oynadırdılar. Bəyin atası, qardaşları, dayısı, əmisi, dostları gəlin oynayılanda əlinə pul verərdilər. Əvvəllər gəlinin başına qırmızı şal salırdılar, «gəlin donu» sonralar çıxdı...

Gəlin otağa gələn kimi qaynanası onun əlindən tutub otağın ortasına qoyulmuş samovarın başına fırladar, əlində də şiş olar. Gəlini oturdar, qucağına da oğlan uşağı qoyarlar ki, bu ocağı o da oğlan uşağı ilə sevindirsin. Gəlin gəldiyi evdə ağbirçək varsa, o, yoxsa qaynana gəlinə xoş gəldin deyəndən sonra onu bu evin həm qızı, həm gəlini kimi qəbul elədiyini deyər, ya həmin gün, ya da bir gün sonra ona boygörməsi verərlər.

Həmin gün oğlan şaxı gələrdi. Oğlan (bəy) şaxı daha maraqlı olurdu. Toy sağdışgилə gələndən sonra həyətdə bir az oynayır, sonra çağdış gələnlərə qonaqlıq verərdi və şaxın bəzənməsinin nə qədər xərci varsa, onu da sağdış çəkərdi. Təmnəsiz. Kənddə bir məsəl də var – əməyin sağdış əməyinə dönsün, - deyərlər. Yəni əmək çəkir, xərc çəkir, hələ bir boynuna minnət də qoyurlar ki, bəydən muğayət ol. Bəzən bəyi «oğurlayar», sağdışdan xələt alırlar.

Şax sağdışgildən tərپənməmişdən qabaq həyətdə xeyli oynayarlar. Qız şaxındakı kimi (qız oğlan evinə gələndə qədər «qız öyü», «qız şaxı», «qız mağarı», «qızın başını bə-

zəmək», «qızın başında gəzərlər», - deyərlər. Oğlan evinə gələndə «gəlin» deyirlər) oğlanlar qol-qola tutar, hərəsinin əlində yanan şamın altında bir əl dəsmalı (bircə bəyin əlində ikisi olar), şamı yandırandan sonra düzülülər şaxın arxasına. «Oğlanın başındakıqlarlan» şax gələn məqamda gərək gülməsinlər. Kimi güldürsələr, güldürən adam ondan xələt alar. Sağdışgilin evləri bəygilə yaxın olsa, bir az uzaqdan gələrlər ki, maraqlı olsun. Bəzən lopanın yanında uzun bir sıırıq düzəldər, ucuna da balaca bir alma taxarlar və kim istəsə onu vurub nəmər alar. Vura bilməyən danışılmış nəmər dəyərində nəsə verməlidir. Əsasən nəmər quzu olurdu və bir də gördün üç, dörd quzu yığıldı. Həmin gün, ya bir gün sonra bir evə (əsasən sağdış, ya soldışgilə) yığışib qonaqlıq edirlər. Qız şaxında olduğu kimi cavanlar çalışarlar ki, şaxdan bir nemət «oğurlasınlar», şaxı qoruyan imkan versə.

Şax gedəndə qonşu kəndlərdə də tufənglərin səsi, uşaqların səs-küyü eşidilirdi. Tez-tez şaxın qabağı kəsilər, oynayar, ya güləşərlər. Şax oğlan evinə çatan kim gəlini çıxarıb şaxın qabağında oynadarlar. Sonra şaxı içəri apararlar – qış şaxının yanına. Qız şaxı cehizlə bir yerdə gələr və bəy otağına qoyarlar.

BƏYİN OĞURLANMASI

Oğlan şaxı gələndən sonra çalışarlar ki, bəyi «oğurlasınlar». Sağdış, soldış bəyin yanından aralanmazlar. Bir də gördün bir bəhanə ilə sadışın, soldışın (əsas «cavabdeh» sağdış olur) başlarını qatıb «bəyi oğurladılar». Bəyin də qaçmağa, onu oğurlayana qarşı getməyə ixtiyarı yoxdur, oğurlayan adam nə desə ona əməl eləməlidir daha doğrusu hara qoyublar, orda da durmalıdır. Bəzən elə hallar olub ki, bəyi gəlinin yanına gedənə qədər saxlayıblar. Onda ha-

mı maraqlanır ki, bəyi tapdıarmı. Bəy toyxanaya gəlməyibsə, deməli, hələ tapılmayıb. Bəyi oğurladan bəyi qoruya bilmədiyinə görə nəmər boyun olur, ondan sonra bəyi qaytarırlar.

Gecədən xeyli keçənə qədər (toyun son günü olduğundan) toy davam edər. Həmin axşam «Dəvə bəzəyərlər». Dəvə bəzənəndə toy birdən-birə meydan tamaşasına dönər. Həmin axşam toyxanada neçə növ «Yallı» oynanardı. Yallı, əsasən, açıq havada meydanda tutulurdu. Amma toyun axırını gecəsi hökmən toyxanada yallılar oynanılmalı idi.

Sonra neçə nişanlı oğulların qohumları – ana-bacıları, qardaşları öz gələcək gəlinlərini oynadardılar. Hamı da maraqla baxar, zurnaçıya nə qədər nəmər verdiklərinə qədər izləyərlər. Oğlanın adamları gələcək gəlinlərini çağırar qohumları onunla bir-bir oynayardılar və hər çıxan onun əlinə nəmər verirdi. O nəmər gəlinin özünə qalırdı, zurnaçılara ayrı nəmər verirdilər. Ən çox pul xərcləyən ya oğlanın atası olurdu, ya da böyük qardaşı.

Bütün toylarda «Toybabası» olardı. Əlində şivirt çubuq, ya da qamçı. Bir də baxdın meydanı get-gedə daraldan uşaqları qorxutmaq üçün çubuğu yerə döydü, elə o saat uşaqlar «özünə yığılar». Toyxananın ən maraqla izlənən, baxınaqlı olan məqamı «İt yallısı» oynanan vaxt olurdu. Hər şey «yallıbaşından» asılı olurdu. Əvvəl elan olunur ki, kim istəyir «İt yallısı» oynamağa qatılsın. Hər iştirakçı axıra qədər oynamalı idi. Başlananda «Yallı»lardan birini oynayarlar, sonra get-gedə «vəziyyət gərginləşərdi». Yallıbaşı nə hərəkət edir, hər iştirakçı onu «yamsılamalı idi». Gecikən «payını alır», yallıbaşının əlindəki çubuqla döyülürdü. Bir də baxdın yallıbaşı birdən cumub uzaqlardan birini çiyinə götürdü, uşaq götürə bilməyən iri bir adamı çiyinə götürməyə məcbur olurdu. Elə gülməli, maraqlı olurdu ki, bütün toy iştirakçıları gülür, ləzzət alırdılar.

YAS MƏRASİMİ (Ləmbəlilərin yas mərasimləri)

Yas kiminsə dünyasını dəyişməsi münasibəti ilə təşkil olunan mərasimdir, dünyasını dəyişmiş mərhum üçün qəmli, kədərli günlər, həftələr, aylar, illər yaşanır. Hər cür çalçağır kəsilir, imkan daxilində qara geyilir, müəyyən adətlər yerinə yetirilirdi, hətta toy-nişanlar belə təxirə salınırdı. Mərhumun 3-ü (yeri gəlmişkən qeyd edək ki, 3-də yaxın qohumların iştirakı ilə mövlud verilirdi), 7-si, 40-ı (sonralar 52-si də) və ili keçirilirdi.

Ağsaqqallar və ağbirçəklərin dediyinə görə, iyirminci əsrin əvvəllərində dəfn mərasimi təxminən aşağıdakı kimi keçirilirmiş.

Meyit mürdəşir tərəfindən suya tutulur, kəfənlənir, iskat qılır, yasin oxunur, cənazə namazına durulurdu. Bu tədbirlər qurtardıqdan sonra meyit kilimə, ya da gəbəyə bükülüb mafaya (xərəyə) qoyulur və baş tərəfi irəlidə qəbiristanlığa aparılır. Meyit sol çiyini üstə azca əyilmiş şəkildə – üzü qibləyə tərəf sappaya qoyulur. Kəfənin baş, orta və ayaq hissəsində olan bağlar açılır. Bundan sonra sappa taxtalarla bağlanır, çamırla suvanır və torpaqla doldurulurdu. Hərə mütləq qəbrə bir ovuc torpaq tökməli idi. Qəbir hazır olduqdan sonra dəfndəki iştirakçılar həyəətə qayıdır, çörəyə oturdular. Yemək isə qohum və qonşuların evlərində hazırlanmış bişmişlər: aş, halva, çörək şəklində əza yerinə gətirilənlərdən ibarət olurdu.

50-ci illərdə əza deyilən adət başqa şəkildə dəbə düşdü. Əza yeri pulla əvəz edildi. Həyətdə cənazənin yanında yerə qara kalağay sərilirdi. Dəfndə iştirak edənlərin hamısı yaxınlaşıb imkanı daxilində pul atır, bununla da tədbirlərin keçirilməsinə kömək edirdilər.

Bizim bu adətimizə başqa millətlər qibtə edirdilər.

Onlar bunu müəyyən qədər başqa şəkildə özlərində də tətbiq etməyə başlamışdılar.

Yas mərasimlərində bozartma ət, halva, çörək, fətir və çay verilərdi. Dəfn mərasiminə rəhbərlik edən molla da razı salınardı – zəhməti ödənilərdi.

Təxminən keçən əsrin 60–70-ci illərindən başlayaraq əza yerində verilən çörəyin (yeməyin) məzmunu bolluq mənasında xeyli dəyişdi. Bunu xalqın yaşayış tərzinin yaxşılaşması ilə əlaqələndirənlər daha çox oldu.

Mərhumun 3-də, 7-də, 40-da, (52-də), ilində də genboluna süfrə açılmağa başlandı. İndi süfrədə hər cür yemək, meyvə, mineral sular da olurdu. Bu, çoxları üçün müəyyən maliyyə çətinlikləri törətdiyinə görə, sonralar ağsaqqallar məsləhətləşib, mərhumun 3-nü və 7-sini birləşdirdilər.

Verilən bu cür çörəyin müqabilində el ağsaqqallarının təklifi ilə əza yerinə yazılan pulun miqdarı bir az da artırıldı. Əza yerinə yazılanlar xüsusi dəftərlərdə qeydə alınır-dılar.

Qəbirləri qonşu-qohumlar pulsuz-minnətsiz qazıb hazırlayırdılar. 1950-ci illərə qədər mərhumlara yalnız başdaşı qoyulardı. Daşlar hündür, (1-1,5 metr), yuxarı hissəsi dairəvi olar, Qazax tərəflərdən gətirilmiş qəhvəyi-qonur rəngli, nisbətən yüngül daşlardan yonulardı. Lap yuxarı hissədə aypara-ulduz şəkli çəkilərdi. 1960-80-ci illərdə bu məzarlara sinədaşları da əlavə olunmağa başladı, şəkillər də çəkildi. Bəzən mərhumun peşəsinə uyğun qoyun, çomaq, paltar maşını, təsbeh şəkilləri, şer və s. həkk olunardı. Başdaşında mərhumun şəkli də yerləşdirilərdi. İmkanı olanlar başdaşlarını 40-na kimi, olmayanlar isə ilinə kimi qoyardılar. Bəzən də məzarı metalla, daşla çəpərləyərdilər. Bütün bayramlarda qadınlar dəstə-dəstə qəbirləri ziyarətə gələrdilər, Quran oxutdurardılar.

Zaman keçdikcə adət-ənənələrdə dəyişikliklər baş verir, təkmilləşirdi. Belə ki, indi adamlar yerindən-yurdundan oynadıqdan sonra düşdükləri mühitin tələbinə, istə-istəməz, tabe olurlar. Belə ki, heç vaxt meyiti tabutda götürməyən, meyiti şamıda dəfn etməyən ləmbəlilər bəzi hallarda buna da əməl edirlər. Yas süfrələri də hər cür nazi-nemətlə doldurulur, bir növ, toy süfrəsinə bənzəyir. Əlbəttə, bütün bunlar ləmbəlilərin düşdükləri şəraitlə bağlı olmuşdur. Necə deyərlər, palaza bürün, elnən sürün.

V. ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR

HALAL AİLƏ VƏ LAL GƏLİN

İki dost olur. Bunlar birlikdə tacirlik eləyəmişlər. Tacirlərin birinin bir oğlu var imiş. O, həmişə oğluna deyərmiş: oğul, elə qız al ki, halal ailən olsun.

Bir gün oğlan bir qızla evlənir. Atası toyunu eləyir. Üstündən bir müddət keçəndən sonra tacir vəfat edir. Oğlu atasının sözünü yadından çıxarmır. Öz halal əməyi ilə işləyib, zor ilə olsa da, çörək pulunu qazanıb ailəsini, arvadını və özünü saxlayırmış. Amma arvadı elə hey narazılıq edirmiş. Oğlanın qazandığını da hər gün bazar-dükanda xərcləyirmiş.

Atasının dostu olan tacir oğlanın necə çətinliklə çörək pulu qazandığını görüb, bir gün ona deyir:

– Oğul, atanın varı sizi neçə əsr saxlaya bilər. Mən deyənlərə əməl et. Birincisi, evini satdığa çıxar.

Oğlan razı olur. Oğlanın atası öz gəlininə sal daşların altında qızıl küplərini göstəribmiş. Evi satdığa çıxaranda gəlin buna razı olur. Hətta ev üçün alıcı da tapır. Atasının dostu deyir:

– Oğul, arvadınla möhkəm dalaş.

Oğlan bəhanə tapıb arvadla dalaşır. Arvad acıq edib evdən gedir. Oğlan atasının dostu ilə gecənin birində tövlədəki sal daşların altından qızılları küplərə doldurub onlara gətirir. Oğlan evi iki qat qiymətə evləndiyi qızın tapdığı alıcıya satır.

Evi alan oğlanın boşadığı qızı həmin evə gətirir. Qızılların yerində at təsinin olduğunu görüb onu öldürür. Oğlan da öz atasının dostu olan evdə yaşamalı olur. Oğlan öz evlərinin yanından keçəndə evin satıldığını görür. Pulunu ve-

rib öz evinə geri qayıdır. Atasının dostu deyir.

– Oğul mənim bir qızım var, gözdən kor, ayaqdan topal, dildən də laldır. Əgər məsləhətdirsə, öz qızımı sənə verə bilərəm.

Oğlan deyir:

– Qibleyi-ata dostu, nə desən sənə məsləhətinə mən razıyam. Ata nəsiyəti mənə halal ailə qurmaq olub.

Atasının dostu öz qızını oğlana verir. Oğlan görür ki, bu qız dünya gözəlidir. Nə ayağı topal, nə dili lal, nə də ki, gözləri kordur. O atasının dostuna deyir:

– Nə üçün mənə dedin ki, mənim qızımın həm gözü kor, həm dili lal, həm də ayağı topaldır?

Kişi deyir:

– Oğul, bu ovladım ona görə kordur ki, səndən başqa heç kəsdə gözü yoxdur. Ayağı ona görə topaldır ki, ayağı əyri deyil. Dili ona görə laldır ki, yersiz söz danışmır. Almış olduğun ayaqdan topal, gözdən kor, dildən lal deyildi. Ona görə halal ailə qura bilmədin. İndi mənim ciyər paramla halal ailə qura bilərsən.

Bu rəvayət Dzman elində söylənir.

LAL GƏLİN, DİLLİ GƏLİN

Bir ana ölüm zamanı qızına bir daş verib deyir:

– Qızım, vəsiyyətimi dinlə, vaxt gələr ailə qurub, ər evinə gedərsən. Amma qulağında sırğa elə, bu daş dinəndə sən də dinərsən.

Qız ərə gedir. Xoşbəxt ailə qurur. Ancaq daş dinmir ki, dinmir. Nə daş dinir nə də gəlin. Belə güman edirlər ki, bir dilli gəlin gətirsinlər, elə də olur. Bu dilli gəlin atın belində ər evinə qədəm qoyanda hər şeydən xəbərsiz lal gəlin ocaqda süd bişirmiş. Dilli gəlin qapıdan içəri girəndə lal

gəlin quruyub qalır. Dilli gəlin baxır ki, lal gəlinin ocaq üstündəki südü daşdı. Dönüb şeirlə lal gəlinə atmaca atır:

Ay lal gəlin, barış gəlin,
Gərdəni bir qarış gəlin.
Elə baxma gözü yaşdı,
Ocaq üstə südün daşdı.

Lal gəlin:

Dilli gəlin, dibar gəlin,
Könlümdə var qubar gəlin.
Özün yəhərin qaşında,
Gözlərin ocaq başında.

Bu zaman görürlər ki, lal gəlin dil açdı, dilli gəlini geri aparıb, lal gəлиндən üzürxahlıq istəyirlər.

CÜTCÜ VƏ PADŞAH

Belə bir rəvayət də var ki, bir gün padşah adəti üzrə yenə öz vəziri ilə məmləkətini gəzirmiş. Görür ki, bir cütcü torpağını əkir, amma əkdikcə sahənin ayaq hissəsinə hər dəfə çatanda özü üçün zümzümə ilə oynayır. Padşah buna mətəl qalır. Cütçünün yanına gedib soruşur ki, niyə sən belə hər dəfə torpağın ayaq hissəsinə çatanda öz-özünə oynayırsan. Cütcü deyir:

– Padşah sağ olsun, mənim belə oynamağımın səbəbi evdəki arvadımdır. Onun mənə olan məhəbbəti və səmiyyətidir. Ona görə də iş mənim üçün çox uğurludur. Yol-daşımın mənə olan qulluğu, mənim qayğımı çəkməsi məni ruhlandırır.

Padşah bir qədər fikrə gedir və deyir:

– Kişi, mənim padşah olmağıma baxma. Mən həyatda özümü xoşbəxt saya bilmirəm. Mənim 40 arvadım var. Sabah saraya gələrsən, mən saraydan sənə üç xəsiyyətdə üç arvad verəcəm.

Kişi torpağını əkib, kor-peşman evə qayıdır. Arvadı cütcünü kor-peşman görüb, səbəbini soruşur, cütcü əhvalatı danışır. Arvadı onun halına şərikin olub deyir:

– Kişi, padşah üç arvad verirsə, razı ol, mən onları yola verərəm.

Sabahısı günü cütcü padşahın hüzuruna gedir. Padşah kişiye üç arvad və bir az da qızıl verir. Kişi yolda arvadlardan soruşur ki, əlinizdən nə iş gəlir. Birinci arvad hirsli-hirsli:

– Sənin nə borcuna qalıb, gül kimi sarayda idik. İndi sən bizə öz kasıb damxanda necə baxacaqsan? – deyə kirmək bilmir.

Kişi birinci arvada deyir:

– Yaxşı, sakit ol, sən sənətin aydındır.

Arvad cütcüyə söylərək deyinməyinə davam edir. Deyirlər, bu arvad yaman dilli arvad olur. Cütcü ikinci arvadından soruşur ki, bəs sən nəyə qadirsən? Bu ikinci arvad deyir ki, mənim əlim əyridir. Bir şey oğurlamasam, rahatlıq tapa bilmərəm. Üçüncü arvad da ətəyi-ayağı əyri olduğunu söyləyir. Gəlib böyük bir çay axınına çatırlar. Kişi birinci arvadı atın tərkinə alıb çayın ortasına çatanda dilli arvada deyir düş atdan. Dilli arvad kişiye söylüb deyir:

– Bu çayın ortasında düşmək olar?

Kişi zor ilə dilli arvadı çay aşağı axıdır. Arvad söyləyənə çayda boğulur və və çay onu aparır. Kişi üzünü yuxarı onu axtarmağa başlayır, bir az axtarır, qayıdır o biri arvadların yanına. Təzədən yola düzəlirlər.

Yolda qalan iki arvad pıçıldaşırlar ki, əgər yaşamaq

istəyiriksə, sənətimizi yerə qoymalıyıq. Cütcü dinməz-söyləməz bu iki arvadı evə gətirir. Evinin yanından təzə bir ev tikir və dörd qapı qoyur. Gətirdiyi ikinci arvada deyir:

– Mən bu qapıdan girəndə əlindəkini o biri qapıdan çıxararsan.

O biri arvada isə deyir:

– Mən o biri qapıdan girəndə sən ətəyindəkini bu biri qapıdan çıxararsan.

Cütcünün öz arvadı kişinin öküzlərinə qulluq edir. Boyunduruğu qoyub, kişini işə yola salır. Cütcü işdən qayıdanda görür ki, qapılar hörülüb yalnız bir qapı var. Gətirdiyi arvadlar və öz arvadı kişiyyə qulluq edir. Biri çörək gətirir, biri öküzü rahlayır, biri isə kişinin əl-üzünü yumaq üçün qulluğunda durur.

İndi kişi cütə gedəndə hər dəfə cərgənin bir baş hissəsində, bir ortasında, bir də ayaq hissəsində oynamağa başlayır.

Padşah bir gün yenə də səfərə çıxanda görür ki, kişi torpağın üç hissəsində oynayır. Padşah kişinin yanına gəlib deyir ki, ay kişi, xeyir ola, bu nə sirdir, əvvəl torpağın başında oynayırdın, indi də torpağın hər üç hissəsində oynayırsan. Cütcü deyir, qibleyi-aləm, sizi mən evimə qonaq dəvət edirəm, gəlin sizə hər şeyi söyləyəcəm. Padşaha maraq üstün gəlir, cütçüyə qoşulub onlprp gedir. Görür ki, saraydakı arvadlar və kişinin öz arvadı kişiyyə layiqincə qulluq edirlər. Ancaq dilli arvadı görmür. Soruşur ki, bəs saraydan gətirdiyin arvadların biri hanı?

Cütcü deyir:

– Padşah sağ olsun. O çox dilli arvad idi. Amma yolda onu çay aşağı axıtdım, çay yuxarı da nə qədər axtardım tapa bilmədim. İndi bu iki arvad mənə lazım deyil, apar öz sarayına. Mənim öz arvadım var.

Padşah cütçüyə deyir:

– Kişi, indən belə mənim məmləkətimdə dörd arvad almağa icazə verirəm. Qoy saraydakı arvadları da bu arvadlar başa salsınlar ki, əsil ailə nədir.

Deyirlər, o gündən padşahın arvadları cütcüdən əl çəkmirlər. Padşah o iki arvadı da cütcüyə siğə edib kəbinlərini kəsir. Saraydakı arvadlar da padşaha qulluq edirlər. Necə deyərlər, padşah da öz arzusuna çatır. Deyirlər ki, elə o vaxtdan da müsəlman aləmində dörd arvad almağa icazə verilib.

ÇUXA

İki çuxa toxuyan qonşu arvad vardı. Onlar ərlərinə çuxa toxuyardılar. Bu arvadlardan biri övladını bəsləyib bəsləyib toxuyardı, o birinin isə fikri ancaq çuxada olar, övladına fikir verməzdi. Övladına fikir verməyən qadının baxımsızlıq üzündən övladı ölür. O birinin övladı isə bəslənir, böyüyür.

İllər keçir, oğlu ölən arvad çox gözəl bir çuxa toxuyur. O biri arvadın toxuduğu çuxa isə elə-belə çuxa olur. Kişilər arvadlarının toxuduğu çuxanı geyib kənd içinə çıxırlar. Bu vaxt adamlardan biri soruşur ki, ay camaat, buradan qara çuxalı iki nəfər keçdiyini gördünüzmü? Bu zaman yaxşı çuxa toxuyan arvad başının saçını yolur. Deyirlər niyə belə elədin. Arvad deyir: «Mən bütün ömrümü o çuxanın yaxşı olmasına sərf eləmişdim. Deyirlər ki, buradan iki qara çuxalı keçdimi. Demirlər ki, buradan biri yaxşı, biri pis çuxalı keçdi». Amma artıq iş-işdən keçmişdi, yaxşı çuxa toxuyan övladını çuxaya qurban vermişdi.

MƏHƏBBƏTİN GÜCÜ

Belə rəvayət edirlər ki, bir kişi öz oğluna vəsiyyəət edir ki, oğul, sevdiyin qadının, qızın məhəbbətini qazanmamış evlənmə. İgid bu vəsiyyəti yadında saxlayır, ata isə dünyasını dəyişir.

Bir gün ətraf, qohum-qonşu oğlana ürək-dirək verib, onun üçün bir qızla evlənməyi məsləhət görürlər. Oğlan evlənir, amma qızın məhəbbətini necə qazanacağı barədə çox fikirləşir, özü-özlüyündə götür-qoy edir. Qız hər gün bu oğlana qulluq edər və mehriban dolanardılar.

Bir gün qız öz ata-anasına bir məktub yazıb deyir: «Nə qədər oğlana qulluq eləyirəm xeyri yoxdur. Oğlan korpeşman özünə qapanır, mənə heç nə demir. Mən istəyirəm bu oğlandan aralanım».

Qızın valideynləri qıza məktub göndərirlər ki, dur gəl bura, amma ərinə də götür gəl, onsuz da kimsəsiz oğlandır, onu boz itə parçaladıq, səni də gözəl bir kişiyə ərə verərik.

Qız atasıgilə getmək üçün ərinin icazəsini alır. Oğlan qaynatagilə gələndə 40 haramı oğlanın qabağını kəsir, oğlan hamsını yerlə-yeksan edir. Sonra yol ilə sakit gələndə meşədə bunların üstünə bir ayı hücum edir. Oğlan ayını da öldürərək yolları ilə qaynatagilə gəlib çıxırlar. Qapıdan içəri girən kimi qaynana və qaynata bunları mehribanlıqla qarşılayırlar. Oğlanı güllü bağı gəzməyə göndərib, qızı isə evə aparırlar. Əslində, bağa yırtıcı bir it buraxmışdılar ki, oğlanı parçalasın. Evdə isə qızın təzə adaxlısı əyləşibmiş. Qaynata və qaynana bu təzə oğlanla qızı yan-yana oturdurlar. Bu zaman qarşılarından iki siçovul keçir. Təzə adaxlı əlində bir çubuq yellədənək siçovullara atır. Siçovulun ikisi də bir çubuğa ölür. Bu zaman təzə adaxlı tez-tez dillənir.

– Bax, gördünmü, vurub öldürdüm.

Axırıncı dəfə qızın daha səbri çatmır. Təzə adaxlı: «Bax, gördünmü, vurub öldürdüm», – deyəndə qız belə qərara gəlir ki, belə ərdənsə bağa gedim, qoy it məni də parçalasın. Qız bağa gəlib gördü ki, güllü bağın girişində oğlan yırtıcı iti öldürüb, özü isə güllü bağda başını bir sal daşın üstünə qoyaraq dərin yuxuya gedib. Qız gəlib ata-anasına xəbər verir ki, tez olun, o təzə adaxlını qovun, oğlan güllü bağdan gəlsə, bizi yerlə-yeksan eləyər. Sonra özü də güllü bağa gələrək oğlanın başını dizinin üstünə alır və öz məhəbbətini oğlana salır.

Oğlan gözlərini açaraq öz məhəbbətini güllü bağda qazandığını hiss edir. Atasının dediyi nəsiyyəti yadına düşür. Qaynata və qaynanasının əməllərini isə onların üzlərinə çalmayıb, heç bir söz demədən öz evlərinə qayıdır, bundan sonra uzun illər qızla mehribanlıqla yaşayırlar

Göydən üç alma düşdü. Biri sevənlərə, biri təzə ailə quranlara, biri də məhəbbəti duyanlara.

MEŞƏ MARALI

Bir gün Dzman kəndinin sakini ulaqlarını götürüb Uzun dərənin meşəsinə odun gətirməyə gedir. Ulaqları Almalı talaya hörükləyir. Meşə kənddən xeyli uzaqda olduğu üçün yol gedən zaman ulağın birini minir. Kişinin cəmi dörd ulağı olur. Dörd ulağın odun yükünü tədarük elədikdən sonra gəlib ulaqlara baş çəkir. Görür ki, meşədə dörd yox, beş ulaq var, amma biri kolun arxasında başını yuxarı qaldıraraq ağacın yarpağını yeyir. Ulaqları bir-bir gətirib palanlayır. Beşinci ulağa tərəf gedəndə ulaq qaçaraq cəngəlliklərdə gözdən itir. Kişi xeyli fikirləşir, beşinci palanı tapa bilmir. Onu bilirmiş ki, bir ulağa minib, qalanlarını da qabağına qatıb meşəyə gətirib. Bu ulaqları qonşudan odun

üçün alıb gətirən kişi təmiz çaş-baş qalır. Ulaqları yükləyib meşədən çıxır.

Böyük yala çatanda öz kənd adamlarından biri ilə rastlaşır. Başına gələn əhvalatı danışır. Kəndlisi deyir:

– Kişi, gedəndə neçə ulaq var idi?

Kişi cavab verir ki, dörd ulaq var idi.

– Gələndə necə ulaq oldu?

Kişi:

– Dörd ulaq oldu.

Kəndlisi:

– Meşədə necə ulaq var idi?

Kişi:

– Meşədə beş ulaq var idi.

Kəndlisi:

– Gedəndə mindiyin ulağı saydınmı?

Kişi:

– Yox.

Kəndlisi:

– Özünü də saya qatdınmı?

Kişi hirslənərək kəndlisinə «özün ulaqsan» deyərək əlindəki çubuqla onu döyür. Bir-birlərindən möhkəm küsürlər. Bir gün kişi başına gələn əhvalatı kənd ağsaqqalına danışır.

Kənd ağsaqqalı dalaşan kəndliləri bir yerə cəm eləyib deyir:

– Kişi, sən düz deyirsən, meşədə beş ulaq olub. Onun biri meşə maralıdır. Səni görən kimi qaçıb cəngəlliklərdə itib.

O biri kəndliyə də izah edir ki, sən də düz eləmişən:

– Elə bilmisən ki, meşədə odun edən kişi səni dolayır.

Kənd ağsaqqalı bu iki kəndlisini barışdıraraq deyir:

– Bir də meşə maralı sizi dalaşdıra bilməz. Deməli, üç bərabərdir beşə, beş isə bərabərdir dördə.

Kəndlilər ağsaqqala deyirlər ki, niyə axırda sən də bizə tapmaca deyirsən. Bu zaman müdrik dillənir:

– Axı, kişi gedəndə altındakı ulağı saymayıb, qabağında üç ulaq olub, meşədə, beş ulaq olub, gələndə isə qabağında dörd ulaq olub. Ona görə də üç bərabərdir beşə, beş isə bərabərdir dördə, – deyərək uzaqlaşanda müdrik onlara bir xanə söz də qoşur.

Kimin günü xoş keçərsə,
Yaz da birdir, qış da birdir.
Hesabını bilməyəne.
Üç də birdir, beş də birdir.

Kəndlilər bu fikirlə razılaşırlar.

MİSKİN ABDAL ZİYARƏTİ

Belə nəql edirlər ki, Dzman kəndində çoxlu savadlı, müdrik insanlar yaşayırmış. Onlar ad-sanları ilə şöhrət qazanmışdılar. Ömürlərinin gənclik illərini vətənlərinin yadellilərdən qorunmasına, müdrik çağlarını isə el-obalarının çiçəklənməsinə həsr etmişdilər. Onlar öz qədim azər-türk ləhcələri ilə danışar, bir-birini mehribanlıqla dinləyər, bir-birlərinin üz-gözlərindən öpüb ayrılırdılar.

Kəndin mərkəzində tikilmiş neçə illərin qədim abidəsi kəndə yaraşlıq verirdi. Bu abidənin üstündəki qədim yazıların sirri heç kəsə məlum olmasa da, bu qoca müdriklərin abidə barədə öz rəvayətləri və izahatları vardı. Miskin Abdal ziyarəti bu eldə üç gözəl yedə vardı: Ocaq dərəsində, Kasıb Meşədə və Maymaq dağının zirvəsində.

Bir neçə kəlmə Miskin Abdal babanın yaddaşlarda qalan xatirəsindən.

Dzman kəndinin ağsaqqalları Nurani Miskinin qulluğunda bir uşağın olmasını məsləhət biliblər. Nəbi adlı bir oğlan Miskin babanın qulluğunda dayanaraq onu öz babası qədər sevir və babasından soruşur:

- Babam, sən haradan gəlmisən?

Miskin «köçdüm» deyərək cavab verir. Uşaq isə Töstü deyir Miskin Abdala. Və sonralar həmin tayfa – Nəbi babanın övladları Töstü tayfası adlanır.

Bir gün Mələk obasından Mələklər bu obada, Göl Qoşununda, Mustafa buğavuran yaylaqda, Sarı bulaq obasında və s. maralları sağıb ilkin südündən Dzman kəndinə gətirər və həmin süddən və paddaqdan yoğurub bu qədim abidəni qurublar. Belə rəvayət edirlər ki, 40 dağar Maral düyəsinin südündən yoğrulub bu qədim abidə. Bəs onun üzərindəki dəvəgözdü daşların üstündəki yazılar necə yazılıb və nə yazılıb? Heç kəsə məlum olmayan bu yazılar, kənd ağsaqqallarının rəvayətinə görə, qədim daş dövrünün yadigarıdır. Bora dağındakı Mağarada olanlar da bunun təsdiqini verir.

SƏNƏM SÜRÜNƏN

Uzundərə meşəsi Palantöküləndən başlayaraq, Kartoflu boyunca uzanıb gedən fıstıq ağaclarından ibarətdir.

Gözəlliyi göz oxşayan meşənin dərinliklərində qayadan süzülən bulaq diqqəti cəlb edir. Bu bulaq Hamail bulağı adlanırdı. Bulaqdan əlavə, meşəyə gözəllik verən talalar da barlı-bərətli ağaclarla zəngin idi. O cümlədən Almalı talada alma-armud ağacları nəhəng gövdələri ilə meşəyə xüsusi bəzək verirdi.

Ulu Dzman elinin ucsuz-bucaqsız meşəsi olan Uzundərə hər fəsildə özünəməxsus gözəlliyi ilə insanı valeh edir.

di. Bu ellərlə bağlı rəvayətlərdən biri də Sənəm adlı qızla bağlıdır.

Sənəm öz gözəlliyi ilə bütün eli-obanı heyran edir. Dağların-obaların seyrinə çıxan Sənəmi gözəl, bərli-bəzəkli bir dağ öz gözəlliyi ilə kənardan valeh edir. Sənəmin səbri tükənir və ora getmək qərarına gəlir. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, meşənin cəngəlliklərindən keçərək kiçik bir cığıra çıxır. Sənəmin ətrafında olan gözəllər onun meşədə qeybə çıxdığından narahat olaraq Dzman elinə xəbər verirlər. El-oba Sənəmi axtarmağa başlayır. Üç gündən sonra bir igid Sənəmi taparaq Dzman elinə gətirir. Sənəm camaata müraciət edərək deyir:

– Sənəm nə qədər gözəl olsa da, Sənəmin gözəl vətəni ondan da gözəldir! Baxın, o gözəl don geymiş seyirəngah meşəni üç gündür ki, sürünürəm, çünki ilahi Sənəmə belə gözəl vətən bəxş edib.

Sənəmin meşədə qaldığı müddət ceyran-cüyür Sənəmlə birgə gözəl füsunkar təbiətin seyrində özlərinə məskən tapmışdılar. Hətta Mələkqaçan obada maral və ceyranlar özləri sağına gələrmiş. O gündən bəri həmin o gözəl mənərəni el arasında Sənəm sürünən meşəsi adlandırmışlar.

SINIQ KİLSƏ

Biri var imiş, biri yox imiş, Allahın bəndəsi çox imiş. Din-iman mahalında insanların inamı, ibadət yerləri sevimli Allahları ilə bağlı imiş. Möcüzələr diyarın olan bu mahalın insanları öz dua və səcdələri və öz halal əməkləri ilə xoşbəxt, firavan, bir-birinin əlindən tutaraq yaşayıblar.

Lakin bir bənnə həmişə çox fikrə gedər, ancaq mahal əhli bu bənnənin fikirləşməyinin səbəbini öyrənmək istəyəndə usta dərindən köksünü ötürərək Allahdan kömək

diləyərdi. Bir gün usta adamlara dedi:

– Allah hər nə yaradıbsa, cüt yaradıb. Elimizin, mahalımızın çoxlu ziyarət yerləri var. Əgər elimiz icazə versə, mahalımızda Allahın köməyi ilə qoşa bir Allaha ibadət məskəni tikərdim.

Camaat ustanın fikrini bəyəndi. Qoşa ziyarət olan yerdə Qoşa ibadət məskəni tikməyə başlamazdan qabaq usta öz oğluna üz tutaraq:

– Sən nə fikirləşirsən, oğul? – deyərək soruşdu.

Oğul:

– Ateyi-mehriban, pis fikir deyil, bu yolda canımdan keçməyə hazırım, – dedi.

Ata-oğul və mahalın işgüzar insanları işə başladılar. Dağdan kəndə süd arxı çəktilər. Arx üstü yazılı saxsı küplərlə çəkilmişdi, hər küpün üstündə ustanın xeyir-duası yazılmışdı. Rəvayətə görə, yaylaqdakı maral-ceyran da öz südünü həmin Qoşa ibadət qalasına hədiyyə göndərərmiş.

Usta axırncı daşı da qoyub, qoşa ibadət məskəni tikib qurtarıb. O vaxtdan bura başqa türk ellərindən – mahallarından da ziyarətə gəlirlər.

Az sonra başqa bir mahaldan ibadət məskəni tikmək üçün ustaya elçilər gəlir. Usta onlara bunun mümkün olmadığını bildirmişdi. Çünki artıq maral-ceyranlar öz südlərini hədiyyə gətirməyəcəkdilər. Mahal camaatı kömək etməyəcəkdilər. Usta «fikirləşərəm» deyərək elçiləri yola saldı və öz oğlu ilə məsləhətləşdi. Oğlu:

– Ata mən sənə qulluğundayam. Bu ibadət məskəninin adını özüm qoyacağam.

«Qara ibadət məskəni olsun» deyərək, ata-oğul işə başladılar. Əlbəttə, Allah-təala hər nə varsa, cüt yaradıb, burada da qoşa ibadət məskəni yaradılmalı idi. Bura süd arxı çəkmək mümkün olmadığından Oğul tuluqlarda südü gətirər, ata isə yaradardı. Rəvayətlərə görə, oğul Heydər-

lidə yer altında daşları yonub göndərər, ata isə tikərmiş. Deyirlər, hamı yatandan sonra araba yolu ilə gətirilərmiş daşlar.

Din-iman mahalının igidləri də ata-oğula kömək edərlərmiş. Beləliklə, birinci ibadət məskəni tikilib başa çatır. İkinci ibadət məskəni məbədin üst hissələrinə çatanda ata çox nərahat olur. Görür ki, tuluqdalı qırmızı süd palçığın rəngini qana boyadı. Ata üzünü qibləyə tutub, Allaha dua edir ki, Allah onun günahını bağışlasın. Rəvayətə görə, o gündən usta qeybə çəkilir. Oğlu isə yaylaqda maral südü üçün tuluğu aparanda qeybə çəkilir. O gündən həmin qaya Keçi daşı adlanır. Başqa rəvayətlərdə isə oğul daş yonan zaman rəhmətə gedir, oğlunun yonduğu daşlar olmadığı üçün ata da məbədi tikib başa çatdıra bilmir, tam tikilməyən ibadət məskəni də Sınıq ibadət məskəni adlanır. Birinci tikilən ibadət yeri isə Qara ibadət məskəni kimi yaşayır. Lap əvvəl tikilən məbəd isə Qoşa ibadət qalası adlandırılır. Həmin ibadət məskəni Dzman kəndinin (Din-İman) mərkəzində qalmaqda idi. Adına Aşağı kilsə və Yuxarı kilsə deyirdilər. Bəzən də Qoşa kilsə adlandırılırdı. Tam tikilməyən isə Sınıq kilsə adı ilə el arasında tanınır.

SƏNDƏN HƏRƏKƏT, MƏNDƏN BƏRƏKƏT

Bir ovçu bir gün ova çıxır, görür ki, bir aslan bir ceyranı qovaraq, bir mağaraya yaxınlaşdı. Ceyran mağaraya girərək oradan çıxmır. Aslan bir az gözləyərək çıxıb gedir. Ovçu mağaraya yaxınlaşıb, mağaradan içəri baxdı. Gördü ki, mağarada bir kor qurd ceyranı parçalayıb yeyir. Ovçu bu hadisədən çox kefsizləyərək aslanın qovub gətirdiyi ceyranın kor qurda qismət olmasından dilxor oldu.

Ovçu kor-peşman evə gələrək daha ov ovlamaqdan əl çəkərək, ruzisini Allahdan istəməyə başladı.

Ovçuya heç kəs ruzi gətirmirdi. Ovçunun səbri tükəndi. Yenə də ova getməyə məcbur oldu. Ovçunun hər gün ovu olurdu, qısa bir müddətdən sonra ovçu yenə də özünü doğruldararaq öz ovçuluğu ilə firavan yaşamağa başladı. El camaatı ovçunun bir müddət ova çıxmamağı haqqında soruşanda ovçu başına gələn əhvalatı danışdı. Əlavə olaraq belə dedi:

– Allah Aslanı da yaradıb ki, kor qurdun ruzisini yetirsin.

VI. N İ Y Ə B E L Ə D E Y İ R İ K ?

Ağzını dağıtmaq – söyüş söyən, pis söz danışan adama deyirlər.

Allahımdan dönərəm, dediyimdən dönmərəm.

Aman istəyənə qılinc da qalxmaz.

Ağzında su da ilinmer – sirr saxlaya bilməyən adama belə deyirlər;

Ağladan yanında otur, güldürən yanında oturma.

Allah oğul versin, Allah oğul payı ilə sevindirsin.

Bajı bajının altına küçük tullayar?

Bütün hər şey torpağa dayanır.

Buzda yanaram, küldə yanmaram – pis adamla yoldaşlıq eləməkdənsə, ziyanda olmağı üsütən tutanda belə deyirlər;

Cinnən-şeytannanımı gəzersən – birdən-birə xəbərsiz-ətərsiz yox olan (sırillah olan) adama belə deyirlər.

Öy gördüm öyümdən iyərəndim, öy gördüm, öyümə imrəndim – bir adamın təzə gördüyü evi özlərinin yaşadıkları evlə müqayisə edəndə belə deyirlər.

Bağrı badaşdı – bir adam baqası ilə çox bir yerdə

olanda, gecə-gündüz bir-birilərinin yanında olanda deyirlər ki, elə bil filanın filankəslə bağı badaşdı.

Qılınc bağlıyandı, at minənin;

Qılınc öz qınını kəsməz.

Qılıncsız qırğına getdik.

Qonşu iti qonşuya hürüməz.

Zalımları sevməz Allah.

Üstümə ilan salsalar da – nə qədər yalvarsalar da, hədələsələr də, qorxutsalar da, döyüb-söysələr də sözündən dönməyən adam. (“Üstümə ilan salsalar da, mən dediyimdən dönən deyiləm”).

Sırıllıha çəkildi elə bil – birdən-birə yox olan adama (ya da itən şeyə) deyirlər.

Gözümə iy salıf əyirsələr də...

İtin axmağı tazı (tula) olar, insanın axmağı oyçu.

İtdən çox çakıç yığan yoxdu, yunə ayağı yalındı;

Pişiyni ağaca dırmandırram... – Qorxutmaq, döymək mənasında işlənir.

Tulası itmiş oyçu kimi nə vurnuxursan?

Gözəldən göz, kasıbdan söz əskik olmaz.

Gizlin düşmən ilan kimidi, sürünər-sürünər, gəlib vurur (çalar);

Əzrayılın yadından çıxasan, az qala yadımdan çıxmışdın.

Dönərgəsi yaxındı – hirslənəndən sonra tez barışan, kin saxlamayan adama deyirlər.

Köçdən azan qarıya bu da azdı – sözə baxmayan, məsləhətə qulaq asmayan, yolunu azan adamın başına bir iz gələndən sonra belə deyirlər.

Kasıb eşşəyini döyən kimi döydü.

Namını yerə verməmək – dediyindən dönməyən, fikrində ısrarlı olan adama belə deyirlər.

Hec kim qaşığı yumasın – yediyini danan, yaxud günahkar ola-ola özünü təmizə çıxarmağa çalışan adamlara deyirlər.

Elə bil bir böyüyüb, iki kiçilib – sözə baxmayan, yekəxana uşaqlar haqqında belə deyirlər.

Hamyoldan sağlıxnan – uzaq səfərdən qayıdan adama belə deyirlər.

Cənnətdə peyğəmbərə qonşu olajax. – Xeyirxah, səxavətli, əltutan adam haqqında deyirlər:

Elə bil ufu muncuğudu. – Kəsəyən, tez inciyən adama deyirlər

Suyu da üfürə-üfürə içir. – Ehtiyatlı adama belə deyirlər.

Kərənin qırılan yeridi. – İş dolaşığa düşəndə və düzəlmək ehtimalı az olanda belə deyirlər.

Xeyirri Xıdır döyülsən. – Yarıtmaz, bədxah adama belə deyirdilər.

Ürəyim pencər kimi sıxılır.

Üstünnən saatmı addadı nədi?! – çıldıran adama deyirlər

Yolu-izi qara kimi... – İş-işdən keçəndən, bir hadisə baş verəndən sonra deyirlər ki, yolu-izi qara kimi filan şeyi filan eləmədim, yoxsa, belə olmazdı.

Bıqları həjəmət korasıdı elə bil – lopabığ adama deyirlər.

Allah qayım əlinnən versin! (Uşağı qalmayan, tələf olan analara təzə uşağı doğulanda belə deyirdilər)

Elə bil ağzına filankəs tüpürüb bir Adama başqasına oxşayanda (deyirdilər ki, körpə vaxtı hansı adam körpənən ağzına tüpürərsə, ona oxşayar)

Analıq – yamalıq, – deyirdilər.

Kor atı minib köndələn çapma – yersiz danışana, mənasız bir iş görənə deyirlər;

Dölünü körpə salma – əvillənən, nazdanan adama deyirlr

Papağın qurut gözləsin (qarğış)

Ağlı beyninə sıçramaq – dəli olan, aqlını itirən adama belə deyirlər;

Balaca idik böyüklərdən qorxurduq, böyüdük, indi də balacalardan qorxuruq.

Köçün yaraşığı dananın oynaqlamağıdı.

Qaraxaçdan boranmı gəlib – çox geyinən, bürünən adama da belə deyirlər;

Hamyoldan sağlıqnan – səfərdən qayıdan adama deyirlər, yəni bütün yollardan, hara getsən sağ-salamat qayıdasan;

Qaraxaçdan boranmı gəlib – çox geyinən, bürünən adama da belə deyirlər;

VII. NAĞILLAR

OVÇU ƏHMƏDİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi. Bir ovçu Əhməd var idi. Əhməd həmişə ova gedib ov ovlayırdı. Ovladığı ov barədə camaatına Hallavar, Dzman elində danışardı. Ovçu həmişə ova gedəndə İlanlı deyilən bir yerdən keçərmiş. Həmin yer elə dərin dərə bir yer idi ki, onun bir tərəfi Dərin dərə, digər tərəfi sıldırım dağ güneyi idi. İlanlıdan keçəndə Dərin dərənin ətəyi gözəl yamaclıq idi. Yamaclığı keçib İlanlıya çatacaqda ovçunun qabağına iki qızıl ilan çıxdı. İlanlar bu yamaclığın qurtaracağında bir-birinə sarmaşmış vəziyyətdə idilər. Ovçu bu ilanların yanından keçərək öz ovunun uğurlu olduğunu hiss eləyərmiş. İlanlıdan keçəndən sonra meşələr, gözəl yamaclar ürək açan mənzərələr ürəyi oxşayarmış.

Ovçu Əhməd bir gün yenə də öz yolu ilə İlanlının dar cığırından keçəndə gözünə iki qızıl ilanın əvəzi bir qara ilan və qızıl ilanın sarmaşdığını görüb, çox təəccüblənir. Öz-özünə deyir:

– Əgər ovum düzgün gəlməsə, boşa çıxsam, onda o qara ilanı vuracağam.

Ovçunun ovu boşa çıxır. Geri qayıdanda qara ilanı nişan alır, güllə qızıl ilanı döş hissəsindən yaralayır. Ovçu buna çox təəssüflənir. Camaat ovçunu əli boş görüb deyir:

– Ovçu xeyir olsun, nə üçün əli boş qayıtmısan.

Ovçu çəkmələrini çıxarıb məclisin baş hissəsində əyləşir. Başına gələn əhvalatı məclisdə danışır. Bu zaman ilanlar padşahı qeyzə gəlib iki gürzə ilan göndərmişdi. Gürzələr Əhmədin çəkmələrinin yanında Əhmədin söylədiklərini dinlədikdən sonra bir-birlərinə dedilər:

– Bu yazıq ovçunun günahı yoxdur. Onsuz da onu öl-

dürmək bizim üçün asandır. Məclisdən çıxandan sonra onu padşahın yanına aparaq. Əhvalatı özü danışsın.

Ovçu məclisdən çıxan kimi, gürzələr ovçuya deyir:

– Ovçu, bizlə bərabər ilanlar padşahının yanına gəlməlisən. Biz səni öldürmək istədik. Ancaq məclisdə danışdığına görə səndə günah yoxdur. O vurduğun ilanlar padşahının yoldaşı olub. Əgər padşah sənə ənam versə, onu götürməzsən. Yalnız sən razılaş ki, qoy sənin ağzına tüpürsün.

Əhməd ilanlar padşahının hüzuruna gəlir. Ovçu başına gələn əhvalatı padşaha danışır. Padşah deyir:

– Əhməd, indi o qara ilanı mənə göstərə bilərsənmi?

Bütün ilanlar sürü ilə Əhmədin qabağından keçir, Əhməd həmin qara ilanın bu ilanların içində olmadığını söyləyir. Sonra bir qara ilanın cərgədən keçmədiyini padşah bilir. Həmin qara ilan İlanlının üst tərəfində sıldırım qayanın dibindən keçdiyini görən ovçu tanıyır. O, qara ilanın həmin ilan olduğunu ilanlar padşahına deyir. Padşah Əhmədi dünya malı ilə qane etmək istəyir. Ancaq Əhməd razı olmur, yalnız onun ağzına tüpürməyi məsləhət görür. Padşah ovçunun ağzına tüpürür.

Ovçu padşahın hüzurundan çıxanda yolun kənarında, yamaclarda otların danışdığını, heyvanların dilini, quşların nə mahnılar oxuduğunu başa düşür. Hər bir otun hansı dərddin dərmanı olduğunu çiçəklər özü söyləyir. Əhməd görür ki, yol ilə bir qadın atın üstündə gedir. Arxası ilə də kürük onlara çata bilmir. Kürük deyir, ata, ana mənə də gözlə, ana isə deyir ki, mən dörd canı aparıram ancaq, sən tək öz canını mənə çatdırma bilmirsən. Bu qadını tez öz mənzilinə çardırmaq lazımdır. Əhməd bu hala gülür, atdan soruşur. Qadın Əhmədin öz-özünə güldüyündən təəccüblənib deyir.

– Əhməd, niyə güldün?

Əhməd deyir:

– Ona görə güldüm ki, atın qarnında kürük var və sən qadın da hamiləsən. İkiniz də mənzilə tez çatmalısınız. Atın bir kürüyü olacaq, sənin də bir uşağın. Atı tez sürüb get mənzilə çat.

Bir az gəlib Bayram Əli düzəngahına çatır. Burda oba var idi. İtlər obanın kənarında hürüşüb ulaşıır və qurd-canavarlara deyirdi: Əgər bizə sahibimiz ağ şişəyi kəsib ətini versə, sonra da sizi parçalamaq əmri versə, bu sürüyə bir qurd da daxil olmaz. Bütün canavarları parçalarım. Canavarlar isə deyir: Ey itlər, sahibinizin əli gəlməz ki, ağ şişəyi kəsib sizə versin. Onsuz da sürünü parçalayacağıq hah-u-u.

Əhməd obada ağ şişəyin olduğunu biləndə onu kəsib, ətini parça-parça edib itlərə paylayır. Səhərə qədər ovçu itlərini açıb buraxır, özü də obada qalır. Səhər tezdən hər çəpərin başında bir canavar ölüsü görürlər. Əhməd quyruğu parçalayıb itlərə verir. Obadakı insanlar ovçuya ənam vermək istəyirlər, ancaq ovçu razı olmur. Görür ki, sürüdə bir balaca quzu mələyərək deyir.

– Mən min qoyun anasıyam.

Bir balaca arıq quzu da mələyərək deyir ki, mən min qoyun atasıyam. Ovçu həmin iki quzunu götürüb evlərinə qayıdır. Əhmədin var-dövləti, sürüsü aşıb daşır. Ancaq ovçunun bu sirrə necə nail olmasını heç kəs bilmir. Əgər bu sirri Əhməd hardasa söyləsə, elə həmin anda ölə bilər deyərlərmiş. Ona görə də heç kəs ovçudan bu sirri soruşmur. Ovçunu göz bəbəyi kimi el loğmanı varlısı, ağsaqqalı kimi saxlayırlarmış. Bir gün Əhmədin arvadı bu sirri Əhməddən soruşmaq, öyrənmək istəyir. Əhməd deyir ki, arvad əgər bu sirri söyləsəm, elə həmin anda dünyamı dəyişməliyəm. Arvad əl çəkmir. İş belə olanda Əhməd özünə ehsan vermək qərarına gəlir. Həyətdə görür ki, tazı və tula bir-biri ilə bir bağırısaq dartaraq deyisir.

Görür ki, tazı deyir:

– Bir axmaq sahibin var. Öz sirrini arvada deyir.

Tula deyir:

– Mənim sahibim axmaq deyil. O işini bilir.

Bu zaman tazı deyir ki, bilirəm Əhməd gərməşov çubuqlar qırıb o arvada deyəcək ki, arvad, mən öləndə üstümdə ağlamamaq üçün mən səni sicimlə bir dirəyə sarımalıyam. Arvad razılaşır. Əhməd çubuqlar sınana qədər arvadı döyərək deyir: Arvad bax sırım budur. O gündən arvad Əhmədə yalvarır bir də ovçudan sirr öyrənmək istəmir. Bu nağılı söyləyən müdriklər və o yerlərdə yaşayan insanlar ilanların sürü ilə İlanlıda olduqlarını görüblər. Bu nağılın yarı gerçək olduğu və ibratamızlıyi ondadır ki, elimli, savadlı olmaq insanın hörmətini el içərisində ucaldır. Nağılın qurtaracağını da belə deyirlər. Göydən üç alma düşdü. Biri sizin, biri bizim, biri də nağıl söyləyənin. O yedi yerə keçdi. Siz də muradınıza çatın. Allah sizə yar olsun. Ömrünüz uzun olsun. Amin!..

GUDYAN QIZIN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi. Allahın bəndəsi çox idi. Bir kənd var idi. Bu kənddə bir kişinin arvadı vəfat edir, bu arvaddan bir oğlu var idi. Bir gün kişi təzə arvad alıyır. Arvaddan bir qızı oluyor. Köhnə rəhmətə gedən arvadından qalan oğlan atın yağırının üstündə bir qarğanın ayağını vurub yaralayır. Evə gələndə görüyö ki, təzə analığından olan qızın ayağı yaralanıb. Oğlan şübhəyə düşüyö, tez atasına xəbər veriyö ki, ata, sən bu qızın güdyan qızıdır, ondan ehtiyatlı olun. Özü isə iki itini götürərək kənddən çıxıb başqa məmləkətə gediö. Oğlan itin birinin adını Dartan, o birisinin adını isə Yırtan qoyuyö.

Oğlan burada bir nurani qarının evində bir müddət yaşadıqdan sonra atası yadına düşüyö. Oğlan kənddən aralananda analığı onun qızına böhtan etməsi haqqında atasına danışmağı, oğlanın atasının oğlana ata nəvazişi ilə baxması oğlanın yadına düşdü, kövrəldi. Qarıya dedi:

– Qarı nənə, mən gedirəm öz məmləkətimizə, çətinə düşsəm, uzaqdan bu tütəklə öz itlərimi çağıracam. İtlər zingildəyən zaman açıb buraxarsan. İndi gedin görüm, atam necədir.

Oğlan öz kəndlərinə gələndə kənddə heç kəsi görmüyö. Güdyan qız oğlanı, qardaşını qarşılayıb, atını tövləyə aparıyö. Gəlib qardaşına diyö:

– Qardaş, atın üç qıçdı gəlib.

Oğlan cavab veriyö:

– Hə, bacı, hə.

Bu minvalla qız atın dördüncü ayağın da yeyib qardaşına diyö:

– Qardaş, atın döş üstə gəlib.

Sonra qız yenə də tovlaya gedir. Gəlib görüyö ki, oğlan qapıdakı qoca küknar ağacına çıxıb. Qız yalvarır ki, qardaş, məndə günah yoxdur, düş aşağı. Oğlan düşmür. Qız diyö:

– Ata-ananın başını həşaratlardan təmizləmişəm.

Onların əti səninkindən şirin olmaz, mənim şirin qardaşım. Kənddə bircə dəmirçi qalıb, onun da nə qədər edirəm, dəmirdən düzəltdiyi evə girə bilməmirəm, onsuz da səni də yeyəcəyəm, – deyərək, ağaca dırmaşmağa başladı.

Oğlan çəkmçələrin içərisini kül ilə doldurmuşdu. Qız çıxanda külü onun gözünə sovuraraq, Dartan və Yırtanı çağırmağa başladı:

– Dartan, Yırtan.

Tez müddətdə Dartan və Yırtan yetişdilər. Oğlan öz itlərinə dedi:

– Dartan, elə dart ki, damla qanı da yerə dammasın. Yırtan, elə yırt ki, qanı yerdə axmasın.

Əgər qanı yerə damsaydı, Güdyan qızın qanından yənə də Güdyan yaranardı. Dartan və Yırtan Güdyan qızı yeyib cəhənnəmə vasil elədilər. Qızın qanından bir damcı yarpağın üzərinə dammışdı. Oğlan getmək istəyəndə qan dedi:

– Qardaş, məni də apar. Sənə lazım olaram.

Oğlan dəmirçiyə müjdə xəbəri verdi, dedi:

– Dəmirçi qardaş, Güdyan qızı Dartan və Yırtan cəhənnəmə vasil elədi. Rahat kənddə gəz, kənd sənindir.

Özü isə yoluna davam etdi. Yoldan keçən bir karvançıya rastlaşdı. Karvançı dedi:

– Yolçu qardaş, əgər bu karvanın yükünün nə olduğunu desən, yarısını sənə verəcəyəm.

Güdyan qızın qanı dillənib dedi:

– Qardaş, bu karvanın yükü ağ mayaya qədər lələcəvahir, sonrası isə qızıldır.

Oğlan karvançıya Güdyan qızın dediyini dedi. Karvançı sualın düz olduğunu görüb, karvanın yarı yükünü oğlana verdi.

Oğlan qarını da gətirib öz anası kimi ata məmləkətində böyük bir saray saldı. O yedi yerə keçdi, siz də mura-zınıza çatasınız. Göydən üç alma düşdü hərəyə biri çatdı.

SELMİ CƏVAHİRİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, Cəvahir adlı bir pəhləvan var idi. Buna Selmi Cəvahir deyərdilər. Bir gün bu pəhləvan möhkəm xəstələnir, örtü-döşəyə düşür. Güclü məhəbbətlə ailə qurmuşdu, ər-arvad bir-birini çox sevmişlər. Selmi Cəvahir uzun müddət yataqda yatır, yoldaşı isə zorla ruzi qazanıb Selmini saxlamalı olur. Selmi Cəvahir xəstəliyə qalib gəlmək üçün ruzu arxası ilə evdən çıxır. Selmi Cəvahir yuxusunda görmüşdü ki, əgər o evdən çıxsas, sağalacaq, amma haqqın tərəfini saxlamalıdır.

O, Allahının adını çağırıb evdən çıxdı. Bir xeyli getdikdən sonra gördü ki, bir çoban qoyun otarır. Bu çoban iri bir çoban idi. Selmi çobana yaxınlaşıb ondan işləmək, ruzi qazanmaq üçün iş, çox acıdığı üçün hətta çörək də istədi. Çoban bir balaca sərçə tutmuş kimi xırda torbasını büküb Selmi ilə birlikdə bir mağaraya yaxınlaşdı, mağaranın ağzındakı böyük daş bir qırağa qoyulmuşdu. Çoban, qoyunları, bir də Selmi Cəvahir mağaraya girdilər, gördülər ki, burda yekə bir div və tanıdıqları insanlardan da var. Adamların qabağında üstü hər cür nemətlə dolu süfrə var, ürək dolusu yeyir, kökəllirlər. Ortada isə bir kötük var imiş. Selmi bunların nə olduğunu soruşanda deyirlər ki, Selmi Cəvahir, bax, bizim hansımız kökəlib o kötüyün üstündən asa bilməsək, bu təpəgöz onu ocaqda kabab edib yeyir.

Gecənin bir vaxtı idi, ocaq yanırdı. Selmi bir neçə insanın şişə taxıldığını görmüşdü. O, ocaqdakı şişlərin bir neçəsini qızardaraq təpəgöz ocağın kənarında yatdığı yerdə şişləri onun gözüne batırdı. Bu zaman təpəgöz nərildəyərək insanları və Selmini axtarmağa başladı. Selmi və insanlar hərəsi bir qoyunu öldürərək dərilərini daxil olmuşdular.

Təpəgöz səhər qoyunları bir-bir adları ilə çağıraraq bayıra çıxardırdı. Çünki mağaranın ağzındakı daşı təpə-

gözdən başqa heç kəs aç bilmirdi. Təpəgöz mağaranın qapsının sağ və sol tərəfinə ayağını qoyaraq qoyunları yoxlaya-yoxlaya çölə buraxırdı. Təpəgöz qışqıraraq «Ağ qoyun gəl», «sarı qoyun», «kürə qoyun», «qumral qoyun» və s. deyə çağırırdı. Qoyunlar bir-bir gedirdi. Selmi isə keçi dərisinə bürünmüşdü, həmişə keçi gələndə ayaqlarını yerə döyə-döyə gələmiş. Təpəgöz keçini çağıranda Selminin irəli yeridi. Dəri Təpəgözün əlində qaldı, mağaranın qabağı isə sıldırım qayalıq idi. Selmi Cəvahir qayalara dırmaşdıqca Təpəgöz də dırmaşmağa başladı. Selmi böyük qayalardan dığrılaraq Təpəgözü cəhənnəmə vasil etdi.

Mağaranın bir tərəfi isə böyük dərya imiş. Selmi iri ağaclardan yan-yana bağlayaraq üzmək üçün bir bərə düzəltdi. Qoyunların hamsını kəsib, qovurma edib dərilərinə doldurdu. Həmin düzəltdiyi ağacların üstünə yığıb dərya ilə üzüb, qarşı sahilə, meşəlik bir yerə çıxdı. Hündür bir ağacda özünə yer düzəldib, orada gecələməli oldu. Gecənin bir vaxtı dəryadan bir naməlum heyvan çıxdı. Ağrında gün kimi parıldayan bir əşyanı sahilə meşəliyə qoydu və dəryaya getdi. Selmi Cəvahir ikinci gecə özü üçün üç ədəd iri palçıq düzəldib ağaca çıxdı. Dənizdən gələn heyvan yenə ay-gün kimi parıldayan əşyanı orda saxlayıb dənizə gedəndən sonra Selmi üç ədəd düzəltdiyi palçığı həmin əşyanın üstünə atdı.

Birincini atanda işıq bir az qaraldı, ikincini atanda işıq yarıdan çox qaraldı, üçüncünü atanda isə işıq tamam közərdi.

Səhərə yaxın heyvan sudan nəərə ilə özünü ağaclara vuraraq dəryaya qaçdı. Möhkəm nəərə çəkirdi, inildəyirdi.

Selmi Cəvahir ağacdan düşərək həmin parıldayanı necə gizlətsə də, yenə də işıq salıb gözü qamaşdırırdı. Selmi Cəvahir budunun bir həssəsindən kəsərək onu ətinin içərisində gizlədərək, kəsdiyi əti üstünə yapışdırırdı və yenə də

yoluna davam etməyə başladı.

Gəlib bir qoca kişiyyə rastlaşdı. Qocadan soruşdu ki, bəlkə bir tikə çörəyiniz ola. Qoca cavab verdi:

– Cavan insansan, məni dalına al, evimiz çox uzaqda deyil, mən sənə doyunca çörək verərəm.

Qoca Selmi Cəvahirin belinə minən kimi cibindən bir biz çıxarıb Selminin qulağının dibinə dirədi və dedi:

– Eşşəyim, sənə mən hansı səmtə desəm, o səmtə gedərsən.

Ayaqlarını da yeddi-səkkiz dəfə Selminin belindən doladı. Bu qayışbaldır qoca imiş. Bir xeyli vaxt Selminin belində yeyib, orda da çölə çıxarmış. Selmi Cəvahir özü meynə, üzüm yığıb, qabağın içərisini çıxarıb orada şərab düzəltməyə başladı. Bu qoca hər Selmi o arağın tamına baxdıqca deyərdi:

– Eşşəyim içdiyindən, yediyindən mənə də ver.

Selmi isə şərabın gəlməsini gözləyirdi. Elə ki, şərabın vaxtı gəlib çatdı, Selmi Cəvahir bütün şərabı qayışbaldır qocaya verdi. Qayışbaldır qoca içərək özünü itirdi, ayaqlar boşalaraq Selminin belindən düşdü. Selmi Cəvahir qocanın bir ayağını öz ayağının altına qoydu, bir ayağını da əli ilə yuxarı dartaraq iki yerə bölüb, cəhənnəmə vasil elədi.

Selmi yenə də yol gəlməyə başladı. Bu zaman meymunlara rast gəldi. Meymunların padşahı ölmüşdü. Selmini özlərinə padşah seçdilər. Hətta Selmi Cəvahiri bir meymunla da evləndirdilər. Selminin meymundan üç uşağı da olmuşdu. Bir gün Selmi Cəvahirə bir orta yaş meymunun gözü düşür. Deyir, Selmi, əgər öz ölkənə getmək istəyirsənsə, onda məni də al, sənə bunun sirrini öyrədərəm.

Selmi Cəvahir razılaşdı. Ortayaş meymun dedi:

– Bax, o axan qara suyu, çayı görürsənmi, ora qədər meymunların sərhədidir. Əgər o suyu keçə bilsən, meymunlar sənə heç nə eləyə bilməz. Əgər geri dönsən, səni öl-

dürəcəklər. Suyun o tərəfindən baxarsan, balalarını diri-diri gözünün qabağında parçalayacaqlar. Axır-əvvəl sən burdan getməsən, meymunlar səni bir bəhanə ilə parçalayacaqlar. Selmi Cəvahiri suya-çaya yaxınlaşmağa qoymurdular. Qoruyucuları Selmi Cəvahiri qoruyurdu. Selmi bir təhər çayı keçdi.

Selim Cəvahir körpünü keçib, qara su sərhədini adlandıqdan sonra geri baxdı ki, meymunlar qışqırır, ay Selmi, qayıt, balalarını parçalayacağıq. Selmi geri qayıtmadı, ancaq Selminin meymundan olan balalarını meymunlar diri-diri parçaladılar.

Selmi Cəvahir bir ölkəyə gəlib çatdı. Bu ölkədə padşahın dili tutulmuşdu. Ölkəyə elan vurulmuşdu ki, kim padşahın dilini açsa, padşahı heç olmasa dilləndirsə, ona padşahlıq mükafatı veriləcək. Ölkədə heç kəs padşahın dilini açə bilməmişdi.

Selmi Cəvahiri padşahın yanına gətirdilər. Selmi başına gələn əhvalatları padşaha danışdı. Təpəgözün ölümündə padşah dilləndi: «Ax, amma nə öldürdün». Sonra Selmi yenə söhbətinə davam elədi. O danışanda birdən padşah dilləndi: «Bəs o dənizdən çıxarılmış parıldayan hardadır?». Selmi ətini bud hissədən kəsib, ora gizlətdiyini, üstünü isə öz əti ilə örtdüyünü dedi.

Padşah Selmiyə dedi:

– Onu mənə göstər.

Selmi padşahdan xahiş etdi ki, bunu istəməsin, çünki o, işıqlı gözə zülmət, kor gözə isə işıq verir. Padşahın kor olmasını Selmi Cəvahir istəmirdi. Padşah əl çəkmədi. Selmi ətinin içərisindən dəryadan çıxarılmış parıltını göstərdi. Padşahın gözləri tutuldu.

Beləliklə, padşahın dili açıldı, gözləri isə tutuldu. Padşah əmr etdi ki, Selmiyə ənam verilsin. Ənam veriləndən sonra padşah ölkəni ədalətlə idarə etməyə başladı.

Selmi Cəvahir isə ailəsinin, ağlamaqdan gözləri tutulan öz əmisi qızı olan arvadının yanına gəldi. Həmin dəryadan çıxardığı daşı çıxardı. Əmisi qızının gözləri Selmiyə sataşdı. «Can əmi oğlu, gəldin», – deyərək sevincindən ürəyi dözməyib partlayıb öldü.

Selmi Cəvahiri padşah yanına çağırıldı. Selmi Cəvahir parlayan dərya günəşini padşahlığın ən gözəl guşəsində saxlatdırdı. Padşahın gözləri də yavaş-yavaş açılmağa başladı. O yedi yerə keçdi, siz də muradınıza çatasınız.

BALIQ BİLMƏRSƏ, XALIQ BİLƏR

Biri var idi, biri yox idi, Allahın bəndəsi çox idi. Bir padşah var idi. Bu padşahın gözləri tutulmuşdu. Padşah bütün loğmanlardan, təbiblərdən öz müalicəsini, qızıl balığın dərдинə dərman olduğunu öyrənmişdi. Bütün balıqçılar qızıl balığı tutmaq həvəsi ilə torlarını suya atmışdılar. Bir gün bir balıqçı qızıl balığı tutur. Bu zaman padşahın oğlu gəzintiyə çıxmışdı. Kişinin əlindəki balığa baxıb dedi:

– Kişi, bu balığa nə qədər pul-para verim?

Kişi bu balığı padşaha aparacağını oğlana söylədi. Onun padşah oğlu olduğunu bilmirdi. Oğlan çox baha qiymətə balığı alıb suya buraxdı. Balıqçı oğlanın balığı suya buraxmağını gəlib padşaha danışdı. Padşah öyrəndi ki, bu balığı buraxan onun öz oğlu olub. O, oğlunun onun məmləkətindən çıxarılmasını əmr etdi. Oğlan kor-peşman suyun sahili ilə məmləkətdən uzaqlaşdığı zaman arxadan bir səs gəldi: «Ehey, oğlan, dayan mən də sənənlə gedirəm». Oğlan gördü ki, həmyaşdı olan bir gənc ona yaxınlaşır. Oğlan dedi:

– Atam məni öz ölkəsindən çıxarır, sən nə üçün gedirsən. Gənc cavab verdi ki, mən həkiməm, loğmanlığı bilirəm. Ona görə sənənlə gedirəm ki, sən heç bir sənətin yoxdur, danışmaq üçün çətinlik çəkib məhv olarsan. Mənimlə dost ol, sənə də öz sənətimdən öyrədərəm.

Padşahın oğlu və bu gənc elbəel dolaşaraq həkimlik edib özlərini dolandırırtdılar. Bir başqa ölkədə eşidirlər ki, padşahın oğlu yaman xəstədir ancaq onu heç bir həkim-loğman qurtara bilmir. Sonra padşaha söz gedib çatır ki, iki gənc ara həkiminin müalicə elədikləri bütün xəstələr şəfa tapır. Padşah onları öz hüzuruna çağırırdı. Əgər oğlunun sağalacağını bu gənc həkim öz boynuna çəkib, onu sağaltsa, onlara xəzinəsinin yarı pulunu verəcək. Bu iki

gənc bu oğlanı da sağaltdılar.

Bir gün oğlanın atasının məmləkəti yadına düşdü, yı-ğışılıb yola çıxdı. Ata oğlunun gəlişinə sevindi, oğlunu mehribanlıqla qarşıladı. Oğlunun məmləkətdən çıxmasının peşmanlığını çəkirdi, ağlamaqdan gözləri kor olmuşdu. Oğlanın dostu gənc həkim padşahın gözlərini sağaltdı. Sonra oğlanla çay ətrafı gəzintiyə çıxanda balıq donunu geyinərək özü oğlanla sağollaşıb özünü suya atdı və oğlana bu sözləri dedi: «Balıq bilməsə də, xalq bilər».

«Yaxşılığı elə, suya at» misalı nahaqdan deyilməyib. Göydən üç alma düşdü. O yedi yerə keçdi, siz də yeyin, muradınıza çatın.

Bu nağıl Hallavar Dzman elində sevilə-sevilə danışılır.

ŞAHSƏNƏMİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, Allahın bəndəsi çox idi. Bir padşah var idi. Bu padşahın üç oğlu var idi. Bir gün padşah oğlanlarını çağırıb vəsiyyətində deyir:

– Oğul, mənim qəbrimin üstündə üç gün ocaq qalayıb, yemək bişirib, vilayətimə ehsanathıq verərsiniz.

Padşah rəhmətə gedəndən sonra böyük oğlanı gecə yarısı yuxu aparır, oğlan ayılında görür ki, ocaq sönüb, yemək də çiy qalıb. Bu barədə evdə heç bir söhbət eləmir. Səhər tezdən ocağı qalayıb ehsanlığı verir.

Ortancıl oğul da böyük oğlan kimi edir, onun da odunu gecə oğurlayırlar.

Bundan xəbərsiz olan kiçik oğlan gecə yarıdan bir az keçmiş görür ki, odu oğurlayırlar, qazanların altı söndürüldü. Od axtara-axtara bir də gördü ki, uzaqdan bir işıq görünür. Gəlib gördü ki, bir mağarada gözəl bir qız oturub, işıq onun gözəlliyindən düşür. Qız oğlanı görcək dedi:

– Oğlan, sən bura necə gəlmişən? Dev gəlib indi səni parçalayar.

Kiçik oğlan dedi:

– Ay qız, mən sizdən od almağa gəlmişəm.

Oğlan odu alıb geri dönəndə devlə rastlaşdı. Dev dedi:

– Ey bəni-adam, əgər qızın arxasınca gəlsəydin, səni parçalayardım, ancaq od almağa gəldiyin üçün sənə əmanət: «Çuxur-caloy» yerdə çadırını qurma.

Oğlan odu götürüb gətirdi, atasına ehsan verdirdi. Ancaq qardaşları kiçik qardaşın sirrinə mətəl qaldılar. Düşündülər ki, bəlkə bunun odunu oğurlamayıblar. Bir gün qardaşlar gəzintiyə çıxırlar.

Bir su quyusunun yanında dayandılar. Quyuda su olmadığı üçün bir mağara var idi. Böyük qardaş, ortancıl

qardaş vahimələnib mağaraya girə bilmədilər. Kiçik qardaş bir qədər getdikdən sonra bir devin başını qızın dizinin üstünə qoyub yatdığını gördü. Qız işarə elədi ki, oğlan o taxcada olan şüşədəki göyərçini öldür, devin canı ondadır. Oğlan devi öldürəndən sonra qızla bərabər bayıra çıxdılar. Yenə də oğlan su üçün mağaraya girdi. Yenə bir qədər getdi, yenə də bir qız və devi gördü. Yenə devi öldürüb qızı bayıra çıxardı. Üçüncü dəfə girdi mağaraya, bu dəfə qızı çıxarmaq istəyirdi ki, gözəl bir bulağa rastlaşdı, doyunca içdi. Sonra qablarını doldurub çıxdılar.

Qardaşları sudan içəndən sonra belə qərara gəldilər ki, qablarını ehtiyat su ilə doldurmaq üçün kiçik qardaş bir də su arxasınca getsin. Kiçik qardaş təzədən quyuya düşdü, qabları su ilə doldurub geri qayıdanda gördü ki, qardaşları, qızlar və adamları yoxdur. Oğlan yorğunluğunu almaq üçün oturdu, elə burada bir qədər mürğü vurdu. Yuxuda gördü ki, bir nurani qoca onun yanında durub deyir:

– Oğul, qardaşlarına demişdin ki, çuxur yerdə alaçığını – çadırını qurmasınlar, onlar sənənin çadırını üç günlük yolda çuxurda qurublar. Kiçik qızın çadırının ətrafına bir ilan dolanıb. O sənə deyəcək ki, bir sirr var onu öyrənsən, qıza və sənə toxunan deyiləm.

Bu zaman qoca qeybə çəkilərək gözdən itdi. Oğlan qoca deyən yerə gəldi. Gördü ki, həqiqətən də alaçıqın ətrafına bir ilan dolanıb. İlan dil açaraq dedi:

– Ey oğlan, bir sirr var, əgər onu öyrənib gəlsən, qıza və sənə toxunan deyiləm. Get, gün çıxan tərəfdə Sənəmgül adında bir padşah var, ondan öyrən ki, gül Sənəmə neylədi, Sənəm gülə neylədi? Oğlan bir müddət gəldikdən sonra bir meşəliyə rast oldu. Gördü ki, bir əjdaha ağaca dırmaşaraq zümrüd quşunun balalarını yemək istəyir. Xəncəri çıxarıb əjdahanı öldürdü. Yorunuq halda ağacın dibində yatmaq qərarına gəldi. Bu zaman zümrüd quşu bir dəyirman daşı

böyüklükdə daşı götürərək oğlanın üstünə salmaq istəyəndə balaları dedi:

– Anacan, o insanı öldürmə, o bizi əcdahadan xilas elədi.

Zümrüd quşu daşı yerə qoyaraq qanadlarını oğlanın üstünə tutaraq ona kölgə saldı. Oğlan yuxudan ayıldı. Quş dedi:

– Ey insan, sən mənim balalarımı ölümdən xilas etmişən. Nə arzun varsa, de, mən yerinə yetirərəm.

Oğlan Sənəmgül padşahı soruşdu. Quş dedi:

– Mənim üçün 40 parça ət və 40 ədəd 15 l su qabında su götür. Qa deyəndə ət, qu deyəndə su verərsən. Mən səni Sənəmgül padşahının ölkəsinə aparıb gətirərəm. Əgər dara düşsə, mənim tükümdən yandırarsan, yanında hazır olaram.

Oğlan deyilənləri hazırladı, yola düşdülər. Quş qa deyəndə oğlan ona ət, qu deyəndə su verirdi. O, quşa 39 ət parçası verdikdən sonra 40-cı ət parçasını götürməmişdi. Öz bud ətindən kəsib, Zümrüd quşuna verdi. Quş ətin tamamını duyaraq udmadı. Dilinin altında saxladı. Oğlan Zümrüd quşunun belindən düşəndə gördü ki, oğlan axsayır. Zümrüd dedi:

– Oğlan, niyə axsayırsan.

Oğlan ətin əvəzi öz bud ətini kəsib verdiyini boynuna aldı. Quş tez əti dilinin altından çıxarıb oğlanın buduna yapışdırdı. Oğlan Sənəmgül padşahın yanına gəldi. Padşah dedi:

– Mən bu əhvalatı kimə danışırımsa, onun boynunu vururam.

Oğlan razılaşdı. Padşah belə söylədi:

– Bir zaman mehtər atlarıma baxan zaman hər həftənin cümə günləri atlar çox solğun və taqətsiz görünürdü. Mehtəri çağırıb bu sirri soruşanda mehtər cavab verdi ki,

qibleyi-aləm əgər hər şeyi öz gözlərinlə görmək istəyirsənsə, sən mehtər paltarı geyin, hər şeyi bilərsən. Mən mehtər paltarı geydim. Mehtərə isə padşah paltarı geydirib taxtda oturdum. Gecənin bir vaxtı başı örpəkli bir zənən metəri çağırdı: mehtər, tez ol atları yəhərlə. Mən atları yəhərlədim.

Xəzinədən xeyli azuqə də götürmüşdüm. Bir xeyli yol getdik. Gəlib bir mağaraya çıxdıq. Zənən xeylağı öz haramısı ilə şəhərə qədər orda qaldı, dan yeri söküləndə geri qayıtdı, içəri girdim gördüm ki, bir yekəpər, bıqları qulağının dibinə qədər çatan bir nəfər mağarada yatıb. Başını kəsib, xurcuna atdım. Xurcunu da atların belinə yükləyib gətirdim. Demiyəsən, bu zənən shirbaz imiş, adı da Gülsənəm idi. Bir müddət gedəndən sonra o, mənə dedi:

– Mehtər, yeməyə bir gör nə var, gətir yeyək.

Bir az yeyəndən sonra dedim:

– Xanım, bir qarpız da var, gətirsəm pis olmaz.

Qarpız əvəzi həmin yekəpərin başını gətirdim. O mənə hirsləndi və dedi:

– Ay it, buranı tək elə.

İt donuna düşdüm. Bir dostum qəssab işləyirdi. Ac qalmamaq üçün hər gün onun qəssəbxanasında hərlənib, ona sürtünürdüm ki, məni tanıсын. Qəssabın yoldaşı baldızım idi. Baldızım məni görəndə kimi ərinə dedi ki, bu itin gözləri Sənəmgül padşahın gözlərinə oxşayır, bəlkə bunu o cadugər Gülsənəm bu dona salıb. Bunu eşidəndə üzümü ona tərəf yönəldib, gözlərimi gözlərinə dikdim. Baldızımın da başı sehrbazlıqdan çıxırdı, amma o, xeyli vaxtda tilisimi istifadə etmirdi. Axır ki, çətinliklə də olsa, tilsimi yadına salıb, məni adam elədi. Gülsənəm bu sirri açılacaq deyə məni yenə də ulaq donuna saldı. Ölkədə məni minib çapırdılar. Bir gün vaxt eləyib yenə də baldızım ilə tərəf qaçdım. Baldızım yenə də məni adam etdi, Gülsənəmin hörüyünün altında tilsimin olduğunu bilirdi. Baldızım şirin dilini iş

salıb, onunla dost oldu, onun hörüyünün altından birdən çəkib tilsimi qopardı və yandırdı. İndi mən arxayınlıqla padşah taxtında oturub, ölkəmi idarə edə bilirəm. O tilsimi baldızımdan öyrənib Gülsənəmi də ulaq formasına salmışam. Bax budur: Gül Sənəmə neylədi – Sənəm Gülə neylədi.

Oğlan bunu öyrəndi. Padşah da şərtinə görə onun boynunu vurdurmaq qərarını verdi. Oğlan son nəfəsində dəniz kənarı gəzintiyə çıxmağa icazə istədi, padşah razı oldu. Amma elə ki, dəniz kənarına çatdılar, Zümrüd quşu oğlanı caynağına alıb göyə qaldırdı. Bu zaman padşah təsəlli tapdı ki, yəqin oğlanı quş parçalayıb yeyəcək. Oğlan yolda üç cütcüyə rastlaşmışdı. Birinci cütcünün saçı tam ağarmış, ikinci cütcünün saçı yarı ağarmış, üçüncünün isə saçı heç ağarmamışdı. Saçı ağarmayan böyük qardaş, yarı ağaran ortancıl qardaş, tamam ağaran isə kiçik qardaş idi. Oğlan bu sirri bunlardan soruşdu. Cütcülər öz əhvalatlarını belə söylədilər.

– Biz üç qardaş Peyğəmbərə elçi getdik. Üçümüzə də razılıq verdi. Birinci böyük qardaşa öz qızını verdi, ortancıl qardaşa isə tövlədəki eşşəyi qız eləyib verdi, kiçik qardaşa isə həyətdəki qancığı qız edib verib.

Buna inanmaq üçün oğlan bu cütcülərdə qonaq qalır. Kiçik qardaş evə gələn kimi arvad evdə deyir. Az qalır ki, kişini qapsın.

Ortancıl qardaşın arvadı isə buyuranda gedir. Buyurmayanda isə dünya vecinə olmur.

Böyük qardaş arvadını göndərir ki, get evin damından qarpız gətir. Qız dinməz-söyləməz gedib gətirir hər qarpız gətirdikcə yoldaşı deyir get yaxşısını gətir. Bunların evində cəmi bir qarpız olur. Yoldaşının qonaq yanında xəcalətli olmaması üçün elə edir ki, qoy bir kimsə bilməsin ki, bunların evində neçə qarpız var. Bu isə peyğəmbər qızı imiş. Buna görə də «Allah hər kəsə peyğəmbər qızı qismət

eləsin deyərlər».

Oğlan gəlib bu sirri ilana danışır. İlan öz donunu dəyişib gözəl bir qız olur:

– Oğlan, mən sənın qismətindəyəm. Sən bu sirri danışmasaydın, mən ilan libasında qalacağdım. İndi mənım bir qurbağa dostum var. Onun da sənə sualı var.

Bu zaman bir qurbağa tullana-tullana gözə göründü. Qurbağa çox qotur idi. O, oğlandan soruşdu:

– Oğlan, de görüm, «könül sevən göyçək olar, yoxsa gözəllər göyçək olar».

Oğlan:

– Könül sevən göyçək olar, – deyəndə qurbağa da bir gözəl qız oldu.

Oğlan, bu qızlarla evləndi. O yedi yerə çatdı, siz də muradınıza çatın. Bu nağıl Hallavar elində ağsaqallar tərəfindən sevilə-sevilə söylənilir.

MƏHƏMMƏD VƏ MƏLİK MƏHƏMMƏDİN NAĞILI

Günnən qorxan bir Kosa var idi. Arvadı nə qədər edirdi ki, Kosa çölə çıxsın, çıxmırdı ki, çıxmırdı. Arvad bir gün Kosanı itələyib çölə çıxarır. Günnən qorxan Kosa o tərəf bu tərəfə hoppanıb görür ki, gün adamı yandırmır. Camaat da günün altında işləyir. Arvadını səsleyib deyir:

– Ay arvad, atamdan qalan yay-oxu və dağarcığı ver.

Arvad dağarcığı və yay-oxu verir. Günnən qorxan Kosa meşəyə tərəf gedib, bir mağaraya girir. Görür mağarada bir qazan plov və ətrafda bir dağarcıqdan da qat-qat çox olan qızıl ləl-cəvahirat var. Kosa bir dağarcıq doldurub evə gətirir, plovdan da doyunca yeyir.

Kosa qızılı gətirib arvadına verir. Bir neçə müddət xərcləyəndən sonra qərara alır ki, yenə də mağaraya getsin.

Sən demə bu mağara üç qardaş devinmiş. Kişi ilk dəfə mağaraya girib-çıxandan sonra üç qardaş dev gəlib görürlər ki, mağaraya bəni-adəm girib. Həmin gündən qardaşlar mağarada bir-bir növbə tutub, gözləməli olurlar. Bir gün kiçik dev görür ki, budu, Kosa gəlir. İçəri girən kimi Kosanı tutub, tez əl-ayağını bağlayır. Dev qardaşları gələnə qədər onu beləcə saxlayır. Devlər gəlib, kişini şişə taxır, kabab edirlər.

Kosanın arvadı hamilə idi. Kosanın bir oğlu olur. Adını Məhəmməd qoyurlar.

Oğlan həddi-buluğa çatanda öz yoldaşları Məhəmmədə atasının meşədə itdiyini deyirlər. Yeniyetmələrdən biri:

– Ey atası itkinin biri, necə oğulsan ki, öz doğma atanı axtarmağa getmirsən? – deyir.

Məhəmmədə anası da atasının mağaradan bir çüval qızıl gətirdiyini söyləmişdi. Oğlan atasının hansı tərəfə getdiyini öyrənib, bir də qılınıcı götürüb yola düşdü. Gəlib

mağaraya çatdı, ancaq əlini heç nəyə vurmayaq gizləndi.

Əvvəlcə mağaraya kiçik dev gəlmişdi, Məhəmməd tez qılıncını sıyıraraq onun başını kəsdi. Ortancıl dev gələndə Məhəmməd qılıncını çəkib, onun da başını kəsdi. Böyük dev gələndə isə Məhəmməd gördü ki, bunun yeddi başı var. Altı başını kəsəndə o kəsik başlar dilləndi:

– Bir də qılınc çal, yeddincini də kəs.

Oğlan yeddinci başı kəsmədi.

Bütün başları və yeddincini də bədənlə birgə gətirib bir quyuya atdı. Mağarada yaşamaq əlverişli olduğu üçün anası bir gün onu da ora aparmağı oğlundan xahiş etdi. Məhəmməd anasını orada saxlayaraq ova getdi. Yeddinci baş sağ olan dev qadınla evləndi. Məhəmmədin xəbəri olmadı.

Bir gün Məhəmməd anasını evlərinə gətirmək istəyəndə anası mağarada qalacağını, heç yerə getməyəcəyini oğluna bildirdi. Məhəmməd hər gün ova gedər, ovdan gəlib mağarada qalardı. Məhəmmədin anası devdən hamilə oldu. Dev və qadın belə qərara gəldilər ki, uşaq doğulanda dev uşağı aparıb yol kənarına qoyacaq, Məhəmməd də onu götürüb evə gətirəcək. Belə də elədilər. Məhəmməd uşağı gətirib dedi:

– Ana, yoldan bir uşaq tapmışam.

Anası dilləndi:

– Belə uşağı özüm yedizdirib böyüdərəm. Körpə uşağı görəndə qısırlar da südə gəlir, – deyərək əmcəyini çıxarıb uşağı əmizdirdi.

Sonra arvad o üz - bu üz yıxılıb deyir ki, qabırğalarım ağrıyır, o yeddinci baş dev sağdır, icazə ver uşağa baxsın. Dev uşağa baxır. Uşaq erkən yaşlarına çatır. Arvad və Dev belə qərara gəlirlər ki, Məhəmmədi öldürsünlər.

Devdən olan oğlanın adı da Məlik Məhəmməd olur. Dev ilan olub yemək otağına gedir ki, Məhəmməd oraya

gələndə onu çalsın.

Məlik Məhəmməd Məhəmməd gələn kimi özü yemək otağına gedir. Məhəmməd üçün yemək gətirir. İlan donuna düşən dev Məhəmmədi vura bilmir. İkinci planı hazırlayırlar ki, Məhəmməd qapıdan mağaraya daxil olanda ilan onu çalsın. Bu dəfə də Məlik Məhəmməd Məhəmməddən xahiş erdir ki, onu çiyində içəri aparsın. Məhəmməd çiyində Məlik Məhəmmədi içəri aparır. Dev yenə də Məhəmmədi öldürə bilmir. Məhəmməd bulaq başında əyləşən zaman dev yenə də ilan donunda Məhəmmədi öldürmək istəyir. İlan olan dev hər dəfə bir rəngə düşərmiş. Yenə də Məlik Məhəmməd Məhəmmədi devin olduğu çinardan uzaqlaşdırır. Məlik Məhəmməd Məhəmmədə deyir:

– Qardaş, ilanın ağına da lənət, qarasına da.

Hadisəni Məhəmmədə danışır. Məhəmməd bilir ki, Məlik Məhəmməd devdən olub. Mağaraya gəlir, öyrənir ki, Devlin canı anası saxladığı şüşənin içərisindədir. Şüşəni sındırır, devi və ona xəyanət edən ananı öldürərək həmin diyardan uzaqlaşır, başqa bir ölkəyə üz tutur. Bu ölkəyə çatanda görür ki, bu diyarda bütün el su üçün yığışlıqlar. Çaydan isə qanlı su axır. Adamlar bu qanlı sudan da doldurub evlərinə aparırlar. Məhəmməd gəlib bir qarının evində qonaq qalır. Qarıdan gördüklərinin səbəbini soruşur. Qarı deyir ki, bu ölkədə bir əjdaha peyda olub, hər gün bu əjdaha bir qızı parçalayıb yeyir. O qızı yeyən vaxt camaat su doldurub evlərinə aparır. Suyun qan olması da həmin qızların qanıdır ki, suya qarışır. Artıq növbə padşahın qızınındır.

Məhəmməd tez qılıncını götürüb gedir, padşahın qızının əjdahaya verilən vaxtı özünü irəli atıb, qılıncı əjdahanı parçalayır. Qız qanlı əlini Məhəmmədin kürəyinə vurur. Görürlər ki, padşahın qızı ölmədi, əjdaha isə ölüb. Əhali çox sevinir. Şahzadələr vəzirin, vəkilin oğlanları qızı xilas

elədiklərini padşaha deyirlər. Ancaq padşahın qızı «həmin oğlanın nişanəsi var» deyərək hamısını rədd edir. Axır öyrənirlər ki, qarının evində bir igid yaşayır, qarı onu oğulluğa götürüb. Məhəmmədi padşahın hüzuruna gətirirlər. Qız onu gören kimi tanıyır. Məhəmmədə vurulur.

Padşah qızını Məhəmmədə verir. Məhəmməd padşahın qızı ilə evlənib, qarının evinə qayıdır. Məhəmməd bir müddət bu məmləkətdə yaşadıqdan sonra eşidir ki, bu tərəflərdə bir dağ var, bu dağa gedən qayıtmır. Məhəmməd padşahın qızı və qarı ilə vidalaşib, dağa tərəf üz tutur. Gəlib həmin dağa çatanda görür ki, bir dev başını bir gözəl qızın dizinin üstünə qoyub yatır. Qız işarə edir ki, oğlan, get burdakı daşlar hamısı insanlardır, tilsimə düşüblər. Bu vaxt dev yuxudan ayılır, dev Məhəmmədi də daşa döndərir.

Məlik Məhəmməd qardaşından nigaran olaraq onun arxası ilə gəlib həmin qarının evinə çıxır. Qarının evində gözəl bir gəlin və qarı olurdu. Bu gözəl də Məhəmmədin əjdahadan xilas etdiyi Məhəmmədin yoldaşı, padşahın qızı idi.

Məlik Məhəmməd Məhəmmədə oxşayırdı. Qarı çox sevinir. Elə bilir ki, Məhəmməd geri qayıdıb. Padşah qızı da Məlik Məhəmmədi Məhəmməd sanaraq bir otaqda bir yerdə yatmaq üçün yer salır. Məlik Məhəmməd qılıncını çıxarıb qızla özünün arasına qoyur. Padşah qızı bunun Məhəmməd olmadığını başa düşür. Məhəmmədin dağa tərəf getdiyini Məlik Məhəmmədə danışır.

Qarı Məlik Məhəmmədə Məhəmmədin uşaqlıqda oğurlanması haqqında danışır. Qarı gündən qorxan Kosanın arvadı olubmuş. Hər gün Kosanın qeydinə qalıb ona qulluq edərmiş. Bir gün özünə ər tapa bilməyən bir qadın Kosanın yanına gedir və Kosaya yaxşı vədlər verərək onun öz arvadını evdən qovalatdırır. Sonra Kosanın özünü bayıra çıxarır. Məhəmməd olanda Məhəmmədi oğurlayıb

and-aman eləyir ki, öz oğludur. Qarı da bu susuz ölkəyə öz oğlunu axtarmaq üçün gəlibmiş. Əsil Məhəmmədin anası bu qarı imiş. Məlik Məhəmməd başlarına gələnə qarına da-nışır və dağa tərəf gedir. Gəlib görür ki, bir dev başını bir qızın dizi üstünə qoyub yatır. Qız nə qədər edir Məlik Məhəmməd geri qayıtmır. Məlik Məhəmməd devi oyadır. Dev nə qədər tilisim oxuyursa, Məlik Məhəmmədə təsir etmir. Çünki o da dev oğlu idi.

Sonra bunlar güləşirlər. Məlik Məhəmməd devi yıxır. Dev yalvarır ki, onu öldürməsin. Məlik Məhəmməd Məhəmmədi soruşur və onu adama necə çevirməyin yolunu öyrənir və devi cəhənnəmə vasil edir. Məlik Məhəmməd Məhəmmədi oyadır. Məhəmməd deyir: «Ay qardaş mən nə qədər yatmışam».

Tilisim sınıandan sonra bütün daşa dönənlər hamısı adam olaraq hərə bir tərəfə dağılır. Məlik Məhəmməd və Məhəmməd anası olan məmləkətə gələrək padşah qızı ilə, Məlik Məhəmməd isə Devın başının altına dizini qoyan qızla evlənir. Üç gün-üç gecə toy olur. Məhəmmədi də həmin ölkəyə padşah seçirlər.

GÖYGÖZ, DIŞİSEYRƏYİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, Allahın bəndəsi çox idi, üç qardaş var idi. Bunlar mehriban dolanardılar. Ruzunu isə zorla tapardılar. Hətta bəzən gündəlik çörəkpuşu qazanmaq üçün iş tapmaqda da çətinlik çəkirdilər. Bir gün böyük qardaş yenə gedir iş axtarmağa. Görür ki, gözü göy, dişləri seyrək bir adam işlətməyə adam axtarır. Böyük qardaş həmin adamla aralarında belə razılığa gəlirlər ki, əgər kim incisə, işləyə bilməsə və yaxud sahibi incisə, onda kürəkdən bir cüt zol götürüləcək. Zol isə bel nahiyəsindən catalağın üstünə qədər təyin olunmuş dərəcədə dərinin soyulmasıdır.

Göygöz, dişiseyrək Adam böyük qardaşın qnabağına bir cüt öküz, bir tazı və bir keçi verib deyir:

– Bax, bu keçi və tazı harda dayansa, orda cütünü əkərsən.

Qardaş yola düşdü. Az sonra keçi qayalara çıxdı, tazı isə kol-kosun içində itərək gözdən itdi. Böyük qardaş cütü geri gətirdi. Öküzləri təhvil verərək, zolu da verdi. Gəlib evdə yorğan-döşəyə düşdü.

İndi ortancıl qardaş iş axtarmağa getdi. Bu da həmin qayda ilə iki cüt zol verdi.

Kiçik qardaş getdi. Gözü göy, dişi seyrək tazını və keçini, bir də ki, cütü verdi. Kiçik qardaş tazı kolluğa girəndə, «ay tazı qayıt, ay tazı qayıt» deyərək tazını vurub öldürdü. Çəkib bir düzən yerdə uzatdı. Keçi isə qayada olarkən, keçini heylədi, «ay keçi, aşağı düş» deyərək keçini də vurub öldürdü. Keçini də gətirib düzən yerin bir tərəfinə uzatdı. Axşama qədər cütünü əkib, axşam geri qayıtdı. Gözü göy, dişləri seyrək elə bilirdi ki, kiçik qardaş da inciyəcək. Ancaq kiçik qardaş işini görüb, evə gəldi. Qədim zamanlarda düzən yerləri şumlayıb taxıl əkərlərmiş. Taxılı yağışlar suvarıb bol məhsul verərmiş.

Gözü göy, dişi seyrək kiçik qardaşdan soruşur ki, tazı və keçi hanı. Kiçik qardaş cavab verir ki, tazı və keçi düzdə yatırdı, onu heyləməyi desəydin, heyləyib gətirərdim, qıyıb qaldırmadım, dedim ki, qoy əkinə gözətçi olsunlar.

Gözü göy, dişi seyrək bir dəfə yeddi inəyi tövlədə yedirtməyi kiçik qardaşa tapşırır. Deyir elə-elə ki, inəklərin başı samanın altından çıxmasın. Kiçik qardaş görür ki, inəklər samanı dağdır, buynuzları ilə yerlə-yeksan edirlər. Bu zaman kiçik qardaş paltarını götürərək inəkləri bir-bir vurub öldürür, başlarını isə samanın altında gizlədir.

Gözü göy, dişi seyrək soruşur:

– İnəklər necə yeyir?

Kiçik qardaş cavab verir:

– Ağa, inəklərin başı samanın altındadır.

– Birdən inəkləri saman boğar. – deyə fikirləşib, gözü göy dişi seyrək tövləyə gedir. Görür ki, həqiqətən də inəklərin başları samanın altındadır, ancaq hamısı ölüb.

Gözü göy, dişi seyrək bir gün arvadı ilə məsləhətləşir, deyir:

– Arvad, gəl bu oğlan yatdığı yerdə tövlənin üstündən onun başına bir daş salıb öldürək.

Arvad da razı olur. Gecə durub, tövlənin üstündən bir deşik açır. Oğlan yatanda daşı onun üstünə buraxırlar, guppultu səsinə eşidən kişi dərindən nəfəs alaraq deyir:

– Ax, nə öldürdük.

Bu zaman kiçik qardaşın tövlədən səsi gəlir: «Ağa, nə qulluğun var?» Demək, kiçik qardaş göygöz, dişi seyrəyin hiyləsini əvvəldən duyub, yatağını elə düzəldibmiş ki, güya yataqda yatan var.

Gözü göy, dişi seyrək zol verməmək üçün kiçik qardaşın əlindən qaçmaq qərarına gəlirlər. Arvadına deyir:

– Arvad, bir xurcun əyirdək bişir, yol azüqəsi eləyək.

Arvad bir xeyli əyirdək bişirir. Kiçik qardaşdan xəlvət

gecənin bir yarısında yola çıxırlar. Yolda itlər bunların üstünə hücum çəkir, kişi xurcunu yerə qoyaraq arvadına deyir: «Arvad, oğlan burda olsaydı, bu itləri qovardı». Bu zaman oğlan xurcunun içindən:

– Ağa, mən burdayam, – deyərək çıxır və itlərin hərəsini bir tərəfə qovur.

Gecəni bir qədər gedirlər. Yollarının üstünə bir çay çıxır, bu çayın üstündə bir körpü var idi. Körpünün üstündə yatmağı qərara alırlar. Ər-arvad öz aralarında qərara gəlirlər ki, gecə oğlanı körpüdən çaya atıb öldürsünlər, bununla da ondan canları qurtarsın.

Gecənin bir vaxtı kişi oğlanı itələyərək körpüdən saldı. Arvadı pıçılı ilə çağırdı ki, dur, yola düşək, canımız qurtardı. Amma gecə oğlan gözü göy, dişi seyrəyin arvadı ilə yerini dəyişmişdi. Kişi bunu bilməyçərək, əslində, arvadını itələyib körpüdən aşağı salmışdı.

Kişi gecənin qaranlığında yol ilə gedərək yanındakına dedi:

– Arvad, axır canımız oğlandan qutardı.

Səhər açılanda gözü göy gördü ki, yanındakı onun arvadı deyil, oğlandır. Artıq hər şey aydın idi. Oğlan gözü göy, dişi seyrəyin kürəyindən üç cüt zol aldı, işlədiyi haqqını da alaraq qardaşlarının yanına gəlib, şad-xürrəm yaşamağa davam etdilər. Siz də şad-mehriban yaşayasınız.

KEYXA BƏYİN NAĞILI

İnsan oğlu Darğa bəyi o qədər işlətmişdi ki, taqəti yoxudu yaşıl yamaclarda otlasın. Bir də görür ki, Tülkü bəy onun yağırlarından axan qana baxaraq ağzının suyunu tökür.

Darğa bəy Tülkü bəyi yaxın çağıraraq deyir:

– Ay Tülkü bəy, mənim taqətim qalmayıb, o yaşıl otlardan yolub mənə gətir, mən sənə ürəyin istəyən qədər ət verərəm.

Tülkü bəy deyir:

– Yox, məni aldada bilməzsən, mənə verdiyin əti göstər, sonra sənə ot yolub gətirərəm.

Darğa bəy dilini çölə çıxararaq Tülkü bəyə göstərdi. Tülkü bəy əti görərək həvəsə gəldi. Yamacdən xeyli ot yolub Darğa bəyin qabağına gətirdi. Darğa bəy otu yeyib, taqətə gəldi. Ayağa qalxaraq özü yaşıl yamaclarda otlayaraq kökəldi. Tülkü bəy Darğa bəydən borcunu istədi. Darğa bəy Tülkü bəyin üstünə qəzəbləndi.

Tülkü bəy Darğa bəydən uzaqlaşaraq kor-peşman meşə ilə gedirdi, bu zaman Keyxa bəy rast gəldi. Keyxa bəy kefi kök Tülkü bəyə dedi:

– Ehey, niyə belə peşman dayanmısan, bir mənə bax, gözlərim gör qızarıbmı, tüklərim biz-biz olurmu, nə işin varsa, de, bu dəqiqə həll eləyərəm. Sən bilmirsənmi bu meşənin Keyxası mənəm!

Tülkü bəy dedi:

– Ay Keyxa bəy, bir az aralı bir Darğa bəy var, mənə bir put ət borcludur, onu vermir, onu alsan sən də payın olar.

Keyxa bəy qabağa düşdü, tülkü bəy də arxası ilə. Darğa bəyin yanına gəldilər. Keyxa bəy dilləndi:

– Ay Darğa bəy, niyə bu Tülkü bəyin payını vermir-

sən.

Darğa bəy dedi:

– Mən nə deyirəm, alsın. – Darğa bəy dilini çıxardı.

Tülkü bəy dedi:

– Ay Keyxa bəy, duz deyir, bax, həmin əti mənə demişdi.

Keyxa bəy yaxınlaşıb Darğa bəyin dilini qoparmaq istəyəndə. Darğa bəy Keyxa bəyin belindən yapışaraq özü hündürlüyü qaldırdı. Tülkü bəyə baxdı. Tülkü bəy dillənərək:

– Ay Keyxa bəy, indi gözlərin qızarıb, tüklərin də biz-biz olub. Darğa bəyin qaldırmağı Keyxa bəyin özünü batırmağı ilə mənim bir put ətim artıq batdı.

Darğa bəy Keyxa bəyi yerə cırparaq öldürdü. Tülkü bəy də qaçaraq meşənin dərinliyində gözdən itdi. Darğa bəy də insan oğlunun onu işlədib əldən salmağını unutdu.

Göydən üç alma düşdü. Biri Darğa bəyə çatdı, biri Keyxa bəyə, biri isə Tülkü bəyə.

KOR QURDUN AXMAQ BAŞI YEMƏYİ

Biri var idi, biri yox idi, Allahın bəndəsi çox idi, bir kişi var idi. Bu kişi taleyindən həmişə narazı idi. Bir gün öz bəxtini axtarmaq üçün səfərə çıxır. Yol ilə getdiyi vaxt görür ki, bir qatır yol kənarında taqətdən düşüb. Qatır onu görüb deyir:

– Kişi, hara gedirsən?

Kişi cavab verir:

– Bəxtimi axtarmağa.

Qatır:

– Əgər mənim bəxtimi tapsan, məndən də ona salam söylə, gör nə deyəcək.

Bir qədər getdikdən sonra rəşbərə rastlaşır. Rəşbər deyir:

– Ay qardaş, hara gedirsən?

Kişi cavab verir:

– Gedirəm bəxtimi axtarmağa.

Rəşbər:

– Əgər mənim bəxtimi tapsan, məndən də ona salam söylə, gör nə deyəcək.

Kişi bir az da gedəndən sonra bir kor qurda rast gəlir. Kor qurd deyir:

– Kişi hara gedirsən?

Kişi cavab verir:

– Bəxtimi axtarmağa.

Kor qurd:

– Əgər tapsan, bizim bəxtimizdən də bizə bir xəbər gətir.

Kişi kor qurda da razılıq verir.

Kişi bəxtlər olan məmləkətə gəlir. Qatırın bəxtini görür. Qatırın bəxti deyir:

– Qoşabulağın yanında bir çinar ağacı var. Onun di-

bində bir qatır yükü qızıl var. Əgər ağıllı insan olsa, sənin çulunu belinə qoyub, doyunca yedirər, sonra gedib o qızılı yükləyib gətirər.

Rəşbərin bəxtinə rast gəlir. Rəşbərin bəxti deyir:

– Rəşbərə de ki, darıxmasın, özüm gələcəm onun ayağına.

Kişi öz bəxtini axtara-axtara qurdun bəxtinə rastlaşdı. Kor qurdun bəxti dedi:

– Gedəndə qurda deyərsən, axmaq insan kəlləsi yesə, gözlərin açılacaq.

Kişi axırda öz bəxtinə rast gəlir. Bəxti deyir:

– Mən insan oğlunun bəxtiyəm. Əgər öz bəxtini axtarırsansa, tapa bilməyəcəksən. Sənin bəxtin öz əlindədir. Axmaqlıq eləmə.

Kişi kor-peşman geri döndü. Gəlib gördü ki, qatır, rəşbər və kor qurd yolun qırağında dayanıb onu gözləyirlər. Kişi bəxtlərinin dediyini onlara çatdırdı. Hətta söyüd ağacının dibində basdırılmış qızılın yerini də dedi. Bir az da heyifsiləndi ki, bəxtini tapa bilməyib.

Kor qurdun bəxtinin dediyini demək istəyəndə isə kor qurd özünü karlığa vurdu:

– Dediyni eşitmədim, – deyə-deyə kişini çox yaxına çağırırdı.

Kişi lap yaxına gələndə kor qurd onu qamarlayıb, «səndən axmağın hardan tapacam» deyərək onun kəlləsini yedi. O gündən kor qurdun gözü açıldı. Rəşbər də qatırı çullayıb qızılı aparıb var-dövlətə nəsib oldu.

O gündən el arasında belə bir misal yarandı: «Axmaq adamın başını kor qurd yeyər».

O yedi yerə keçdi, siz də muradınıza çatasınız. Göydən üç alma düşdü, biri qatıra, biri rəşbərə, biri isə axmağa çatdı.

QƏHRƏMANIN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, Allahın bəndəsi çox idi. Bir padşah var idi. Bu padşahın ölkəsinə devlər tez-tez uçub gəlmiş və məmləkətin sakinlərindən tutub aparar, gəldikləri yeri də dağıdıb gedərmişlər. Devlərin padşahı çox nərəhat idi. Tez-tez falçıları çağırardı və fala baxdırardı. Devlər padşahı bilirdi ki, Qəhrəman adlı bir uşaq dünyaya gələcək və devləri tilsimə salaraq onları özünə qul eləyəcək, devlərdən qüvvətli olan bir bəni-adəm devlərin bu eybəcər haqsızlıqlarına son qoyacaq. Ona görə də tez-tez padşahın məmləkətinə gəlmiş və təzə anadan olan uşaqlardan, insanlardan aparıb gedərlərmiş.

Bir gün devlər padşahı yenə də fala baxdıranda falçılar dedilər ki, artıq həmin uşaq dünyaya üç ildir ki, gəlib. Bəli üç il idi ki, padşahın bir oğlu olmuşdu, adını da Qəhrəman qoymuşdular. Padşahın gözünün ağrı-qarası olan Qəhrəman yenicə dil açıb danışmağa başlamışdı. Devlər isə üç-dörd il idi ki, artıq gəlmirdilər. Padşah da devlərdən qorunmaq üçün öz taburunu hazırlamışdı. Tabur tavurlarda keşik çəkib məmləkəti qoruyurdu. Padşah da Qəhrəmana icazə vermişdi ki, öz əmi uşaqları ilə oynasın.

Qəhrəman uşaqlarla oynamağında olsun, sizə xəbər verim devlərdən. Devlər uşağı götürüb, dev padşahının yanına götürdülər. Padşaha xəbər çatdı ki, Qəhrəmanı devlər apardı. Daha devlər padşahın məmləkətinə bir də qayıtmadılar.

Ağ Dev uzaq yolu yaxın edib, dev padşahının hüzurunda dayandı. Adəti üzrə, qızıl məcməyidə dev padşahına su Verdi, dev padşahından Qəhrəmanı ona verməsini istədi.

Beləliklə, illər ötüb keçdi. Qəhrəman həddi-buluğa çatdı. Həmişə Ağ Dev onu belinə alıb-aparar, yedirib-içirər və ona qulluq eləyər. Qəhrəman bir gün Ağ Devin qızıl

məcməyidə su apardığını gördü və ondan xahiş etdi ki, ona da həmin məcməyidə su versinlər. Ancaq Ağ Dev tez qızıl məcməyini gizlətdi və dedi:

– Qəhrəman elə etmə ki, devlər səni cəzalandırsın, hətta səni öldürə də bilərlər.

Qəhrəman qeyzləndi və Ağ Devin uzun saqqalından tutaraq onu göyə qaldırdı. Ağ Dev qorxusundan tir-tir əsdi. Qəhrəmana yalvardı ki, onu öldürməsin, onun qulluğunda dayanmağa hazırdır və qızıl məcməyidə su içməyini heç kəsə deməməyi də ondan xahiş etdi. Qəhrəman suyu içib, söz verdi.

Devlər padşahı qızıl məcməyidə su içəndə gördü ki, məcməyinin dibində devlərə oxşamayan bir başqa şəkil var. Möhkəm qeyzləndi və devlərin hamısını yanına çağırdı. Bu zaman Qəhrəman da devlər padşahının hüzuruna gəldi. Devlər Qəhrəmanın bəni-adəm olduğunu söylədilər. Qəhrəman devlərin bütün sirlərini öyrənmişdi. O, devləri padşahları ilə birlikdə tilsimə salmaq istəyəndə devlərin padşahı yalvardı və Ağ Devə buyurdu ki, Qəhrəmanı uşaq ikən hardan götürübsə, ora aparsın.

Ağ Dev gətirib Qəhrəmanı böyük yol düzəngahına qoyub getdi. Padşaha xəbər çatdı ki, sənin məmləkətinə bir insan gəlib ancaq balaca uşaq kimi danışır, çox qüvvətlidir, heç kəs ona yaxın gedə bilmir, məmləkətin bütün adlı-sanlı igidlərini qol-qola bağlayıb, yan-yana düzüb, özü də tavar qoruğunda uzanıb mışıl-mışıl yatır. Zəhmindən heç yaxın getmək də olmur.

Padşah özü gəldi. Oğlunu görən kimi tanıdı. Qəhrəman da «ata» deyərək balaca uşaq kimi atasının boynuna atıldı. Atası padşahlıq imarətinə kimi oğlunun hər qarış torpağında bir qurban kəsdi.

Qəhrəmanı padşah təyin etdilər. Qonşu məmləkətin padşahları Qəhrəmandan atasının heyfini çıxmaq istəyənlər

Qəhrəmana hücum etdilər. Qəhrəman devləri çağırdı və o hücum çəkənlərin canına vəlvələ saldı. Qonşu padşahlar qorxaraq təkbətək güləş yolu ilə Qəhrəmanı məğlub etmək istədilər.

Ancaq bu yenə də baş tutmadı. Qəhrəman özü güləş paltarını geyərək bütün pəhləvanları məğlub edib, o biri ölkələri də öz ölkəsinə birləşdirdi. Ölkəni ədalətlə idarə edən padşahlardan oldu.

Bu nağıl Dzman kəndində, Hallavarda və Pəmbək mahalında ağsaqqal-ağbirçəklər tərəfindən sevilə-sevilə söylənirdi.

TÜLKÜ VƏ QARI NƏNƏ

Biri var idi, biri yox idi, Allahın bəndəsi çox idi. Bir tülkü var idi. Bir gün, tülkü bir damdan-bacadan baxıb qarı nənənin qara inəyi sağıb, südünü gizlətdiyi yeri gördü. Qarı nənə yatandan sonra bacadan düşüb qara inəyin südünü içdi və bacadan çıxanda qarı nənə tülkünün quyruğundan tutdu, tülkü qaçdı, quyruğu isə qarı nənənin əlində qaldı. Tülkü çox yalvardı, qarı nənə tülkünün quyruğunu vermədi. Qarı nənə dedi:

– Tülkü, mənim südümü gətirərsən, sonra sənənin quyruğunu verərəm.

Tülkü fikirləşdi ki, südü yalnız qara inək verə bilər. Gəlib qara inəyə yalvarmağa başladı. Qara inək isə cavabında ondan yonca otu və su istədi ki, yesin, süddənsin və tülküyə süd versin.

Tülkü kor-peşman çəmənə gəldi. Cəməndən yonca istədi. Cəmən tülküdən su istədi ki, yoncaları sulasın, sonra tülkü gəlib biçsin. Tülkü Şirin bulağın yanına gəldi, bulaqdan su istədi. Şirin bulaq tülküdən bir dəstə oxuyub-oymayan istədi ki, bulağın başında sazlı-söhbətli olsun, bulaq da öz suyunu əsirgəməsin. Tülkü kor-peşman qızlara öz dərđini danışdı. Ancaq qızların ayaqlarında ayaqqabı olmadığı üçün oynaya bilmədiklərini tülküyə söylədilər. Tülkü ayaqqabı tikənin yanına gəldi. Qırx qıza ayaqqabı tikməyi xahiş etdi. Ayaqqabı tikən tülküyə ac olduğunu dedi və ondan çörək istədi. Tülkü ona dərđini danışdı və ayaqqabı tikərsə, ayaqqabıları qızlara verib, onları oynadıb, bulaqdan su alıb, çəmənliyi suvarıb, otunu biçib, qara inəyə verib, ondan süd sağıb, o südlə çörək bişirib, ayaqqabı tikənə süddü çörək gətirəcəyini vəd etdi. Ayaqqabı tikən süddü çörək yemək ümidi ilə qırx ayaqqabı tikdi. Qızlar ayaqqabıları geyinib Şirin bulağın başına gəldilər, oxuyub-oynadılar. Bulaq

başı sazlı-söhbətli oldu və o, tülküdən öz suyunu əsirgəmədi. Tülkü cəməni suvardı, taxıl əkdi, yonca əkdi, yoncanı biçib qara inəyə verdi. Qara inək süd verdi. Südü sağıb qarı nənənin südünü çatdırdı, qarıdan quyruğunu aldı. Südün bir hissəsindən də bir gözəl çörək düzəldib ayaqqabı tikənin yanına gəldi. Ayaqqabı tikən çox sevindi. Çörəyi yeyib tülküyə dedi:

– Tülkü lələ, quyruğun olmayanda lələ olmuşdun, yaman yalvarırdın. Quyruğun olanda isə şələ quyruq olursan. Çalış ki, bir də quyruğunu itirməyəsən. Əgər quyruğunu itirsən, daha çörək də kömək etməyəcək. O yedi, yerə keçdi. Göydən yeddi alma düşdü. Biri qarı nənənin, biri qızların, biri ayaqqabı tikənin, biri yazanın, biri söyləyənin, biri cəmənin, biri də qara inəyin. Tülküyə alma çatmadı. Cəməndə ağac bitsin, çoxlu alma gətirsin. Tülküyə də oğurluqdan əl çəkmək qismət olsun və ağacdən çoxlu alma düşsün. İndi deyın görək tülkü alma yeyirmi?

CANAVAR VƏ ÇOBAN

Biri var idi, biri yox idi, bir çoban var idi. Çoban sürsünü yaylağa buraxıb, dağın döşündə tütək çalırdı. Birdən yuxarıdan qulağına bir səs gəldi. Gördü ki, bir tülkü onun tütəyini yamsılayaraq səbət toxuyur. Çoban dedi:

– Tülkü, məni niyə hirsləndirirsən.

Tülkü şirin dilini işə salaraq sabah ona bir səbət üzüm verəcəyini vəd etdi.

Tülkü tez canavarın yanına qaşdı, fikrini ona danışdı. Canavarı səbətə qoydu, üstünə də üzüm yığıb ağzını bağladı. Səhər tülkü həmin yerdə qışqıraraq «Çoban qardaş, səbət gəldi» deyə səbəti çobana diyirlədi. Çoban çox sevindi. Çoban sevinərək səbəti götürüb evə gəldi. Tövlənin bir bucağına qoydu. Qoyunlar səbətdən qorxmağa başladılar. Çoban evə gəlib uşaqlarına dedi:

– Tövlədə qoyunların komuna bir səbət qoymuşam, içərisi üzümdür.

Uşaqlar – qız-gəlin gəlib səbətdən üzüm çıxaranda möhkəm qorxdular. Əlləri canavarın tükünə dəymişdi. Qorxa-qorxa evə gəlib çobana dedilər. Çoban özü tövləyə gələndə canavar aşağı yatdı, çoban üzümü götürüb getdi. Evdə isə evdəkiləri qorxaqlıqlarına görə qınadı.

Çoban üzümü yeyərək yatdı. Səhər tezdən durdu ki, tövlədə bir qoyun da qalmayıb. Bəzilərini canavar aparıb, bəzilərini isə yaralayıb, bəziləri də qaçaraq axura gizləniblər. Qoyunlar qorxa-qorxa çobana gileyləndilər. Çoban yenə də qoyunların sağ qalanını qabağına qatıb yamaca apardı. Tülkünü görmək istəyirdi. Tülkünün yerində bir canavar var idi. Canavar dilindən bir kötüyə mismarlanmışdı.

Qoyunları parçalayıb yeyəndən sonra tülkü canavardan pay istəyib. Tülkü görür ki, canavar onun yanına az

pay gətirib və həmin payı istəmir. Qabağına bir kötük qoyub mismar düzəldir. Canavar bunu görüb təəccüblənir. «Nə əcəb tülkü ondan pay istəmədi» deyərək tülkünün yanına gəlir. Tülkü özünü bilməməzliyə vuraraq şirin dilini işə salır. Canavar lələ bu mismar sənin yediyin qoyunlardan şirindir. Bunun sirrini bilmək istəyirsənsə, dilini bu kötüyün üstünə qoy. Canavar dilini kötüyün üstünə qoyanda tülkü canavarın dilini kötüyə mismarlayır. Bunu görən çoban canavarı öldürmək istəyəndə canavar başını möhkəm çəkir dil iki yerə bölünür. Qanı axa-axa tülkünü axtarmağa gedir. Nə qədər axtarırsa, tülkünü tapa bilmir. Qış vaxtı ov olmayan zaman görür ki, tülkü quyruğunu göldə suya buraxıb. Bu zaman dili birləşmişdi. Qisas almaq yadına düşür. Tülkü yenə şirin dilini işə salaraq canavara deyir ki, göldən çoxlu balıq tutmuşam, gəl quyruğunu bara sal ki, balıqlar əldən çıxmasın, mən gedim sənə tutduğum balıqlardan gətirim. Canavar razılaşdı. Tülkü canavara gətirəcəyi payın arxasınca getdi.

Canavar səhərə qədər gözlədi ki, quyruğuna çoxlu balıq düşəcək. Səhər canavar quyruğunu nə qədər çəkdisə, çıxara bilmədi. Hiss elədi ki, quyruğu göldə buz bağlayıb. Ətrafa haray salıb kömək istədi. Bu zaman çoban bunun harayına gəldi. Gördü ki, dili haça canavar aləmə haray salıb. Tez qoyunları yadına düşdü. Canavara yaxınlaşıb onu öldürmək istədi. Canavar yalvara-yalvara dedi:

– Əgər mən sənın qoyunlarını yesəydim, dilim belə yarıq olmazdı.

Çoban buna inandı və canavara kömək edib, quyruğunu çıxardı. Canavar quyruğu çıxandan sonra başına gələn əhvalatı çobana danışdı, qaçaraq uzaqlaşdı. Çoban fürsəti əldən verdiyi üçün çox heyifsiləndi. Canavar tülkünü axtarmağa getdi. Çoban da tülkü və canavarı axtarmaq qərarına gəldi.

Tülkü yol ilə gedəndə gördü ki, çobanın gəlini ata minib yol gedir. Tülkü gəlinə yaxınlaşdı, atı hürküdəcəyi ilə onu qorxutdu. Gəlin tülküyə bir vedrə verdi. Tülkü yenə də atı hürküdəcəyini dedi. Bu dəfə gəlin yenə də tülküyə çoxlu zinyət əşyaları verdi.

Tülkü birdən canavarı gördü. Canavar tülküyə yaxınlaşdı. Tülkü yenə də fürsətdən istifadə edərək zinyət əşyaları ilə canavara ənam verdi və bildirdi ki, canavar qardaş, əgər çoban səni görsə, sənə çoxlu qoyun verəcək.

Canavar çobanı axtarmağa başladı. Çoban canavarı görcək ondakı qızıl əşyalarının öz gəlininin olduğunu duydu. Canavarın gəlinin qızıllarını necə aldığı ilə maraqlandı. Canavar çobandan xeyli qoyun istədi.

Çoban qoyunları verdi, canavar tülküdən aldığını söylədi. Qoyunları qaparaq gözdən itdi. Tülkü isə canavarın və çobanın qorxusundan tinləri pasmağa başladı.

Göydən beş alma düşdü. Biri çobanın, biri gəlinin, biri qoyunun, birini də tülkü və canavara verdilər. O yedi yerə keçdi, almanın birindən də bir alma ağacı çıxdı. Hamıya çoxlu alma düşdü.

VIII. MARAQLI ƏHVALATLAR, HEKAYƏTLƏR

HƏKİMOĞLU DƏLİ ALI VƏ ƏRDƏBİL PƏHLƏVANI

Dəli Alı Ləmbəlinin sayılan oğullarından olub. O, orta boylu, enli kürəkli, sağlam və dolu bədənliydi. Daxilən daha çox zəngin olan Alı sadə, təvazökar, səbrli, təmkinli, heç bir hədə-qorxudan çəkinməyən ürəkli bir oğul idi. Əlini nəyə atardısı kökündən qoparırdı.

Günortadan azca keçmişdi. Dəli Alı öküzləri gətirib arabaya qoşdu. Sonra həyətdəki iri palıd çəlləkləri bir göz qırpımında arabaya yerləşdirdi. Onların kranlarını əlləri ilə möhkəm yoxlayıb bərkitdi. Özü arabanın üstünə çıxıb, öküzləri Qarabulağa tərəf hayladı. O, Qarabulağa çatanda Mameyi kəndində çalınan toyun səsi aydınca eşidilirdi. Ürəyi fərəh hissi ilə döyünməyə başladı. Çalınan hava lap sümüyünə düşmüşdü. Tələsik çəlləkləri soyuq su ilə doldurub, ulağın ağzını Ləmbəliyə tərəf çevirərək çubuqlamağa başladı.

O, evə çathaçatda gördü ki, həyətdə xeyli adam var. Arabanı həyətdə salıb, qonaqlarla görüşdü, yarızarafat, yarıgerçək üzünü Qara Məmmədə tutaraq:

– Yenə səndən iş əskik deyil, deyəsən, sözlü adama oxşayırsan, ay Qara Məmməd, – dedi.

Qara Məmməd əhvalatı başdan-ayağa ona danışdı. Mameyidə toydur, oraya getməliyik. Səni aparmağa gəliblər. Bir allahsız pəhləvan gəlib deyirlər. Namus-qeyrət yeridir. Ləmbəlinin adını yüksəklərə – Ləlvər dağından da yüksəklərə qaldırmalıyıq! Burada “öldü var, döndü yoxdur”.

Ləmbəlinin say-seçmə igidləri yola düşdülər. Onlar Sadaxlının içindən axan Bənövşə çayını keçəndən sonra toyun gumbultusu lap yaxından eşidilirdi.

Gənclər Mameyi kəndinə çathaçatda “Güləşəngi” havası çalınırdı. Meydan çox böyük idi. Dostlar görüşüb-salamlaşdıqdan sonra bir tərəfə çəkilib tamaşa etməyə başladılar.

Meydan Məşədi Vəlinin köhnə xırmanı idi. Hava isti keçdiyindən oranı bir gün əvvəl xeyli sulatmışdı. Yaşıl çayır otları şaxələnərək xırmanın içini gözəlləşdirmişdi. Camaat hərləndikcə bəzi yerindən toz qalxırdı. Meydanın ortasında nə kimi dəliqanlı bir oğlan fırlanırdı. Gah əllərini yerə qoşa qoyub mayallaq aşır, gah da meydanın çevrəsi ilə qızıl quş kimi şığıyırdı. Bu pəhləvan iranlı Mahir Ərdəbili idi. Bir az əvvəl o, Faxralıdan, Araflıdan, Arxlıdan və Sadaxlıdan gələn pəhləvanların kürəyini yerə vürmüşdü. Camaat elə bil matəm içində idi. Oradakı hər bir gəncə çirtiq vursan qanı çıxardı.

Qəflətən bu sükutu Ləmbəli Daşdəmiroğlu Qara Məmməd pozdu. Hərçənd onun özü də məşhur güləşçi idi. Lakin nə fayda, yaş öz işini görmüşdü. O, çılgın bir səslə Həkimoğlu Alını çağırdı. Qara Məmməd Alının yaxasından bərk-bərk tutaraq meydanın düz ortasına gətirdi. Mahir Ərdəbili Alının çəkinərək meydana gəlməsini görüb daha da ürəkləndi.

Alı tək-cə bunu dedi ki, “Əşi, qorxuram əlimizdən xata-zad çıxar”. Çünki Alı özündəki hikməti-qüdrəti yaxşı bilirdi.

Qara Məmməd dedi:

– Ay Alı, tək sən onu yıxa biləsən. Mən bu işin bütün əziyyətini çəkib, cəriməsini verəjəm.

Qara Məmməd şir kimi qızmışdı. Alının axırda dediyi sözlər onu lap ürəkləndirmişdi. O, artıq özünü toybabası kimi apararaq üzünü zurnaçılara tutub ərklə dedi:

– Usta Məhəmməd, başına dönüm, bir dəli Koroğlu havası çal, qoy yer-göy titrəsin.

“Güləşəngi” havası çalındı. Bütün camaat həyəcanlı vəziyyətdə idi. Heç kəs hıçqırığını belə çəkmirdi. Mahir Ərdəbili yenə də meydan sulayırdı. Min cür oyun çıxarır, aradabir əllərilə meydandan toz götürüb ovcunda ovxalayır ki, əlləri tutaşanda sürüşməsin. Alı isə öz yerindən bir addım belə tərpənməmişdi. Elə bilirdin ki, tuncdan tökülmüş bir heykəldir.

Qəflətən Ərdəbili qartal kimi şığıyıb Alının çiyinə əli ilə qüvvətli bir zərbə endirdi. Lakin Alı yerindən zərrə qəddər də olsun tərpənmədi. Əlbəttə, bu Mahir Ərdəbilinin yoxlama bicliyi idi. O, rəqibinin qüvvəsini daima bu yolla yoxlayırdı.

Ərdəbili Alının üzərinə bir də atılarkən, onun köynəyinin yaxası Alının əlinə keçdi. Alı qəflətən bir əli ilə onun boğazından, o biri əli ilə ayağından tutub, yuxarı qaldırdı və dərhal yerə vurdu. Ərdəbili əvvəlcə yumaq kimi yumurlandı. Sonra oxlov kimi dümdüz düzəldi. Alqış səsləri ərşə bülənd oldu. Həkimoğlu Dəli Alının bu qeyri-adi hünər və igidliyi hamını heyran eləmişdi. Qara Məmməd Ərdəbilinin qolundan-qanadından basıb bir təhər diriltdi. Sonra Alı ilə qucaqlaşdıb öpüşdülər. Hamı Həkimoğlu Alıya “əhsən” deyirdi.

HƏKİMOĞLU DƏLİ ALI İLƏ ASLAN AĞANIN GÖRÜŞÜ

Həkimoğlu Alının Mameyi kəndində göstərdiyi hünər Borçalının hər tərəfinə ildırım sürətilə yayılmışdı. Onun hörməti günü-gündən artırdı. O, səhər tezdən durub öküzləri arabaya qoşdu. Ləmbəlinin şərq tərəfində yerləşən Gökək xrama – daş karxanasına yola düşdü. Xeyli işləyəndən sonra nahar eləmək üçün əl-ayağını tərtəmiz yudu. Sonra

iştaha ilə pendir-çörəyini yedi. Sağ əlini gözlərinin üstünə qoyub, Ləlvər dağına tərəf boylandı. Dərindən bir ah çəkərək dedi: “Ay qoca Ləlvər, sənın odlu-alovlu gözlərin nələr görüb, onu bir allah bilir, bir də ki, sənın özün bilirsən. Neçə igidlər, ər oğullar, Koroğlular, Babəklər, Nəbilər yorub yola salmışan! Amma yenə də sirrini sirdaşa vermir-sən”. Sonra Alı sinəsinə gələn Ləlvərə dair misraları öz-özünə pıçıldadı.

Adının mənası böyükdür, inan
Sənə bəd baxanın gözünə kaman.
Ləli-cəvahirdir məzmunun, mənan,
Atalar demişlər “ləli var” dağı!

Başın az qalır ki, çata göylərə,
Müştağıq sinəndən əsən yellərə.
Necə də gözəldir bu xoş mənzərə,
Hüsrunda durubdur Babəkər dağı.

Döşündə çağlayır, coşur sellərin,
Sənə nəğmə qoşur qonşu ellərin.
Gülüstan kimidir ayın, illərin,
Məğrur ol beləcə, a Ləlvər dağı!

Ləlvər dağı Borçalı mahalının camaatı üçün termometr kimi bir şey idi. Axşam-sabah havanın, ruzigarın necə olacağını bilmək üçün Ləlvərin zirvəsinə baxmaq kifayət edirdi. Hətta qışın sərt və yumşaq olacağını da onunla təyin edirdilər.

Günortadan gün bir qədər əyilmişdi. Alı çıxardığı bazalt qayaları yavaş-yavaş arabanın yaxınlığına gətirirdi. O, bərk tərləmişdi. Dəsmalını çıxartdı, üz-gözünü və alınıdakı təri silib, yenə cibinə qoydu. İstədi gətirdiyi nəhəng daşın

üstündə bir az oturub dincəlsin, amma kəndə tərəf boylananda gördü ki, iki nəfər atlı düz ona tərəf gəlir.

Atlılar onun yanına çatan kimi atdan yerə düşüb, kəməli-ədəblə əl verərək görüşdülər.

Alı:

– Ay Asdan ağa, xoş gəlib, səfa gətirifsiniz, siz hara, buralar hara, günün bu vaxtında nə əcəb bizim yerlərə təşrif buyurufsunuz, – deyə onlara qayanın üstündə oturmağı təklif elədi. Aslan ağa razılığını bildirib, əsas mətləbə keçdi.

Dedi:

– Ataların gözəl bir kəlamı var. Deyərlər: igidin adını eşit, üzünü görmə. Nəhayət, biz üzünü də gördük. Bu oğlan mənim bacım oğludur. Özü də güləşçidir. Səninlə görüşmək istəyir.

Aslan Ağa Qasımlı ağalarındandı. Çox hörmətli, mərifətli, adlı-sanlı arif bir adam idi. Gördü Alı adi adamlara oxşamır. O, nə kimi qüvvətli, qartal kimi məğrur və hünərli. Aslan ağa dedi:

– Alı, bu daşları kimlə buraya gətiribsən?

O, cavab verdi ki, təkcə özüm gətirmişəm, heç bir köməkçim yoxdur. İnanmırsan bu saat göstərəm, – deyə Alı tez önlüyü döşünə sarıyıb, cod parçadan tikilmiş əlcəyi də əllərinə keçirdi. Sonra “ya əziz Allahın bircə adı”, – deyib heyvərə daşın arxasına keçərək, ling üsulu ilə əvvəlcə bir tərəfini arabanın içinə qoydu, o biri tərəfi də qaldırıb qoyanda arabanın orta tarı ağırlığa tab gətirməyib qırıldı. Sonra “İndi inandınmı, ay möhtərəm, hörmətli Aslan ağa?” – dedi.

Aslan ağa heyrətindən donub qalmışdı. Alını bağına basıb öpüşüb-vidalaşarkən dedi:

– Səni əkən kişiyyə – atan Həkimoğlu Süleymana halal olsun! Doğrudan da, sən Borçalının nə oğlusan! Daha bacım oğlu Məhəmmədəli pəhləvanla sənin görüşməyinə eh-

tiyac qalmır. Çünki sənın arabaya qoyduğun nəhəng daşı heç on adam yerindən tərpedə bilməzdi...

VİCDANIM QANUN TANIMIR*

Seyidallığın Nəbi beşinci mərtəbədən bayıra baxırdı. Yazın yaxınlaşmasına baxmayaraq, hava küləkli və çox soyuq idi. Qəflətən quşbaşı qar düşməyə başladı. Canında üşütmə hiss edən Nəbi yatağına girib yatdı. Gecənin bir vaxtı oyandı ki, pəncərə buz bağlayıb. Pəncərəni açıb, həyəətə baxdı. Gözlərinə inanmadı. Bəlkə də ömründə ilk dəfə idi ki, belə qar görürdü. Səkilər də düzəlmiş, yollar qapanmışdı. Nəbini fikir xeyli uzaqlara apardı – keçən əsrin qırxıncı illərinin ortalarına. Ləmbəli kəndində Nərimanov adına kolxozda yaşadıkları zaman təsadüfən öz əli ilə yandırdığı ot tayaları yadına düşdü. Bundan sonra ailənin çəkdiyi əziyyət gözləri önünə gəldi...

“Qonşumuz Həmzə kişinin qarşısında boynumu büküb durmuşdum. Bilmirdim sözümü necə deyim?

– Ə, niyə yazıq vid-fason alıbsan? Eşitmişəm, əlindən xata çıxıb. Darıxsanız, utanma...

– Qar yağmasa, otumuz bir neçə günə yetər, dayı. Yağsa mal-qaranı qıra bilərik, – dedim ona.

– Eşitmədin nə dedim?

Həmin gecə güclü qar yağdı. Qorxu məni sarıdı. Səhəri qarda dolaşa-dolaşa Həmzə dayıgilə getdim.

Həmzə kişi:

– Bir neçə uzunqulaq apar, fermaya get, – dedi. – Tayadan ot gətir, heç olmasa martın axırına qədər yola ver. Sonrasına Allah kərimdi. Qorxma, tapşırırmışam.

Utandığımdan yerə baxdım. “Danamız da murdar oldu” dedim. Üzünün əzələsinin titrəməsindən, əsməsindən

hiss etdim ki, bərk hirsləndi, əlləri əsdi. Qorxdum.

– Tez ol get! Nə keyləşib qalmısan? Gözlərini döymə, dediyimə əməl elə.

Mən onun dediyini yerinə yetirdim... Ancaq...

Kəndimizdə Murtuzu hamı “şpik” kimi tanıyırdı. O, “yeyərəm də, deyərəm də” kəlmələrini tez-tez işlədər, onubunu satardı. Elə milis işçilərini bizim həyətimizə də o gətirmişdi.

Milis işçiləri həyətə çatan kimi otu qarğıdalı şaxının arasından tapdılar. Məni tələm-tələsik sorğu-suala tutub, idarələrinə apardılar.

Anam dözə bilməyib, beş kilometr yolu piyada yortub, özünü Dəli Həmzənin yanına – fermaya çatdırdı.

– Xeyri Allah kəsib, qonşu. Murtuzun evini Allah yıxsın. Ermənilər Nadiri apardılar. Onun tutulma qorxusu var. Nə qədər incitsələr də, gədə otu özü “oğurladığını” deyir. Deyirəm, sənin yaxşılığının qabağında dığalar da acizdirlər. Bəlkə sən...

– Haraya apardılar uşağı?

– Deyəsən öz idarələrinə apardılar...

...Dəli Həmzə idarənin qapısını təpiklə açıb, içəri girdi. Rəis Darço diksinib, dimdik dayandı. Dili tutar-tutmaz dedi:

– Amza kirva, na acap bura galipsan? Deyasan ozun da çox acıklısan ha?

– Yaxşı, Darço. Mən qanunu da çox sevənəm. Ancaq onu bilirsən ki, mən vicdanımın quluyam.

– Niya bilmeram? Vallax, sani navam da taner. Hamı biler ki, san nejasan? Aliaçıq, çorak veran, al tutan.

– Bəs bu uşaq da elə bilib, axı. Otu mən vermişəm. Bir danaları da murdar olub. İndiki zamanda bunun nə demək olduğunu yaxşı bilirsən. Əgər lazım bilsəniz müqəssir mənəm. Mənim vicdanım isə qanun tanımır. Lazım gəlsə, bir

kasıbı doydurmaq üçün sənin kimisinin çörəyini əlindən alaram. Onu buraxın getsin, – deyib çıxıb getdi.

Darço bayaqdan ayaqüstə qurumuşdu: “Man kişinin alından qurtara bilmərim. Onun çorayını necə ayaxlayım? Bas xəbərci Murtuz necə olsun?” – deyib fikirləşdi, fikirləşdi. Otaqda bir az var-gəl edib:

– Nabi, çıx get oynuza... – dedi.

Bax, Dəli Həmzə belə kişi idi.

HO ƏHMƏD – PƏHLƏVAN ƏHMƏD

Keçən əsrin əvvəlləri idi. Qədim Ləmbəli kəndindəki çal-çağırın, qara zurnanın səsi bütün Borçalı çökəyini başına götürmüşdü. Tösvər Həmidin zurnaçılar dəstəsinin zərbindən Ləlvər dağı lərzəyə gəlmişdi. At oynadan, cıdır çıxan kim, şax gətirən kim?.. Kəndin əcikdən-cücüyə, böyükdən-kiçiyə kimi hamısı meydana toplaşmışdı. Budur, toybabası əlində uzun çubuq dövrə vurub, hay basır, igidləri güləşə səsləyir. Ləmbəlilərin bir toyu güləşsiz keçməzdi. Hər oğulun ağzı deyildi ki, Ləmbəli pəhləvanlarından Dəli Alının, Alverdioğlu Məmmədin, Ho Əhmədin, Boz Vəlinin, Dəli Həmzənin qabağına çıxsın.

Cavanlar qruplaşıb, öz igidlərini qabağa verdilər. Meydana ilkin Alverdioğlu atıldı. Necə deyərlər, meydan sulamağa başladı. Qartal kimi süzüb çirmələndi, əl-qol oynatdı, dəli bir nərə çəkib, “gəlin ha!” – eylədi.

Ho Əhməd deyilən yekə şaqqalı, cüssəli, qaraşın oğlan adamları aralayıb irəli yeridi. Meydana ani bir sükut çökdü. Hacıöyünün bu oğlunun gücünə bütün Borçalı bələd idi. Onu uzaq-uzaq kəndlərdən gəlib xüsusi araba ilə toylara güləşə aparardılar. O, bir dəfə də olsun nəmərsiz qayıtmamışdı, kürəyi yer tanımırdı. Di gəl ki, Ho Əhməd özünü

bir qədər sahibsiz hiss edir, arxasında tutarlı bir duranın olmadığına heyfsilənirdi. Odur ki, ehtiyatlı tərپənir, xüsusilə öz elində qolunun qüvvəsini axıra qədər göstərmirdi. Nə isə... Bu gün elə bil Allah onun ağılnı əlindən alıb meydana atdı. Bircə dəfə “ho” eyləyib irəli yeridi. Alverdioğlu şikar görmüş quzğun kimi oyur-oyur oynayırdı. Millətin qışqırığından, “Güləşəngi”nin səsindən qulaq tutulurdu. Ho Əhməd elə bil heç nə eşitmir, meydanın ortasında bir qədər qabağa əyilmiş palıd ağacı kimi, əlləri irəliyə uzalı qalmışdı, sanki fürsət gözləyirdi. O, qəflətən şahin kimi şığıyıb, Alverdioğlunun qollarından və paçasından yapışdı, bir anda onu çiyini üstünə hop götürdü. Məmmədin parlaq parçadan təzəcə tikdirdiyi şalvarının balağı cırımlandı. Meydana bir qədər pərtlik, pərxaşlıq düşdü. Uzun, qara Zavoş Mustafa xəncərini sıyırıb, irəli cumdu ki, əmisi oğlu Məmmədin qisasını alsın. O yandan da dərhal Dəli Həmzə meydana atıldı. Az qala ortaya qan düşəcəkdə. Alverdioğlu Məmməd mərd tərپəndi. O, Ho Əhmədin əlindən çıxıb, Zavoşa ağır bir şillə çəkdi:

– İtil burdan. Bura haqq meydanıdır, nə var, o var.

İşi belə görən Dəli Həmzə də xəncərini qınına soxdu. Ho Əhmədin qoluna girib, qırağa çəkdi və qəzəblə dedi:

– Zalım oğlu, zalım. Sənə yüz dəfə demişəm, bir də tapşırıram: Qaraca oğlu Mirzə, Boz Vəli olmayan yerdə meydana girmə. İgid qədrini onlar bilirlər, yoxsa nahaq yerdən tələf olarsan.

Bəli, bu hadisə qansız qurtardı. Ho Əhməd o gündən öz çılğınlığını bir yana atdı. Neçə-neçə pəhləvanın kürəyini yerə vursa da, başı sağ-salamat qaldı, şöhrətinin üstünə şöhrət gəldi. Rəhmətlik ötən əsrin yetmişinci illərinə qədər mərd-mərdanə yaşadı.

HO ƏHMƏDİN BARIŞMAZLIĞI

Burada Ho Əhməd haqda başqa bir əhvalatı da xatırlamaq yerinə düşərdi. 1970-ci illər idi. Ləmbəliyə qəfil bir xəbər yayıldı ki, deməzsənmi, 52 il bundan əvvəl qaraisəli Bəkirə qoşulub qaçmış, indiyədək Türkiyənin Qars vilayətinin Tikmə köyündə yaşamış Zöhrə qarı sağ-salamatdır. Oradan kiçik qardaşı Sarı Avdalın adına məktub gəlib. Bacısı Pəri də oradadır. Bir kənd qədər kül-külfət sahibidirlər. Gün o gün oldu ki, Zöhrə qarı Sovetə – Ləmbəliyə qonaq gələ bildi.

Salamat qalmış böyük qardaşı Dəli Həmzəylə, kiçik qardaşı Sarı Avdalla, bacısı Salatın qarı ilə, qızı Hilalla görüşüb qovuşdu. Bütün Borçalı eli – tanıyan, tanımayan onun görüşünə tələsdi, qonaq apardı, tək bircə Ho Əhməddən savayı. Hamı təəccüb qalmışdı. Əhməd kişi doğmaca maması qızını niyə görmək istəmirdi? Səbəbini özündən soruşdum. Onda rəhmətliyin gözləri yaşla doldu, xışıltılı, gər səsi ilə dedi:

– Oğul, iyirminci illərdə balaca oğlan uşağı idim. Çubuqlu yaylağında idik. Dəyələrdə-alaçıklarda yaşayırdıq. Bir də hay-haray düşdü ki, bəs əri ölmüş, üç yaşlı bir qız uşağı (Hilal) və bir yaşlı oğlu (Osman) ilə dul qalmış Zöhrə mamaqızı qaraisəli bir oğlana qoşulub qaçdı. Çadırlardan bayıra tökülüşdük. Bəli, doğrudan da, uzaqlardakı yalın döşü ilə bir atlı, tərkində də Zöhrə mamaqızı çaparaq yel kimi gedirdi, artıq gec idi. Heç kim onlara çata bilməzdi. Oğul, məni o yandırmadı. Məni yandıran o üç yaşlı balaca Hilalın və körpə Osmanın analarının dalınca zülüm-zülüm ağlamaları oldu. O, körpələrin göz yaşları bu gün də gözü-mün qabağından getmir, ürəyimi dağlayır. Mən Zöhrəni o gündən bu günə kimi bağışlaya bilmədim və ölənə kimi də bağışlamayacağam.

Dedim ki, ay Əhməd dayı, odur e, indi həmin o Hilal balası anasını duz kimi yalayır, onun günahını bağışlayır, sən də bağışla.

Əhməd dayının göz yaşları daha da güclənib, sel kimi axdı. Əlini yelləyib “yox” dedi, daha danışa bilmədi.

Aman Allah, bu cömərd kişinin ürəyi nə qədər incə və həssas imiş... İnanmaq olmur, bu pəhləvan kişi 50 illik qəzəbini boğa bilməyib, onu eləcə də özü ilə haqq dünyasına apardı.

YAYLAQDA DÖYÜŞ VƏ YAXUD SARI AVDALIN DƏRSİ

Çubuqlu yaylağının gecələri də bir aləm olur. Dərə boyu axan dağ çayının qijiltısı, orada-burada ara-sıra hürüşən çoban itlərinin səsi, hərdən də hay basan çobanların fiti, tərəkəmə camaatının dəyələrində getdikcə öləziyən lampa işartıları adamda qəribə vahiməli hisslər yaradır. Elə bilirsən ki, heç bu gündüzkü qaynayıb-çağlayan, şənlənən elatın yaylağı deyil. Duman, çənin əlindən gözəgörünməz olub Yəhərin qaşığı, Çöyrüm, Çınçır, Qarayol, Öküzuçan, Qırxbulaq, Dardərə, Ayıbasan...

Sarı Avdal kolxozun sürüsünü axşamdan xeyli keçmiş arxaca töküb rahatlamışdı. Sürünün keşiyini itlərə “tapşırıb”, kiçik çoban alaçığında yapıncısına bürünüb, yuxuya getmişdi. Adəti üzrə, ara-sıra oyanıb itləri səsləyir, fit verir. Səhərin yuxusu ölü yuxusu olur deyirlər. Bu yuxudan Sarı Avdalı itlərin bərkdən hürüşməsi ayıldı. O, yerindən dik qalxıb, əlini qarmaxlısına atdı, bayıra sıçradı. Əvvəl elə bildi ki, sürüyə yalquzaq girib. Sübh alatoranlılığı olduğundan sürünü düz-əməlli seçmək olmurdu. Arxacın ayaq tərəfinə qaçanda gördü ki, xeyli aralıda – yamacın döşündə

bir bölük qoyun ağarışır. Oraya tərəf götürüldü. Artıq bölüyün yanında üç nəfərin də qaraltısını seçə bildi. Onlar erməni dilində söyüş söyür, itləri qovur və qoyun bölüyünü sürətlə yalın o üzünə tərəf yelləyirdilər.

Bunlar yaxın erməni kəndlərində yaşayan mal-heyvan oğruları idilər. Yaylaqlarda belə şeylər tez-tez olurdu. Oğru erməni dığaları abır-həya bilmir, gecələr canavar kimi sürülərə soxulur, ələ keçirdikləri heyvanları aparıb Cəlaloğluda, Rusda, Verannarda, Uzunlarda və başqa uzaq kəndlərdə dəyər-dəyməzinə satırdılar.

Sarı Avdal ani olaraq beynindən keçirdi: mən tək, onlar üç. Ya qoyunlardan keçməliyəm, ya da ki ölüb-öldürməliyəm. “Ya Allah” deyib, tərəddüdsüz ikinci yolu seçdi. Əvvəl-əvvəl bir göz qırpımında dığaların gözünü qorxuzmaq lazım idi.

Sarı Avdal heç nə olmayıbmiş kimi, çomağını arxasınca sürüyərək səslədi:

– Aya, ay dığa, əylən görüm, sən kimsən?

Səs gəlmədi. Ermənilər onun tək gəldiyini görüb, məhəl qoymadılar. Arxayın oldular ki, çoban tək canına onlara girişə bilməz. Avdalı lap yaxına buraxdılar. O da heç nə bilmirmiş kimi:

– Aya, belə olmaz, kolxozun heyvannarını hariya aparırsınız? Qaytarın, məni kələyə salmıyın, – deyə sanki yalvarmağa başlayıb, lap yaxına gəldi.

Ermənilərdən biri əlindəki ağacla onu hədələyərək azərbaycanca söyüş söydü:

– Ara, get, yoxsa...

Söz erməninin ağzında qaldı. O, Sarı Avdalın çomağının qəfil zərbəsindən ayı kimi anqırıp, qan fişqıran yastı kəlləsini əlləri ilə qucaqlayıb böyürdü və dərə aşağı yuvarlandı. O biri iki erməni heç gözləmədikləri bu vəziyyəti görüb heyrətləndi. Özlərini itirdilər və qaçmağa üz qoydular.

Onlar itlər basa-basa dərədəki qanqallıqda gözdən itdilər.

Sarı Avdal onların arxasınca söyə-qışqıra bir az qaçıb dayandı. Sonra gəlib qoyunların ağızını geri döndərdi.

Ona kimi yaxınlıqda olan çobanların bir neçəsi hayharayı eşidib bura gəlmişdi. Onlar beyni dağılmış erməni meyitini dərədən zorla sürüyüb çıxartdılar. Onu murdar it ölüsü kimi alaçığın (dəyənin) qabağına atdılar.

Səhər açılan kimi yaxın kəndlərdən ermənilər tökülüşüb gəldilər, meyitlərini ağlaya-ağlaya, suyu süzülə-süzülə götürüb getdilər. Dava-qırğın salmağa cəsərləri çatmadı.

Bir neçə gündən sonra istintaq, məhkəmə başladı. Sarı Avdalı həbs etdilərse də, sonra o, özünümüdəfiə motivi ilə bəraət qazandı, həbs olunmadı. Bu məsələdə kənd sovet sədri erməni Baxşo kişinin rolu böyük oldu. O, hüquq-mühafizə orqanlarına təpməcə gəldi ki, hökumət malına xəyanət edənlərə hələ bu da azdır. Sarı Avdal çox sağ olsun ki, el malını canı bahasına qoruyub saxlayıb. Yoxsa baş alıb gedən bu çapqınçı quldur dəstəsinin əlindən lap zara gəlmişdik. Deməli, onlara Sarı Avdalın dərəsi lazım imiş.

ALLAH KAÇ TANEDİR?

Yayını yaylaqda, qışını aranda (qışlaqda) keçirərdi Ləmbəlilər. Yenə də Çubuqlu dağlarındaydılar. Bu əhvalat 1918-ci ilə təsadüf edir. Həmin ilin mart ayında erməni cəlladları Azərbaycanın bir çox kənd və şəhərlərində dəhşətli soyqırımını törətdilər. Bakıda, Qubada, Şamaxıda, Qarabağda və digər yerlərdə qırğınlar ərşə dayanmışdı. Qafqazın hər yerində, o cümlədən indiki Ermənistan deyilən ərazilərdə azərbaycanlıların əminə-amanlığını qorumaqdan ötəri türk əsgərləri ayıq-sayıq idilər. Belə qarışıq bir zamanda Çubuqlu dağlarında ləmbəlilərin üç bəndəsi (nəfəri) – baş-

da ağsaqqal İmamverdi oğlu İsmayıl, yanında yeniyetmələrdən Balıyünün Mehdi oğlu Çatı Sülöymən və İnsanların Qran Söyün Cəlaloğlu şəhərindən bazarlıq edərək, eşşəklərini yükləyib, ağır-ağır yaylağa qalxırdılar.

Küllü kəndin yuxarısında Qran Söyün Zümzüməli bulaqdan su içməyə qanırılıb, yol yoldaşlarından geri qaldı. Yolçular gap (söhbət) eləyə-eləyə gedirdilər. Xeyli getdikdən sonra günəqarşı arxası üstə uzanıb, qartal gözləri ilə baş yolu nəzarətdə saxlayan bir osmanlı-türk əsgərinə rast gəldilər. Əsgər yolçuları görcək ayağa qalxdı. Əvvəlcə öz əyin-başına fikir verdi. Aşırmalı patrondaşına nəzər saldı. Belindəki sallamalı xəncərini düzəltdi.

Əlindəki zopasını kəmərinə keçirdi. Beşaçılanını əlində hazır saxlayıb, özündən razı halda gərmiş edib yolu kəsdi.

Yolçular əsgərə ədəb-ərkanla salam verdilər.

Türk əsgərinin amiranə səsi cingildədi:

–Yavrum! Haydı dayanın! Nerədən gəlib, nerəyə gediirsiniz? Yahu, müsəlmanmı oluyorsunuz? Ya məsləki bilinməyən gavur-xaçpərəstmi oluyorsunuz?

Ağsaqqal İmamverdi oğlu İsmayıl irəli durub, bir dəfə allahın, peyğəmbərin adına salavat çevirib:

– Salaməleyküm! Qoç əfəndim, aslanım, Calaloğlundan bazarlıq edib, yenidən yaylağımıza qayıdırıq. Özümüz də, şükür allaha, əlhəmdülillah, xalis Məhəmməd ümmətiyik, müsəlmanıq. Yəni türkün, belə azərbaycanlıyıq, – dedi.

Türk əsgəri:

– Pes şu çocuk? Pes şu pəzəvəng? – deyə Çatı Sülöyməni göstərdi.

Çatı Sülöymən:

– Əfəndim, aslanım, mən də Məhəmməd ümməti müsəlmanam. Azərbaycanlıyam, – deyib İsmayıl kişinin dediklərini tutuquşu kimi təkrar etdi.

Türk əsgəri dörd tərəfə göz gəzdirərək:

– Yavrum! İndi ki, müsəlmansınız, deyin görüm, allah kaç tanedir? – dedi.

İmamverdi oğlu İsmayıl allaha və onun peyğəmbərinə salavat çevirib:

– Əfəndim, qoçum, aslanım, fəda olum bir allaha, peyğəmbərimiz Məhəmməd əl Mustafa Rəsulallahın buyurduğu kimi, bizi yaradan Allah birdir, – dedi və yenə salavat çevirdi.

Əlindəki yaraq-yasağına baxıb, gərmiş eləyən türk əsgəri üzünü cavana tutaraq:

– Haydı, çocuğum! Yahu, pes sən ne söyliye bilirsin? – dedi.

Çatı Sülöymən tutuquşu kimi İsmayıl kişinin dediklərini ötməyə başladı:

– Əfəndim, qoçum, aslanım, alahım bir dənədir. Bunu peyğəmbərimiz təlim etmiş, biz də təkrar edirik.

Türk əsgəri hər ikisinə tərs-tərs baxıb, özündən razı halda:

– Haydı, pəzəvənglər, həpəndlər, həpiniz oturun! – deyib yer göstərdi.

Elə bu vaxt yolda qalmış ütələk yerişli Qran Söyün özünü yetirdi.

Türk əsgəri Qran Söyünü başdan-ayağa süzüb:

– Yahu! Pəzəvəngin biri pəzəvəng, sən də müsəlman-san? – deyə xəbər aldı.

Qran Söyün qabağından yeməyib, köntöy-köntöy:

– Mən də müsəlmanam! Sənə nə var?! – dedi.

Türk əsgəri bu sözlərdən öz hesabını götürərək özünü bir balaca yığışdırıb:

– Yahu, deməli, sən də müsəlmansan, çox eyi. Pes onda de görüm, allah kaç tanedir? – deyib sualına cavab istədi.

Qran Söyün ötkəm-ötkəm barmaqlarını cütləyib:

– Allah iki dənədir! Biri bizim, biri də...

Türk əsgərinin əlləri çoxdan geyişirdi, bu sözləri eşitcək cəld zopasına əl atıb, Qran Söyünü budamağa başladı. Hər vurduqca: “Gavur oğlu gavur, deməli, allah iki tanedir?” – deyib Qran Söyünü döyməyə başladı. Qran Söyünün qışqırığı bütün dərəni başına götürmüşdü. Bir azdan qapqara tulux kəsilən Qran Söyün düpbələmdüz uzanmışdı. Elə bil ölmüşdü, heç tərپənmirdi.

Bunu görən Çatı Sülöymən:

– Ay İsmayıl əmi. Ayə, bu köpək oğlu beçərə Qran Söyünü öldürdü. Gəl bunun hesabını burda verək, – dedi. Çatı Sülöymənlə İsmayıl kişi xəncərlərinə əl uzatmaq istəyəndə yaxınlıqdakı meşədən beş-altı mehmetcik peyda oldu, onlara tərəf gəldilər.

İsmayıl kişi türk əsgərinə yaxınlaşıb dedi:

– Əfəndim, aslanım, bu uşaqdır, anlamıyıb, qanmıyıb, iki allah deməklə biri müsəlmanların, birisi də xaçpərəst gavurların allahı kimi deyib. Əfəndim, uşaqdır, səni başa düşməyib. Əlhəmdülillah, müsəlmandır.

Türk əsgəri əl saxlayıb, İsmayıl kişiyyə nəzər salaraq:

– Haydı, əfəndim, bən şu çocuğu sənin ağ saqqalına əfv ediyorum. Şu pəzəvəng hərifi yaxşı öyrət ki, allah bir tanedir. Beləsi zopa yeməsə başa düşməz. – Bu sözləri deyib türk əsgəri yoldaşlarının yanına getdi.

İsmayıl kişi ilə Çatı Sülöymən bir təhər Qran Söyünü eşşəyin belinə aşırıb, Çubuxlu yaylağına yola düşdülər.

Bu zopa kötəklərindən biçərə Qran Söyün sərəsər düz bir ay yorğan-döşəyə düşdü. Sağalıb ayağa durandan sonra ləmbəlilər zarafatla ondan xəbər alardılar:

– Ay Söyün, allah kaç dənədir, bir ya iki? – deyib onu cırnadardılar.

Beləliklə, Qran Söyünün ötkəm danışığı və osmanlı-türk əsgərinin zopası ona həqiqi mənada bir dərס oldu.

CÜCƏKƏNDDİ XIDIR NƏVİ

Bir dəfə Qararvannıların Möhəddin oğlu Ziyəddinin atı Şahnəzər kəndində olduğundan piyada qəzet-məktubları gətirməyə gedirmiş. Böyük körpünün yanında bir «lülkəli» motosklet sürən kişi nəinki saxlayıb onu mindirmir, heç salam da verməyib keçib gedir və bir az irəlidə motosklet xarab olur. «Lülkə»də də bir qadın oturubmuş. Ziyəddin kişi də salam-kalamsız kirmişcə onun yanından keçib gedir. Sən demə atını verdiyi adam Şahnəzərdən poçtu onun qabağına gətirmiş. Yalı aşan kimi atını minib qayıdır və görür ki, kişi hələ əlləşir. Baxır ki, naşı sürücüdür. Düşüb kömək etmək qərarına gəlir, salam verəndən sonra deyir:

– Bayaq da əyliyif mindirmədiyən bir yana, heç salam da vermədin. Əvvəla, adam-adamı yolda qoymaz, bir də salam Allah salamıdı... – Ziyəddin kişi baxır ki, kişi açarı açmadığından motosiklet xoda getmir. Açarı açır, bircə dəfə starteri ayağı ilə vuran kimi motosklet xoda düşür. Ziyəddin kişi də kirmişcə qayıdıb atına minib yoluna davam edir...

Sən demə motoskletdəki ər-arvad imiş və arvad ərinə deyir ki, ay fəhmini Allah kəssin, görmürsən Xıdır Nəvi babadı.

– Arvad, axmaq-axmaq danışma...

– Fəhmini Allah kəssin, görmürsən üzündəki nuru? Bayaq piyada getdi, qayıdanda atla qayıtdı, özü də ağ at. Hardan aldı düzün ortasında bu atı? Bir də gördünmü, əlini motoskletə vuran kimi xoddandı. – Arvad baxır ki, kişisini inadıra bildi, ərini buyurur:

– Fəhmini Allah kəssin, heç olmasa get atının yalmanından bir tük götür, – deyir və özü də düşür. – Yavaş, mən də ziyarət eliyim, hər adama bu xoşbəxlik nəsib ol-

mur...

Ər-arvad Ziyəddin kişini saxlayıb atının yalmanından, özünün ayağından öpürlər, atının yalmanından da tük götürürlər ki, qoy evimizdə xeyir-bərəkət, sağ-salamatlıq, firəvanlıq olsun...

MALSAN – MƏLƏ, İNSANSAN – DİLLƏN

Rəhmətlik Hican arvad Cücəkənddə ən təmiz, saf, dünyanın bütün şeytanlıqlarından uzaq, tünəkə, sadə, həm də sakit bir insan idi. Yeri Cənnət olsun! Bir dəfə Hican arvad Yetim Əhmədin evinə süd aparır – Hürü arvadla gap eliyirmiş. Gedir ki, evdə heç kim yoxdu. Südü bir tərəfə qoyub eşikdən qaranlıq otağa girdiyindən içərini yaxşı görmür, həmişə oturduğu dirəyin yanındakı kətilin üstündə oturur. Sən demə oturduğu yerdə bir qonaq kişi oturubmuş, arvad da onun dizi üstündə oturur. Qonaq da utandığından dillənmir. Hürü arvad içəri girən kimi bunu görür:

– Aaz, a veranın qızı, kişinin dizinin üstündə niyə oturubsan?

– Nə kişi?

– Oturanda baxmadın harda oturubsan?

– Həməşə oturduğum yerdə.

– Səni biyabır olasan, qonağın dizinin üstündə oturubsan.

– A veranın oğlu, sən də malsan mələ, insansan dillən dana...

BƏRK DUR

Cücəkən kənddən xeyli aralıda Ət quyusu deyilən bir yer vardı, ora xəstə heyvanları tökürdülər. Bəməzə cavanlardan biri eşidir ki, qaynatası itlərini ora yemləməyə gətirəcək, qabaqcadan özü ilə ağ aparıb orda gözləyir. Qaynatası Ət quyusunun üstünü açar-açmaz baxır ki, bir ağ şey ona tərəf gəlir, özü də onun adını deyir:

– ... kişi, bərk dur, sənən işim var, – deyəndə kişinin matı quruyur və orda beli də atıb götürülür. İtlər də onun dalınca.

Özünü içəri salıb:

– Qapıları bağlayın cin-şəyatın gəlir, – deyir.

SAXATLARIN İRVAHAM AC YATIR

Ata-babası Nikolay dövründə Cücəkənddə, Soyuqbu-laqda yallanan bir erməni – Mesopapyan SSRİ Ali Sovetinin deputatı olur və bir gün Cücə kəndə "zəhmətkeşlərlə görüş"ə gəlir. Qabaqcadan təyin olunmuş çıxışçılardan sonra Saxatların İrvaham söz istəyir:

– Ay Mesopapyan, sən də, atan-anan da bizi, bizim kəndi yaxşı tanıyırsınız, elə bilirəm ona görə mənə gömək edərsən.

– İmkanım olsa, kömək eliyərəm.

– Bilirsənmi, mən hər axşam ac yatıram.

– Sənə yemək vermirlər? – Türkcə təmiz danışan deputat soruşdu.

– Yox, bizim evdə hər axşam kartof bişirirlər, stolun üstünə qoyurlar, mən əlimi uzadana qədər qaranlıqda uşaqlar hamısını götürür, mənə bir şey qalmır. Sən canın, deputat adamsan, deynən Şahnəzərdən bəri işıq çəkdirsin-

lər, biz də deyək ki, bizim deputatımız bir xeyirxah iş gördü. Mənim də axşamlar qarnım doyar...

O solaxay çıxışdan bir neçə gün sonra kəndə işıq çəkmək üçün dirəklər basdırılmağa başlanır.

XƏSTƏLİYİN DƏRMANI GÖYDAŞ İMİŞ

Dəmirçilərin nökrəri şahməzərli Yervənd iki-üç gün işə gəlmir. Nəsib (Arıq) kişi özünə söz verir ki, gələn kimi onun fənəsini verəcəm. Yervənd gələndə görür ki, gözləri qıpqırmızı qızarıb, şişib, zığ basıb, erməninin gözü zorla görünür. Kişi baxır ki, erməni pis gündədi, amma ürəyində onun gözünü «müalicə» etməyi qərara alır.

– Ay Yervənd, sənın gözüyün əlacını mən bilirəm. – Üzünü qardaşı Mahmuda çevirir:

– A ləə, a Mahmud, orda – kərənin üstündə palaza bükülü dərman var, onu gətir. Çıxın təpəyə, Yervəndin ayağı yuxarı, başı aşağı – tösnə uzadarsan o dərmandan gözlərinin ikisinə də tökərsən. Özü də bir az çox tök, tez sağalsın. – Nəsib kişi elə deyir ki, guya erməniyə canı yanır. Sən demə kərəndəki də göy daş imiş. Fikirləşir ki, Mahmud da tünəkə adamdı, o dediklərini eliyəcək, erməni kor olacaq.

Mahmud qardaşının dediyi kimi də eləyir. Ermənin gözünə göy daşı tökəndə dartınır ki, yandırır. Mahmud: "Döz", – deyə-deyə bütün göydaşı onun gözünə sürtür. Bir azdan erməni qalxıb bığıra-bağıra kəndlərinə tərəf qaçır, heç ağına gəlmir ki, heç olmasa qaçıb arxda su ilə yusun.

Üç-dörd gün keçəndən sonra Nəsib bir də baxır ki, Yervənd bir dana da yedəyində gəlir.

– Ə, tosoy, sən hələ sağsan? Buna bax sapasağlamdı, sənın canın itin canından da möhkəmdi, – Nəsib kişi belə

desə də, erməni nökrə başqa sözlər deyir:

– Arıxcan, sana xurban olem, o dərman mənə incitsə də, sağaltdı. Bu dananı da sənə pay gətirmişəm. Sən mənə kor olmaqdan xurtardın. Calaloğluna, Lemsəyə getdim, dərdimi bilən olmadı, Allah sənə kömək olsun, Tiflisə gedəcəkdin yoxsa.

Nəsib kişi başını yelləyib ürəyində: "Mən fikirləşirdim ki, köpək oğlu ölür, ya da kor olar, sən demə elə xəstəliyin dərmanı göy daş imiş. Ona görə deyiblər ki, Tanrının könlü olanda təbib qarşı gələr, – deyir"

HACIBALA GƏLƏNDƏ QULAQ ASARIQ

Bazar günü radioda nahar fasiləsi konserti olan vaxt birdən-birə Zöhrə arvad radioqəbuledicini söndürür. Gəlini Səyyarə:

– Ay Zöhrə xala, qoysan oxuya, niyə keçirirsən.
– Yaxşı mahnıdı, qalanına Hacıbala gələndə qulaq asarıq.

ƏMANƏT

Çənli-çiskinli bir hava idi. Keşəli Astan kişi Qaranlıq dərənin döşündə sürünün yanında idi. Birdən baxır ki, itlər höcətlə hürür. Aşağı enir ki, iki atlı gəlir. Yaxınlaşır ki, bunlardan biri Əhməd Əfəndidi. Astan kişi əvvəl onun atının, sonra da özünün ayağına düşür, yalvarır ki, düş qonağımız ol. Astan kişinin atası da Hacı Əfəndiyə qulluq edirdi və onların ailəsinə yaxşı bələd idi. Əhməd Əfəndi düşür, bir tikə çörək kəsəndən sonra Astana:

– Mən Türkiyəyə gedirəm, sənə bir əmanət verəcəm.

Qayıdanda götürəcəm, Allah işidi, qayıtmasam, öz ata malın kimi halalın olsun, – deyib bir balaca torba qızılı çıxarıb ona verir və çıxıb gedir.

O gedəndən sonra elə bil Astanın canına qor doldu – bir belə qızılı kim bilsin nə qədər müddətə saxlamaq lazım idi, özü də əmanət mal – Əhməd Əfəndi kimi insanın malı.

Astan qoyun-quzunu rahatlayandan sonra arvadı Mələknisəyə öz fikrini dedi:

– Vallah, bayaqdan elə bilirəm canıma qor dolub.

– Qızıllara görə?

Astan kişi başını tərpətdi.

– Sən daha da sevinməli, qürurlanmalısan ki, Əhməd Əfəndi kimi adam el basa-basa gəlib sənə, sizin ailəyə, ocağa öz inamını, ümidini göstərib.

– Mən onnan qürurlanıram, amba məsuliyyətli işdi.

– Heç narahat olma, bu saat hamısını yerbəyer eliyib ürəyimin başındaca gəzdirərəm.

Həmin axşam çıra işığında ər-arvad qızılların hamısını qurşaq kimi yunun arasına qoyub sıriyandan sonra Mələknisənən belinə bağlayırlar. Ondan sonra Astan kişi rahatlıq tapdı.

Bir gün Keşəlidə Astanın qapısı döyülür, o hadisədən də neçə illər keçibmiş. Qapını açırlar ki, Əhməd Əfəndidi. Görüşəndən sonra Astan deyir:

– Əmanətə xəyanət olmaz, Əhməd Əfəndi, bircə sən qızıllarıyın torbasını saxlaya bilmədim, bu da sənə əmanətin. Elə qurşağa düzölmüş şəkildəcə Əhməd Əfəndinin qabağına qoyur. Kişi də əlini qoynuna salıb gümüş işləmədən bir tapançanı Astan kişiyyə verir ki, bu da məndən sizə hədiyyə olaraq qalsın. Amma Astan kişi onu hədiyyə kimi saxlaya bilmir. Bir dəfə sürüyə canavar düşübmiş, baxır ki, heyvanın axırına çıxacaq, tapançanı çıxarıb bir neçə dəfə atır. Çoban yoldaşı naxələf çıxır, onu satır. Sovet dövründə

də milislərin əlindən can qurtarmaq müşkül iş idi. Astan kişi nə qədər axtarır ki, başqasını tapıb yerinə versin, tapa bilmir. Qiymətli, yadigar tapançanı da, xeyli xərc-xərəcət də verməli olur.

ÇIRPANLILAR

Hər sözün bir mənası olan kimi, hər nəslin adının da bir mənası, yaranma səbəbi var. «Çırpanlı» sözünün, nəslinin də adının yaranması çox marqlıdır... Təqribən iki yüz əlli il bundan əvvəl Keşəlidə yaşayan Osman kişi kasıb olsa da, çox qürurlu adam imiş və öz mənlini hər şeydən uca tutarmış, özü də pəhləvan cüssəli bir insan olub. Keşəli kəndi Kürün sahilində olduğundan çay daşanda sahillərini yuyurmuş. Kürün suları sahili yuduğundan hər il, ya beş-üç ildən bir gah bir ev, gah iki ev, gah da bir məhəllə sahildən uzaqlaşmalı olurmuş. Nəticədə dörd-beş kilometr kənd öz yerini dəyişməli olub.

Kənddə bir ağa varıymış, özü də eldə belə bir adət qoyubmuş ki, gündə bir adam onun qapısında işləməli – odununu yarmalı, qapı-bacasını təmizləməli, qonaq-qarasına qulluq etməli, mal-heyvanına baxmalı, yeri gələndə beşik yırğalamalı imiş. Elə olur ki, sirə Osman kişiyyə çatır, o gedib ağanın qapısında işləməliymiş. Osman getmir ki, mən də onun kimi bir kişiyəm, gedib nəyə görə qapısında əlbuyruqçusu olmalıyam. Ağa baxır ki, Osman gəlmir, dalınca adam göndərir, ağanın dediyini ona çatdırır:

– Osman, səni ağa çağırır, deyir qapı-bacada qulluq eləmək onun sirəsidir, gəlsin.

– Get deynən, Osman deyir gəlmirəm. Ağa öz evinin ağasıdır, mənim ağam döyül ki? – deyir və özü də yavaş-yavaş kəndin ortasına məscidin yanına gedir. Bilir ki, ağa hik-

kəli adamdı, özü gələcək. Osman istəmir ki, arvad-uşağın yanında onunla didişsin. Gəlib tay-tuşunun yanında söhbət edir. Bir azdan baxır ki, ağa gəlir. Yerişindən bilir ki, acıqlanıb. Çatan kimi Osmana:

– Sən nəyə umud olub mənim bir sözümü iki elyir-sən? Kənddə kimnən artıqsan? Dilim-ağzım dəyməmiş düş qabağıma gedək! Bu gün işim çoxdu.

– Ağa, Allah işini avand eyləsin, get işinlə məşğul ol, bu gün mənim də çox görüləsi işim var. Mənim sənnən bir ortağım yoxdu ki, deyəm gəl mənim işimi gör. Sənin də...

– Sən deyəsən qudurubsan...

– Ağa, indi mən sənə deyirəm, əlim-ayağım dəyməmiş dur burdan get! Bir də ağzını dağıtsan, günahı özündə bil, məndə yox, – Osman təmkinlə danışır. – Bu kişiler də şahiddirlər ki, mən sənə güldən ağır bir söz deməmişəm, sənin də mənlə işin olmasın.

– Elə danışır, elə bil qırx eşşəyi sağından gəlir.

Osmanın acığından içi-içalatı bir-birinə qarışsa da, yenə təmkinlə cavab verir:

– Allahın verdiyinə min şükür. Özümüzdə görə dolanışığımız da var, mənliyimiz də. Gəlib qapında sənə əl açanda lap öküz yerinə kotana da qoşsan, getməsəm, onda nə istəsən de.

– Sən deyəsən cızınnan çıxıbsan.

– Cızından çıxan Allahını tanımayan, ədəb-ərkana əməl etməyənlərə deyillər.

– Bu kənddə məni tanımayan da cızından çıxmış adamdı.

– Nə qədər ki, əlim-ayağım sənə dəyməyib, çıx burdan get. İndiyə qədər səbrimi basmışam. Amma bunnan sonra artıq-əskik bir söz desən, dəli inək balasını çiğnayan kimi səni çiğnayacam.

Ağa baxır ki, acığından gözləri qan çanağına dönmüş

Osmana bir-iki kəlmə də desə, onu kəndin içindəcə döyəcəkdir. Daha bir söz deməyib gedir.

Aradan xeyli vaxt keçir. Ağa da elə adı ağa olan, niyətsiz, xəsisliyindən yumurta qırخانın birisi imiş. Bir dəfə də ağanın evinə qonaq gəlibmiş, həyətdə də bir heyvan saxlamayıbmış. Soraqlaşır ki, Osmanın qapısında iri bir erkək hörüklənib. Nökərlərindən birini göndərir ki, o erkəyi mənə versin, qonağım gəlib. Osman nökerə:

– Vallah, qoç Xalılın deyın qurbanlığıdı. Həyətdə də ona görə saxlamışam ki, gözəgəlimli heyvandı, birdən apararlar. Deynən, gözləyə bilərsə, İsanı göndərim sürüdən ayrı bir erkək gətirsin.

Nökər gedəndən xeyli sonra uşaqlardan biri qaçıb gəlir, Osman kişiyə:

– Ağa erkəyin hörüynü açıb, yedəkləyib aparır, – deyir.

Osman kişi baxır ki, doğrudan da ağa qurbanlıq qoçu yedəkləyə-yedəkləyə aparır. Qaçıb ona çatır:

– Ağa, nökerin sənə demədimi ki, bu heyvan deyın qurbanlığıdı.

– Cərə qurbanlıqdı, cəhənnəmə qurbanlıqdı! Mən də demədimmi qonağım gəlib?!

– A kişi, sən məni nə yerinə qoyubsan? Mənə hörmət etmirsən, ədətimizə, qurbanlığa hörmət elə! – Osman gəlib ağanın qabağında durur.

– Çəkil qabağımdan! Yoxsa... – Ağa sözünün dalını demədi.

– Yoxsa, noolub, neyniyəcəksən?

– Canına dərd eliyəcəm! Bu da o döyül ki, bir gün də mənim evimdə işləməyəsən. Qoluzorruluğuna salasan.

– Gəl inad eləmə, nə də köhnə palan içi eşmə. Vallah qurbanlıq olmasa elə nökerinə verərdim, aparardı.

– Çəkil dedim, qanmaz oğlu, qanmaz! Sən onsuz da...

– Ağa birdən qızışdı. – Elə bilirsən sənin...

O sözünün dalını deyə bilmədi, Osman qızılquş kimi şığıdığı ilə ağanı yerə çırpdığı bir oldu. Ağa qalxan kimi söyüş elədi və bu dəfə Osman onu çiyinə qaldırıb yerə çırpanda ağa əvvəl zarıdı, sonra yenə söyüş söydü.

– Ay camaat görürsünüzmü, zornan deyir gəl mənə öldür, – deyib Osman bu dəfə onu başı üstünə qaldırıb yerə çırpdı və bu dəfə ağa yerindən qalxa bilmədi.

Elə o hadisədən sonra: «Osman ağanı belə çırpdı, elə çırpdı», – danışırlar. Qonağa deyirlər ki, Osman ağanı çırpdı. Sonralar da soruşanda, hansı Osmanı deyirsən, «Çırpan Osmanı», – cavab verirlər. Çırpanlı tayfasının adı belə yaranır.

Osman kişi ağa ilə qalmaqallarından sonra orda qalıb yaşamağın çətin olacağını düşünür və hər şeydən qabaq oğullarından qorxur ki, düşmənçilik olsa, oğullarının başına bir iş gələr. Ağanın da tutarlı qohumları, arxası varmış. Oğulları ilə məsləhətləşəndən sonra belə qərara gəlirlər ki, həmişə yaylağa çıxdıqları yerə gedib, orda ocaq qalsınlar, kül töksünlər, yurd-yuva salsınlar. Ancaq sonra ağa ilə Osman kişini barışdırırlar. Ağa barışsa da, bir müddətdən sonra Osman kişiye ismaric eləyir ki, sən mənə bütün Borçalıda rüsvay eliyibsən, qiyamətə də qalsaq, mən hayfımı alacam. Amma bu haqda oğullarına bir söz demə və övladlarımız arasında düşmənçilik olmasın deyə mən sənənlə eşkarada barışıq elədim. Osman kişi də bu haqda oğullarına bir söz demir.

Bir müddət keçir, Osman kişinin oğulları maldarlıqla, tüccarlıqla məşğul olmağa başlayırlar, dəvələr alır, Gümürüyə, Türkiyəyə Tiflisdən, Azərbaycandan neft, duz, ipək aparır, ordan da başqa mallar gətirirlər. Beləcə Çırpan Osmanın törəmləri bölgədə tanınmağa, varlanmağa başlayırlar.

QULAĞIMI KƏSƏCƏM

Boz Əhməd qoca vaxtlarında da hərdən səbrsizlik edirmiş. Bir dəfə qapıdan bir buzovu yoxa çıxır. Qonum-qonşudan soraqlaşır, «gördüm» deyən olmur. Çıxır Noy-ludan belə bütün aləmi gəzir, buzov, yağı əppək olub göyə çıxmış kimi, tapılmır ki, tapılmır. Evə gəlib yorunuqluqdan çul kimi düşür, düşünür ki, bir az dincəlim, yenə qalxıb gəzərəm.

Kişi qapısında arpa səpibmiş, arpa da sümbüllənib-miş. Oturduğu yerdən baxır ki, taxılın içində bir cüt qulaq tərənir. Qalxıb baxır ki, buzov arpanın içində kefdədi, özü üçün yeyib yatır, indi də qulaqlarını tərpedib milçəyini qovur. Kişini od götürür, nə götürür. Qalxıb həyəətə düşür, iri bir yalama götürüb sakitcə gəlib buzovun başına elə vurur ki, buzov heç uzandığı yerdən qalxmır. Baxır ki, murdar olacaq:

– Ay Xanəmmədin qızı, ay Xanəmmədin qızı! – Yoldaşını səsləyir.

Arvadı da bir az ağır taxtalı, gec tərənən adam olub. Hannan-hana:

– Ha, noolub? – deyə soruşur.

– Aaz ordan bir bıçaq gəti! Tez ol!

– Nağayracaxsan?

– Canıma azar qayracam, qulağımı kəsəcəm, – yandı-ğından belə deyir, çünki artıq buzov murdar olmuşdu.

BOĞÇA

Sovet dövründə Yırğançay camaatının böyük bir his-səsi pul qazanmaq üçün Qazaxıstana, Rusiyanın şəhərlərinə gedirdilər. Əhmədin oğlu da həmişə gedirmiş. Pul gön-

dərəndə atası istəmirmiş ki, evdə bədxərclik olsun. Gəlin də istədiyi kimi xərcləyirmiş. Bir dəfə gəlini qaynatasından (həm də əmisindən) gizlin özünə nəsə tikdirirmiş. Qonşuya deyir ki, hazır olan kimi gətir, çəpərin bəri tərəfinə at, mən götürəcəm. Axşam üstü kişi çıxır həyəətə, çəpərin dibində oturur. Birdən başına nəsə düşür. Baxır ki, bükülü bir boxçadı. Gəlib evdə deyir:

– Göydən başıma bir boxça düşübdü.

Gəlini qızı ilə him-gim edib gülürlər. Kişi işin nə yerdə oldğunu başa düşür:

– Təki göydən başıma boxça yox, daş düşəydi, – sözünü tamamlayır.

KƏNDİRİ BOĞAZIMA SAL

Bir dəfə də Əhməd kişi həyətdə quyu qazırmış. Quyudan qışqırır ki, gəlin məni burdan çıxarın. Gecdən gec gəlini gəlir. Gəlini də qardaşı Hümbətin qızı olsa da, bir az araları sərin imiş.

– Nədi, ay əmi? – Gəlini soruşur.

– Ay bala, məni burdan çıxarmaq lazımdı.

– Neyniyim, ay əmi?

– Kəndiri boğazıma sal, yuxarı çək, bəlkə məndən canın qurtara, – deyir.

QUZU

İdris müəllimin oğullarından Sabirlə Aslan tələbə olanda Gəncədən gəlirlər Əhməd kişinin yanına, deyirlər ki, ay əmi (ona «əmi» deyirlərmiş) bizə bir quzu kəs.

– Niyə, ay bala? – Soruşur

– Oxumaqdan gəlmişik, – deyirlər.

– Nəəman yerdən gəlirsiniz, Hacdən zaddən ha gəlibsınız, sizə quzu kəsəm? Bir də özünüzün o qədər quzunuz var, gedin, atanız kəssin, – deyir, quzuları çəpərlərinin aşağı tərəfindəki çayırlığa ötürür.

Qardaşlar balaca qardaşları Zakiri göndərirlər ki, get quzuları bəri qov, gəlsin. Özün də orda qal, hər dəfə Əhməd baba qayıdandan sonra hürük bəri gəlsin.

Əhməd kişi bir də baxır ki, quzular qapılarındadı. Aparırıb yenə çayırdığa ötürür. Beş-on dəqiqədən sonra baxır yenə qayıdıb gəliblər. Dörd-beş dəfə quzuları aparır, çıxır yenə qapıdadı. Axırda hirslənib quzunun birini təpiklə vurur, quzu yığılır.

– Aya, bir bıçaq gətirin, quzu murdar olur! – Aslangili buyurur.

Sabir elə o saat bıçağı çıxarır verir, kişi quzunu kəsir. Bir də baxır ki, qardaşlar bir-birilərinin üzünə baxıb gülürlər. Əhməd kişi işi başa düşür, amma artıq iş-işdən keçmiş olur. Hirslənib:

– Yaman elədiniz, aparın yeyin...

GÖYDƏN QAZ YAĞIR

Bir dəfə Əhməd kişi qapılarına kələm şitili əkir. Bir həftədən sonra baxır şitil tutub, yenə aldırır. Gətirir ki, həyətdə o biri şitillərin yanına basdırsın. Sən demə bostanın qapısını açıq qoyubmuş, qazlar içəri dolur. Kişi qabaqda şitili torpağa basdırır-basdırır gedir, arxasınca da qazlar yeyə-yeyə gəlirlər. İyirmi-iyirmi beş qaz bir-birini itələyə-itələyə kişidən arxadakıları yeyirlər, kişidən irəli keçəndə qanrılıb baxır ki, qazlar şitillərin yerində turp əkiblər. Əhməd kişi ilan vürmüşə dönür. Acığından əlinə keçən qazları bo-

ğazından tutub yerə çırpır, söyə-söyə çəpərin o biri üzünə – yola qolağazlayır.

Lələlilərin Yetər də yolla keçirmiş, baxır başına göydən qaz yağır.

Boylanıb baxır Əhməd kişi əlinə keçən qazı tutub yerə çırpır, sonra da yola atır.

– A kişi, dəlimi olubsan, qazı niyə qırırsan?! – Deyir.

– Bunların kökünü kəsəcəm. Andırrar bitəndən sonra yesəydilər, adama yer eləməzdi...

VERDİM MANATI, ALDIM AMANATI

Məşədiöyünün Süleyman kişi danışır ki, mən fırında işləyən vaxt Əhməd kişi fırına gəldi. Baxdım ayağında məs var, məsin üstündən də qaloş geyinib.

Görüşdük, hal-əhval tutduq.

– Nə lazımdı? – soruşdum.

– Bir möşöy un lazımdı, – dedi.

Bu vaxt sürücü Allahyar Məmməd gəlib çıxdı. Başqa adamlar da un alırdılar. Hərə bir-iki kisə un alıb maşına yükləyib getdilər.

Əhməd kişi də çox tələsik, həm də səbrsiz adam idi. Maşın gedəndən sonra baxdım ki, kişinin qaloşunun biri ayağından çıxıb burda qalıb. Heç on-on beş dəqiqə keçməmişdi bir də qardaşı oğlu Paşa gəlib çıxdı.

– A Paşa, qadan alım, Əhməd əminin qaloşunun bir tayı burda qalıb, gedəndə onu apar, – dedim.

O da kirmişcə götürüb gülümsünə-gülümsünə apardı. Sən demə, əmisi ilə Paşanın arasında möhkəm zarafatları varmış.

Bir azdan mən də fırını bağlayıb getdim. Yenicə dükanın yanına çatmışdım, bir də baxdım Əhməd kişi başı oddu

gəlir, nə gəlir. Mənə çatan kimi:

– O nədi ağlına gələni danışırıbsan?!

– Noolub, Əhməd əmi?

– Bunnan artıq noolasıdı. Bu nə qohumluğa, qonşuluğa, nə də kirvəliyə sığan işdi! Mənim haqqımda ağzına gələni danışırıbsan!

– Nə demişəm, ay Əhməd kirvə?

– Camaatın içində məni ber-biyavır eliyibsən! Deyibsən ki, Boz Əhmədin bir manatı çatmadı, qaloşunu onun yerinə əyləmişəm. Paşa da bunu özünə sığışdırmayıb, deyir ki, manatı verib, amanatı aldım...

KƏLƏ OMAR

Yayın ortaları idi. Ləmbəlilərin əl-ayağı tutanları Çubuqlu yaylağına dincəlməyə getmişdilər. Bu zaman nəqliyyat vasitəsi kimi əsasən atdan istifadə edirdilər. Maşın deyilən şey yox idi. Omar Calaloğluna getməli, oradan da Çubuqlu yaylağına qalxmalı idi. O, atı nə qədər mahmızladısa da, Calaloğluna vaxtında çata bilmədi. Gecə qonaq yerində qalıb, səhər tezdən İran tacirlərinin yanına getdi. Onlar Kələ Omarı qeyri-adi bir sevinc və canfəşanlıqla qarşıladılar. Omar kişinin ətrafı dostlarla sıxlaşardı. Nə qədər yeyib-icdiklərini bilmirəm, başlarını qaldıranda gördülər ki, artıq gecə yarıdan keçib.

Kələ Omar tez dostları ilə vidalaşdı, sonra kəhər atın belinə sıçradı. Kişi ağır gövdəli olduğu üçün at xeyli səndələdi. O, atın başını xeyli boşaltdı, at qeyrətini artırmağa başladı. «Öküz uçanın» aşağı tərəfinə çatanda hava yavaş-yavaş ağarılanmağa başlayırdı. Omar kişi Öküzüçanı keçib sağ tərəfdəki qayalıqların altı ilə gedərkən at ayaqlarını saxladı. Kişi atı maraqla nə qədər döydüsə də, at bir addım

belə yerindən tərpənmədi. Bu zaman bir daş qıjıppıltı ilə gəlib, atın qarşısından keçərək çaya düşdü. Bura Əzizbəylinin yurdunun qənşəri idi.

Omar kişi atdan düşmək istəyəndə ikinci daş gəlib arxadan keçdi. Kişi fikirləşdi ki, ola bilər, bəlkə dağın döşündə otlayan subay malın ayağının altından çıxan daşdır. Bəlkə də qarşıda «murdar» (qurd) var, at hiss edib ona görə də yerindən tərpənmir. Kələ Omar «La ilahə illəlah» deyib atın cilovunu kiçik bir kola ilişdirdi. Sonra qayalığa doğru dönüb baxanda duman seyrəlirdi. Həmin duman-çən aralığında gördü ki, bir nəhəng – heyvərə ayı əllərinə daş yığıb yenə də bunları yalamalayır. Kələ Omar cəld «beşatılan» çiyindən endirib sinəsinə basdı. Ay «kafir», indi de görüm əlimdən hara qaçacaqsan! deyərək ayının kəlləsini göyə s vurdu. Ayının nəriltisi Çubuqlu dərəsini götürmüşdü. Yol ilə keçənlər ayının cəsədini görüb heyrətlənirdilər. Demə, həmə ayı çoxlarını parçalayırmış.

Yaxındakı alaçıqların adamları gəlib ayının cəsədini görüb Kələ Omarın bu hünərinə əhsən dedilər. Onu qonaq dəvət etdilər. Lakin Omar kişi Qara gölün sahilində qərar tutmuş Ləmbəliləri görməyə tələsirdi.

Ailə üzvləri ilə görüşüb, bir həftə dincəldikdən sonra o, Ləmbəliyə qayıtdı.

Hava son dərəcə durğun və bürkülü idi. O, ayaqlarını soyunub, Ləmbəli arxında yudu. Ürəyi xeyli sərinləşdi. Atını qoz ağacının budağına bağlamışdı. At nə ot yeyirdi, nə də su içirdi. Ayaqlarını tez-tez yerə vurur, hərdən bir fırxırırdı. At qorxulu şeyləri çox tez hiss edir və demək olar ki, bütün canlılardan həssasdır. O, arabir kişnəyirdi. Kişi ayağa qalxıb, əllərini qulaqlarının arxasına tutaraq diqqətlə dinlədi. Gördü səs lap yaxından gəlir. Ləmbəlinin qəbristanlığı Çıraqlı dağı ilə Baraxlı təpəsinin arasında idi. Yol onun oap yaxınlığından keçirdi. Qəbristanlıqdan gələn səsi

Omar kişi artıq yaxşı eşidirdi: «Ay yoldan ötən, iki gün əvvəl ölmüş Səfərəm. Sətəlcəmlə əlaqədar ağız-burnumdan qan açılmış, indi dirilmişəm! Amandır mənə kömək əlini əsirgəmə!» Əlbəttə, bu mükəliməyə heç kim dözə bilməzdi. Bu Kələ Omar idi ki, dözüdü.

O, düz səs gələn tərəfə gedib, qulağını lap həmin qəbrə dayadı. «Mənə kömək elə, ey Allahın bəndəsi!» – deyə məzardakı adam fəryad edirdi. Omar kişi gecənin bu müdşih qaranlığında, heç bir ənərən-cinərən olmayan bir yerdə xəncərini belindən çıxarıb, məzarı eşməyə başladı. Kiçik və sapsız bir bel də tapdı. O qədər çalışdı ki, axırda qan-tərə batdı. Nəhayət, Səfəri tapıb eşiyə çıxardı. Tez əynindəki pencəyi çıxarıb ona bükdü. Ayaqlarını da bərk-bərk büküb atın belinə qoydu. Omar kişi Səfəri düz öz evinə apardı. Gecə ikən kəndin mollalarını da ora gətirdi. Ona suya tutub, təzə paltar geydirdilər. Səhər açılan kimi Səfəri mollarla birlikdə öz evlərinə aparıb, ailəsinə qovuşdurdular.

KİRVƏ ƏHVALATI

Yekim Ləmbəlidə yaşayırdı. Milliyətcə yunan idi. Ailəsi kasıblıq içərisində boğulurdu. Lakin dini ayinləri, bayramları heç bir vaxt elə-belə keçirməzdi. O cümlədən kirvəlik kirvəlik adətlərini çox təmtəraqlı keçirərdi. Qonum-qonşu, hətta giley-güzar edərdi. Bir buna bax, xalq çörək tapmır yeməyə, qonşu Yekim isə dəb-dəbədən dəm vurur. Deyir: «Evində yox bir gecəlik, fikrindən keçir xocalıq».

Yekimin kirvəsi Tiflis şəhərinin Soğanlıq rayonunda yaşayırdı. Şəhərin başqa məhəllələrinə nisbətən yunanlar burada daha çox məskulaşmışdılar. Özləri də türk dilinin ən gözəl və maraqlı ləhcəsində danışirdilər. Kirvəsi Nikolas

hər qonaq gələndə Yekim evdən-eşikdən çıxaraq, az qalırdı ki, bir toyun xərcini çəksin. Hərdən bir türk atalar sözünü də işlədərdi: «Kirvə-kirvənin damının üstünə çıxmaz ki, torpaq tökülər». Yəni kirvə dostluq əlaqələrinin içərisində ən müqəddəsidir.

Günlərin birində poçtalyon Yekimin evinə bir teleqrama gətirdi. Teleqramada yazılmışdı: «Yekim, kirvən rəhmətə getdi, özünü tez yetir!».

Yekimin dəstəsi Tiflisə çatanda bərk yağış yağırdı. Onlar qatardan düşəndə onları çox mehribanlıqla qarşıladılar. Xeyli ağlayandan sonra dedilər ki, gəlin kirvənin meyidini bağdakı evə aparaq. Həmin ev xeyli aralıda mənzərəli bir təpənin üstündə yerləşirdi. Həm də nisbətən sərin idi. Ona görə axşam üstü Nikolasın cənazəsini bağdakı evə gətirdilər. Meyit tabuta yerləşdirilmişdi. Amma tabutun qapağı eləcə üstünə qoyulmuş, hər tərəfdəki mıxlar yarıya qədər çalınmışdır. Mıxın çox hissəsi dışarıda qalmışdır.

Belə qərara gəldilər ki, 3 nəfər səhərə qədər növbə ilə qarovul çəksinlər. Yekimin növbəsi gecə saat 2-dən sonraya düşmüşdü.

Axşamdan sözü bir yerə qoydular ki, saat 2-yə qədər bir yerdə olaq, söhbət eləyək ki, vaxt keçsin. Yekim 2-dən sonra dostlarına dedi ki, daha siz gedin, evinizdə dincəlin, səhər yenə görüşərik. Dostlar gedəndən sonra Yekim kirvəsinin yanında tək qaldı. Onlar gedərkən Yekimə onu da tapşırdılar ki, amanın bir günüdür, olmuya-olmuya cənazəni tək buraxıb bir yana gedəsən ha!..

Allah eləməmiş it-pişik cumar yeyər, sonra elin içində biabır olarıq. Yekim də razılaşırdı ki, doğrudan da, bir gecəlik əziyyətdir. Necə deyərlər: «Dost yolunda boran olar, qar olar!».

Xeyli vaxt keçdikdən sonra Yekimə təklik təsir elədi. O, fəhmələndi, qəlbinə yüz şey gəldi. Öz-özünə eyməndi.

Divardan asılmış pencəyini götürüb geyindi. Sonra gördü ki, yuxu onu təntidir. Eşiyə çıxmaq istərkən, pencəyin cibi tabutun mıxına ilişib onu geriye doğru dartdı. Bununla da Yekim kirvəsinin tabutunun yanına uzandı.

Səhər açılar-açılmaz qohumlar gəlib bu mənzərəni görəndə dəhşətlənib başlarının tükünü yolmağa başladılar.

MOLLA ƏHVALATI

Sovet dövründə hər yerdə dinə qarşı ciddi mübarizə aparırdılar. Xüsusilə, İslam dini hər yerdə sıxışdırılırdı. Ermənistanda da dini qadağalar çox sərt idi. Dağ kəndlərində mollalar ölüb rəhmətə getdikcə onu əvəz edəcək molla olmurdu. Bu, ucqar kəndlərdə matəm zamanı insanları daha çox çətin vəziyyətdə qoyurdu.

Ona görə də kəndin ağsaqqalları, habelə qarasaqqalları bir yerə topladılar. Belə nəticəyə gəldilər ki, kəndin orta yaşlı nümayəndəsi Təhməz kişini Borçalıya molla gətirməyə göndərsinlər. Ona nə qədər ki, lazım idi, pul da yığıb vermişdilər.

Beləliklə, Təhməz yığılmış pulları da götürüb Borçalının Sarvan qəsəbəsinə gəldi. Əvvəl bazara doğru getdi ki, görsün molla varmı. Əslində onun belə işlərdən başı çıxmazdı. Lakin nə etməli, püşk atmışdılar, püşk də ona düşmüşdü. O, bazarın gur yerinə çatanda gördü ki, xeyli yaşlı kişi nərd oynayır.

Təhməz əvvəlcə bunlara salam verdi. Onlar Təhməzin bu salamını böyük ruh yüksəkliyi ilə aldılar. Sonra Təhməz məqsədini onlara açıqlayaraq dedi ki, qardaşlarım, mən buraya molla almağa gəlmişəm!..

İbrahim kişi bu söhbətdən sonra işi tam mənası ilə başa düşdü:

– Bəli, Təhməz kişi, sən gəzdiyən molla bizdə! Amma bir-iki gün vaxt lazımdır.

Təhməz kişi razılaşdı, onlar şərtləşdilər ki, sabah burada görüşünlər. Təhməz kişi gedəndən sonra İbrahim Borçalının lotu-potularını ətrafına yığıb dedi:

– Ay uşaqlar, bu qonaq xam adamdır. İndi eşidin: durmaq vaxtı deyil, tez evlərin damına çıxın və harada gözünü arı pətəyi dəysə, yığın bu torbalara. İndi payızın son ayıdır, soyuqlaşib, qorxmayın nə qədər bacarırsınız toplayın!

Sonra İbrahim bir sandıqça gətirib ortalığa qoydu.

– Pətəkləri gətirib yığın bu sandıqçanın içinə.

Ertəsi gün sandıqçanın içi arı pətəyi ilə doldu. İbrahim kişi sandıqçanın ağzına bir yaxşı qıfıl vurdu. Adam göndərdi Təhməz kişini gətirdilər. Yeyib-içdikdən sonra sandıqçanı Təhməz kişiye təhvil verib, dönə-dönə tapşırdılar ki, olmuya-bilmiyə yolda açasan, bütün əməyimiz itər. Bunun üçün kəndə çatan kimi kolxozun tövləsinə gedərsiniz. Sonra tövlənin bir neçə yerində soba (peç) qoyarsınız. Onları odunla qalayıb yandırarsınız. Camaatı da təmiz yığarsınız ora!

Təhməz kişi «yaxşı» deyib, sandıqçanı da götürüb, yola çıxdı, kəndlərinə çatan kimi kənddə nə qədər adam vardı hamısını hayladı:

– Ay camahat, gəlin, molla alıb gətirmişəm!..

Axşam üstü idi, evlərdə bir nəfər belə adam qalmamışdı. Məmə deyəndən pəpə yeyənədək bütün kənd əhli tövləyə toplaşmışdı.

İş sahibləri orta meydandakı sobanın ətrafına toplaşmışdılar. Sobalar elə gur yanırdı ki, ətrafında oturanlar artıq istilənirdi. Onların alınlarından puçur-puçur tər dənəcikləri tökülürdü.

Aradabir Təhməz yoldaşları ilə bərabər qulaqlarını

sandıqçanın qıfıl vurulan səmtinə dayayıb, «molla»nın səsini dinləyirdilər.

Qəflətən qulağını yenə ora söykəyib, dinşəyən Təhməz qışqırdı: «Anamın goru haqqı, mollanın əzan səsini aydınca eşidirəm!..» O biri adamlar da qulaqlarını həmin yerə dayayıb dinşədilər. Həqiqətən, «molla»nın zümzüməli avazı aydınca eşidilirdi.

Aşağı tərəfdən bir yaşlı adam qışqırdı: Ay «camahat», indi sandıqçanın ağzını açın, qoyun hamı eşitsin.

Təhməz sandıqçanın ağzını açar-açmaz neçə günün ac və acılanmış arısı bütün tövlənin hər yerinə daraşdı!..

Camaat təntidiyindən özünü daşa, hörüyə vurdu. Kimi pəncərəyə çal-çarpaz vurulmuş taxtalara çırpıldı, kimisi özünü pəncərənin üstündən atdı! Kiminin baş-gözü əzildi, kiminin əl-ayağı şil-küt oldu! Aləm bir-birinə qarışdı.

Camaat çaş-baş qalıb, Təhməzi axtarmağa başladılar. Hamı bir-birindən soruşurdu:

– Ədə, Təhməzi gördünmü?

Dedilər:

– Gördük, necə görmədik. Bir az bundan əvvəl Əzgilli taladan gedirdi. Başının üstündə də beş-altı «molla». Mollalaya, mollalaya qaçırdı!..

ALVERDİ KİŞİNİN MEŞƏ SƏYAHƏTİ

İkinci Dünya müharibəsi ərəfəsi idi. Əhalinin gün-güzəranı çox ağırdı. Bu dövrdə çörək və ərzaq məhsulları bahadır idi. Çörəkdən sonra, demək olar ki, ən bahalı şey odun idi. Kimin ki, odun tədarükü yoxudu, qışda çox korluq çəkirdi. Odun ehtiyacı olmayanlar soyuğa davam gətirməyib, ailə başdan-başa qırılırdı. Ona görə də ailə başçıları yaydan və payızdan odun ehtiyatı yaradırdılar. Əhalinin

çoxu odunu çiyində, şələdə gətirirdilər.

Muşul meşəsi Ləmbəlidən 5-6 kilometr aralıdaydı. Sadaxlı kəndi isə meşəyə nisbətən yaxınıdı. Meşəbəyi daima Sadaxlı kəndindən olardı. Muşulun meşəbəyi isə uzun müddət Hüseyin kişi olmuşdur. O, nisbətən ucaboylu, göy-göz, təkəsaqqal (kosa), arıq və yöndəmsiz bir kişi idi. Hüseyin kişi çox kəmfürsət və insafsız bir adamıdı. Ona görə də əhali ondan həmişə narazı olardı.

O, kiminin atını, eşşəyini, kiminin dəhrə-baltasını tüfənglə əlindən alardı. Yetim-sabihsiz uşaqları isə daima döyər-söyər. Onun əhalidən aldığı əşyaları isə aylarla-illərlə geri qaytarmaq olmazdı. Qaytaranlar da nisbətən imkanlı və sayılan olardı. Şələ ilə odun gətirənlər elə ki görürdülər Hüseyin kişi atın belində budur gəlir, onlara çathaçatdır, dərhal odun şələsini buraxıb, kəndə tərəf qaçırdılar.

Bu əzazil adamın əlindən, demək olar ki, bütün kənd əhalisi cana gəlmişdi.

Günlərin birində ləmbəli Alverdi kişi kəndin kattası Mərdan oğlu Kazım kişinin arabasını alıb, Muşul meşəsinə odun gətirməyə getdi. O, hərçənd kasıb olsa da, çox çevik, əlli-ayaqlı və tutarlı bir kişi idi.

Meşəyə – Batdaqlıya çatan kimi arabanı bir palıd ağacının altında açdı. öküzləri isə boyunduruqdan açıb, yaxın bir talaya ötürdü.

Alverdi kişi arabaya palıd, göyrüc, fısdıq və cökədən nə qədər bacarırdı yüklədi. Arabanı ürəyi istədiyi qədər doldurdu. Araba indiyədək bəlkə də belə yük görməmişdi. Alverdi kişi mancanaqla arabanı burub bərkitdi. Götürdüyü pendir-çörəyi Batdaqlı bulağın üstündə açıb iştaha ilə yedi.

Sonra əlinin birini gözünün üstünə qoyub, qərbə tərəf boylandı. Gördü ki, gün batmağa xeyli qalıb. Ələhəmdülillah deyib, süfrəsini yığışdırdı. Zoğal çubuğunu əlina alıb,

öküzləri taladan gətirdi. Öküzləri arabaya qoşdu. Sonra «Ya Əli, mədəd» deyib, arabanı yerindən tərپətdi. O, Sumbatovun bağına çatanda gün batmağa bir çatıboyu qalmışdı.

Alverdi kişi Təvədöy çayının sahilinə çatanda gördü ki, Hüseyin kişi bunu haqlayır:

– A kişi, dayan demirəmmi? Niyə qanmırsan, – deyib, göyə bir güllə atdı!..

Alverdi kişi gördü, bu həna o həna deyil!

– Hüseyin kişi, niyə belə əsəbləşirsən, bəri gəl bu siqaranı yandır. Arabanı da verirəm sənə, qorxma, aparan deyiləm!..

Hüseyin kişi atdan düşdü, atını söyüd ağacına ilişdir-di. Yandırmaq məqsədi ilə öz siqarasını kişiyə tərəf uzadar-uzatmaz Alverdi kişi onu haqladı, tüfəngini cəld burub onun əlindən aldı! Sonra Hüseyin kişinin əllərini kəndirlə bərk-bərk bağladı. Sonra da meşəbəyini gətirib arabanın dalına bağladı! Arabanı da Təvədöy çayının lap ortasında dayandırdı.

O, kinayə ilə dedi:

– Hə, Hüseyin kişi, nə qədər ürəyin çəkir, doyunca su iç!..

Alverdi kişi onun yalvarmasına zərrə qədər də məhəl qoymayaraq, dedi:

– İndi tutduğun günah işləri bir-bir yadına sal!.. O meşənin odun-ocağını niyə bu yazıq camaata haram edirsən, nədi o yetimlərin, tifillərin günahı?.. Mən özüm səni qəsdən bu vəziyyətə saldım, öldürmədim. İndi get, rəd ol bu diyardan! Sənin tüfəngini də sənə verməyəcəyəm, bu tüfəng mənimdir!.. Hər oğulun ağzı deyil ki, tüfənglə adam öldürsün!..

SALEH KİŞİ

Keçmişdə İran məmləkətində Saleh adlı varlı-karlı bir kişi yaşayırdı. O, çox uzaqgörən, şüurlu və səriştəli bir kişi idi. Daima halal zəhmətlə dolanardı. Ən çox ticarətlə məşğul olardı. Bu minvalla ailəsini çox yaxşı dolandırardı. Söz düşəndə həmişə deyərdi:

– Varlı və kasıb olmaq da insanın öz şüurundan asılıdır. Ataların gözəl bir kəlamı var, deyərlər: «Oğlum oğul olsun, neyləyirəm dünya malını». Deməli, oğul özü qazanmalıdır dünya malını. Yaxşı, şüurlu oğul başqasının malına, qazancına göz dikməz.

Saleh kişinin həmişə yanında olan gənclər daima onun iş üsulundan öyrənər, yaxşı nə varsa, hamısını mənimsəyərdilər. Saleh kişi həmişə dünyanın faniliyindən, etibarsızlığından, insan ömrünün qısalığından şikayətlənərdi.

Günlərin birində Saleh kişi yenə alver edirdi. Onun əlini görmək olmurdu. Uşaqlar, gənclər sözü bir yerə qoydular ki, bu gün Saleh kişinin ticarəti əladır. Axşam üstü yenə ondan soruşaq. Şübhəsiz o, yenə narazılıq edəcək. Saleh kişi nə qədər güclü alver eləsə də, yenə deyərdi ki, bu gün də ziyanda oldum. Lakin uşaqlar bunun sirrini bilmirdilər.

Saleh kişi bir şeyi yaxşı bilirdi ki, səhər tezdən hansı mal (meyvə və yaxud əşya) yaxşı qiymətə gedir, günorta vaxtı hansı mal və axşam üstü hansı mallar yaxşı qiymətə gedirdi. Axşam üstü gənclərlə Saleh kişi şam yeməyinə oturmuşdular. Yoldaşların kefi kök, damaqları çağ idi.

Uşaqlardan Sabir sözə başladı:

– Saleh əmi, mən ölüm düzünü de, görək mədaxilin necə oldu?

Uşaqlar bir-birinə xəlvətcə göz də vurdular. Saleh kişi ovqatını pozmadan, astaca dedi:

– Mənim əzizlərim, əgər düzünü istəyirsinizsə, bu gün də bərk ziyandayam!..

Sabir qəh-qəhə çəkib dedi:

– Saleh əmi, axı bu gün ticarətdə sənin əllərini görmək olmurdu.

Gənclər evlərinə gedəndə sözü bir yerə qoyub, düz padşahın iqamətgahına getdilər. Padşahın icazəsi ilə onunla görüşdülər.

Sabir əhvalatı başdan-ayağa qədər padşaha söylədi. O, padşaha məsələnin məğzini söylədi. Dedi ki, Şah sağ olsun, bu Saleh kişi bizlə birlikdə bazarda daima alver eləyir. Özü də ticarətdən əla başı çıxır. Ümumiyyətlə, ticarət sahəsində onun səriştəsi misilsizdir. Nə baş ağrısı verək, yaxşı mədaxili olur. Lakin axşam bir yerə yığılıb hesaba oturanda deyir ki «bu gün də ziyanda oldum». İndi bu nə sirdir, biz başa düşə bilmirik.

Şah gənclərə dedi:

– Uşaqlar, üstünü vurmayın, səhər axşama kimi şəhərdəki bütün dükanları bağlatdıracağam. Görək Saleh kişi bundan sonra nə deyəcəkdir!..

Ertəsi gün şah dediklərinə əməl etdi. Yəni, şəhərdəki bütün dükanları bağlatdı. Şəhərdə təkcə Saleh kişinin dükanı işləyirdi. Elə ki, axşam oldu, şah dərhal Saleh kişini və onun gənc yoldaşlarını hüzuruna çağırırdı!

Şah yaxşı kef məclisi düzəltdirmişdi. Onlar yeyib- içdilər. Kefləri durulandan sonra şah dedi:

– Saleh kişi, düzünü de, bu gün vəziyyət necədir? Əgər düzünü deməsən, boynunu vurduracağam!.. Bu gün bütün dükanları bağlatmışam.

Saleh kişi dedi:

– Şah sağ olsun, düzdür, mənə külli miqdarda şərait yaratmışan, qazancım çox olub, amma nə fayda bu gün də ziyandayam! Nə isə itirmişəm.

Padşah hövlank və əsəbi halda qışqırdı:

– Əşi, söylə görək, qazancın bu gün bəllidir, bəs itirdiyin nədir?!

Bu zaman Saleh kişi özünü itirmədən, təmkinlə dedi:

– Şah sağ olsun, bu gün itirdiyim ömür ağacımdan düşən o bir yarpaqdır!.. Ömür ağacından düşən hər bir yarpaq isə insan ömrünün azalması deməkdir.

Sonra bütün məclis əhli şahla birlikdə Saleh kişiye «əhsən» dedilər.

IX. QARAVƏLLİLƏR

ÖRDƏKLƏR UÇDU

ALI ADLI BİR NƏFƏRİN BAZARDA BALACA BİR DÜKANI VARDI. O, QOYUN İÇALATI ALIB, QIZARDIB SATARDI. BİR GÜN BİR POLİS İKİ ÖRDƏK GƏTİRİB BU KİŞİYƏ VERİR Kİ, BU ÖRDƏKLƏRİ QIZART, GÜNORTA GƏLİB APARACAM. ALI ÖRDƏKLƏRİ QIZARDANDA TƏSADÜFƏN QAZI BURDAN KEÇİRMİŞ, O QIZARMIŞ ÖRDƏKLƏRİ GÖRƏNDƏ AĞZI SULANIR. ALIYA DEYİR:

– A KİŞİ, O ÖRDƏKLƏR KİMİNDİ?

– QAZI AĞA, BİR POLİS GƏTİRİB VERDİ Kİ, QIZARDIM, NAHAR VAXTI GƏLİB APARACAQ.

QAZI «O ÖRDƏKLƏRİ MƏNƏ GÖNDƏRƏRSƏN» DEYİB GEDİR. ALI QALIR MATMƏTƏL. İNDİ NECƏ ETSİN. ƏGƏR ÖRDƏKLƏRİ QAZIYA GÖNDƏRMƏSƏ, ONU ŞƏRƏ SALDIRIB BAŞINA MİN MÜSİBƏT AÇACAQ, ƏGƏR GÖNDƏRSƏ, POLİS ƏL ÇƏKMƏYƏCƏK. UZUN GÖTÜR-QOYDAN SONRA ÖRDƏKLƏRİ QAZIYA GÖNDƏRİR. NAHAR VAXTI POLİS GƏLİB ÖRDƏKLƏRİ İSTƏYİR. ALI DEYİR:

– AĞA POLİS QARDAŞ! ÖRDƏKLƏRİ QIZARDANDA İKİSİ DƏ BİRDƏN UÇDULAR.

POLİS ƏSƏBLƏŞİR:

– NƏ DANIŞARSAN, ÖLMÜŞ QUŞ DA UÇARMI, TEZ OL ÖRDƏKLƏRİMİ GƏTİR.

ONLAR BU MİVALLA BİR-BİRİ İLƏ DEYİŞİRLƏR. BU SÖHBƏTƏ ƏTRAFDAKI ADAMLAR DA TOPLANIR. TOPLANMIŞ

ADAMLAR DÜŞÜRLƏR ALININ ÜSTÜNƏ Kİ:

– YARAMAZ, YALANÇI, SƏN BİZİM PULLA QUDURUB HƏDDİNİ AŞMISAN. İNDİ DƏ POLİSİ ALDADIRSAN.

ONLAR İSTƏYİRDİLƏR Kİ, ALINI ƏZİŞDİRSİNLƏR. ALI QAÇIR. O, BAZARIN İÇİNDƏ ADAMLARIN ARASINDAN TƏLƏM-TƏLƏSİK QAÇMAĞA ÇALIŞIR, BU VAXT BİR QADINA TOXUNUR, QADIN YIXILIR. TƏSADÜFƏN QADIN HAMİLƏ İMİŞ, UŞAQ SALIR. ALI QAÇIB MƏSCİDİN DAMINA ÇIXIR. QIZMIŞ KÜTLƏ ONUN DALINCA MƏSCİDİN DAMINA DIRMAŞIRLAR. ALI QORXUSUNDAN BURADAN YERƏ ATILIR. BU ZAMAN BİR KİŞİNİN ÜSTÜNƏ DÜŞÜR, KİŞİYƏ BİR ŞEY OLMUR, ANCAQ YANINDAKI UŞAĞIN QILÇI SINIR. ALINI QOVANLARIN SAYI GETDİKCƏ ÇOXALIR. O, TƏNGƏNƏFƏS HALDA ÖZÜNÜ QAZININ YANINA SALIR. QAZI ƏHVALATDAN HALI OLAN KİMİ POLİSİ ÇAĞIRIR. POLİS DEYİR:

– QAZI AĞA, BU FIRILDAQÇIYA İKİ ÖRDƏK VERDİM Kİ, QIZARTSIN, NAHARDA GƏLİB APARACAM. GƏLƏNDƏ MƏNƏ CAVAB VERDİ Kİ, ÖRDƏKLƏRİN UÇDU.

QAZI TEZ POLİSİN SÖZÜNÜ KƏSİB SORUŞDU:

– SƏN BİLİRSƏNMİ BÜTÜN YERİ, GÖYÜ VƏ BÜTÜN CANLILARI ALLAH YARADIB, SƏN BUNA İNANIRSANMI?

POLİS DEYİR:

– BƏLİ. QAZI AĞA, ƏLBƏTTƏ, İNANIRAM.

– BELƏ OLAN SURƏTDƏ ALLAH YARATDIĞI CANLIYA QANAD VERİB UÇURDA BİLMƏZMİ? BUNLARIN HAMISI ALLAHIN ƏLİNDƏDİR, YA YOX? DEMƏK, SƏN BUNA İNANMIRSAN,

ALLAHIN İŞLƏRİNƏ QARIŞIB HÖKMÜNƏ ŞƏKK EDİRSƏN?

POLİS GÖRÜR YAMAN YERDƏ İLİŞİB, O, MƏSƏLƏNİN NƏ YERDƏ OLDUĞUNU TEZ BAŞA DÜŞÜB DEYİR:

– QAZI AĞA, MƏNİ BAĞIŞLA, SƏHV ETMİŞƏM.

SONRA QAZI QADINI UŞAQ SALAN KİŞİNİ ÇAĞIRIR. KİŞİ ŞİKAYƏT EDİR Kİ, ALI QAÇARKƏN QADINIMA BƏRK TOXUNUB, ONU YERƏ YIXIB, QADIN UŞAQ SALIB, ONU MÖHKƏM TƏNBEH EDİN. QAZI DEYİR:

– ŞƏRİƏT QANUNUNA GÖRƏ, BİRİ SƏNƏ ZİYAN VURUBSA, ƏVƏZİNİ VERMƏLİDİR, SƏN DƏ ARVADINI VER BU KİŞİYƏ. ARVADINI HAMİLƏ EDİB QAYTARSIN ÖZÜNƏ.

QADININ ƏRİ:

– QAZI AĞA, BU NECƏ QANUNDU. HEÇ BELƏ DƏ İŞ OLARMI? – DEYİB GEDİR.

AXIRDA UŞAĞININ QILÇI SINAN ŞƏXS QAZIYA ŞİKAYƏT EDİR Kİ, ALI QƏFİLDƏN MƏSCİDİN DAMINDAN ONUN ÜSTÜNƏ ATILANDA YANINDAKI UŞAĞIN ÜSTÜNƏ YIXILIB, UŞAĞIN QILÇINI SINDIRIB. QAZI DEYİR:

– İNDİ GEDİN BU SƏN DURAN YERDƏ DURSUN. SƏN DƏ MƏSCİDİN DAMINDAN BUNUN ÜSTÜNƏ ATIL QILÇINI SINDIR.

ŞİKAYƏTÇİLƏR VƏ TAMAŞAÇILAR DAĞILIR. ALI DƏRİNDƏN NƏFƏS ALIB DEYİR:

– QAZI AĞA, ALLAH BALANI SAXLASIN, SƏN OLMASAYDIN, BUNLAR MƏNİ ÇOXDAN O, DÜNYAYA GÖNDƏRMİŞDİLƏR.

KÖMBƏ

Günlərin bir günü iki dost yol ilə gedəndə birdən kömbə iyisi onları tutur. Dostlar Dzman kəndinə aşıq kimi çalıb-oxumağa gəlirlərmiş. Dostlardan biri gedib pəncərədən ocağı görür. Buxarının yanındakı pəncərədən kömbə açıq-aydın görünürdü.

Dostlar belə qərara gəlirlər ki, yalandan dalaşsınlar, belə olsa, ev sahibi bunların birini içəri alacaq. İçəri kim düşsə, kömbənlərdən birinin başını əksin. Beləliklə, dostlar yalandan dalaşaraq hay-küy salmağa başlayırlar. Ev sahibi çıxıb, dalaşanlardan birini içəri salır. Kömbənin yerini bilməyən içəri girir. Evdən bayırdakı dostuna deyir:

– Ayə! Tapnur-tupnur tapılmayansan.

Bayırdakı:

– Təhnəqulaq yərsiz içəridən.

İçəridəki kömbəni təhnənin qulağından taparaq hara gizlədəcəyini bilmir və deyir:

– Yerə-yurda sığmaz yərsiz.

Bayırdakı:

– Sındır saz qabına göyyərsiz, – deyərək bayırdakı uzaqlaşmış təyin elədikləri yerdə gözləyir.

İçəri girən kömbəni saz qabına qoyub həmin yerə gəlib şirin-şirin yeyirlər. Ev sahibi gəlib kömbəni axtarır, görür ki, bunların davası elə onun kömbəsinin başında imiş.

X. L Ə T İ F Ə L Ə R

ŞOQQAX MAŞIN

Sarı Nəvi uzun müddət idi ki, “Zeytun” sovxozunda köhnə, sınıq-salxaq “ZİL” markalı bir yük maşını sürürdü.

Sovxozun direktoru, keçmiş daşnak Vartanyan hər dəfə təzə maşın gələndə götürüb erməni uşaqlarına verirmiş. Bunu görənlər Nəvidən soruşurlar ki, ay Nəvi dayı, bəs sənə niyə təzə maşın vermirlər?

O isə özünü sındırmayıb deyirmiş:

– Mənə haradan maşın versinlər ki, zavod maşın buraxanda üstündə də bir “dığa” buraxır.

QƏZA

Bir gün Sarı Nəvi maşınında camaatı tarlaya işə aparırmış. Yolun sərt döngələrinin birində maşın yoldan çıxıb, üz tutur dərədəki çaya tərəf. Nəvi kişi nə illah edirsə əyləc (tormoz) tutmur. Bunu görən camaat təlaşla qışqırışır:

– Ay kişi, hara sürürsən, bizi qıraxsan.

Sarı Nəvi özünü itirməyib deyir:

– Çığırışmayın. Yəqin maşın su içmək istiyir...

YENİ AYAQQABI

Bakıdan oxumaqdan gələn Nəcəf özünə o zaman üçün dəbdə olan üstü dilikli ayaqqabı alıbmış. Atası rəhmətlik Usuf kişi ayaqqabını görüb soruşur:

– A Nəcəf, bunu neçiyə alıfsan?

Nəcəf cavab verir:

– 15 manata.

Usuf kişi əlini yelləyib, kinayə ilə deyir:
– Hə, yaxşıdır, bir 15 manat da verif cırığını yamadarsan.

XƏSTƏNİN HALI

Valideynlərdən biri doxdur Nəcəfdən soruşur:
– Ay doxdur, uşaq nə təhərdir, yemək-zad yeyirmi?
Nəcəf deyir:
– Versən yəər.

ÖLÜM AYAĞINDA

Qazağalların Dıqı Vəli ölüm ayağında imiş. Qohum-əqrəba hər gün ona baş çəkirmiş. Bir dəfə kişinin halı tamam pozulur, elə bilirlər ki, daha keçindi. Qohumlarından kimsə tez onun ayağını açıb, əli ilə isti-soyuqluğunu yoxlayır. Sən demə, Vəli kişi hələ ölməyibmiş. Ayağını yoxlayana deyir:

– Hə, gözdüyün, murdar olaram, sonra ətim ələ gəlməz.

OĞURLUQ

Bir dəfə Burunnu Söyün cavan oğlan olan İslamla gizlincə bağa girib, şaftalı dərirmiş. Elə bu zaman sovxozun direktoru kaftar, daşnak Vartanyan qəflətən “Vilis”lə gəlib oraya çıxır. İslam cəld qaçıb kolların arasında gizlənə bilir. Direktor onu görmür və düşür Söyün kişinin üstünə, ağzına gələn deyir. Söyün kişiyyə ar gəlir ki, onu tutublar, İslam

isə aradan çıxıb, bilmir ki, onu necə ələ versin.

Odur ki, üzünü İslam gizlənən kolluğa tərəf tutub səsləyir:

– A bala, ay İslam, mən ermənicə başa düşmürəm, gəl gör Vartanyan “bavan” nə deyir?

LAP DA DEYƏRƏM...

Bir gün gecə milislər Öhö Mahalı bağda oğurluqda tuturlar. Yoldaşı İsgəndərsə qaçıb aradan çıxır və onu tapmırlar. Mahalı dilə tuturlar ki, yoldaşının adını de, demir, de, demir. Axırda biclik işlədirlər ki, bəs sən qorxaqsan, onun qorxusundan demirsən. Əslində Mahalın da ürəyindən keçirmiş ki, İsgəndəri də ələ versin. Milislər Mahalın tərəddüd etdiyini görüb, onu daha da qızışdırırlar:

– Qorxursan!

– Qorxmuram!

– Qorxmursan, de!

– Deyərəm.

– Deyə bilməzsən.

Mahal özünü saxlaya bilməyib deyir:

– Lap da İsgəndəriydi, sonra...

PUL BÖLGÜSÜ

Əlləksiz (Haşxalıl kişi) ilə Lətif kəndin naxırını otarırdı. Bir axşam camaatdan pulları toplayıb gəlirlər onu bölməyə. Lətif bütün pulları – 1-lik, 3-lük və 5-likləri tökür Haşxalıl kişinin qabağına ki, “Ağsaqqalsan, al sən böl”. Sən demə, Haşxalıl kişi də pulları tanımırmış. Özünü o yerə qoymayıb başlayır ağına-bozuna baxmadan bölməyə:

– Bu biri sənin, bu biri mənim. Bu biri sənin, bu biri mənim...

GİZDƏNPARÇ

Qaçqın Ləmbəlilərin əksəriyyəti indi də Bakının Montin deyilən qəsəbəsindəki Nərimanov parkına yığışırlar. Ömürlərinin qürub çağlarını yaşayan Sarı Avdalla Sarı Nəvi də tez-tez burada tapışıb, görüşürlər. Bir gün tanış qadınlardan biri orada tək vurnuxan Sarı Nəvi ilə qarşılaşıb, xoş-beş, hal-əhval tutur:

– Ay Nəvi dayı, sən nə qayıırırsın buralarda?

Sarı Nəvi deyir:

– Heç, biz də burda Sarı Avdalnan gizdənparç oynuyuruq.

ÜZÜYANIX

Bir dəfə çöldə (tarlada) işçilər arasında mübahisə düşür ki, filankəsin üç oğlu var, yoxsa dörd? Hamı deyir ki, dörd. Ancaq Haşxalıl kişi (Ələksiz) iki ayağını bir başmağa soxub, həcət edir ki, yox, üçdür. Məsələ belə olanda başlayırlar uşaqları adbaad saymağa. Dördüncü uşağın adını deyəndə Haşxalıl kişi uduzduğunu başa düşür və uşağın sifətinin şikəstliyini bəhanə gətirib, vəziyyətdən çıxır:

– Əşi, o heç, onun üzü yanıxdı.

BƏKİLİ İDİ

Bir gün əsgərlikdən təzəcə gəlmiş Əlləksiz Haşxalıldan

başına toplaşmış camaat soruşur ki, əsgərlikdə yanında heç musurman var idimi?

O əlini yelləyərək deyir:

– Ay sağ olmuş, musurman nə gəzirdi, hamısı bəkili (yəni Bakılı) idi.

“DAYDAYI”

Ermənistan qaçqını Edil dəmiryolunda işə düzəlmişdi. Kollektivdə xeyli hörmət-izzət qazanmışdı. Söhbət zamanı ondan hal-vəziyyətini soruşanda deyirdi:

– Əşi, rəhmətliyin oğlu, Ermənistanda heç bizi adam yerinə qoyan yox idi. Əmbə burda hamı mana dvaynoy “daydayı” deyir.

BORC

Təkərqayıran Gödək Avdilla qonşuların birindən borc pul alır və deyir ki, baluşkada (maaşda) qaytarajam. Ay tamam olanda borc verən gəlib qapını kəsir. İmkanı olmadığından borcu qaytara bilməyən Avdilla kişi deyir:

– Mən sənə demədim ki, elə bu baluşkada verəjəm, sağlıq olsun, o qədər baluşka var ki, verərik.

SƏNİ GƏTİRƏN...

Ləmbəlilərin toy məclislərində həmişə ustad aşığılar çalıb-oxuyardılar. Hər aşığı cəsərət edib onların toylarına gələ bilməzdi. Bir dəfə necə olursa, Qurban adlı naşı bir aşığı burada məclis aparmalı olur. Söz ehtiyatı az olduğundan elə hey “ölürəm, ölürəm” – deyib təkrar edirmiş. Aşığın naşılığını görə Alı kişi (Qınıx) dözməyib yerindən qışqırır:

– Sən ölmə, a bala, sən ölmə, yazıqsan. Səni bu məclisə gətirən ölsün.

MƏCLİSDƏ...

Ləmbəlilərin aşığı məclislərində kişilər iştirak edərdilər, uşaq-muşaq qoymazdılar. Bir dəfə kiminsə gizlindən gətirdiyi bir uşaq məclisin şirin yerində bərkdən ağlamağa başlayır. Bundan əsəbləşən Avdilla kişi dözməyib ucadan deyir:

– Ay başına dönüm, bu yaşa çatmışam, gözlərim kor olsun, qulaqlarım kar olsun əgər bu günə kimi erkək eşşəyin yanında qodux gəzdirdiyini görüb-eşitmişəmsə.

İKİ ŞİKƏST

Ləmbəlilərdən iki nəfər şikəst kişi var idi. Çolaq Alı ayağından və Çolaq Mürsəl isə bir əlindən şikəst idi. Maddi vəziyyəti ağır olduğu üçün Çolaq Alını sovxozun yanğınsöndürmə komandasına işə götürürlər. Bunu eşidən Mürsəl kişi də sovxoz direktorunun yanına gəlib ondan iş istəyir.

Direktor Mürsəl kişinin şikəst əlinə işarə edərək deyir:

– Mürsəl kişi, axı sənə nə iş verə bilərəm?

Mürsəl deyir:

– Elə bu koqandorda odun yararam, peç qalayaram, nə bilim, xırda-para işlər görərəm...

Direktor gülüb deyir:

– Ay kişi, sən bu çolaq əlnən odun yara bilərsən?

Mürsəl kişi əsəbləşib deyir:

– Niyə Çolaq Alı çolaq ayağı ilə bazar (yanğın) keçirə

bilər, mən çolaq əlimnən odun yara bilmərəm?..

KİM KİMİ?..

Ömrünün ahıl çağlarında Bıǵlı Kərim ağır xəstələnib yatağa düşür. Tay-tuşları – Nazarın oğlu Məhəmməd, Burunnuların Məcid, Şülyər Məhəmməd, Soloxoy Şəmil, Şavva, Sarı Avdal, Toqqa Bayram, Şüvü, Zaqon Məsim və bir çox başqaları ona ara-sıra baş çəkirdilər. Hər dəfə də təbiidir ki, soruşurdular:

– Nejəsən, ay Kərim kişi?

Kərim kişi də zarafatından qalmır, deyirdi:

– Nəvlim, vallah! Azreyil o yana çəkir, Doxdur Nəcəf də bu yana. Görək indi kim-kimi üstəliyək?..

YER QƏHƏTLİYİ..

Xıncı Smeyil özünə təzəcə “Moskviç” alıbmış. Çoban çomağını atıb, sükandan tezcə yapışmaq o qədər də asan deyildi. Odur ki, sürücülükdə naşı olan vaxtları – bir dəfə kənd yoluyla, dəyirmanın qaşığı aşağı enəndə maşını idarə edə bilmir və onu yolun kənarındakı yekə akasiya ağacına çırpır. Smeyil kənardan tamaşa edənlərin yanında özünü sındırmayıb hirsələnir və söyür:

– Köpək oğlu, ağac basırmağa başlarına yer qəhət olub. Elə gərək yolun düz qırağında basıraydılar?..

MƏNNƏN DEYİL

Yenə də sürücülüynün xam vaxtları Xıncı Smeyil

maşını çox yöndəmsiz idarə edirmiş. Ehtiyatsızlıqdan az qalır ki, yolda onu-bunu vursun. Bunu ona irad tutanda əlini yelləyib deyirmiş:

– Cəhənnəmə ki! Mən signal verib, borcumnan çıxıram. Vursam, mənən döyül.

BELƏ DƏ TOY OLAR? . .

Hələ körpəlikdən atadan yetim qalmış Fətir Məmmədin yeganə övladı Çobanı anası Güləsər xala diş-dırnağı ilə böyüdü, araya-ərsəyə gətirmişdi. Çoban öz toyunda o qədər oraya-buraya qaçmışdı ki, lap əldən-dildən düşmüşdü. Ona gözaydınlığı verib, halını soruşanlara deyirdi:

– Aya, nə danışırısan? Belə də toymu olar? Bütün həlak oldum. Mən qələt eliyərəm bir də öylənərəm.

ULAŞMA

Ötən əsrin 50-ci illərinin ortalarında ləmbəlilər elliklə Ayrınges deyilən su-elektrik stansiyasının tikintisində çalışmışlar. Axşamlar orada qalır, uzun gecələrdə yığışib şənsöhbətlər edir, deyib-gülürlərmiş.

Günlərin bir günü söhbətin qızğın vaxtı Kələ Nədir məclisi daha da qızışdırmaq məqsədi ilə gülməli bir şərt qoyur:

– Hər kim it kimi ulamasa, atası-anası itə dönsün.

Əlac nədir?! Hamı başlayır xorla it kimi ulamağa. Hamıdan yaşlı, ağsaqqal Salah kişi utandığından, həya etdiyindən bilmir neyləsin, odur ki, camaatdan geri qalır. Ancaq fərqi yoxdur, şərt ağır şərtidir. Odur ki, əlacsız qalıb sağa-sola baxır, sonda zəif, batıq səsi ilə təkcə başlayır ula-

mağa:

– Deməli ki, ay uşaxlar, ahahauuuu...

Elə bu zaman haradasa gecikib qalmış Qazağalların Dıqı Vəli içəri girir və təəccüblə deyir:

– Ə, bilsəydim ki, camahat itə dönüf, heç gəlməzdim.

ZARAFAT

Qazağalların Mirzə adi bir şey üstündə kəsülü olduğu qonşusu Yasın müəllimə sataşmaq fikrinə düşür. Mollanın oğlu Aftandillə uşaq bağçasının həyətindən tapdığı tısbağanı evə gətirirlər. Gecənin düşməsini gözləyir və Yasın müəllimi güdürlər. Balkonun işığını da keçiribləmiş ki, görünməsinlər. Bir də görürlər ki, aha budur, Yasın müəllim evdən çıxıb, bağçanın ayağındakı tualetə getdi. Onların evləri köhnə qəbiristanlığın yerində tikildiyi üçün adamı gecələr qara-qorxu xofu basırdı.

Mirzə tez qaranlıq həyətə düşür. Əvvəlcədən hazırladığı şamı yandırıb, tısbağanın üstünə yapışdırır.

Yönünü tualetə gedən cığıra tərəf qoyur. Mirzə ilə Aftandil tez qaranlıqda qaçıb gizlənirlər və pusurlar. Tısbağa zil qaranlıqda cığırla yavaş-yavaş düz tualetə tərəf hərəkət etməyə başlayır. Elə bu zaman Yasın müəllim tualetdən bayıra çıxır və bir şeyin cığırla yana-yana ona tərəf gəldiyini görür:

– Ay Firdovsi! – deyib dəli kimi qışqıraraq bayılır və yerə yığılır.

Haraya qonşular tökülürlər. Heç nədən xəbərləri yoxmuş kimi Mirzə ilə Aftandil də gəlirlər. Vəziyyətin qorxulu olduğunu görüb, onu Aftandilin maşınında tez Aşağı Körpülü kəndindəki doxdur Məmmədin yanına aparırlar.

Yazıq Yasın müəllim bu qorxulu zarafatın ucbatın-

dan düz bir ay xəstəxanada yorğan-döşək xəstəsi oldu.

UŞAQLARIN İNTİQAMI

Baraxlı kəndində həftədə bir-iki dəfə film gətirib nümayiş etdirərdilər.

Camaat kluba axışardı. Biletləri Azarrı Valod (Saturov) deyilən arıq, qoca bir erməni satardı. Vaxt çatanda Valod kişi qapını içəridən bağlayar, kino başlayardı. 15-20 qəpik pulu olmayan kasıb uşaqları çöldə umsunmuş qaldılar. Valod kişiyyə ha yalvarsalar da, onları pulsuz içəriyyə buraxmazdı.

Bir gün onlar Valod kişidən intiqam almaq qərarına gəlirlər. Kino yenicə başlamışdı. Rəhmətlik Məhərrəmlə Moru (Şamxəlil) uzun bir məftil tapıb gətirdilər. Onu qaranlıq, nisbətən hündür pilləkanın aşağıdan sürahısına möhkəm, tarım bağladılar. 7-8 uşaq çəkilib, uzaqda hərə əlinə bir daş götürdü. Klubun qapısını urrayla daşa basıb qaçdılar. Valod kişi qəzəblə qapını açıb bayıra sıçradı, atılıb uşaqların dalınca qaçmaq istəyəndə ayaqları uşaqların bağladığı məftilə ilişdi və kişi gurumhayla üzü üstə yerə gəldi. Millət eşiyə tökülüşdü. Kino dayandı. Valod kişinin ağız-burnunun qanı bir-birinə qarışmışdı. Sürüyüb güclə maşına qoydular.

Bu hadisədən sonra xeyli müddət Azarrı Valod özünə gələ bilmədi, xəstə yatdı. Ancaq deyilənə görə, Valod kişi bundan sonra çox yaşaya bilməyib, o dünyalıq oldu.

“GÖNDƏRİRƏM... HA...”

Uzun, xoş yaz, yay gecələrində Uçaskanın (Baraxlı)

uşaqları kruqdakı ağacın altına yığışar, çoxlu şən söhbətlər edər, yatmaq istəməzdilər. Onların səs-küyündən yaxınlıqdakı binaların sakinləri narahat olar, uşaqları dağıtmağa çalışardılar. Xüsusilə də alman Andrey Bauer özündən çox çıxardı.

Günlərin bir günü uşaqlar yenə də möhkəm qızışmışdılar. Bilirdilər ki, onsuz da bax bu saat nemes çıxıb onları qovacaq və uşaqları yenə də məyus edəcək. Bu zaman Allah nəhlət eləmiş Qaranın Qurvanı yerdən bir daş götürüb, qəflətən nemesin pəncərəsinə atdı. Pəncərə şaqqıldayıb çilikçilik oldu. Meydanda kim qalardı? Ortaya bomba düşmüş kimi, hamı bir göz qırpımında qaçıb dağıldı.

Nemes çıxıb heç kimi tapmadı. Səhərisi heç kəs daşı atanı nişan verib satmadı. O gündən sonra daha nemes nə olur-olsun, həyəətə çıxmaz, elə evində donquldanar, məhəl qoymazdı. Ancaq bu hadisə uşaqlar üçün bir dərs oldu. Elə ki, söhbət uzanar, heç kəs dağılışmaq istəməzdi, onda Qurvan ölmüş kara gələrdi. O, tez yerdən bir daş götürüb, ayağa durar və nemesin pəncərəsini nişan alaraq deyərdi:

– Göndərirəm ha...

Bunu deyər-deməz uşaqlar yerlərindən dovşan kimi sıçrayıb tez evlərinə götürülərdilər.

Nemesin də canı qurtarardı, uşaqların da...

BULQU

Daşdəmirrərin Həzrətin arvadı kirvə Başxanım da hərdənbir Tiflis bazarına şöytəli (şaftalı) satmağa gedərdi. Bir gün yenə alverdən qayıdıb, bazarın yaman kasad olduğundan gileylənir və gətirdiyi pulları ərinin qabağına qoyur. Həzrət pulun həmişəkəndən az olduğunu görüb:

– Hə, de görək, nə xərcin çıxdı? – deyə soruşur.

Başxanım xala başlayır ki, bəs bu qədər boyezə verdim, bu qədər yer pulu verdim, bu qədər tərəzi pulu verdim, bu qədər milisə verdim və s. və s., axırda “acından öldürdüm, 20 qəpiyə də bir bulqu aldım” deyəndə Həzrət dözməyib, onun sözünü kəsir:

– Ooff, daha denən pulun öyünü onda yıxdım da...

URUS UŞAĞI

Əbdürrəhmanov Çoban söyləyir ki, biz – Kamıl, Ziyəddin, İsmayıl, Ziyadxan neçə aylarla Urusetdə işlədikdən sonra geri qayıdırdıq. Şəhərlərin birində özümüzü univərmağa verdik ki, ev üçün, özümüzə pal-paltar alağ. Hamımız böyükələr üçün şöbəyə girəndə, gürcü Ziyadxan boyu balaca olduğu üçün özünü tələsik detski (uşaq) otdelə verdi. Başladı özü üçün şalvar seçməyə. Ziyadxan hansı şalvarı öz boyuna tuturdusa, şalvar gəlib boğazına çıxırdı. Hirsələnib şalvarları yerinə tullayır, öz-özünə deyirdi:

– Urus yəəsi öyün yıxılsın, bu uzunluqda da uşaxmı olar, ə!

DASROÇNU

Nazarrı Mollasının Məsimi o zamankı Xalq Təsərrüfat İnstitutunun qiyabi şöbəsinə təxminən 10-11 ilə güc-bəla ilə başa vurmuşdu. Dostları bunu ona qaxınc eləyəndə Məsim özünü sındırmayıb, gülərək deyirdi:

– Ə, nə danışırsan, uşaqlar var ki, 15-20 il oxuyurlar. Mən hələ dasroçnu qurtarmışam.

RÜŞVƏTXORLUQ

Sovet dövründə Azərbaycan Politexnik İnstitutundakı rüşvətxorluqdan söz düşəndə onun qarşısının alınması barədə hərə bir cür təklif irəli sürürdü. Oranın qiyabi şöbəsinin tələbəsi Nazaröyündən Qumandar (Telman) çox ciddi şəkildə deyirdi:

– Orda rüşvətin qabağını almağın bircə yolu var ki, o da gərək rektordan tutmuş içi tələbə qarışıq uborşiklərə kimi bütün hamını çıxardıb, təzədən nabor eliyəsən. Yoxsa bircə nəfər dazlıq qalsa, gənə də həməən şey olajax.

ATA ÇIRAĞI

Tarix müəllimimiz Məhərrəm müəllim dərslərə o qədər də məhəl qoymayan Çobanın ata yurdunda yeganə övlad olduğunu ona xatırladıb danlayardı:

– Bala, oxu! Atanın yurdunda çırağı sən yandıracaqsan.

Çobansa əlini yellədir deyərdi:

– Məllim, çırağı neyləyirəm?.. Odu ey, Allah versin, İliç lampaları, knopkuyu basan kimi özü yanır.

YAXŞI ÇÖYÜRÜR...

Yazın burnu deşiləndə, dərslər kəsilməmiş Şahvələdin Ayna xala oğlu Cahangiri özüylə dağa aparırmış. Mustafa müəllim bunu ona irad tutanda Ayna xala deyirmiş:

– Sən allah, a, Mustafa, xətrinə dəymə, Cəhəngir fətiri elə yaxşı çöyürür ki...

XEYİR OLMAMIŞ

Sarı Əhməd (müəllim) körpünün qırağında İvatdıların Yasın kişiyyə rast gəlib, salam verir:

– Salam, ay Yasın dayı! Xeyir ola, hardan gəlibsən?

Yasın kişi başını bulayıb deyir:

– Heç, xeyir olmamış nə olacaq, a Qara Əhməd, Qırıc Vəlinin oğlu ölüb, ordan gəlirəm.

QARANIN “MOSKVIÇ”İ

Qazağalların Pənəh bir axşam əmisi oğlu doxdur Nəcəfgilə gəlir ki, bəs uçaskalı Aydəmirrərin Qara “Moskviç”ini satır. Mənim də pulum yoxdur ki, alım. Sən allah, gedək cijimə sən xahiş elə, pul qopardax, sənə atkaz eləməz. Nəcəf deyir ki, Pənəh, o maşını Baraxlı təpəsindən itələməsən, xodlanmır, neynirsən? Pənəh əl çəkmir. Nəhayət, gedirlər Qolxoz Cavaarın yanına. Nəcəf məqsədini deyən kimi, bibisi yalvarır:

– Qurvan olum, ay Nəcəf, nəyim var, satıb sizə verəjəm. – Sonra kinayəli soruşur: – Bircə onu öyrən gör, Qara maşının üstündə Baraxlı təpəsini də satırmı?

SU MƏSƏLƏSİ

Sarı Nəvinin qızının toy danışığına gəliblemiş. Adətə görə, Nəvi onlardan hər nə istəyirsə, gələnlər razılaşırlar. Elçilərin üzünü yola görə Nəvi özünü saxlaya bilməyib, xeyli adi butulka suyu da istəyir. Qonaqlar təəccüblənib soruşurlar ki, bu nəyə lazımdır?

Nəbi hirslənib deyir:

– Niyə lazım döyül. Onnan da qapımdakı şöytəliləri suluyajam.

OHOHOHO

Qəflətən yanğın düşür və məhlədə bir neçə ev yanır. Çoxlu mal-mülk tələf olur. Rayonun sığorta idarəsindən gəlib, dəymiş zərəri müəyyənləşdirmək üçün sakinləri indirirlər. Birc ermənilər birinin də üstünə beşini qoyub, “malım, pulum, qızılım, şəltəm, mebelim” deyib ağlayırlar. Növbə evi yanmış İvatdıların Yasın kişiyyə çatanda o, köks ötürüb ağlamsınır:

– Yaz: iki yava sapı: ohohoho, birini bir oğula dəyişməzdim...

YAYLAĞA KÖÇƏN TAT

Adətlərində yaylaq köçü olmayan bir tat bir il iştahlanıb ləmbəlilərlə birlikdə Çubuqlu yaylağına köçür. Tərslikdən bir həftə çən, duman və sazaq olur. Tat bu soyuğa dözmür. Bir səhər qonşular görürlər ki, tat şaraqqa-şuruqla dəyəni uçurub, barxanasını yığışdırır. Qonşular bir şey başa düşməyib soruşurlar ki, nə olub?

Tat əsəbi-əsəbi cavab verir:

– Yox, qaqam, bir ildə iki qış mənə lazım deyil. Mən getdim.

AŞIĞINI APAR

Bir gün Molla Məhəmməd gəlinini buyurur:

- A gəlin, heyvanlar ac olar, onlara ot qoy.
Gəlin:
– Ac deyillər, yeyiblər.
Molla Məhəmməd:
– Heç olmazsa, təmiz havaya çıxart.
Gəlin:
– İstəmərəz. Hava soyuqdu.
Molla Məhəmməd əlacsız deyir:
– Onda heç olmasa, damın qapısını açıq qoy.
Gəlin:
– Demədim, hava soyuqdu, lazım deyil.
Əlacı kəsilən Molla Məhəmməd üzünü oğluna tutub deyir:
– Gəl aşığınını apar, a bala, məni bağladı.

«UJE...»

Danışığında ifrat dərəcədə, külli miqdarda rus sözləri və ifadələri işlədən bir rus dili müəlliməsinə bunu irad tutduqda o, əsəbləşib deyir:

- Uje, fsyo, daha demiyəcəm!

Nəcəf Aliyevin söylədiklərindən

YOLÇUNUN ARABASI

Günlərin birində Qazağallardan Bəhlul babam (Qazax Alının kiçik qardaşı) səhər tezdən görür ki, çəpərin başında basdırılmış daş dirəyə bir arabanın evi (yük yeri) ilişib qalıb. Bəhlul babam tez evə qayıdıb, arvadı Mədinə

nənəmə deyir, çəpərin başında bir ev ilişib qalıb, bu Yolçunun arabasının evi olacaq!

Əhvalat isə belə olub. Əzəl vaxtlar camaatı məcburən biyara göndərirmişlər: kimini oduna, kimini dağa. O cümlədən Yolçu babanı da odun biyarına Ağkörpünün meşəsinə göndəriblərmiş.

Yolçu baba Ləmbəlidən Səlyit deyilən çaya qədər arabanın yanı ilə piyada gedir. Yol 10-15 kilometrdir. Səlyitin suyuna çatır. “Ho-ho” deyən kimi camışlar dayanır. Gecə imiş. Əlini çəkir ki, arabaya minsin, baxıb görür arabanın evi yoxdur, arabanın xizəyi qalıb. Yolçu baba çox düşünür-düşünür, öz-özünə deyir ki, yəqin Sadaxlıdan keçəndə açıb aparıblar. Nəhayət, geri qayıdır Sadaxlıya, arabanı kimdən soruşur, gördüm deyən olmur. Gəlir Ləmbəliyə, baxır görür arabanın evi Bəhlul babamın çəpərinin daş dirəyinə ilişib qalıb.

Bəhlul babam deyir:

– Ay Mədinə, demədimmi bu cah-cəlal Yolçu kişinin olacaq... Evi yıxılan 10-15 kilometr arabanın yanı ilə yol gedir, ancaq bircə dəfə də qanrılıb dala baxmır ki, o boyda ev harada ilişib qaldı...

SORUŞUN GÖRƏK

Bəhlul babamın Ləmbəlidə böyük qapı-bacası var idi. Az qala 1-2 hektarlıq sahəsi möhkəm çəpərlənmişdi.

Günlərin bir günü görür ki, çəpər basılıb, özü də at izidir. Qonşusu Bozvəlliyn Daşdəmirin atının izinə oxşayır. Bəhlul babam qonşuya bildirir ki, atını qoyma, çəpəri basıb. Daşdəmir kişi and-aman edir ki, mənim atım – Göy

at arpa yemir. Bəhlul bir şey demir və çəpərin basılmış yerinə itilənmiş yeni dirək basdırıb, evə qayıdır. Bir müddətdən sonra görür ki, aha, arpa yeməyən at dirəyə keçib, alqan içindədir. İş uzanır, Bəhlul babamı məhkəməyə verir. Bəhlul babam məhkəməyə bir sual verir ki, Daşdəmirdən soruşun görək, göy arpa ilə palıd dirəyimi atın yanına gedib, yoxsa Daşdəmirin atımı gəlib, özünü dağıdıb?..

ÇAQQAL SAXLAMIRAM

Kiçik əmim – Qazağalların Sarı Nəvi 1947-ci ildə II dünya müharibəsindən yenidən gəlmişdi. O, Tat Əlinin qızı Urza ilə evləndi.

Yayın isti vaxtları idi, taxıl biçini başlamışdı. Əmim Yuxarı Körpülü kəndində kombaynla taxıl biçirdi.

Günlərin birində dədə-baba qonşumuz İnsannarın Aşa xala təcili bizə gəldi ki, ay qonşu, Sultan, bir yekə xoruzumuz var idi, qapıdan yoxa çıxdı. Bəlkə yoldan siz tərəfə keçmiş ola?

Anam and-aman etdi ki, xoruz buralarda olmayıb. Aşa xala çıxıb getdi. Bu anda, demə, Urza “xanım” Aşa xalanı dinləyirmiş. Aşa xala dönüb evinə gedən zaman Urza həyətdən gizli tutduğu xoruzu atası Tat Əlinin evinə aparmaq üçün büküb hazırlayırmış. Aradan bir az keçdi. Bir də eşitdik ki, iki evin arasındakı yoldan bərk səs-küy gəlir. Səs-küyə biz də getdik. Nə görsək yaxşıdır? Aşa xalanın qızı Aşaxatınla Urza vuruşur. Baxdıq gördük həmin xoruzun başı Aşaxatının, gövdəsi isə Urzanın əlindədir. Bizi görüb onlar xoruzun gövdəsini və başını yola atdılar. Urza atası Tat Əlinin evinə qaçıb getdi. Tez Aşa xala nənəmin yanına gəldi ki, Nəvi nə vaxt gələr? Nənəm dedi ki, axşam mütləq gələcək.

Axşam Nəvi əmim taxıl biçinindən gəldi, soruşdu ki, gəlin hara gedib? Dedilər, Tat Əlinin evinə gedib. Anam gündüzkü əhvalatı ona ətraflı danışdı. Həmin anda Aşa xala gəldi ki, ay qonşu, biz neçə illərin qonşusuyuq, ancaq belə hərəkətlər görməmişik.

Nəvi əmim sakitcə dedi:

– Ay Aşa xala, narahat olma, evinə get.

Aşa xala qayıdıb evinə getdi. Axşamdan xeyli keçmişdi. Bir də gördük ki, əmisi Tat Qəmbərlə Urza gəldi. Qəmbər kişi minnətə gəlmişdi ki, bağışla, səhv edib.

Əmim dedi:

– Qəmbər kişi, mən Qazax Alının oğluyam, məhlədə çaqqal saxlaya bilmərəm.

Həmin dəqiqədən də o, Urzanı evdən birdəfəlik qovdu.

ÇOX SINIĞI YOXDUR

Atam – Qazağalların Yusif kişi yaxşı təcrübəli sınıxçı idi. Nə cür sınıq, çıxıq olsa, onu gözəl bərpa edə bilirdi. 1968-ci ilin may ayında mən özüm üçün Ləmbəlidə – Təzə kənddə ev hördürürdüm. Bir də hörükçümüz Sumbat kişi atamı çağırırdı ki, Yusub dayı, elə səni çağırerlar, çağıran bizə yaxın adamdı.

Atamı çağıran Gerasim idi. Atamdan xahiş etdi ki, anam yuxarı evdən yıxılıb, gedək ona bax. Atam həmə dəqiqə işini buraxıb getdi. Xeyli vaxtdan sonra gəldi. Usta Sumbat tez soruşdu ki, Yusub dayı, qocaya nə olub, sınığı varmı?

Atam cavab verdi ki, sən dəən elə də çox döyül, 6-ja yerindən oxalanıf.

KİŞİYİ BUYURANDA...

Qazağalının sağmal camışı çox olardı. Günlərin birində axşam camışın sağın vaxtı nənəm Qızxanım dama gedir ki, camışı sağsın. Sən demə, nənəm camışı sağmağa badyasız gedibmiş. Çağırır, a kişi, badyanı mənə gətir. Acıqlanmış babam tez durur, qaranlıqda badya əvəzinə aşıüzəni aparıb verir. Nənəm camışı sağır-sağır, görür heç badya dolmur. Bir də təfərinclə baxıb görür ki, bu aşıüzəndir. Camış bütün yerə sağılırmış. O dəqiqə öz günahını anlayır ki, kişiyi buyuranda belə olar...

KALÇA ƏMMİR

Bir axşam Qızxanım nənəm mal damına gedir ki, camışları sağsın. Çağırır, a kişi, kalçanı burax, camışı sağım. Qazax Alı kalça əvəzi balaca qoduğu camışın altına buraxır. Nənəm yenə çağırır, a kişi, kalça əmmir, xəstədir? Babam deyir:

– Ay Qızxanım, kalçanın başı ilə qoduğun başını seçmirsənmi? Qodux camış əməcək?..

ÜÇ EVİN BİR ÇALĞISI

Qazax Alının böyük oğlu Süleyman taxılın biçin-döyün vaxtı işə gedən zaman arvadı Qolxoz Cavahirə tapşırıq verir ki, gedib əmim Bəhlulu çağırarsan, bizim xırmanı sovursun. Cavahir bibim gəlib deyir, ay Bəhlul əmi, Süleyman dedi gəlib buğda xırmanı döyülüb, onu sovursun. Bəhlul babam Cavahir bibimə deyir:

– Sizdə şana, kürək, yığan, çalğı varmı?

Cavahir bibim cavan gəlinimiş, başı ilə bildirir ki, hamısı var. Hər ikisi Süleyman əmimgilə gəlir. Bəhlul babam görür ki, xırman döyülüb, hazırdır, yalnız sovrulmağı qalıb. Bəhlul babam deyir:

– Şana, kürək, yığan və çalğını gətir.

Bibim baxıb görür ki, bunlardan çalğı yoxdur.

Cavahir bibim babama himliyin ki, dayan gedim çalğı tapıb gətirim. O, Aydəmirin evinə gedir, çalğı istəyin. Aydəmir deyir, çalğını mən kəsmişəm, Tahara verdim, get Tahardan soruş, gör çalğını bağlayıbmı? Cavahir bibim Tahardan soruşur, bağlayıbsanmı? Tahar deyir, bağladım, saflamaq üçün Kazımalıya verdim. Kazımalı deyir, çalğı saflanıb, hazırdı. Kazımalı çalğını verir. Cavahir bibim çalğını Bəhlul babama çatdırır. Bəhlul babam soruşur, ay gəlin, nə gec gəldin. Cavahir bibim deyir:

– Ay Bəhlul əmi, çalğını Aydəmir kəsib, Tahar bağlayıb, saplamağını Kazımalı saflayıb. Ona görə gec dəldim.

Bəhlul babam deyir:

– Ay veran olun, üç evin bir çalğısını var?..

DİRƏYİ KƏS

Qazax Alının böyük oğlu Süleyman Qolxoz Cavahir ilə evlənir. Günlərin birində nənəm Qızxanım sacda çörək bişirməli olur. Sacı asır, başlayır bişirməyə. Bir də baxır ki, xəmirin urvası qurtardı. Tez gəlini Cavahiri çağırır ki, mənə çuvaldan urva gətir, çörək yanır. Cavahir bibim təzə gəlin idi. Gah utanır, gah da çəkinir. Bibim bir də qışqırır:

– Ay gəlin, çörək yandı, tez ol.

Cavahir bibim un olan yerə girir. Damda olan dirəyin hər iki tərəfindən əlini uzadıb qoşa ovucla unu götürür. Elə vəziyyət yaranır ki, əgər ovcunu açarsa un töküləcək, açmazsa əlini çıxara bilməyəcək, dirək unu çıxartmağa maneçilik törədir.

Babam Qazax Alı həmin vaxt balkonda uzanıbmış. Gəlin qaynata ilə, adətə görə, danışmaqdan çəkinərmiş. Odur ki, utandığından səsini çıxartmır. Elə damın dirəyini qucaqlayıb durur. Qızxanım nənəm sacı buraxıb, qalxır ki, görüm gəlin hara getdi? Baxanda görür gəlin qoşa ovucu unla dolu halda dirəyi qucaqlayıb. Nənəm tez Qazax Alını səsləyir:

– A kişi, tez ol qalx, baltanı götür, dirəyi kəs, qoy gəlinin əlləri dirəkdən çıxsın.

YAYLAQDA AT SOYDASI

Bizim Ləmbəlinin yaylaqları Çubuqlu dağlarıdır. Çubuqlu yaylağında babam Qazax Alının bir atı olur. At çox yavaş at imiş. Qardaşlar məsləhət görürlər ki, bu atı satıb, başqasını alsınlar. Atı yaylaqdan Gümrüyə aparırlar ki, satsınlar. Atı bazara Kərim babam aparır. Erməni dığaları (gədələri) müştəri düşürlər. Kərim babam onlara xahiş edir ki, siz də mənə bir cavan at tapın. Dığalar 10 manata barışılıb alırlar. Deyirlər:

– Dayıcan, gələn bazar san galir, biz yaxşı at gətirir.

Kərim babam bunlarla çox möhkəm söydalaşılıb, Çubuqlu yaylağına qayıdır. Deyir, atı yaxşı satdım, gələn bazar mənə üçün bir cavan at gətirəcəklər. Bu satdığı atın daylağı isə Qarayolun qırağında arxacdaydı.

Dığalar verdikləri vədə qədər babamdan aldıkları atı

təmiz qırxır, yaxşı parıldayan rənglə boyayırlar. Atı o qədər döyürlər ki, əlini uzadanda at göylə əlləşir. Kərim babam bazara qədər gecə-gündüz sevinir ki, təzə at gətirəcək. Bazar gəlir, Kərim babam Gümrüyə gedir. Bazara yaxınlaşanda geridən görür bir yaxşı at gəzdirirlər. Baxıb görür ki, ona söz verən dağılardır. Dığalar tez kişinin başına tökülürlər:

– Ha, dayı, san qaldi, ela bir azda qalmadi, ati aparırlar. Biz vermadi, dedi söz verir.

Kərim baba atı bəyənir, 12 manata alır. Çubuxluya tərənir. Görür at quş kimi uçar. Kərim babam deyir ki, Yəhərə çatana qədər elə arxıya baxa-baxa qaldım ki, ermənilər birdən peşiman olarlar, atı qaytararlar. Yəhərin qaşından enəndə at çox ustalıqla enirdi. Qazax Alı, Bəhlul babamgil Qarayolun qırağında atın yolunu gözləyirdilər. Geridən görürlər ki, bir yaxşı atlı gəlir, yerışı bunların atının yerişinə oxşayır.

At və Kərim baba düz enir arxaca, çadıra çatır. Çadıra çatanda birdən atın daylağı anasını əmməyə qaçır. Qazağalı deyir:

– At dəyişən gözün kor olsun, bu özümüzün atımızdı ki?..

Kərim baba da öz səhvini başa düşür və deyir ki, əşi, mən də deyirəm, görəsən, at bizim cığırlarla niyə belə bələd enirmiş...

AD YAZMAQ MƏSƏLƏSİ

Ləmbəlidə yaxşı qapı-bacam vardı. Ailədə yığışib məsləhət etdik ki, bir böyük darvaza düzəltdirək.

Bütün dəmir materiallarını hazırladım. Darvaza düzəldən bir erməni ustası da tapıb, danışdım. Usta qapını gəlib bizim həyətdə düzəldəsi oldu. Usta Qukas dedi:

– Ha, doxtorcan, man yaxşı varata duzaldar.

Bütün materialları ustaya göstərib, işə getdim. Nahar vaxtı evə gəldim, gördüm usta darvazanı düzəldir. Darvazanın dirəyinə baxanda gördüm, bütün dirəyin boyu uzun svarka ilə yazı yazılıb, özü də ermənicə: “Xocoyan Qukas Asaturoviç”. Evə girmədən ustanı tez çağırdım, dedim, usta Qukas, bu nə yazıdır?

– Ela, doxtorcan, bizda usta duzaltdığı işin ustuna öz adı yazar.

Dedim, usta Qukas, eşitdiyimə görə, sən qerezman daşı da (başdaşı) düzəldirsən. Usta dedi:

– Ela san duz eşitdin, man asıl daş, qerezman ustasıyam.

Dedim:

– Lap yaxşı, bəs qəbir daşı düzəldəndə baş daşına nə üçün öz ad-familiyanı yazmırsan?

Qukas heç dillənə bilmədi. Həmin dirəyin üstündəki yazını onun özünə svarka ilə yandırıb sildirdim.

HAMISI SOYUQDAN ÖLÜB

Ləmbəlidə qəbristanlığın yanında böyük meyvə bağı vardı. Giriş yalnız qəbristanlıqdan idi. Payız ayları idi. Çoxlu yanacaq-odun topladım. Elə oldu ki, yaşayış evimin yanında odunu yerləşdirməyə yer olmadı. Çox fikirləşdim ki, nə edim? Nəhayət, qəti qərara gəlib, odun maşınını qəbristanlığa apardım və boşaltdım. Həmin vaxt işə-gücə gədənələr yolun kənarına yığışmışdılar. Gördüm çox danışır ki, camaat odunu, yanacağı öz həyətinə aparır, bu işə qəbristanlığa. Ağsaqqal-qarasaqqallar soruşdular ki, doxtur, nə üçün yanacağı qəbristanlığa boşaltdın? Fikirləşib tez cavab verdim:

– Siz bilirsinizmi bu qəbristanlıqda ölənlərin 80-90

faizi soyuqdəymədən ölüb. Onların bu vəziyyətini nəzərə alaraq bu qış odun peçini qəbristanlıqda yandıracağam, – dedim.

BU DA YAXŞILIQ

Mənim 11-12 yaşım olardı. Alman müharibəsi dövründə yaşamaq çox çətin idi. Ləmbəlidə kolxozun taxıl biçini başlamışdı. Anam dedi, get kolxoz sədrindən bir iş istə, bəlkə işləyəsən. O zaman kolxoz sədri olan Binnət əmimə deyən kimi dedi:

– Taxılbiçən kombaynda kəndir çəkən işləyə bilərəsənmi?

Dedim:

– İşləyəyəm.

Dedi:

– Səhər get, Cadırğanda kombaynçıya tapşırımaşam.

Başladım işləməyə. 10-15 gün işlədim. Bir dəfə taxıl daşıyan araba ilə taxıl xırmanına gəldim. Arabaçı Çaylı Ənsərov idi. Arabadan taxılı istədi boşalda. Bir qədər ayaq saxladı. Dedi, a Binnət, istəyirəm sizə bir xahiş edəm. Binnət əmi dedi:

– Çəkinmə, deyinən.

Çaylı dayı dedi:

– Bığlı Kazımın yaşayışı çox ağırdır, damın altında acından ölür. Uşaqlarının dördü də müharibədədir. Ona əl tut. Bir az yarmalıq ver.

Binnət əmi məsləhət gördü ki, arabadan bir az boşaldın, qalanını aparıb ona verin.

Arabadan çox az boşaldıb, qalanını taxıl xırmanından çıxarıb, sürdük Bığlı Kazımın evinə. Çaylı dayı ilə çağırıldıq-çağırıldıq, heç səs verən olmadı. Elə vaxt gəldi ki, ge-

cikirik, indi kombayn taxılı yerə tökəcək.

Başladıq yenidən çağırmağa:

– Ay Kazım dayı, ay Kazım dayı...

Nəhayət, gördük damın dalından səs gəlir. Yaydır, istidir, sən demə, Kazım dayı damın dalında yatırmış. Axır-axırda gəlib qapını açdı.

– A Çaylı, nə olub, nə istəyirsiniz?

Çaylı dayı və mən dilləndik ki, Binnət əmim yarmalıq buğda göndərib, kömək elə, arabanı boşaldaq. Nə desə yaxşıdır?

– Xeyriniz şərə dönsün, mən də deyirəm görəsən nə olub, gözümə yenijə yuxu getmişdi.

SƏN ONDAN ÇOX VURDUN

1952-ci ilin yay ayı idi. Sovxozun briqadiri Jorj məni, Məmməd Nəzərovu, Yaqub Yaqubovu və İsa Vəliyevi bostan sulamağa göndərmişdi. Bostanın yaxşı vaxtı idi. Uşaqlar briqadir Jorja deyiblərmiş ki, Nəcəf nə qarpız, nə də yemiş yeyəndir. Ona görə də məni bostan sulamağa göndərmişdi. Nə qədər dedim başqa yerə göndər, mən qarpız yemirəm, dedi naryadı poza bilmərəm. Acıq eliyib getdim. Arxdan suyu açıb, bostana buraxdıq. Günorta çörək vaxtı idi. Yaxşı yemək-içmək təşkil etdik. Bu əhvalat Rus təpəsi deyilən yerdə oldu.

Su arxının kənarında çörək üçün süfrə açdıq, qarpızı oyub içində yaxşı salat düzəldik, başladıq ki, nahar edək, bir də gördük ki, bostanın gözətçisi Circik gəlir. Özü də axsayırdı. Təklif etdik ki, çörək ye. Biz bunu deyəndə ayağı ilə çörək süfrəsini vurub çevirdi su qajına. Əmimoğlu Məmməd hirsələnib ayağa qalxdı, onun xirtdəyindən tutub basdı su qajına. Dedim:

– Daha bəsdir, ölər, burax.

Məmməd buraxdı. Bu zaman sovxozun direktoru Rus təpəsinə gəlib çıxdı. Circik qalxıb sulu-selli özünü tarazda-
dı. Dedi, gedirəm direktora şikayətə. Bu anda əmim Qaza-
ğalların Vəli kərənti çiyində onun qabağına çıxdı. Dedi:

– A Circik, hara tələsiyorsən, uğur olmasın?

Circik şikayətləndi:

– Gör çobanın oğlu məni nə hala salıb.

Vəli əmim gülüb dedi:

– Sənə heç bir şey olmayıb. Bəs sən su qajının içində
altından yuxarı vurduğun hesab deyil? Əslində gərək Məm-
məd səndən şikayət eliyə.

Əmim belə deyəndə Circik elə bildi ki, doğrudan da
suyun içində altdan yuxarı Məmmədə o da vurub.

“Yaxşı, əvəz-əvəz olsun” – deyib geri döndü.

PENSIYA MƏSƏLƏSİ

Günlərin birində kənd sovet sədri Mirzoyan atamdan
soruşur:

– Yusub dayı, san toşaq alır?

Atam erməni dilində bilmirdi, deyir, a Mirzoyan, “to-
şaq” nədir?

Deyir:

– Ela hokumatdan pensiya-pul almırsanmı?

Atam deyir:

– Almıram.

Erməni deyir:

– Nə üçün?

Atam cavab verir ki, ermənilər əzgil ağacından yıxıl-
landa pensiya alırlar, ancaq mən heyvərə palıd ağacından
yığıldım, ermənilər mənə pensiya kəsmədilər.

3-CÜ ƏR...

Günlərin birində bağında işləyirdim. Qəbiristanlıqdan ağlamaq səsi eşitdim. Gedib baxanda gördüm Aydəmirin Qarasıdır. Yaxınlaşıb soruşdum:

– Qara, bu sənin nəyindir, belə dil deyib ağlıyorsan?

Dedi:

– Bu mənim 3-cü arvadımın 3-cü əridir. O, ölüb canını qurtardı. Mənim canımı odna qoydu.

YAXŞISI BUDUR.. .

Qış çox sərt keçirdi. Ağkörpüyə meşəbəyinin yanına getdim. Meşəbəyi ilə söhbət etdim. Dedi, odun çoxdur. Ancaq bir böyük maşın, bir buldozer, qaldırıcı kran, bir kəsən “Drujba”, 6-7 nəfər yaxşı işləyən oğlan, bir yaxşı kök erkək, 5 litr araq, bir böyük paçonka qırmızı çaxır və texnikanın yanacağına gətirib sabah gələrsən, hər şeyi həll edərik. Odun Dardaşda Keşiştaladadır. Oradan Ləmbəliyə isə 40-45 km-dir. Dedim, baş üstə, ən asan yolun birini də mən deyim, sən qulaq as.

Dedi:

– Buyur de.

Dedim:

– Elə yaxşısı budur o qədər hay-harayı buraya töküncə, elə gedim ailəmi köçürüb Keşiştalaya gətirim da... Burada qızınarix.

SƏRXOŞ

Ləmbəlidə şərab zavodunda işləyirdim. İşdən çıxanda gördüm bir nəfər içib, zavodun həyətidə yatır. Dedim:

– Qalx, evə gedirik.

Dedi:

– Ayağım tutsa, elə çaxır boçkasının yanına gedərdim, daha evə niyə gedirəm?..

İT SOVQATI..

Zülümkar, sərt xasiyyətli bir dostum uşağını yanıma göndərdi. Dedi, məni atam göndərib ki, get Nəcəf əminə de, mənə bir balaca it tapıb göndərsin. Düşündüm ki, bu kişi ikidən-birdən it istəməyib. Ona layiq it göndərməliyəm. Tez Sadaxlı vağzalındakı yeməxananın qabağına getdim. Baxdım ki, burada 10-15 it var. Gözümü gəzdirdim, içində ən böyüyünü tutub zincirləyib evə gətirdim. Dostumun uşağı məni gözləyirdi. Uşaq iti görəndə, “Əmi, nə böyük itdir? Axı atam balaca it istəyib”.

– Dedim, ay bala, fikirləşmə, apar ver. Dədənin əlində bu it 2-3 günün içində pişiyə dönəcək.

EŞƏLƏN

1960-cı il idi. Yay tətildən Bakıya gələsi oldum. Bizim kupeyə stilyaqa – dar şalvar geyimli biri mindi. Gecə yatmaq vaxtı gələndə gördüm ki, bu oğlan heç cür yata bilmir, çox narahatdır. Dedim, yəqin xəstədir. Soruşdum:

– Nə üçün narahatsan, yatmırsan?

– Dedi, “ne idyot, da ne idyot”.

Dedim, qatar ne idyot?

Dedi:

– Net, qatar idyot, bryuki ne idyot.

Dedim:

– Nə üçün belə dar bryuki geyinibsən ki, yata bilmirsən?..

Cavab verdi ki, “moda takoy”.

Dedim, o ki moda takoy, onda sabaha kimi eşələn.

PUTYOVKA

Ləmbəlidə işləyən zaman rayondan zəng vurdular ki, səni sanatoriyaya göndəririk. Gəlib putyovkanı götürərsən. Ailədə uşaqlara dedim, məni sanatoriyaya göndərirlər. Uşaqlar çox şad oldular. Bir ağızla dedilər ki, yaxşıdır. Gen paltar geyin ki, rahat olasan. Dedim, ay bala, narahat olmayın, gen paltar geyinməyimin əhəmiyyəti yoxdur. Ermənilər bilir bizi hansı sanatoriyaya göndərirlər... Bir aydan sonra paltar böyüyəcək, mən isə balacalaşacam.

Elə də oldu, 56 razmerlə getdim, 48 razmerlə qayıtdım.

OT KÖKÜ ÜSTƏ BİTƏR

1999-cu ilin qış günləri idi. Adətən səhərlər tez dururam ki, işə gecikməyim. Səhər yuyunub, geyindim ki, qapını açıb çıxam. Gördüm, nəvəm İlkin oyanıb. Tez məndən soruşdu:

– Ay baba, hara gedirsən?

Dedim:

– Ay İlkin, işə gedirəm.

Dedi:

– Ay baba, papağını başına qoyma, başıaçıq get.

Dedim:

– Ay İlkin, niyə, axı başım üşüyər?..

Dedi:

– Baba, şoferlər başı papaqlı qoca görəndə dayanmırlar. Axı onlar bilet almırlar.

ÇƏKƏLƏKLƏR YOXDUR

Dedim:

– Canına qurban, İlkin, gör nənən evdədirmi?

Getdi gəldi ki, ay baba, nənəm geyindiği çəkələklər qapının yanında yoxdur.

İTİN ÜSTÜ QURUDUR

Dedim:

– Sənə qurban, İlkin, həyəətə bax gör qar-yağış yağır-mı?

Dedi:

– Ay baba, itimiz həyətdədir, üstü qurudur.

BAŞINDA APARDIĞIN...

Molla Məhəmməd ölüm ayağında olarkən qardaşı Əhmədə smaric göndərir ki, yanıma gəlsin. Əhməd kişi də qardaşının yoldaşlıq etdiyi həmyaşıdı Gödək Avdıllanı da çağırıb, onunla birlikdə gedir. Onlar gələndə görürlər ki, artıq Molla Məhəmməd ölüm ayağındadır. Bu zaman Gödək Avdılla dostunun əlindən tutub deyir:

– A Məhəmməd kişi, sənin ölümündən çox başında apardığın elmə və biliyə heyfsilənirəm.

ANQIR.. .

Ölüm yatağına düşmüş kənd sakinlərindən biri oğlunu yanına çağırıb, ona bir qızıl sikkə (onluq) verir və deyir ki, bunu aparıb vağzalda Əhməd kişiyyə verərsən, müqabilində o, sənə xeyli pul verəcək, əvvəlcədən sövdələşmişik. Oğlan sikkəni alıb, birbaşa vağzala yollanır. Evdən dinnaja aralanmamış qarşısına bir erməni çıxır və oğlanın əlində atıb-tutduğu qızıl onluğu gözü alır. Erməni düşünür ki, oğlanın qılığına girib, başını aldatsa, onluğu onun əlindən ala bilər. Odur ki, erməni oğlanı qılıxlamağa, tərifləməyə başlayır və çoxlu şeylər boyun olur. Cavan da çoxbilmiş oğlan olub. Düşünmədən erməniyə deyir:

– Ay erməni, bu bir parça misdir, istəyirsən verərəm, neynirəm ki... Amma bir şərtim var. Eşşək kimi anqırsan bu sikkə sənindir.

Erməni ətrafına baxaraq heç kəsin olmadığını görüb, eşşək kimi anqırmağa başlayır. Sonra erməni oğlandan sikkəni istəyir:

– Di ver.

Oğlansa gülərək deyir:

– Ay erməni, sən eşşək ola-ola bu sikkənin qədrini bilirsən, bə mən niyə bilməyim?

HƏLƏ QIZ İDİM...

Ağakişiyev Möhübbəddin Politexnik İnstitutunun qiyabi şöbəsində oxuyurdu. Bir tərəfdən qiyabi şöbədə təhsil

müddətinin əyaniyə nisbətən çox olmasından, digər tərəfdən isə kurslarda qaldığından Möhübbəddin institutda təhsilini hələ də qurtara bilmirmiş. Bir gün qohumlardan biri Möhübbəddinin cijisi mərhum Minavar xaladan soruşur:

– Aaz, a Minavar bəyi, Möhübbəddin o institutdu-nədi, onu havax qurtarajax?

Minavar xala da çox söz bilən, bəmərə qadın idi. Odu ki, düşünmədən tez belə cavab verir:

– A veranın qızı, elə bilirsən mən bilirəmmi? Bircə onu bilirəm ki, o Bakıya oxumağa gedəndə mən onda hələ qız idim.

MƏN TƏLƏSİYİRƏM

Qızmar yay günlərinin birində Savad qarı yəx yolu əlinə alıb, tələsə-tələsə Ləmbəlidən 4-5 kilometrlikdə olan Baraxlıya gedirmiş. Arxadan gələn maşınlardan birinin sürücüsü maşını onun yanında saxlayıb deyir:

– Ay Savad nənə, a qıvlasız, bu yayın istisində niyə yəx gedirsən, otur maşına.

Savad qarı heç maşına belə baxmadan yoluna davam edərək deyir:

– A bala, yox-yox, qurvan olum, sən get, mən tələsiyirəm.

BÖYÜYƏNDƏ...

Bir dəfə Molla Məhəmməd yaşıl ot yüklənmiş uzunqulağı qabağına qatarıq üzüm bağından evə gəlirmiş. Uzunqulağın yanında da bir qoduğu var imiş. Qəflətən sovxozun direktoru Azatyan və partkom Sərkis “Villis”də onun qabağına çıxırlar. Sərkis Molla Məhəmmədə sataşmaq məqsədilə kinayəli şəkildə deyir:

– Ay Molla, qoduğun ayağına niyə qırmızı bağlayıb-san?

Molla Məhəmməd əhvalını pozmadan cavab verir:

– Ay Sərkis, o, hələ pionerdir, ona görə də qırmızı qalstuk bağlayıb. Allah qoysa, o da böyüyəndə sizin kimi kommunist olajax, onda qırmızını açajam.

HÖJƏTLƏ YOX.. .

Qazağalların Usuf kişi, köhnə taxtalardan kəlbətsiz, çəkicsiz çox çətinliklə mıxları çıxaran qonşusunun əsəbləşdiyini görüb deyir:

– Ay qonşu, işi həjətlə yox, həyatla görəllər.

ÖZÜMÜZÜNKÜ ÇIXDI

İkinci Dünya müharibəsindən qayıdan Avdrahman kişidən soruşurlar:

– Avdrahman dayı, müharibədə çoxmu nemes qırdın?

Avdırahman kişi deyir:

– Vallah, birini vurdum, o da özümüzünkü çıxdı.

BUĞAYA GƏLƏNDƏ

Qazağalların Sarı Nəvinin köhnə bir yük maşını vardı. Bir dəfə cavanlardan biri ona deyir:

– Ay Nəvi dayı, ver sürüm.

Sarı Nəvi isə cavabında deyir:

– A bala, hələ buğuya gəlmir, gələndə verərəm sürərsən.

XALQLAR DÜŞMƏNİ

Sovet dövründə yaylağa gedəndə Yolçuların Söyün kişi Molla Məhəmmədlə birlikdə Küllü kənddə erməni tanışlarının birinin evində qonaq qalırlar. Molla Məhəmməd daşnak Andranikin divardan asılmış şəklini görür və durub şəklın üzünə tüpürür. Bu zaman ev yiyəsi ayağa durub hirslə ona deyir:

– Ay kirvə, cavanlar görüb, sizi öldürərlər.

Molla Məhəmməd əhvalını pozmadan deyir:

– A kişi, bu yalnız bizim yox, həm də erməni xalqının düşməniydi. Bizi də, erməniləri də qırğına verib, axırda da qaçıb Fransaya getdi və orada da gəbərdi.

SÜFRƏNİN BAŞI VƏ AYAĞI

Məclislərin birində iki nəfər arasında mübahisə düşür. Biri deyir süfrənin başı buradır, başqa birisi deyir oradır, başqa birisi isə deyir ki, süfrənin başı-ayağı olmur. Onlar öz aralarında heç cür razılaşırmırlar və mübahisəni kəsmək üçün Molla Məhəmmədə müraciət edirlər. Molla Məhəmməd:

– Süfrənin başı “bismillah”, ayağı isə “əlhəmdülillah”-dır, bala, – deyir.

HANSI ATANA?

Molla Məhəmməd yas məclislərinin birində dua verib, ölü sahiblərinin çox ağlayıb, üzüldüklərini görür. Onlara

təsəlli vermək məqsədilə deyir:

– Allah rəhmət eləsin, cənnətməkan olsun. O, haqq dünyasına qovuşdu. Allah-tala insanı torpaqdan yaradıb, torpağa da qaytarır. Çox ağlayıb, üzülməyin, Allaha ağır gedər.

Bu zaman yas məclisində iştirak edən, yaxın kənddən gəlmiş bir alim onun sözünü kəsərək deyir:

– Səhviniz var, molla əmi! Elm sübut edib ki, insan meymundan əmələ gəlib.

Molla Məhəmməd artıq ayağa durduğundan həmin qonaqla mübahisəyə girməkdən vaz keçir və “lənət şeytana” deyib, tabutu götürmək üçün göstəriş verir.

Mərhum dəfn edildikdən sonra, adət üzrə, hamı yenedən mərhumun həyətinə qayıdır. Molla Məhəmməd dua verdikdən sonra müharibədə şəhid olanların, qürbətdə həlak olanların və cəmi dünyadan köçənlərin ruhuna salavat verir.

Yenə həmin qonaq özünü irəli soxub, Molla Məhəmmədə irad tutaraq deyir:

– Molla əmi, bəs atalarımızı niyə unutdunuz, onların ruhuna da bir salavat deyin.

Molla Məhəmməd onu kinayəli süzüb soruşur:

– Hansı atana salavat deyim? Torpaqdan, yoxsa meymundan əmələ gələn atana?

KİM SÜRGÜN ELƏMİŞDİ?

Molla Əhmədin oğlu Məçi (Eltimas) Karaqandada uzun müddət kömür şaxtasında işləmiş və orada da bir rus qızı ilə evlənmişdi. Məzuniyyətlərin birində qohum-əqrabaları ilə görüşmək üçün rus arvadı ilə kəndə gəlir. Molla Məhəmməd qardaşı oğlu ilə görüşmək üçün oğlu Zöhrabla Molla Əhmədin evinə gedir. Molla Məhəmməd Məçi ilə gö-

rüşüb deyir:

– A qıldıxsız, anan Qara Cavaar sənin arvadınnan gözəldi ki...

Sonra ondan harada işlədiyini soruşur. Məçi cavab verir ki, Karaqandada “Karlaq” şaxtasında işləyirəm. Molla Məhəmməd deyir:

– Ay oğul, dustaqlıxda mən də orada çox işləmişəm, əmbə məni oruya Stalin sürgün eləmişdi. Bə səni kim sürgün eliyif?

SƏN DƏ YAXŞILA

Qınıx (Alı) kişi ermənilərlə dava-dalaş saldığına görə onu nahaqdan 15 günlük həbsə alırlar. Həbsdən çıxıb evinə qayıdarkən yolda Qazağalların Usuf kişi ilə rastlaşır. Əhvalatdan halı olan Usuf kişi Qınığın könlünü almaq üçün ona deyir:

– Ay Alı, maşallah, yaxşılaşıfsan.

Qınıx onun bu sözündən əsəbləşərək deyir:

– Neyləy, oğlun Omar selsavetdə işdiyir, deynən səni də aparıf oruya salsın, sən də yaxşılaş.

AY YEDİNİZ HA!

Bir gün Balagünəş yatağında sürünü qorumağı Osmana tapşıırırlar. O, əmliyin birini kəsir, ətini doğrayır və qazana doldurub ocağa asır. Bir azdan bişməkdə olan ətin iyi ətrafa yayılır. Bu məqamda Osman görür ki, oğrular sürüyə yaxınlaşırlar. Tez sürünü yiyəsiz buraxıb, qazanın yanına qaçır. Onu qaynar-qaynar önlüyünə büküb olacağa girir

və gizlədir:

– Ay yediniz ha, – deyib əlini belinə qoyur.

ALLAH ELƏYƏ...

Nazarla Osman həyətdə şirin-şirin söhbət eləyirlər. Bir də görürlər ki, yekəpər bir çoban çiyində bir cəmdək onlara sarı gəlir.

– Görəsən, yıxılan ev kimindir, Allah?! Of, of! – deyib Nazar dizlərinə döyür.

– Allah eləyə bizimki ola, – deyib Osman ayağa qalxır və ət yemək iştahı ilə çobanı qarşılamağa gedir.

AYRILANDA

Ənsəri oğlunun köçü Çubuqlu yaylağından arana qayıtmağa hazırlaşmış. Ancaq cöngənin biri axsağından mal-qara ilə ayaqlaşa bilmirmiş. Osman deyir:

– İcazə verin, onu yavaş-yavaş aparmaq üçün mən bir neçə gün qabaq yola çıxım.

Razılaşırlar. Osman kiçik oğlu Xəlili də özünə köməkçi götürür. Üç gündən sonra onlar Dar Daşdan keçib, Meşəbaşına enirlər. Yetər qarının qəbrinin yanında dincəlmək istəyirlər. Cöngənin “incidiyini” görüb Osman onu kəsir, dəridən çıxarır. Köç gələndə kimi ata-bala cöngənin ətini kabab çəkib yeyirlər. Köç onlara çatan kimi qardaşı Nazar soruşur:

– Osman, cöngə hanı?

– Odur, palıd ağacının dibində.

Nazar bir qalaq sür-sümüyü görüb hirslənir. Osman deyir:

– Hirslənmə, qardaş, çomağına kərt (işarə) qoy, ayrılarda payımdan çıxarsınız.

KƏRT QOY

Payız öynüdür. Həyətə araba ilə daşınmış ot tayaya yığılır. Qazanda da ət qaynayır. Nazar tayanın başında tər tökür, Osman aşağıdan ona ot verir. Tez-tez də qazanın yanına qaçır, tikələrdən bir-bir ağzına atır. Bu minvalla yerdən ot qurtarır, qazandan da ət. Osman nərdivanı taya-ya söykəyir. Nazar düşür. Yuyunub yeməyə oturur:

– Ay Osman, gətir görək ət yaxşı bişibmi?

– Bişməyinə çox yaxşı bişmişdi. Gətirməyinə isə gətirə bilməyəcəm.

– Niyə?

– Hamısını yemişəm.

– Bəs mən neyləyim, qardaş?!

– Heç nə, çomağına kərt qoy, ayrılarda payımdan bir heyvan da çıxarsınız.

QARNIMDA

Çubuqlu yaylağında Osman Suqarışandakı dəyələrdən çıxıb, qırxına gedir. Kök qısırın birini yıxıb qırxır. Heyvanı yundan çıxaran kimi qırxılığı onun boğazına çəkir. Cəmdəyi çiyinə alıb getdiyini görəndə qardaşı Nazar deyir:

– Ay qaraltısı kəsilmiş, yenə neylədin?

– Heç nə. Heyvan qırxılığa düşdü. Bişirim, qırxından sonra yeyərsiniz.

Ət bişir, ancaq Nazargil gəlib çıxmaq bilmirlər. Hövsələsi çatmayan Osman qazanı qabağına qoyub, əti təkə büsbütün yeyir, suyunu da başına çəkir. Bir azdan Nazargil qırxından gəlib yuyunurlar.

– Qardaş, ət hanı, gətir görək, – deyib Nazar üzünü Osmana tutur. Osman deyir:

– Qarnımdadır, gətirə bilmərəm.

DOYDURMADI

Osman sürünü Cadırğan düzündən Arabakeçiddə suata tökür. Kürə qoyunun quzusunu kəsir, ətini doğrayıb dərisinə doldurur. Təzəkdən kürsü çatır. Əti qora basdırıb, qoysaranı son tikəsinə kimi yeyir. Şər qarışanda sürünü həyəətə gətirir. Nazar kürə qoyunun quzusunu görməyib soruşur:

– Osman, qumral əmlik hanı?

– Əmlik ha əmlik, heç bircə mənisə doydurmadı, – deyər Osman cavab verir.

SƏN NİYƏ SEÇİRSƏN?

Şefqi Məhəmməd təriqətlər barədə mübahisə edənlərin arasında alman-rus cəbhəsindəki keçmiş dostu Məmmədəlini tanıyıb, ondan soruşur:

– Ay qardaş, sən davada olubsan, elə deyilmi?

– Bəli, olmuşam.

– Heç nemes bizi qıranda şiyə-sünnülüüyü seçirdimi?

- Yox, heç onu yada salan da yox idi.
- Bəs o boyda nemes ki, sünnü-şiyəliyi seçməyib, sən niyə seçirsən, hıy?

QONŞUYA XƏYANƏT ETMƏK OLMUZ

- Dostlarından biri Sarı Nəvinin həyatindəki günəbaxanı qırmaq istəyir. Sarı Nəvi deyir:
- Toxunma, qardaş. O, qonşunun malıdır.
 - Bu ki, sənin çəpərindədir...
 - Düzdür. Qonşunun çəpərində yer olmadığından mənim çəpərimdə əkibdi, – cavab verir Nəvi kişi.

BURAXAJAM...

- Sarı Nəvinin qızını qaçırırlar. Bir neçə ağsaqqal ipə-sapa yatmayan Nəvinin yanına gedir:
- Ay Nəvi, gəl bu işi burax, cavannara xeyir-dua ver, – deyirlər.
 - Mən hələ tutmamışam. Söz verirəm, tutannan sonra buraxajam, – deyir Nəvi kişi.

GÖR MƏN NƏLƏR İTİRMİŞƏM...

- Çöldə danasını axtaran Molla Nəvi Qurvana rast gəlir.
- Ay Qurvan, danamı itirmişəm, bəlkə...
 - Bu gün malı sürdüm düzə,
Səkkizini verdim bezə,
Quzular getdi güdazə,

Gör mən nələr itirmişəm,
– deyən Qurvanı eşidən Molla Nəvi “cəhənnəm olsun”, –
deyib evinə qayıdır.

ƏTİ ƏTƏ HA QARIŞMIR

Örüşdə Qurvanın naxırına bir neçə inək qarışır. İnək sahibləri qışqırır deyirlər:

– Ay Qurvan, qoyma mal-mala qarışdı.
– Əti ətinə ha qarışmır. Mal qarışar da, seçilər də, –
deyə Qurvan cavab verir.

DİNCƏLİR HEY DƏLİ BƏKİR

Yazın oğlan çağında, işin-gücün qızğın vaxtında Qurvan kişi qonşusu Bəkirin evinə gedib, onun yatdığını görür və bədahətən deyir:

– Dama bağlayıb kalçanı,
Altına salıb xalçanı,
Qaldırıbdı tay qılçanı,
Dincəlir hey Dəli Bəkir.

OĞLANIN EVİNİ UÇURAQ...

İvatdıların Yasının qızına elçi gəlir. Qız vəkili oğlan vəkilindən böyük başlıq istəyir və sonra soruşur:

– Yasın kişi, sənin fikrin nədir? Ağlın nə kəsir?
– Nə kəsəmək? Deyirsiniz gedək oğlanın evini başına uçurax, sonra da qızımızı ona verək, – deyə Yasın kişi cavab verir.

DÖYÜRƏM Kİ...

Qınıx Alının öz eşşəyini ağaca bağlayıb döydüyünü görən qonşusu deyir:

– Ay kişi, o heyvanın günahı nədir döyürsən?

– Nə olacaq? Buna dəfələrlə demişəm ki, Vartanyanın bağına girmə. Sözümə baxmayıb. Yenə də 50 manat cərimə gəlib. Hardan alıb verim? Döyürəm ki, bir də belə eləməsin.

– Ay kişi o nə qanır ki...

– Hə, sən yaman qanırsan. Sənin də toyuğun gəlib həmişə bizim çəpərdə otduyur, – deyə Alı kişi qışqırır.

EİƏ DƏ BİLMƏLİSƏN

Txet Avdıllanın bir qoyununu ermənilər sovxozun bağından tutub xalxala salırlar. Bir neçə gündən sonra Avdılla kişiyyə xəbər göndərirlər ki, cəriməni gətir, gəl qoyunu da apar.

Avdılla kişi xalxala girir, qoyunun başını kəsib, orada qoyub çıxır. Gözətçi Karlen deyir:

– Ay kirva, san qoyunun yox, bizim başımızı kəsdin.

– Bəli, ay gavır. Elə də bilməlisən, – deyə Avdılla kişi ona cavab verir.

DOLAMA ƏHVALATI

Pəmbəkli İsmayıl babanın (Ənsərrikdəndir) barmağına yüngül bir dolama çıxır. Könlünə ət düşən kişi üçün həmin dolama yaxşı bəhanə olur. Barmağını bərk-bərk sarıyıb, ufuldamağa başlayır və hərdən də:

– Oy barmağım, oy barmağım, – deyib zarıyır. – Oğlanlarım bu boyda sürüdən bircə heyvana qıymırlar kəssin-

lər ki, quyruq astarını barmağıma qoyum qurtarsın.

Oğlanları bir-biri ilə gözləşirlər. Ailənin böyük oğlu Qurban kişi ortancıl qardaşı Alıya göstəriş verir ki, durma-sın, gedib kəssin.

Bıçaq heyvanın boğazına ilişən kimi babanın zarıltısı kəsir. Amma oğlanları özlərini o yerə qoymurlar. Ət bişib ortaya gəlir. Hamı süfrəyə oturur, doyunca yeyirlər. Axıra bir-iki tikə qalmış ortancıl qardaş araya söz atır:

– Görəsən, bu erkəyin quyruq astarından qağamın barmağına qoysaq, xeyri olarmı?

Başı yeməyə qarışan İsmayıl kişi yaddan çıxardığı barmağını silkələyə-silkələyə başlayır yalandan zarımağa:

– Oy barmağım, oy barmağım!

QILMA DEYİRSƏN, QILMARAM

Bir gün bir kişi yolun kənarında namaz qılırmış. Əyilib qalxanda gözünə çöp batır. Kişi əsəbləşib deyir:

– Ay şoğərib qılma deyirsən, qilmaram, daha gözümü niyə tökürsən.

KÜL O KƏNDİN BAŞINA

Bir kişi qızını qonşu kəndə ərə verir. O vaxtki adətə görə, qız bir ildən sonra atası evinə qonaq gələrmış ki, ayağı açılsın. Qız kəndin girəcəyində qoca bir qadına rast olur. Qadın qızın üz-gözündən öpür, hal-əhvalını soruşur. Sonra deyir:

– Ay qızım muştuluğumu ver, atanı kəndə kəndxuda

qoydular. Qızın qanı qaralır, ağlayır. Həmin qoca qadın deyir:

– A, külbaşına, daha niyə ağlayırsan.

Qız deyir:

– Ay nənə, kül o kəndin başına olsun ki, mənim atam o kənddə kəndxudadır.

SƏSİ SABAH ÇIXACAQ

Bir kişi kiçik yaşlı oğlu ilə gecə şəhərin uzaq bir küçəsindən keçib gedirdi. Gördülər ki, bir evin qapısında iki adam dayanıb, onlardan biri nazik, uzunsov dəmiri qapının qıfılına sürtür. Uşaq bunu görcək atasından soruşdu:

– Ata, onlar orada nə edirlər?

Atası dinmədi. Uşaq bir də soruşdu. Axırda atası dedi:

– Oğlum, onlar kamança çalırlar.

– Bəs səsi niyə çıxmır?

– Onun səsi sabah çıxacaq.

XI. ATALAR SÖZLƏRİ VƏ MƏSƏLLƏR

A

Adam var ki, qələm ucu açanda elə bilir ki, ustad memardır.

Ağıl aslan tutar, güc siçan da tutmaz.

At yükü yemək olsa, gözüdoymaz adama az görünər.

Ağılda (qoyun saxlanan yer) oğlax doğulsa, arxacda ot bitər.

Analıq – yamalıq, – deyirdilər.

Arvadı çərən olanın, ürəyi vərəm olar.

Ata-ana imanlı olanda, övladları inamlı olar.

B

Bir-bir min olur, dama-dama göl olur.

Boş beşik yırğalanmaz.

C

Canavarın qulağını kəsməklə it olmaz.

Cavan gəlinin başı cunalı, qoca qarının başı xınalı olar.

Ç

Çox gəzən ayağa palçıq bulaşar.

Çömçə tutan özününkü olanda cəmin (kasan, boşqabın) dolu olar.

D

Dünyadan böyük – gözdür!

Dəvə nə qədər ölü olsa, dərisi iki eşşəyə yükdü.

Dəyirmanda doğulan siçan göy gurultusundan qorxmaz.

E

Ev alanda əvvəlcə qonşunu al.

Erməni olan yerə şeytan gəlmir.

Eşşəyi döymürəm, palanını çırpıram.

Ə

Əlli ilin eşşəyinə dəyirmanın yolunu öyrədir

G

Güjəndi biləyim, yaxınlaşdı diləyim.
Gözəldən göz əksik olmaz, kasıbdan söz.
Gəlin var ərə baxar, gəlin var ələ baxar.
Gəlin var ər ucaldar, gəlin var ər qocaldar.
Gəlin kür olanda, başına kül olar.

H

Hər dərədə bir at öldürməsən, yaxşı meytər olmazsan.

İ

İçki məclisinin əvvəlini gör, sonuna qalma.

K

Kefi kök olan gecənin uzununu, kasıb isə qisasını
sevər.

Kərənti qazancını özü yemir, yabaya verir.
Kor atı minib köndələn çapmazlar.
Kor at kölgəsindən hürkər.
Köçün yaraşığı dananın oynaqlamağıdı.
Kimə musurman deyirəm xaçı döşündən çıxır – etibar
ediyi adamların naxələf, etibarsız çıxanda belə deyirlər;

Q

Qoja öküz qoşulmasa işlər getməz.
Qoçu özündən olanın qoyunu ekiz doğar.
Qohum qohumun ətini yesə də, sümüyünü tullamaz.
Oynaya bilməyən adam mahna eliyər ki, yerim dardı.
Qulaq hər gün təzə bir söz eşitməsə, kar olar.
Qız istəyəndə varına baxmazlar, arına baxarlar.
Qızı ərə verərlər, şərə-şürə verməzlər.
Qız ismətli olanda, qismətli olar.

N

Nənə nəvəsini sevər, kasıb dəvəsini.

O

Oğrunun əlini, yalançının dilini, əyri yola gedənin ayağını, yaxşı əhvalat eşidib, pis danışanın qulağını, dünyanı şən görüb, şər danışanın gözünün işığını kəsəllər.

Oğul ata-ananı öydürər, qız söydürər.

Oğul əldə dəyənək, qız döyənək.

Ö

Ölünün dərdi, uzağı 1 il çəkilir, dirinin dərini çəkmək zülümdür.

Öz çulunu südan çıxarmaq – öz gücünə, heç kəsə minnəti olmadan öz işini görmək, yaxud dolanmaq,

P

Pişiyn kefi kök olanda siçan qabağında yallı oynayar.

S

Sənin eşşəyin ürəkəyə deyə mən zurnamı çalmıyajam-mı?!

V

Varlının paltarına toxunma, yay kimi vurar, kasıbın paltarının bir sapını çəksən yüz yamağı tökülər.

Y

Yoğun kərəm gödək görünür, nazik quyu dərin görünür.

Yolun kəsəsi, sözün qıyası yaxşıdır.

Yatan dananın başını ayaq üstü duran batırar.

Yuxu var şirğa-naxışdı, yuxu var başı qaxışdı.

Yuxu var ürəkdə yurd salar, yuxu var qurd.
Yuxu var el-obada nəsihətdir, yuxu var vəsiyyətdir.
Yuxudan ac olan, gic olar.
Yazıncı-yayıncı iş, payızncı-qışncı möhkəm diş.

Z

Zincir görən qapı iti canavarbasan olmaz.

XII. T A P M A C A L A R

QAZIYIRSAN, YARI GEDİR,
YUYURSAN, DADI GEDİR,
SİL PALAZA,
DÜRT BOĞAZA.

(ZƏRDƏ - KÖK)

Dam üstə dana böyürdü,
Anam səsinə yüyürdü.

(İldırım)

Yeddi qoyun, yeddi keçi,
Başı fındıq, dalı qayçı.

(Qaranquş)

Anası var, atası yox,
Özü yorğa gedir, tozu yox.

(Arı)

Sarı dığa yeri eşir.

(Damcı)

Gündə bir metr yol gedir.

(Beşik)

Uzun kişi dağdan ilxı endirir.

(Kərənti)

Tap tapmaca, gül yapmaca,
Məməlik xatın, dişləri yox.

(Toyuq)

Bizdə bir kişi var,
Nənəmnən işi var.

(Cəhrə)

Bitir armud,
Yemək olmur.

(Lampa)

Dağdan gəlir dağ kimi,
Qolları budaq kimi.
Əyilir su içməyə,
Böyürür oğlağ kimi.

(Dolu)

Çil toyuq, çiləmə toyuq,
Başını kəsdim, qanı yox.

(Gəvə)

Uzun-uzun uzanır,
Özünə köynək qazanır.

(Oxlov)

Biz-biz idik
32 qız idik
Əzildik, üzüldük,
Bir taxçaya düzüldük.

(Diş, damaq)

- A kişi, haradan gəlirsən?
- Qanlı qaya dibindən.
- Qanın niyə quruyub?
- Allah belə buyurub.

(Quyruq)

Babamın bir donu var,
Qatlamaq olmaz.
Cibi dolu pulu var,
Onu saymaq olmaz.

(Göy və ulduzlar)

Çulluyaram, çulun sarı,
Çullamıram, qulun sarı.

(Saj)

Ay ağalar, durun gedək,
Ətək belə vurun gedək,
Yüz qapıya bir kiliti
Durun, vurun gedək.

(Qəbirstan)

Hacılar haca gedir,
Bir yumurta içində
Min bir cücə gedir.

(Nar)

Hamı yatar, ölü ayağını uzadar.

(Mandal)

Altı çəpər, üstü çəpər
İçində qara quş səkər.

(Göz)

O yanı yastı, bu yanı yastı,
Dörd ayağını yerə basdı.

(Tərəzi)

O nədir uzağı yaxın edər.

(Fikir)

Gecə qulluqçu,
Gündüzlər xanım.
Gecə əzilər,
Gündüz düzələr.

(Yorğan-döşək)

Meşədə, ha meşədə,
Beş qardaş var meşədə,
Beşi də bir peşədə.

(Corab iynəsi)

Gedər-gedər, izi yox.
Dönər gələr, tozu yox.
Nə dərd bilər, nə kədr,
Mən gedərəm, o gedər.

(Kölgə)

İynəsi çoxdur, sap yeri yoxdur.

(Kirpi)

Ağ otun arasına,
Od düşdü tavasına.
Quşlardan hansı quşdur
Süd verər balasına.

(Yarasa)

Yumru qız oba gəzər.

(Tərəzi daşı)

Sarı atlaz, iynə batmaz,
And içər, piyada getməz.

(Sənək)

Balaca baqqal, nə versən udar.

(Ağız)

Bir quyum var, qıraqları tük çəpər.

(Kirpik)

Qapı dalında kilkəli baş

(Süpürgə)

Bir balaca dolçamın
Səksən-doxsan gözü var.

(Üskük)

Suya girər millənər,
Sudan çıxar dillənər.

(Kotan zənciri)

Qaqqıldaram aranda,
Balalarım yanımda.
Sizə çoxlu yumurta
Yumurtlaram yaxında.

(Vəhşi ördək)

Yupyumru daş idim,
Daşlara yoldaş idim.
Birdən gözəl iş oldu,
Daşım dönüb quş oldu.

(Yumurta)

Bu gün çərşənbədir,
Yadıma düşən nədir?
Odsuz ocaqsız,
Qazanda bişən nədir?

(Pendir)

Gedər, gedər hənd olar,
Yıǵılar gələr, kənd olar.
Üç yüz mismar
Bir taxtaya bənd olar.

(Naxır)

Min minarə,
Divi qarə.
Yüz min çiçək,
Tək yarpaq.

(Ulduz, ay)

Ağ atımı nalladım,
İstanbula yolladım.

(Məktub)

A kişi, kişi,
Əlində şişi,
Mənə bir at al,
Nə erkək olsun,
Nədə ki, dişi.

(Beşik-yüyrük)

Atdan hündür,
İtdən alçaq.

(Yəhər)

Atlar, ay atlar,
Çəməndə otlar.
O hansı quşdu
Beldən yumurtlar?

(Nəhrə yağ)

Bir at aldım yox yerişi,
Nə erkəkdi, nə dişi.
O nədir, bilsəniz-
Nə yayı görür, nə qışı.

(Göbələk)

Bir atım var atılar,
Qarğa qulaq çatılar.
Quyruğunu bərk qısar,
Bəndi-bərədə pusar?

(Canavar)

Bir atım var gedər, yorulmaz,
Nə gecələr, nə gündüz durmaz.

(Ay)

Daş üstə at kişnər.

*(Dəyirman, daşı,
çaxçax-novdağ)*

Kəhər at enib gedər,
Səsizcə sinib gedər.
Bulaqdan su içməyə
Qızları minib gedər.

(Səhəng)

XIII. B A Y A T I L A R

SULAR GƏLİR GÜLDÜR-GÜLDÜR,
MƏNİM YARIM HAMIDAN
HÜNDÜR.

MƏN GETMİŞDİM DAĞ OĞLANA,
SİNƏSİ YAYLAQ OĞLANA.

BU GÜN BİR ANƏ GÖRDÜM,
MƏRDİ-MƏRDANƏ GÖRDÜM.
SƏKSƏN OĞUL, QIRX ATA,
ÜZ ƏLLİ ANƏ GÖRDÜM
(ƏLİ ÜZÜNDƏ ANA GÖRDÜM).

Vətənimin maralı,
Düşər bizdən aralı.
Ovçu əlin qurusun,
Maral gəzir yaralı.

Ayrıcadan keçəndə,
Ətirli gül seçəndə.
Bal dadırdı bulağı,
Sularından içəndə.

Əzizinəm Güngörməsə,
Gün düşməz Güngörməzə.
Qatar daşa çən gəlib,
Gedilməz Güngörməzə.

Əzizinəm Maymağın,
Başı qardı yaylağın.
Qurbanları kəsirdik,

Şenlənirdi oylağım.
Əzizinəm Xorasana,
Yol gedər Harx asana.
Köç qarı əriyəndə,
Çıxdıq tamaşasına.

Sarı yoldan Gərnəsə,
İgidlərin tərپəşə.
Qara qaya səslənir,
El bir ola, gərnəşə.

Vənətimin ürəyi,
Basılmazdı biləyi.
Namərd, belin qırılsın,
Satdı namərd kələyi.

Sona uçar Qırxbulağa,
Oyundur nırx bulağa.
Göl qoşunun tarixi,
Bəllidir Qırxbulağa.

Əzizinəm halla vara,
Tap düzü olub qara.
Qaradon ziyarəti,
Çatdırar Allahvara.

Araba bizim oleydi,
Gecələr uzun oleydi.
Girsə vətən yuxuna,
Torpağı qızıl oleydi.

Dərviş xurcun götürər,
Teri ulaq gətirər.

Dəyməyin vətənimə,
Ruhum bədən itirər.

Əzizim al yanağı,
Lilparın bal yanağı.
Qızlarla dolu olar,
Bulaqlar yaz qabağı.

Karvan gedər Dzmana,
Göndər məktub, yaz mana.
Rəvayətlər qalası,
Qismət olub Dzmana.

– Ay qız hara, gediön,
– Kənddən dağa gediöm.
Elin adət ilə mən,
Axşam elçi gəliyöm.

O teyda qoç yatıbdı,
Buynuzların çatıbdı.
Qırxlıqdan çıxan qoçun,
Yanı suya batıbdı.

Mən aşiq yada yazıq
Qürbətdə oda yazıq
Sevdiyın toy elədi
Düşmədin yada yazıq.

Əzizim kağız çıxax
Qarşına kağız çıxax
Vay o qızın halına
Yarı vəfasız çıxax.

Burda qalım, dünyadı
Satım alım dünyadı.
Sevgiləri kor qoyur.
Dünya zalım dünyadı.

Əziziyəm dar gəlir
Dənə-dənə, qar gəlir.
Su, bu yol ilə daşma
Asta-asta yar gəlir.

Əzizim başa bağlar,
Qaranı başa bağlar.
Sevgilisi ölən qız
Qəlbini daşa bağlar.

Bu dağlar daşlı dağlar
Dağdan kim aşdı dağlar
Gözümü yuxu tutdu
Ceyranım qaçdı dağlar

Maralam ovla məni,
Dağlara qovla məni.
Gecələr al qoynuna
Gündüzlər buxovla məni.

Əzizinəm tər-tərə
Bu yol gedir tər-tərə.
Baş qoyum üzün üstə
Qoy qarışsın tər-tərə.

Əzizim tax üzüyü
Barmağa tax üzüyü

Sənnən mənə gərəkdir
Bir dənə baxt üzüyü.

Qızıl gül oyun-oyun
Dərim sinəmə qoyum
Yer yağışdan doymasa
Mən səndən necə doyum.

Bostanda tağım ağlar
Basma yarpağım ağlar.
Sağ ikən özüm ağlaram
Ölsəm torpağım ağlar.

Qızılgüd həşəm oldu
Dərmədim həşəm oldu
Səndən ayrılıandan sonra
Ağlamaq peşəm oldu.

Məxmərəm babum yox
Gülərəm sahibim yox
Getmisən tez qayıt gəl
Ayrılığa tabım yox.

Qarpız kəsdim yiyən yox
Dərdin nədir deyən yox
Mən yarım ilə barışdım
Gözün aydın deyən yox

Gəlin bir aş bişirdi,
Gözündə yaş bişirdi/
Bütün günü işlədi,
Elə bil daş bişirdi.

Gəl tökmə qan, a dişlər,
Quş uçar, qanad işlər,
İzn ver, ağ buxaqda,
Qoy batsın qana dişlər.

Gün keçdi, ilə gəli,
Göz yaşım gilə gəldi,
Çərxi-dövrən əlindən,
Sümük də dilə gəldi.

Bu dövrən belə gəlməz,
Doğru söz dilə gəlməz,
Bir aya vədə verən,
Ay dönüb ilə gəlməz.

Dağlara dolu düşdü,
Qar yağdı, dolu düşdü.
Aləmə günəş doğdu,
Mənə dərdin bolu düşdü.

Göynən uçan üç qardaş
Xançalı gümüş qardaş,
Bacın qərrib eldədi,
Çək çilovun, düş qardaş.

Pərişanam-pərişan
Halım yoxdu danışam.
Gör mənim kimi varmı,
Dərdi-dərdinə qarışan

Qara suyun yaxası
Oğlan qıza baxası

Bənövşədən köynəyi
Qızıl güldən yaxası.

Mən aşıq keçdi məndən
Su gəldi keçdi məndən
Mərdlərə körpü oldum,
Namərdlər keçdi məndən.

Əziziyəm baş bağlar,
Başın yuyar, yaş bağlar.
Yarından ayrı düşən,
Ürəyinə daş bağlar.

Ceyranım düzə gələr,
Düzdə üz-üzə gələr,
Yar bəzənib çıxıbdır,
İnşallah bizə gələr.

Əzizim cəbr eylədi,
Yar yara cəbr eylədi
Sağ olsun ürəyim ki,
Bir belə səbr eylədi.

Haray naşı əlindən,
Atmaz daşı əlindən,
Özü bir şux tərən,
Dad qardaşı əlindən.

XIV. AŞIQ YARADICILIĞI

AŞIQ ŞEİRLƏRİ

1918-ci ildə Loru-Pəmbək camaatı xalqımızın mübariz oğlu Doney Alının rəhbərliyi ilə üç gün-üç gecə Andranikin erməni quldurları ilə vuruşmuş, onlara layiqli cavab vermiş, sonra isə Ənvər paşanın komandanlığı altında Türk Ordusu xalqımızın harayına çatıb, erməni ordusunu darmadağın etmişdir. Rəhmətlik Aşiq Məhər o vaxt bu vuruşmanı belə təsvir etmişdir.

AŞIQ MƏHƏR

ERMƏNİ

Deyirlər ki, əsgər gəlib bu günlər Sarıqamışa,
İçindəki komandiri, böyükləri Ənvər paşa,
Erməninin toyuna siz indi edin tamaşa,
Qaçmağa yer tapmır gəlib cəlladın, erməni.

Andranik başına yığıb bir neçə dığalar,
İstəyirər öz-özünə doğru padşah olalar,
Dalından hay gələndə tamam qaçdı tulalar,
İtlərin dalındadı sən qeyrət, erməni.

Əsgərlərin çadırları gəlib tökülüb Hamama,
Ermənilər xoflanaraq yaman batıblar qana,
Hər dərədə on beş baş söykənib yatır yan-yana,
İtlərə yemək olub tamam cəsədin, erməni.

Deyirlər ki, Ənvər paşa Qarsın üstə top gətirir,
Tel vurub İstambula özünə qüvvət gətirir,
Ermənilərin canını amağa gör necə cəllad gətirir,
Axırınız yetişibdir gəlir Əzrailin, erməni.

ERMƏNİ

Yervənd, bu sözlərin daşdan artıqdır,
Yatıbsan yuxudan oyan, erməni.
Çünki qədəm qoydun bizim meydana,
İndi qabağında dayan, erməni.

Nikolay padşahı taxdan saldınız,
Osmanlı şahından bəylik aldınız.
Gürcü ilə sərhədini böldünüz,
İndi olubsunuz divan erməni.

Kağız üstə vurarsınız tərsə qələmi,
Sən get becər kartoy ilə kələmi.
Biznən etmirsiniz haqqı-salamı,
Nə üçün olubsunuz yaman, erməni.

Hacı Qara dediyin bir böyük kənddir,
Onların içində usta Yervənddir.
Daldadan danışan çox müxənnətdir,
İndi bildim dalın zaman, erməni.

Aşiq Məhər çünki girdin meydana,
Düşmənlərə kəllə vurdun mərdana.
Gördüyünü söylə Ərmənistana,
Qoy gəlsin üstümə tamam, erməni.

ƏVƏLİYƏ

Eşidib anlayın, arif olanlar,
Gönlüm düşüb bir diləyə, gəlmişəm.
Adını demirəm, utanır üzüm,
Göndəribdi yar, diləyə gəlmişəm.

Əldə toxuyurlar, uzundan-uzun,
Ağacdan asırlar düzündə-düzün.
Adını deməyə utanır üzüm,
Mən bilirəm var, diləyə gəlmişəm.

Onu da dərirlər dağda, obada,
Dənəsin satırlar iki şahıdan.
Qış olanda, bişirirlər tavada,
Əgər versən, zər diləyə gəlmişəm.

Qapına gəldi bu Məhər aşiq,
Dəs-dəs oldu bir-birinə dolaşiq.
Onun da havatı çömçəylə qaşiq,
Əgər var isə, ver, diləyə gəlmişəm.

Rəngi oxşayır onun ev çayına,
Suyu da bənzəyir basma suyuna.
Doğrusunu deyim Yusif dayıma,
Kəsə sözüm, əvəliyə gəlmişəm.

HALLAVAR

Bahar vaxtı lələ, nərgiz açanda
Oxşayırdın gülüstana Hallavar.
Şeh düşəndə dağlarını gəzəndə
Can verirdi hər insana Hallavar.

Bəzəyir yaylağı nazlı sonalar,
Qoyun bərəsini sözlü analar.
Yayıb Novruz təki ulu babalar,
Hörmətini hər bir yana Hallavar.

Dilində əzbərsən necə ustadın,
Yayıb cahana sənün xoş adın.
Bilmək olmur çox sirlidir həyatın,
Yazsan, sığmaz kitablara Hallavar.

Məhər ustadımdır, Həsəndar ağam,
Mən də onlar kimi, səndə qonağam.
Yazıb yaradacam neçə ki, sağam,
Taleim yetsə də sona, Hallavar.

Mən də el oğluyam, ellə yaşaram,
Hər bir aylağına şeir qoşaram.
Valeh deyər, coşqun çay tək coşaram,
Bürünəndə çən dumana Hallavar.

DAĞLAR

Sizi İlahiyə əmanət verib
Biz gedirik ahlı-halalı-dağlar.
Görəsən karvanım harda dayandı
Hara lövbər salıb yan alı dağlar.

Zulm ilə dağıldı xanımanımız,
Məşərə qalmasın haqq divanımız.
Doğma yurd yuvamız, doğma obamız,
Saldılar qoynundan aralı dağlar.

Dumana büründü Maymağın başı,
Buludlar bu dərdə tökdü göz yaşı.
Müqəddəs ocaqlar cəddimin daşı,
Qaldı qiyamətə yaralı dağlar.

Karvan getdi könül qanlar ağladı,
Gözüm yaşı çaylar kimi çağladı.
Bu ayrılıq çalı-çarpaz dağladı,
Artırdı möhnəti, məlalı dağlar.

Həsərlə boylandım getdikcə dala,
Gözlərim qan yaşla hey-dola-dola.
İlahidən bircə qismətim ola,
Bir də gözəm sizdə lalalı dağlar.

Adım Həsən idi, oldum didərgin,
Nadanlar başıma çaxırlar hər gün.
Bir yandan da gedir həyat, ömür, gün,
Dəlir ürəyimi bəlalı dağlar.

HALLAVARDADI

Əgər nəzər salsan bizim yerlərə,
İnsanlıq meyarı Hallavardadı.
Haqdan bəxş olunub cah-cəlalı,
Gözəllik diyarı Hallavardadı.

Hər tərəfi yaşıl, güllü-çiçəkli,
Elə bil cənnətdi bərli-bəzəkli.
Maymağın ocağı nurlu mələkli,
Miskinin harayı Hallavardadı.

Qız-gəlin oylağı danışıb-gülən,
Oturub-durmağın yerini bilən.
Saysız çeşmələrdən süzülüb gələn
Çayların axarı Hallavardadı.

Bayram şənlikləri aşıb-daşardı,
Elin aşıqları nəğmə qoşardı.
Uşaqlar tonqalın üsdən aşardı,
Mövsümün baharı Hallavardadı.

Düşmən hiyləsini vaxtında duyan,
Ordusunu dağıdıb, həm ağlar qoyan.
Yurdu tərk etməyib mərdana duran,
İgidlər hasarı Hallavardadı.

Yağıdan qorxmayan cavan-qocalı,
Düşməndə qoymayan qala qisası.
Sor qona bilməyən laçın qayalı,
Tərmanın uçarı Hallavardadı.

Xoşbəxt ömür sürdük aranda-dağda,
Gülüstan sayağı al-yaşıl bağda.
Hüseynəm, olmuşuq toyda-nağarda,
Ömrünün açarı Hallavardadı.

MƏNİ

Uşaqılıqdan o yerlərə vurğunam,
Yada salar gözəl oylaqlar məni.
Ana-balasına sarmaşan kimi,
Vətən həsrətiynən qucaqlar məni.

İnsanı məst edir güllərin iyi,
Kəklik qaqqıltısı, nəğməsi, meyi.
Gəlindaş lalalı, Cənnət güneyi,
Bağışlar, qayıtsam, yaylaqlar məni.

Boyun yurd, Oyuqlu dərə seçdiyim,
Aranda atlanıb, orda düşdüyüm.
Çeşmələr düzəldib, kəhriz eşdiyim,
İntizar gözləyər bulaqlar məni.

Gözəllər gözəli Cırcırın dağı,
Dirilik suyudur Pirlı bulağı.
Kəsilə qurbanlar, ola yığnağı,
Apara o yerə mələklər məni.

Qoşa bulaq əhli atlana-düşə,
Kəsilə əmlıklər, çəkılə şişə.
Gərkəz bulağında buğlama bişə,
Bəlkə incitməyə o dağlar məni.

Əsl möcüzədir Miskinin piri,
Xəstələr sağaldı, qalmadı biri.
Saysız qurbanları gələrdi diri.
Başa düşər ellər, haraylar məni.

Əli gəldi, gavur etdi tamaşa,
Çəkdi Zülfüqarı, endirdi daşa.
Döndü ziyarəti tam başdan-başa,
Hüseyn, gözləyir o yerlər məni.

SALAMAT QALIN*

Neyləyim düşmənin üzü gülməsin,
Köçürəm, a dağlar, salamat qalın.
Fələyin hökmüdür ayırır bizi,
El düşən obalar, salamat qalın.

Gözəllərdən dəstə güllər alardıq,
Nur düşən yolları seyrə dalardıq.
Əyləşib zirvəndə tütək çalardıq,
Sıldırım qayalar, salamat qalın.

At belində yaylaqları gəzdiyim,
Ley dağı, Çırçırdı ən çox sevdiyim.
Ətəyində el qurbanı kəsdiyim
Müqəddəs ocaqlar, salamat qalın.

Quzu otarardıq, qoyun seçərdik,
Qoca babalara qar gətirərdik.
Buz kimi suyundan doydum deməzdik.
Pirili bulaqlar salamat qalın.

Mənim sözüm də siz, söhbətim də siz,
Varlığım, vüqarım, əqidəm də siz.
Nə əmək vermisiz, halal edin siz,
Atalar, analar, salamat qalın.

Qəmginəm, bu dərdə dözəm-dözməyəm,
Bir də bu yerləri gəzəm-gəzməyəm.
Dumanlı dağları süzəm-süzməyəm,
Obalar, oymaqlar, salamat qalın.

* **Qəmgin** təxəllüsü Abdullayev Bəxtiyar İsa oğlunudur.

ANA

Yenə uzaqlara dikmisən nədir?
Qəmli baxışına qurbanam, ana,
Əymə vüqarını həsrət önündə,
Gözünün yaşına qurbanam, ana.

Sənsiz, həm Vətənsiz bir qəribəm mən,
Olsam hakim belə, yenə kiməm mən?
Tutulsan buludtək, bil ki günəm mən,
Leysan yağışına qurbanam, ana!

Kədərdən tez solar əlvan çöllərin,
Sağında solunda hanı ellərin,
Niyə tez ağarıb qara tellərin,
Gözünə, qaşına qurbanam ana!

Hanı ətrafında qızlar gəlinlər,
Kəkotu, qarağat, moruq dərənlər,
Dözərmi Vətəni bərbad görənlər?
Cəfali başına qurbanam ana!

Məlhəmdir ağrıya ana əlləri,
Arzular ətridir ana gülləri,
Əsməsin qəlbinə xəzan yelləri,
Yayına, qışına qurbanam, ana.

Qəmginin gərəyi vuran ürəyi,
İtməsin süfrənin duzu, çörəyi.
Qara kəlağayı, qara örpəyi
Bağlama başına, qurbanam, ana.

FƏLƏK

Mənim göz yaşına niyə gülürsən?
Gör necə ağaclar söndürüb fələk.
Vətən həsrətini vurub köksünə
Əbədi qürbətə göndərib fələk.

İnsan qəm əlindən damğalanmasın,
Bəxti yar olarsa, lovğalanmasın.
Heç kəs şan-şöhrətə arxalanmasın,
Yenilməz qüdrəti yendirib fələk.

Dünyada qalacaq dünyanın varı,
Onun hüzuruna ver ixtiyarı.
Zülmünən ucalan neçə şahları
Haqqın divanına endirib fələk.

Qəmginəm, əqlimi xəyallar alıb,
Gözlərim yollara tikili qalıb,
Yıxıb taleyimi nəzərdən salıb,
Təxtimi zindana döndərib fələk.

AĞLADI

Doğma diyarımla vida axşamı,
Axışdı hər yandan, ellər ağladı.
Bu ulu yerlərin böyük dərdinə,
Bayatı söyləyən dillər ağladı.

O axşam ayrıldı bülbül bağından,
Ürəklər odlandı həsrət dağından.

Bir belə dərdlərin ağırlığından
Tarixlər dayandı, illər ağladı.

Göylərə uçaldı ahlər, amanlar,
Tanrı ətəyinə qalxdı gümanlar,
Elin səcdəsinə gəldi dumanlar,
Dağlar matəm qurdu, çöllər ağladı.

Maymağın durumu yandırır yaxdı,
Bulaqlar gözündən qanlı yaş axdı,
Şimşəklər gurladı, ildırım çıxdı,
Dərələr boyunca sellər ağladı.

Bir səda yetişdi Güllüdərədən,
Ceyranlar, cüyürlər endi bərədən.
Sular lal dayandı qəmdən, kədərdən,
Sonalı, sonasız göllər ağladı.

Çatdırın xəbəri babam Miskinə,
Qıymasın kimsəni düşə pis günə.
Bu son qədəmləri sıxıb köksünə,
Cığırlar ağladı, yollar ağladı.

Sarvanı bilinməz gedən karvanın,
Amansız olarmış hökmü zamanın,
Soldu dəm dəsgahı bağın, bağçanın
Çəmənələr saraldı, güllər ağladı.

A Qəmgin fələkdən gözləmə aman,
Sənin göz yaşına tab etməz ümman.
Ellər matəminə baş əydi yaman,
Sazımın köksündə tellər ağladı.

LƏMBƏLİDƏ MEYXANA

Ləmbəlilər meyxana məclislərini həm özləri üçün istirahət, əyləncə, şadlıq tədbiri kimi həyata keçirirdilər.

İştirakçılar iri damlarda və ya evlərdə yerdən oturardılar. Onlara şərbət paylanardı. Məclis saatlarla çəkərdi. Klassiklərin məşhur qəzəlləri oxunardı. Bu, nəqşbəndliyin əlamətləri idi.

Meyxanada oxuyanlar məlahətli səsləri, bədahətən söz demək bacarıqları ilə seçilərdilər. Belə məclislər alman-rus müharibəsi dövründə və ondan sonrakı vaxtlarda daha çox yayılmışdı. Bunun səbəbini isə xalqı qara günlərin əzabverici təsirindən, az da olsa, uzaqlaşdırmaq idi. Digər tərəfdən, meyxana məclislərində deyilən və ilahi məhəbbəti tərənnüm edən şeirləri oxumaqla həm də məclis iştirakçıları Allahdan kömək istəyir və ona sığınardılar. Meyxanada deyilən şeirlər xüsusi şövqlə oxunduğundan iştirakçıların əhvalına böyük təsir göstərirdi. Bu məclislərdə oxunan şeirlər əsasən Seyyid Nigarinin və Yunis Əmrənin qəzəlləri idi. Mahir meyxanaçılarından bir neçəsinin adını çəkmək mümkündür. Eldə, obada Yekəpapraq kimi tanınan Molla Məhəmməd, Qəhrəmanların Molla Əhməd, İmamverdilərən Kor Məmməd, Bozvəlikdən Boz Vəli, Tərs Kazımın Tərs Vəlisi, İmamverdilərən Nadir Ləmbəlinin meyxanaçılarından olublar. Ləmbəlilərin meyxanalarında arabir qonşu Sadaxlı kəndindən olan Kor Pəri deyilən yaşlı bir qarı öz dınqırası (qavalı), qutusu ilə çalıb-oxuyardı. İndi onlar barədə çoxlu maraqlı xatirələr ləmbəlilərin qəlbində yaşayır. Meyxana məclisləri son 15-20 ildə demək olar ki, tamam aradan götürülmüşdü. Ancaq qonşu Sadaxlı kəndində, İncə dərəsinin Astanbəyli kəndindəki Hacı Əfəndi pirində bu ənənə davam etdirilirdi.

Kəndimizdə mövlud da keçirilərdi. Dindarlar məclis qurub, Məhəmməd Peyğəmbərin ad gününü hörmətlə anardılar.

DASTAN

AŞIQ ƏSƏDİN LƏMBƏLİ SƏFƏRİ

Ləmbəli Borçalının həmişə sayılıb-seçilən kəndlərindən olub.

Bu elə tez-tez azman aşıqlar gələrdilər, ağır-ağır məclislər keçirərdilər.

Aşağıdakı hadisə 1920-ci illərdə baş vermişdir

Günlərin bir günü Ləmbəlinin kəndxudası Süleyman koxanın (kattanın) qapısını iki aşıq döydü. Aşıq Əsəd bu qapıya bələd, qardaşı Aşıq Məhəmməd isə nabeləd idi. Qapıya Süleyman koxanın kiçik qardaşı İsrafil çıxdı və tez otağa doğru səsləndi:

– Ay Süleyman koxa, neçə gündür aşıq arzulayırdın, budur Aşıq Əsəd özünü sizə çatdırdı. Buyurun, Aşıq Əsəd, buyurun içəriyə. Süleyman koxa da, Mirzə Kazım ağa da evdədirlər, – deyib qonaqları içəri dəvət etdi.

Aşıqlar otağa daxil olub, Süleyman koxa, Mirzə ağa, İsmayıl, Mikayilla görüşdülər və keçib yuxarı başda – göstərilən yerdə əyləşdilər. İlk əvvəl Aşıq Əsəd hal-əhval tutduqdan sonra sözə başladı:

– Süleyman koxa, Mirzə Kazım ağa, sizi deyib gəlmişik. Dağlarda, Basarkeçərdə bütün ümidlərimiz boşa çıxdı. Taxıl zəmilərimizi dolu vurdu. İndi ruzi dalınca kəndlərə, tanıdığımız qapılara üz tuturuq ki, dövran quraq, meydan açaq, güzəran düzəltmək üçün mərdi-mərdanə dastan gəcələri düzəldək, çalaq-oxuyaq.

Süleyman koxa:

– Narahat olmayın, Aşıq Əsəd, bu qapı sizin üzünüzə həmişə açıqdır. Ləmbəlidə bu ev, bu qapı sizdən ötəri hətəm qapısıdır. Keçib, bu gün artıq gecdir. Allah qoysa, sa-

bah arzunuzu yerinə yetirəcəyəm. Ay Hüseyin, qonaqlar yoldan gəlib, aftafa-ləyən gətirin, aşıqlar əl-üzlərini yuyub, çay-çörək yesinlər, – deyib qapıya tərəf səsləndi.

Deyilənlər yerinə yetirildi. Süfrəyə allah verəndən yemək, çay-çörək gəldi. Hamı bismillah edib, süfrəyə əl uzatdı. Daha sonra Aşiq Əsəd dağ kəndlərinin xeyli çətin vəziyyətindən danışdı və sazını köynəkdən çıxarıb köklədi.

Süleyman koxanın, Mirzə Kazım ağanın çox sevdiyi havaları-havacatları çalıb-oxumağa başladı. Gecəni yatdılar. Səhər tezdən İsrafil Aşağı və Yuxarı Körpülüyə göndərdilər ki, axşamkı məclisə qonaqlar dəvət etsin. Bir nəfər də Sadaxlıdan qonaq çağırmağa yollandı.

...Axşam oldu, əl-ayaq yığışıb, çiraqlar yananda qonaqlar Süleyman koxanın evinə gəldilər. Ləmbəli ilə birlikdə yeddi ətraf kəndin baş ruhanisi Molla İsmayılın oğlanları Məhəmməd və Süleyman koxanın bacısı Cavahirin nişanlısı Əhməd də bu məclisdə iştirak edirdilər. Məclis başlandı və aşıqlar dövrən sürdülər. Aşiq Əsəd məclisə üz tutaraq:

– Hörmətli məclis əhli, kimin ürəkkeçməsi, qonşu otaqda hamilə qadın varsa, tez məclisi tərək etsin. Mən otaqdakı bu otuzluq lampaları bir-bir “Qəhrəmanı” və “Misri” havaları ilə söndürəcəyəm. Qoy Süleyman koxanın könlü şad olsun, – deyib alıcı tərək kimi məclisdə gərmiş etməyə başladı. Məclis beləcə davam etdi.

...Yenə səxavət əlini Süleyman koxa ilə qardaşı Mirzə Kazım ağa açdı. Varlı-hallı olmasalar da, bir buğa, bir düyü aşıqlara dövrən payı verdilər. Məclis dağıldı. Molla İsmayılın oğlanları sözü bir yerə qoydular ki, hökmən atalarının razılığını alıb, gələn axşam evlərində dastan gecəsi keçirsinlər. Gedib gecəni yatdılar. Səhər açılan kimi bütün ailə böyük fətir (yuxa) duvağının ətrafında bardaş qurub oturdu. Hamı səbrsizliklə babaları Molla İsmayıl Əfəndini gözlə-

yirdi (Molla İsmayıl bütün övladları “ata” əvəzinə “baba” deyirdilər). Nəhayət, babaları Molla İsmayıl kəmlənə-kəmlənə gəlib öz yerində üzü qibləyə durdu. Allahın dərğahına əllərini qaldırıb, ayələrdən oxuyub, “amin” dedikdən sonra “bismillah” eləyib, səhər yeməyinə başladılar. Elə ki, mədəni bir bala alağuzdadılar, işi bilən kiçik oğlu Mahmud babasına üz tutaraq dedi:

– Baba, icazənlə bir söz deyim, incimə. Bu günlərdə ruzi dalınca gələn, hazırda Göyçə aşıqlarının şahı olan Aşıq Əsəd Ləmbəliyə gəlibdir. Baba, incimə. Qaraca oğlu Süleyman koxa ilə qardaşı Mirzə Kazım ağadan sən çox varlısan. Bu kənddə dörd varlı adam varsa, onlardan biri də sənsən. Baba, bu axşam Göyçə aşıqlarını evimizə çağıraraq, dövran sürüb, ruzi qazansınlar.

Molla İsmayıl Əfəndi təsbəhini hirsli-hirsli çevirib, üzünü oğlu Məhəmmədə tutaraq:

– Bala, Məhəmməd, qardaşın Mahmud cavandır. Onu başa sal ki, bu ev üləma evidir. Aşıqla üləmanın ki tutmaz.

Məhəmməd məsuliyyətini başa düşürdü, çünki kiçik qardaşı Mahmud babasından gələn bütün zərbələri qəbul etməyə hazır idi.

...Mahmud Süleyman koxanın evindəki yığıncaqda olmamışdı. Babası onu təsərrüfat işlərinə göndərmişdi. Gecə gəlib yenidən rahatlanmaq istəyirdi ki, qardaşları Məhəmmədlə Əhməd dastan gecəsindən qayıdıb gəldilər. Məhəmməd Süleyman koxanın evindəki məclisdən danışdı. Qardaşı Əhmədlə arasında olan söhbəti Mahmuda əyan elədi ki, atalarını razı salmaq üçün birinci o başlasın, sonrası bizim boynumuza.

Mahmud tərəddüd etmədən qardaşlarına ürək-dirək verərək:

– Narahat olmayın, mənə evdən qovsa da, söhbəti mən açacam. Dalını köməkləşərik, – deyib yatdılar...

Məhəmməd babası qarşısında bir az qızardı, bir az bozardı və kəkələyib sözə başladı:

– Baba, Mahmudun sözünü qəribçiliyə salmayın. Mahmud düz deyir. Borçalıdan, Qazaxdan, Gəncəbasardan, Qaraçöpdən, Qarayazıdan gələn qonaqlar həmişə Süleyman koxanın və Mirzə Kazım ağanın qapısını döyürlər. Həvəsdür, bəsdür. Biz üç qardaş aşıqları qonaq çağırmaq istəyirik. Kəndə çıxma bilmirik. Özünüz düşünün, oğlanlarınızı yaddan çıxarmayın.

Molla İsmayıl təsbehinə ara verdi, bir az düşündü. Gördü ki, oğlanları artıq üzünə ağ olurlar. Odur ki, ağır-ağır sözə başladı:

– Oğul, Mahmud, mən deyirəm ki, aşıqlar bizim evə gələ bilməzlər. Bura molla evidir, molla ilə aşıqlarınkı tutmaz. Aşıq Əsəd ruzi dalınca gəlibsə, naxırdan bir dənə gəzyazma düyə ver, çıxsın getsin.

– Baba, Basarkeçərdən gələn aşıqlar çox ləyaqətli, əsl-nəcabətli adamlardır. Alın təri tökməsələr, verdiyin hədiyyəni qəbul etməzlər. Belə hədiyyəni özlərinə təhqir-töhmət sayarlar, – deyərək Məhəmməd qardaşlarına göz vurdu ki, aya, indi siz başlayın.

...Gecə qardaşlar sözü bir yerə qoymuşdular ki, babası Molla İsmayılın şirin dilinə yumşalmasınlar. Zabitəli baxışından qaçmayıb, öz sözlərinin üstündə dursunlar.

Gecə olan söhbəti xatırlayan Mahmud gördü ki, Əhməd kip-kirmiş durur. Utandığından heç bir söz söyləmir. Ürəyində qardaşı Əhmədə acığı tutdu, özünü düzəldib dedi:

– Baba, Basarkeçərdən gələn aşıqlar hökmən bizim evdə çalıb-oxumalıdırlar.

Molla İsmayıl çar-naçar qalaraq:

– Yaxşı, oğul. Mən evdən gedərəm. Siz də aşıqları evə gətirin, dastan gecəsi keçirin!

Böyük oğlu Məhəmməd ustalıqla tez dilləndi:

– Yox, baba, aşıqlar ədəb-ərkan sahibi olan adamlardır. Onlar evin ağsaqqalı olmayan qapıya ayaq basmazlar.

Molla İsmayıl boğazını arıtlayıb, təsbəhini çevirdi və dedi:

– Yaxşı, siz deyən olsun. Qonaqları çağırın və qarşısına yaxşı çıxmaqdan ötəri hazırlıq görün. Mən məclisdə iştirak edəcəyəm, amma bir şərtlə: taxtın üstündə oturacağam – üzü pəncərəyə. Kürəyim (arxam) isə məclisə tərəf olacaqdır. Daha sizi dinləmək istəmirəm. Şaxanım, hazırlıq üçün hər şey yerli-yerində olsun.

Bu sözə etiraz etmək istəyən Məhəmmədə kiçik oğlu Mahmud göz vurub dedi:

– Böyük yaradanın kölgəsi səni qorusun, baba! İndən belə kənddə gözü kölgəli olmayacağıq. Haydı, mən getdim, Süleyman koxadan aşıqlar üçün rüsxət alım. Onları da məclisə dəvət edim. Daha sonra Ləmbəlidə hamını xəbərdar edim. Axşam isə Məhəmməd gedib aşıqları gətirər...

...Günün ilkindi çağı Məhəmməd aşıqların dalınca getdi. Süleyman koxanı, Mirzə Kazım ağanı məclisə dəvət etdikdən sonra üzünü Aşiq Əsədə tutaraq:

– Aşiq Əsəd, özün bilirsən, babam molladır. Şahidimiz qoy Süleyman koxa, Mirzə Kazım ağa olsun. Babamı birtəhər razı saldıq. Bu gecə sən söhbətini allahdan başlamalı, Məhəmməd peyğəmbərdən, Qurandan, İslam dininin şərəfətindən söyləməklə qurtarmalısan. Bəndi bitirəndən sonra izahını səlissə de ki, babamı razı sala. Ustadların söz sərrafı, ustadlar-ustadı, aşıqlar-aşığı Dədə Ələsgərdən və başqa ustadlardan deyərsiniz.

Məhəmməd ortada, sağında Aşiq Əsəd, solunda Aşiq Məhəmməd üz tutdular bu evə.

Aşiq Əsəd Molla İsmayıla ədəb-ərkanla salam verdi. Dil ucu Molla İsmayıldan "əleyk" aldı. Aşıqları evə dəvət

etdilər və yüngül yeməklər gətirdilər.

Axşam naxır örüşdən gəldi, inəklər sağıldı. Ləmbəlidə lampalar yananda başıpapaqlı kişilər, ağsaqqallı-qarasaqqallı – hamılıqla Molla İsmayılın evinə axışdı. Gələnlər bardaş qurub dövrələmə oturdular. Süleyman katta və Mirzə Kazım ağa da təşrif buyurmuşdular. Hamı Molla İsmayıla təəccüblə baxır və heç nə soruşmurdu.

Aşıq Əsədlə Məhəmməd sazlarını köynəkdən çıxarıb, üz tutdular Molla İsmayıla:

– Molla İsmayıl baba, bizə xeyir-dua verin, icazənizlə məclisi başlayaq.

Molla İsmayıl əlindəki təsbehini şaqqıldadıb, başının hərəkəti ilə razılıq verdi.

Söz sərrafı Aşıq Ələsgərdən dərs alan Aşıq Əsəd ədəb-ərkanla məclis əhlinə baş əyib, qızılquş kimi dövrə vurub, sözə başladı:

– Mənim əzizlərim, ustadlarımız məclisi başlayanda ilk əvvəl yönü qibləyə – Allahın dərğahına tutub ustadlardan-aqillərdən qalma üç hikmətli söz söyləyərlər. Yəni buna ustadnamə deyərlər. Üç ustadnaməni hüzurunuzda ərz eləyirəm.

O, bütün sözləri incəliklərilə deyirdi ki, Molla İsmayılın sözləri həzm etdirib, qiymətləndirə bilsin. Ustadnamələri ərz edincə Molla İsmayılın təsbehinin səsi eşidilməyirdi. Demək ki, sözlərin izahına fikir verirdi.

Aşıq Əsəd ustadnaməni qurtarıb, Molla İsmayılın, Süleyman koxanın və məclis əhlinin şahidliyi ilə dastana başladı. Aşıq dili yüyürək olar. Ustadnamədən sonra "Osmanlı divanisi" ilə məclisdə divan qurmağa başladı.

– Ya rəbbim, ya Rəsulum, səndən mədəd, – deyib peyğəmbər şərəfinə salavat çevirdi. Molla İsmayıl yönünü məclisə çevirərək:

– Bərəkallah, oğlum, sözlərdən varınsa çözlə, meyda-

na çıxar. O ki Allahın, onun Rəsulunun adını səhib, salavat çevirdin, naxırımızdakı gəzyazma düyəni oğlum Mahmud sənə bağışlayır, bu sözlərdən de gəlsin, sağ olsun Mahmudum, məni yola gətirdi.

Aşığı Əsəd Molla İsmayılın incə damarını tutduğuna çox sevindi və ustadı Ələsgərin “Əlif, lam...” gəraylısını məclis əhlinə oxuyub incələməyə başladı.

İbtidaki “əlif” – Allah,
“Bey” – birliyə dəlalətdir.
“Tey” – təkdir, vahidi-yekta,
Arif bu elmə bələddi.

Söz sahibi Allahın təkliyindən və ariflərin həqiqəti bilmələrindən ikinci bənddə izah verib.

Üçüncü bənddə başlayır:

“Xey” – birdi xalığı-əkbər,
“Dal” – doğru doqquz fələklər,
“Zal” – zikr eylə dildə əzbər,
“Rey” – rəsulu Məhəmməddi.

– Molla baba, Xey – xalığı Əkbərimiz – Allahdı. Rey – Peyğəmbərimiz Məhəmməd əl Mustafa Rəsulallahdır. Salam-salavat Peyğəmbərimizə, – deyib sözünə davam etmək istəyirdi...

Molla İsmayıl:

– Aşığı Əsəd, bala, de görüm, bu sözlərin ağıl-kamal sahibi kimdir? Bizi onunla tanış eləyə bilərsənmi?

Aşığı Əsəd yenidən Molla İsmayıla imtahan verəcəyini düşünüb, sözün yeddinci bəndini söyləyir:

“Kat” – kon ilə tutub qərar,
“Zam” – lal necə hesab verər?!
“Mim” – möminə yol göstərər,
İsmi-paki Məhəmməddi.

Aldı sözün tapşırmasını çözləməyə:

“Yey” – yekdir adil padişah.
“Lam əlifə” – birdi allah.
Ələsgər, tutduğun günah.
Bağışlansa, çox hörmətdi.

– Molla İsmayıl baba, bu sözlər kamal sahibi, mənə ərsiyə çatdıran, öyrədib xalq içərisinə, aqillər məclisinə çıxaran, müəllimim, vəlineymətim, ustadım, söz sərrafım, bütün zəmanəmizin yanşaqlar-yanşağı, Alosmandan təxti-Şaha, Turandan İrana adı çəkilən Göyçəli Aşıq Ələsgərin pürkamallı sözləridir. Belə sözlərdən məclislərdə çox oxumuşam. Süleyman katta bilir, ustadım yüz beş yaşında dünyasını dəyişib, cənnətlik oldu. Əsl haqq aşığı idi. Allahdan ona vergi verilmişdi. Ona görə də mənəm deyən alimləri və aşıqları söz meydanında məğlub etmişdir. Aşıq Ələsgər sözlərinin birində belə demişdir:

Adım Ələsgərdir mərdü-mərdana,
On iki şeyirdim işlər hər yana.
Tülküsen, aslanla girmə meydana,
Danasan, sürtünüb kaldan danışma!

– Həqiqətən, mənimlə bərabər on iki şeyirdi hər yana işləyir.

Əlinə fürsət düşən Aşıq Əsəd Allahdan, peyğəmbərimiz Məhəmməddən, Qurandan, İslam dinindən oxuya-oxu-

ya səhəri açmağa başladı. Bir azdan sübh namazı başlayacaqdı. Bunu nəzərə alan Aşığı Əsəd “A Yəməndədi” şeirini başladı.

Var sazımın nə pərdəsi, nə simi,
Onu çalıb kim tərpedər nə simi?
Firdovsi, Füzuli, Hafız, Nəsimi –
Onlarda yazdığı ayə məndədir.

Kişi gərək zəhmət çəksin, dər salsın,
Süfrə açsın, ad qazansın, dər salsın.
Dərsi azlar Ələsgərdən dər alsın,
Altı min altı yüz ayə məndədir.

– deyən Aşığı Əsəd ustadının nəyə qadir olduğunu, Quranın bütün ayələrini və dahi şairlərin qələmə aldıkları sözlərin hamısını bildiyini deyir.

Dan namazının yaxınlaşdığını görən Aşığı Əsəd Molla İsmayılı görək necə dilə tutur, özünə haqq qazandırır, duvaqqapmasını deyir:

– Molla baba, ustadım mehmanlar barədə ev sahiblərinə görün nə demişdir:

Axşamdan nə versən xub keçib gedər,
Qonağın qeydinə qal səhər ertə.
Qonaqlar qanandı, güzəran eylər,
Olsa qaymağınan bal səhər ertə.

Gəlsə bizim kimi tələsik qonaq,
Tez eylə irazı, üzün olsun ağ.
Bir azca qaymaqnan azca kərə yağ,
Qəndi istəkana sal səhər ertə.

Ələsgərəm, doymaram mən ləzzətindən,
Göyçənin qonağa bu hörmətindən,
Düyü plovundan, çolpa ətindən,
Əsirgəmə, gətir bol səhər ertə.

Bu sözlərdən sonra hər şey Molla İsmayıl əyan oldu. Elə bildi ki, səhərə qədər ibadətlə məşğul olmuşdur. Dan namazının vaxtı yaxınlaşırdı.

Molla İsmayıl üzünü Süleyman katdaya tutaraq dedi:

– Süleyman ağa, məni bağışla. Belə qonaqların olanda məni yaddan çıxarma. Elə uşaqlarının xeyir işini belə etdiyin üçün Borçalıda sənin adın danışılır. Səninlə qardaşın Mirzə Kazım ağanın qapısını qıraq eldən gələnlər həmişə hatəm qapısı adlandırırlar. Aşıq Əsəd, bu gündən belə Ləmbəlidə Süleyman katta ilə Mirzə Kazım ağadan sonra mənim qapım sənin üzünə açıqdır. Mahmudum, min yaşa. Mən ibadətimlə məşğul olum, siz də dincəlin. Səhər görüşərik. Ustadın dediyi son sözlər də mənim boynuma minnət qoyur. Süleyman katta, Mirzə Kazım ağa, qardaşlarınızla səhər mənim qonaqlarımsınız, – deyib ibadət etməyə yollandı.

Mahmud da qardaşları Məhəmmədi və Əhmədi öpüb:

– Arzumuza çatdıq, – deyib bayıra çıxdı...”

XV. U Ş A Q F O L K L O R U

LAYLALAR

Laylay, gülürüz bala.
Laylay, şirinsaz bala,
Yalan demək pis işdir,
Danış doğru-düz bala.
Laylay, quzum, a laylay,
İki gözüm, a laylay.

Laylayım teldən ayrır,
Sonalar göldən ayrır.
Cavan canın çürüyər
Gəzəndə eldən ayrır.
Laylay, qanadım laylam,
Qəndim nabatım laylay.

Laylay, dedim ucadan,
Səsim çıxdı bacadan.
Allah səni saxlasın,
Çiçəkdən, qızılcadan.
Laylay, balam a laylay,
Körpə quzum, a laylay.

Laylay, dedim Qazana,
Hörmət elə ozana.
İgid o adamdır ki,
Halal çörək qazana.
Laylay, öz quaum, laylay,
Çörəyim, duzum laylay.

Bu gecə qərib gecə,
Yuxumu dərib necə,
Min qəm gönərib gecə,
Canına qadan-qorxun
Yat şirin olsun yuxun.

Bu məhbəsin daşı qan,
Tarixinin yaşı qan,
Gözlərimin yaşı qan,
Sən böyü bu qış balam,
Bir söz de, danış balam.

Dağlar çəni arzular,
Sümbül dəni arzular,
Atan səni arzular,
Yat, arzum, muradım yat,
Yat qolum, qanadım yatş.

Laylay, güləruz bala,
Laylay, qaragöz bala,
Sən yat qoy mən dincəlim,
Dərddən əlin üz bala.
Laylay quzum, a laylay,
İki gözüm, a laylay.

ƏZİZLƏMƏLƏR, OXŞAMALAR

A

Ay parçası
Ayparam
Alışdım-yandımsan
Alagözüm
Ağbirçəyim

B

Bağım-baxçam
Balaca balam
Bənöyşəm

C

Ceyran balam,
Cüyür balam.
Ceyran gözdüm
Cındır balam

Ç

Çiçəyim, göyçəyim

E

Elim-günüm

G

Gözümün işığı
Gözümün nuru
Gözəl-im-göyçəyim
Gözəl balam
Göyçəy balam
Gombul balam

Gülüm-çiçəyim
Gül balam
Gözəllər-gözəli

Gözü ceyran,
Özü ceyran.

H

Heyranım, ceyranım
Halal toxum

K

Körpə quzum
Körpə beşiyim
Keçəl balam

Q

Qıryat qırığı
Qıryat dağarcığı
Qiyamatsan
Quzumsan
Qardaşımsan

Qız qırığım
Qızıl qırığım.

Qız gülüm,
Qızıl gülüm.
Qara kişmişən
Qızım-quzum

L

Laləm, qızıl gülüm

M

Maralımsan
Maral qızım
Maral gözdüm

O

Oy, canım-ciyərim
Oy, başına dönüm

R

Reyhanım

Ş

Şamamasan, şamama
Şəkər balam
Şirinim-şəkərim

Ü

Ürəyimsən, canımsan
Ürkəy ceyranımsan

V

Varım, döylətim
Vəfadarım

Y

Yanaxları qırmızı,
Yadım-yadırğam

Z

Zalımın balası
Zalımın qızı
Zalım canalansan

OYUNLAR

Oyunlar barədə konkret söhbətə başlamazdan əvvəl bütün oyunlarda növbəliliyi müəyyinə etmək üçün istifadə edilən çöptutma və sayamalar haqqında bir neçə söz demək istəyirik.

ÇÖPTUTMA

Başçı seçilən uşaq, yaxud oyunçulardan biri hər iki ovucunu arxasında yumaraq onlardan birində kiçik bir çöp qırığını gizlədir. Sonra hər iki yumruğunu irəli uzadaraq deyir:

– Tap görüm.

Uşaqlardan biri: – Hasındadır, husundadır? – deyərək yumruqlardan birinin üstünə əli ilə vuraraq deməlidir: – Allah bilir, busundadır.

Vurulan əl açılır. Əgər çöp tapılıbsa, vuran kənara çıxır. Tapa bilməsə, özü digərlərinə çöp tutur və əvvəlki çöp tutan kənara çıxır. Və beləliklə, axıra qalan uşaq üstünlük-dən məhrum olaraq ya oyunu başlamalıdır, yaxud oyun onun üzərində qurulmalıdır.

Sayamalar

Bu da çöptutmanın funksiyasını yerinə yetirən bir üsuldür. Yenə də başçı, yaxud oyunçulardan biri əli ilə dairəvi düzölmüş uşaqların ya sinələrinə, ya da irəli uzadılmış əllərinə toxunaraq sadalayır:

– Ena-vena, varsa-vena, hinqaloyu-çinqaloyu, odur-

vodur, saqqaloyu, du-du, ata-mani, karaçi, trika-makiz-
daçi, enç-venç-qos.

Sonuncu söz kimə düşərsə, deməli o, axıra qalandır.

Bu sayamanın sözlərinin mənasını dəqiq bilən
yoxdur. Bəziləri deyirlər ki, guya qaraçi sözləridir.

Başqa növ (şeirvari) sayamalar da var:

Bir – bir qavırna gir
İki – itinki
Üç – su iç
Dörd – burnunu ört
Beş – burnunu eş
Altı – erməninin zartı
Yeddi – yetmiş
Səkkiz – saqqız
Doqquz – donuz
On – son.

* * *

Bir-iki – bizimki
Üç-dörd – qapını ört
Beş-altı – daşaltı
Yeddi-səkkiz – yetim Sərkiz.
Doqquz-on – Qırmızı don.

* * *

İynə-İynə,
Ucu düymə.
Bal-balıca,
Ballı keçi,
Şam ağacı
Şatır keçi.
Qoz ağacı

Qotur keçi.
Yarıl dedim,
Yırtıl dedim.
Su iç dedim,
Qurtul dedim.

GİZLƏNPAÇ

Burada istənilən sayda uşaq ola bilər. Bir nəfər çöp tutur. Çöpü tapanlar kənara çıxırlar. Axırda kim qalırsa o, üzünü divara söykəyərək gözlərini yumur və məsələn 20-yədək sayır. Bu müddətdə uşaqlar qaçıb gizləniirlər. Sonra o, axtarmağa başlayır. Bir nəfəri tapıb görəni kimi o, tez qaçıb əlini göz yumduğu divara vurmaldır. Əgər vura bilsə indi tapılan uşaq göz yummalıdır və bütün uşaqlar təzədən qaçıb gizlənməlidirlər. Yox, əgər tapılan uşaq göz yuman-dan tez qaçaraq əlini divara “stuk” deyib 3 dəfə vurarsa, göz yuman, digər uşaqları axtarmaldır. Oyun növbəti uşaq tapılana kimi davam edir.

DƏSMALALDIQAÇ

Uşaqlar dairəvi şəkildə yerə otururlar. Başçı ortada oturub, oyuna nəzarət edir. Uşaqlardan biri – çöptutmada axıra qalan, uşaqların arxasınca qaçaraq gizləncə dəsmalını kiminsə arxasına atır. Başqa uşaqlardan soruşur:

– Dəsmal kimin arxasındadır?

Uşaq dəsmalın öz arxasında olduğunu bilməsə, onu ortaya salıb bir-birilərinin üstünə itələyirlər. O, kimin üstünə yıxılıb qalsa, yıxıldığı oyunçu növbəti dəfə dəsmal atmağa çıxır.

Oyunun başqa variantı belədir: arxasına dəsmal atılan bunu bilən kimi dəsmalı götürüb, qaçanı vurmaldır. Qaçan öz yerində otura bilsə, dəsmal tapan özü kiməsə dəsmal atmalıdır. Dəsmalı tapa bilməyən uşaq durub özü dəsmal atmalıdır. Oyun beləcə davam edir.

YERƏBATMA

Oyunda bir neçə uşaq iştirak edə bilər. Onlar müxtəlif növ budaqlardan təxminən 30-50 sm-dək, müxtəlif yoğunluqda ağac kəsib, ucunu sivri şəkildə yonurlar. Hərənin istənilən sayda ola bilər. Uşaqlardan biri ağacını zərblə yumşaq yerə vurur. Növbəti uşaq da öz ağacını yerə batırmaqla onunkunu vurub yıxmağa çalışır. O birilər də növbə ilə vururlar. Kim hansı ağacı yıxırsa, ona sahib olur. Əgər vuranla vurulanın ikisinin də ağacı yerə yığılarsa, onda vurulan zərbə endirir və əgər yığılmış ağacı tərpədirsə, ona sahib olur. Tərpətməsə, yığılan təzədən öz ağacı ilə oyunu davam etdirir.

Bu oyun iki dəstə arasında da keçirilə bilər. Ümumi məqsəd kimin daha çox ağac udmasıdır. Qalib, məğlub bununla ölçülür.

DIZ-DIZ

Bir dəstə uşaq özünə bir hakim (sudya) seçir. Hakim çöp tutur. Axıra qalan uşaq sağ əlini açıq şəkildə sol qulağının qabağına, sol əlinin ovcunu isə sağ qoltuğunun altına qoyaraq hakimin qabağında dayanır. O biri uşaqlar arxada dayanırlar. Onlardan biri şillə ilə dayananın ovcunun içinə bərk vurur və arxadakıların hamısı eyni zamanda arı kimi

“dızzz” edərək əllərinin baş barmaqlarını dik şəkildə irəli uzadırlar. Vurulan geri çönüb, vuranın kim olduğunu tapmalıdır. Şübhələndiyi adamı düz tapsa, tapılan onun yerinə durmalıdır, tapmasa, özü yenidən durmalıdır. Oyun beləcə davam edir.

BOR-BORU

Oyun iki dəstə arasında keçirilir. Başçılar çöp atırlar. Tapmayan tərəf bir xəttə düzülüb, üzlərini hər iki yandan əlləri ilə örtürlər. Araxadakı uşaqlardan biri öndəkilərdən birini barmağı ilə itələyərək irəli aparır. Başçı səsləyir:

– Bor-boru!

İtələnən adam öz başçısına cavab verir:

– Rakqı boru!

– Səni aparan kimdir?

Aparılan müəyyən ad deyənə kimi hərəkət edir və deyir:

– (məsələn) Ataxalıl.

Aparan düz tapılsa, dəstələrin yerləri dəyişilir. düz tapılmasa, aparılanlar aparanları bellərinə mindirib, o başa (10-15 metr) aparıb-gətirməlidirlər. Sonra oyun təzədən başlamalıdır.

BƏNÖYŞƏ

Uşaqlar eyni sayda bölünərək iki dəstəyə ayrılırlar. Onlar ələlə verərək müəyyən məsafədə üz-üzə dayanırlar. Dəstə başçılarından biri deyir:

– Bənöyşə.

O biri başçı cavab verir:

- Bəndə düşə.
- Əvvəlki deyir:
- Sizdən bizə kim düşə?
- İkinci deyir (məsələn):
- Sona düşə.

Belədə Sona sürətlə qaçaraq özünü əl-ələ vermiş uşaqların əllərinə çırpır və yarıb keçmək istəyir. Əgər o buna nail olsa, onda uşaqlardan birini öz dəstəsinə gətirir. Oyun təzədən təkrar olunur. Yox, yara bilməsə, onda özü o dəstəyə qoşulur. Və bu dəstə o birisi dəstənin bəndini yarmalıdır. Beləliklə, hansı dəstə uşaqları hamısını özünə birləşdirə bilsə, o da qalib sayılır.

GÖZBAĞLAYACI

Uşaqlar sayama söyləyib bir-bir kənara çıxırlar. Başçı axırda qalanın gözlərini dəsmalla bağlayıb, meydana buraxır. Gözübağlı uşaq səs çıxaran uşaqlardan birini tutmalıdır. Tutsa özü azad olur və tutulanın gözü bağlanır. Oyun beləcə davam edir.

SİÇAN-PIŞİK

Uşaqlar dairəvi əl-ələ tutuşurlar. Başçı uşaqlardan birini siçan, o birini pişik seçir. Pişik siçanı qovur. Uşaqlar imkan vermirlər ki, siçan soxulub onların qolları arasından içəri girsin, bayıra çıxsın və s. Nəhayət, pişik siçanı tutur. Onlar öz yerlərinə dururlar. Beləliklə, növbəti bir cüt uşaq oyunu davam etdirir.

QAÇAQ-QAÇAQ

Bu oyun əsasən gecələr icra olunur. Uşaqlar iki bərabər dəstəyə bölünürlər. Çöp atırlar. Çöpü tapan dəstə qaçıb gizlənir. O birilər onları tapıb tutmalıdırlar. Gizlənmiş dəstənin uşaqları bəzən oyunu asanlaşdırmaq, yaxud daha gərgin etmək üçün ya fit verir, ya səs çıxarırlar, ya da tapılmış uşaq o birilərini səsləyib deyir:

– Kək otu, kəklikotru, yerində bərk otur, alma deyəndə gələrsən, armud deyəndə gəlməzsən.

Oyun sonuncu uşaq tapılana qədər davam edir.

ÇİLİK-AĞAC

İki uşaq arasında keçirilir. Çilik hər iki ucu sivri yonulmuş 20-30 sm uzunluğunda, ağac isə təxminən 60-70 sm uzunluğunda düz olur. Kvadrat şəklində sahə cızıb, çöp atırlar. Çöpü tapan oyuna başlayır. O, çiliyi kvadrat boyundan uzağa atıb, ağacı onun üstünə atır. Ağac çiliyə toxunsa, o ağacla çiliyin ucundan vuraraq onu ya göydə çiləyir, ya da uzağa vurub atır. Çiləyəndə şərtləşdirilmiş kimi, ya beş-beş, ya da on-on sayır. Sonra çiliyin düşdüyü yerdən sahəyə qədər olan məsafəni ölçür. Ümumi hesabı cəmləyir. Həmin prosesi təzədən başlayır. Əgər oyuna başlayanın ağacı çiliyin üstünə düşməsə o, çürümüş hesab olur. Oyunu ikinci uşaq davam etdirir.

Beləliklə, onlardan kim əvvəlcədən şərtləşdirilmiş rəqəmə (məsələn, 500-ə, 1000-ə və s.) tez çatarsa o, obirisini işlətməyə başlayır. Yəni qalib uşaq kvadratın içində duraraq ağacı ilə çiliyi yeltə, zəvərtmə, donuztoxmağı üsulları ilə uzağa vuraraq o birisini yüyürüb çiliyi tapmağa və kvadrata atmağa məcbur edir. Əgər işləyən uşaq çiliyi göy-

də tutarsa, yaxud onu sahənin içinə sala bilərsə, onda işləməkdən azad olur. İşlədən sahəni qorumağa məcburdur. O, kvadrat kənarına düşmüş çiliyin ucundan vurub, havaya qaldırır və onu yenə də uzağa tolazlayır. İşləyən çiliyi tutana və yaxud sahəyə salana qədər oyun davam edir.

Bu oyunun başqa variantı belədir:

2 oğlan uşağı oynayır. 4 metr uzunluğunda, 1,5 metr enində kvadrat sahə ayrılır. Çöpü tapmış oğlan oyuna başlayır.

Göstərilən sahənin bir başından çiliyi (hər iki ucu itilənmiş 20 sm uzunluğunda ağac) o biri başa atır. Çlik sahənin içinə düşsə, ağacla vurub çıxarmalıdır. Bundan sonra çiliyin ucuna vurub göyə qaldırılır, sonra qüvvətli zərbə ilə uzaqlaşdırır. Bu üç dəfə təkrar olunur. Çiliyin son zərbədən sonra düşdüyü yerdən sahəyə qədər addımla sayılır. Addımın sayı çox olan udur. Uduzanı qalib gəldiyi addımların sayı qədər məsafədən minir.

KIX-KIX

(yəni tapançadan atma)

Uşaqlar iki dəstəyə bölünürlər. Dəstələr qaçaraq birbirlərindən uzaq məsafədə müxtəlif yerlərdə – bağ-bağçada, evlərin arasında gizlənilirlər. Onlar yalançı tapançalarla atışmağa başlayırlar. Kim kimi ilk görürsə “kix” deyib “öldürür”. Hansı dəstə “düşmən” dəstəni “qırıb” qurtarırsa, o da qalib sayılır.

QILINC-QILINC

Burada da uşaqlar iki dəstə olurlar. Onlar yalançı taxta qılınclarla “silahlanırlar”. Üz-üzə dayanıb, kollektiv şəkildə “vuruşur”lar. Qılincin ucu kimə dəyirsə o, “ölmüş” hesab olunur və meydandan kənara çıxır. Hansı dəstə tam “qırılıb” qurtarırsa o, məğlub hesab olunur.

ƏNZƏLİ

Üçdən artıq uşaq iştirak edir. Çöp tapmaqda sonda qalan uşaq əllərini dizlərinə dayaq edib başını əyərək durur. Uşaqlar əlini onun belinə qoyaraq üstündən hoppanırlar. Qalan hər dəfə aşağıdakı sətirləri bir-bir təkrar edirlər.

- Ənzəli ha ənzəli (atılırlar)
- İkidə birləri (atılırlar)
- Üçdə yanbuz (yanlarını sürtürlər)
- Dördə dal-dala (arxalarını zərbə ilə vururlar)
- Beşdə əl dəyər, ətək dəyməz (atılırlar)
- Altıda tək əlli (tək əli dayaq edib atılırlar)

Sonuncu sətirdə – yəni – Yeddidə ağalar, bəylər taxta çıxar, – deyib birinci uşaq duranın belinə minir. Başqaları da eyni hərəkəti edirlər. Əgər duran yığılsa yenidən durmalı və oyun yenidən başlanmalıdır. Əgər minənlərdən hansınsa ayağı yerə dəysə o durur, oyun başdan başlayır.

HOSDANA

Çöp tapmaqda sonda qalan əyilib durur. Onun belinə papaq qoyulur və uşaqlar əllərini papağa qoyub (onu salmaq şərti ilə) aşağıdakı misraları ayrı-ayrılıqda deyərək

hoppanırlar:

- Hosdana, ay hosdana,
- Keçi girdi bostana.
- Vurdum qıçı qırıldı,
- Apardın həkimə.
- Həkim dedi börkümə.
- Apardım bavama.
- Bavam mülkü yazıxdı,
- Dörd tərəfi qazıxdı.
- Əl-ətəyim dəyməsin,
- Papaq yerə düşməsin
- Havala, ay havala,

– Papaq götür qovalara, – deyən son uşaqdan sonra duran belindəki papağı götürüb uşaqların birini vurmaq istəyir. Uşaqlar qaçıb oyun yerində durmağa çalışırlar. Vura bilsə vurduğu durur, vura bilməsə, yenidən özü durur.

Prosesdə kim papağı salsa, o durmalı, oyun təzədən başlamalıdır.

ÖLÇMƏ

Çöpü tapmaqda axıra qalan uşaq əyilərək çəkilən xətdən bir metr öndə dayanır. Birinci uşaq ayağını həmin xəttə vurub, əlini duranın belinə qoyub üstündən hoppanır. Uşaqların hamısı onu təkrar edir. Birinci uşaq ikinci dəfə hoppananda düşdüyü yerdə əyilib durur. Əvvəl duran uşaqlara qarışır. İndi iki metrdən hoppanmaq lazım gəlir. Oyunçulardan kimsə ölçmədə duranın üstündən hoppana bilməsə o, orada durur, uşaqlar oyunu davam etdirirlər.

SÜLÜK-SÜLÜK

Bu oyun üçün bir ağ sümük parçası və iki dəstə uşaq lazım gəlir. Çöpü tapan dəstə oyuna birinci başlayır. Oyun aydınlıq gecədə keçirilir. Əvvəlcədən təyin olunmuş yerdən birinci dəstənin aparıcısı sümük parçasını var qüvvəsi ilə atır və verilən əmrlə dəstələr sümüyün axtarışına başlayırlar. Onu tapan dəstə tapılan yerdən o biri dəstənin uşaqlarını minib atılan yerə kimi gedirlər. Oyun yenidən başlayır.

ZƏLƏ-ZƏLƏ

Oyunda bir neçə oğlan uşağı iştirak edir. Hərəsində bir yastı daş, hamısı üçün bir yumru daş olur və bir zələ (çuxur) düzəldilir. Yumru (girdə) daş zələdən xeyli aralı yerə qoyulur. Uşaqların növbə ilə 6-7 metr uzaqlıqda çəkilmiş xətt üstündən əllərindəki yastı daşla girdə daşı vurub zələyə salması lazım gəlir. Girdə daşı zələyə salan uşaq oyunu udmuş olur.

SAQQA-SAQQA

Oyunda ikidən artıq uşaq iştirak edir. Oyunçular növbə ilə əllərindəki yastı daşla özlərindən bir neçə metr aralı qoyulmuş yumru daşı vururlar və addımla ölçürlər. Kimin zərbəsindən sonra yumru daş daha uzağa (50–100 addım) gedərsə, o, yarışı udmuş olur.

SƏRHƏD HESABLA (Qranaçıtay)

Uşaqlar bərabər sayda iki dəstəyə bölünürlər. Hər dəstə bir ölkəni təmsil edir. Ortadan sərhədd xətti çəkirlər. Orta xətdən (25-30 metr) bərabər məsafədə hər iki tərəfdə bayraq və ya da başqa əşya qoyurlar. Hakimin işarəsi ilə oyun başlanır. Rəqib torpağında olan əşyanı öz torpağına gətirmək üçün uşaqlar cəhd edirlər. Rəqib torpağında tutulan uşaq əsir saxlanır. Həm əsiri azad edib, həm də əşyanı tutulmadan öz torpağına keçirməyə müvəffəq olan tərəf qalib sayılır.

HAMBAL-HAMBAL

Oyunçuların sayı 3-dən artıq olmalıdır. Onların sırasından bir hakim seçilir. Uşaqlar oturub ayaqlarını irəli uzadırlar. Hakim aşağıdakı şerin hər sözünü bir oyunçunun ayağına işarə edərək söyləyir:

Motal-motal,
Dərzi motal.
Ellər yatar,
Qaymaq tutar.
Çilmə-çilik,
Yeddi milik.
Kərən ayağı,
Kərki sapı.
Şam ağacı,
Şatır keçi.
Qoz ağacı,
Qotur keçi.

Hambal-hambal.
Yarıl-yırtıl,
Su iç qurtul.

Son söz (qurtul) kimin ayağına düşərsə o, oyunçuları bir-bir arxasına alıb, nəzərdə tutulmuş məsafəyə aparıb gətirir.

Sonra oyun yenidən davam etdirilir.

İŞLƏTMƏ

Oyunda 2 oğlan, 1 ağac, 1 çilik olmalıdır. Diametri 1 metr olan dairə (zələ) çəkilir. Oyunçunun biri ağacı o birinə atır. Oyunçu tutur, atan da onun əlinin üstündən tutur. Sonuncu tutan ağacı əlində möhkəm tutur. O biri oyunçu isə çiliklə ağacı 3 dəfə vurub əlindən çıxarmaq istəyir. Çıxarsa hakimin işarəsi ilə o, oyuna başlayır, çıxara bilməzsə əksinə.

Oyuna başlayan zələdə (dairədə) durur, toxmaq zərbəsi ilə çiliyi vurub uzaqlaşdırır. Bu belə olur: ağac ovucda elə tutulur ki, barmaqdan yuxarı balaca çıxıntı qalır. Çilik o çıxıntıya qoyulur və yuxarı atılıb, ağacla vurulur. Sonra ağac zələyə uzadılır, rəqib çilik düşən yerdən çiliklə ağacı vurmaldır. Vura bilsə oyunu özü başlamalıdır. Vurmasa, yeltə zərbəsi vurulur. Bu zərbədə sol əllə çiliyin bir ucundan tutulur, sağ əllə ona ağacla zərbə endirilir. Çilik yerə toxuna-toxuna gedir. Rəqib çilik dayandığı yerdən onu zələyə salmalıdır. Bunun baş verməməsi üçün oyunçu ağacla çiliyi vurub geri qaytarmalıdır. Üç dəfəyə çilik zələyə salınmasa növbəti zəvərtmə hissəsi başlayır.

Bu zərbədə çilik göylə getməlidir. Əgər rəqib – işləyən çiliyi göydə əli ilə tutsa, ya da tikanla yolunu kəssə oyunçu-

ların yeri dəyişdirilməlidir. Oyun işləyən udana, işlədən çürüyənə qədər davam etməlidir.

VURUB QAÇMA

Bu oyunda bərabər sayda iki dəstə olur. Bir-birindən 25-30 metr aralı iki dairə (zələ) çəkilir. Hakimin işarəsi ilə birinci dəstə zələdə durur. O biri dəstə isə zələdən xeyli kənarda. Zələdə duranlardan biri balaca topu yuxarı atıb, o biri zələyə qaçır. Əgər rəqib topu tutub qaçanı zələyə girənə kimi vursa, vuran dəstənin uşaqları o biri dəstənin uşaqlarını zələnin birindən o birinə kimi minir və oyunu özləri başlayırlar.

VAY-VAY

Oyunda 2 dəstə – dəstədə 5-6 uşaq iştirak edir. Hər dəstədən bir nəfər ana rolunda olur. Ananın biri o birinin gözünü yumur. Yuman ananın uşaqları gizləndikləri yerdən çıxıb gözü yumulu ananın uşaqlarını papaqla döyürlər. Döyülən uşaqlar isə:

– Ay ana, vay ana, – deyə qışqırırlar.

Oyun döyülən uşaqların gözüyümlü anaları, döyən uşaqlardan birini tutana qədər davam edir. Uşaqlardan biri tutulandan sonra dəstələr yerlərini dəyişirlər.

CIDA ATMA

Bu oyun iki oğlan arasında aparılır. Qalanları növbə gözləyirlər. Qarğı, qamış, kalış atlı oğlanlar əllərində cida

bir-birinə hücum edirlər. Onlar öz igidliklərini nümayiş etdirirlər. Biri cidanı o birinə atır. Rəqib onu göydə tutur və geri atır. Ola bilər bu vəziyyət xeyli davam etsin. Vurulan oyunçu oyundan çıxır və onu yeni atlı əvəz edir. Beləliklə, uşaqların ən çevişi, ən igidi üzə çıxarılır və nəzərdə tutulmuş mükafatı qazanır.

NEÇƏDİR?

Oyunda iştirakçıların sayı 3-dən çox olur. Çöp tapmada axırda qalan uşaq hakimin əmrinə tabe olaraq onun qarşısında diz çökür və başını üzə aşağı onun dizləri arasına qoyur. Hakimin əmri ilə uşaqlar növbə ilə onun belinə şapalaq vurub barmaqlarından bir neçəsini qabağa uzadır. Hakim:

– Neçədir? – deyə soruşur.

Əgər duran sayı düz desə oyunçuların yerləri dəyişdirilir, səhv desə, oyun davam etdirilir.

BEŞ DAŞ MƏHKƏMƏSİ

Oyunda 5 nəfər iştirak edir. 5 zələ (oyuq, yuva), 5 yumru xırda daş hazırlanır. Növbə ilə uşaqlar daşları çəkmiş xətt üstündən zələyə salmağa çalışırlar. Bir daş salan oğru, iki daş salan şahid, üç daş salan vəkil, dörd daş salan vəzir və beşini də salan şah olur. Eyni miqdarda daş salanlar təkrar yarışirlar.

Şahid oğrunun boynuna iş qoyur – cinayət işi. Vəkil işə öz münasibətini bildirir:

– Ailəsi böyükdür, birinci dəfəsidir, cəza bir az yumşaq olsun.

Vəzir ya onun fikrini btəsdiqləyir, ya da əksinə. Sonda şah öz hökmünü verir:

– Oğrunun alnına 10 çirtma vurmali, yaxud başından 1 - 10 saç qoparmalı, yaxud sifətindən çimdik götürməli və s.

Sonra oyun yenidən davam etdirilir.

BEŞ DAŞ (qızlar üçün)

Ən mürəkkəb oyunlardan biridir. 2-dən artıq oyunçu, 5 yumru daş tələb olunur. Uşaqlar sayından asılı olaraq 1,2,3,4,5 rəqəmləri yazılmış kağızlar götürülür. Birinci uşaq oyuna başlayır. Hər mərhələ başqaları tərəfindən təkrar olunur:

1) Daşlar yerə atılır, biri tez götürülür, yuxarı atılır və hər dəfə yerdəkilər bir-bir ovuca yığılır.

2) Daşlar yerə atılır, biri yuxarı atılır və hər dəfə yerdəkilərin 2-si götürülür və göydəki tutulur.

3) Daşlar yerə atılır, biri yuxarı atılıb yerdən 3 daş götürülür, göydəki tutulur, biri yuxarı atılır, yerdəki tək daş götürülür və göydəki tutulur.

4) Daşlar yerə atılır, biri yuxarı atılıb yerdəkinin 4 də ovuca götürülür və göydəki daş tutulur.

5) Daşlar 5-i də ovucdadır. Biri yuxarı atılır, göydəki tutulur.

6) Bir daşı yuxarı atırlar, ovcu yerə vurub göydəki daşı tuturlar.

7) İki daşın biri göyə atılır, o biri yerə qoyulur və göydəki tutulur.

8) Daşlar yerə atılır. Sol əlin (şəhadət) barmağı orta barmağın üstünə qoyulur və baş barmaqla birlikdə çadır

formasında yerə bərkidilir. Hər dəfə daşın birini göyə atıb, yerdəki daşların birini “çadıra” salır, atdığı daşı tutur. Daşın 4-ü də beləcə “komaya” salınır.

9) Daşların 5-i də yuxarı atılır və yanaşı tutulmuş iki əlin üstü ilə tutulur. Oyunu çürümədən yerinə yetirən qalib çıxır. Sonda qalan uşaq qaliblərin əmrini yerinə yetirir. Onların hər birini 10 sayana qədər belində saxlayır, kürəyini sığallayır və s.

Oyun yenidən başlayır.

BİÇAQ-BİÇAQ OYUNU

Bu oyun da mürəkkəbliyi ilə fərqlənir. Oyunda iki uşaq iştirak edir. Çöpü tapmış uşaq hakmin işarəsi ilə oynama başlayır.

1) Bıçaq açıq tiyəsi irəli olmaqla ovucun içində barmağa paralel qoyulur. Oyunçu bıçağın tiyəsinə özünə tərəf yerə atır. Bıçağın tiyəsi torpağa batmalı və sapı yumruğa boy verməlidir.

2) Eyni vəziyyətlə bıçaq əlin üstünə qoyulub atılır, nəticə eyni olmalıdır.

3) Bıçaq baş barmaqla şəhadət barmağın üstə qoyulub atılmalıdır. Nəticə eyni olmalıdır.

4) Bıçağın tiyəsi dişlərin arasına alınıb, başın hərəkəti ilə atılmalıdır. Nəticə eyni olmalıdır.

5) Bıçağın tiyəsi dodaqlarla tutulub atılır. Nəticə eyni olmalıdır.

6) Bıçağın tiyəsi alına çıxılır və torpağa doğru sürçüdüür. Nəticə eyni olmalıdır.

7) Bıçağın tiyəsi başa sıxılır və yerə doğru sürçüdüür. Nəticə eyni olmalıdır.

8) Bıçağın tiyəsi baş və şəhadət barmaqla tutulur, sü-

rətlə torpağa atılır. Nəticə eyni olmalıdır.

Bütün bu mərhələləri düzgün yerinə yetirən oyunçu udmuş hesab olunur. Hakim qalib oyunçuya icazə verir ki, uduzanı cəzalandırsın. Qalib baş barmağını dirnağı boyda çöp hazırlayıb, ucunu itiləyir və yerə sancıb, bıçağın tiyə-sindən tutub, sapı ilə ona üç dəfə zərbə endirir. Uduzan uşaq isə onu torpağın içindən dişləri ilə çıxarmalı olur.

EŞŞƏKBELİ

Uşaqlar iki dəstə olurlar. Başçı (hakim) çöp tutur. Çöpü tapmayan dəstə yarım əyilərək bir-birinin ardınca düzülür. Başçı qabaqdakının başından tutur ki, bu düzüm pozulmasın.

O biri dəstənin uşaqları sürətlə tullanaraq onların bellərinə düşürlər. Kimsə sərrast tullanmayıb, yerə düşsə, o komanda uduzmuş olur və onlar yerlərini dəyişirlər. Altda duranlardan kimsə müvazinətini itirib yığılsa hesaba alınmır.

Oyun komandalar uduzana kimi davam edir.

MOLLA-MOLLA

Uşaqlar iki dəstəyə bölünürlər. Dəstələrin başçıları çöp tuturlar. Çöpü tapmayan dəstənin oyunçuları dairəyə girərək baş-başa verib qol-boyun olurlar. Sərbəst qalan başçı öz dəstəsini ayaqları ilə o biri dəstənin oyunçularından qorumağa başlayır. Hücum edən dəstənin uşaqları cəld atılaraq onların belinə minmək istəyirlər. Əgər dairədəki dəstənin başçısı (dairədən çıxmamaq şərti ilə) onlardan birini təpiklə vura bilsə, onda oyun bitir və komandalar yer-

lərini dəyişirlər. Əgər minmiş uşaqlardan kimsə beldə özünü saxlaya bilməyib, yerə düşərsə və başçı onu təpiklə vurarsa, yenə də oyun bitmiş hesab olur. Yerlər dəyişilir. Oyunda qoruyan başçının özünü də minmək olar.

DİRƏDÖYMƏ

Ən çətin, mərdlik, cəldlik və dözümlük tələb edən məşhur oyundur. Sözüün mənası “dairədə döymə” deməkdir. Hər deyən yeniyetmə gənc bu oyuna qatıla bilmir. Bu oyun bəzən musiqi (toy) ilə (30-cu illərdə) müşayiət olunur. Uşaqlar iki bərabər dəstəyə bölünürlər. Başçılar çöp atırlar. Çöpü tapmayan tərəf böyük radiuslu dairənin içinə girir. Onlar hərə öz kəmərinə bükərək qabağına – dairənin üstünə qoyurlar və onu qorumağa başlayırlar. Bayırdakı oyunçular hücumə keçərək əllə, ayaqla bu kəmərlərdən birinə sahib olmağa çalışırlar. Əsl çarpışma olur. Heç kəs öz güclü təpik zərbəsini əsirgəmir. Kim içəridəkilərdən birini çəkib bayıra çıxara bilsə, çıxan kənardan müşahidəçi kimi baxır. Belədə bayırdakılar içəridəkiləri öz kəmərləri ilə möhkəm döyəcləyirlər. Bu proses zamanı içəridəkilərdən biri çöldəkilərdən birini (dairədən çıxmaq şərti ilə) ayağı ilə vura bilsə, oyun bitmiş hesab olur. Əks təqdirdə, içəridəkiləri döymə davam davam edir.

Ləmbəlilərdə bu oyun növü bayramlarda, toyda-mağarda və adi vaxtlarda tez-tez icra olunur və meydana bütün el-oba tamaşaya yığılardı. Bəzən belə yarışlar qonşu kəndlər arasında da keçirilərdi. Bütün Borçalı elində “Ləmbəli dirədöyməsi” adnan idi. Onların ən güclü rəqibləri Sadaxlı kəndinin seçmə komandası olardı.

LƏMBƏLİ DİRƏDÖYMƏSİ

Yasın Balıyev yazır: “Ləmbəli dirədöyməsi toylarda özünün ən gözəl xüsusiyyətlərini büruzə verərdi. Yaxın-uzaq ellərdə adnan söylənilərdi. Dirədöymə oyununda Ləmbəlilərlə heç bir kəndin mənəm-mənəm deyən oyunçuları rəqabət apara bilməzdilər. Dirədöymə oyununun yeri dairəvi olurdu. Dirəni buzöv-kalça çatısından, kəmərdən qoyurdular. Hər dirənin yanına bir vedrə su qoyulur ki, dirə ələ keçəndə onu vedrəyə salıb, yaxşı isladıb, sıxandan sonra, yəni dirə sanballı olsun onunla udan tərəf (komanda) uduzan tərəfi möhkəm döyə bilsin. Dirədöymə oyununun ilhamvericisi, hakimi, “drijoru” zurnaçılar dəstəsi olurdu. Dirədöymə oyunu ərzində zurnaçılar dəstəsi (dəf, zurna və züy – üçlük) əsasən üç vəziyyətə uyğun hava ifa edərdilər: birinci – dirə üstə durma, ikincisi – dirənin (çatının, kəmərin) ələ keçirilməsi və üçüncü – dirəni ələ keçirən komandanın vurulub, dirə üstə durana qədərki vəziyyəti.

Ləmbəlinin əvvəllər dirədöymə oynayanlarının adları unudulmuş olsa da, iyirminci əsrin 1925–40 illərində çox adlı-sanlı oyunçuları məlumdur. Bir tərəfdə Eminin uşaqları (Məsim, Yasın, Qasım, Əhməd) oyuna çıxanda, digər tərəfə xalası oğlu Yayfıllığın Qara Məhəmmədin dəstəsi, dayısı oğlu Kelli Məhəmməd, ənsərriyin Mahmud çıxardı. Hər dəstə öz rəqibinin hərəkətini, işarəsini o saat başa düşürdü. Belə toy oyunları olduqca təravətli, həyəcanlı keçirdi. Çünki oynayanların əzizləri (ataları, anaları, qardaşbacıları, arvadları, nişanlıları və gözaltıları) tamaşaya durardılar. Adi bir misal: Emin kişinin arvadı Gözəl, oğlu haqda həmişə deyərmiş: “Can-can, Əhmədim, anan ölsün, bu oyuna necə tab gətirirsən?”. Qızlar-gəlinlər dübarə Gözəlin üstə düşərlərmiş ki, ay Gözəl xala, dörd-dörd oğlun meydanda oynayır. Niyə “can-can, Əhmədim” deyirsən?

Məsim, Yasın, Qasım sənin oğulların deyilmi?

– Eh, ay balalarım, onların hamısı mənim oğlanlarımdır. Ancaq anası ölmüş Əhmədım axı uşaqdır. Cəmi cümlətanı 16 yaşındadır. Axı qartal caynaqlı xalasıoğlu Qara Məhəmmədin təpiyinə və dirəsinə necə dözsün?

Dirədöymə vaxtı dirə ələ keçəndə oğulsan bircə gözlərini qoru. Bunun üçün hökmən əlinə pencək alıb baş və gözlərini qorumalısan. Özünü dirədən qoruya-qoruya əks hücumla keçməlisən. Bu oyunda dirəni ələ keçirmək istəyən dəstə elə bir kombinasiya qurub, ildırım sürətli hücumla keçməlidir ki, dirəni qoruyana eyni anda üç adamın təpik zərbəsi dəysin və biri əyilib dirəni götürə bilsin. Dirə ələ keçəndə zurnaçıdar dəstəsi havanı dəyişib "Koroğlu dəliləri" (bizlərdə "Gülşəngi" havası) çalardılar. Qorunanlar dirə tutub, budayanlara təpik zərbəsi vuranda zurnaçılar o saat havanı dəyişib, "İnnabi" çalardılar ki, hər iki tərəf birlikdə oynasın...

...Ellə bərabər Ləmbəli dirədöyməsi də 1949-cu ildə Ulu Göyçənin Zod kəndinə "sürgün" olunmuşdu. Səmimi deyirəm – Göyçə mahalında Zod kəndinə və zodlulara tay olan ikinci bir el-kənd ola bilməz. Allah versin, payız-qış aylarında dağ kəndlərində olan kolxoz-sovxozlarda iş az olur, yəni mal-qaraya baxan çobanlar-sığırçılar, arabaçılar və qoşqu heyvanlarına (öküzlərə, atlara) baxanlar daim işləsələr də, əksər zodlular boş-bekar olurlar. Bunun üçün də dağ kəndlərində gecəli-gündüzlü tədbirlər bolluğu olur. Əvvəllər Zodda gündüzlər nə tədbirlər keçirirdilərsə, deyə bilmərəm, ləmbəlilər gələndən sonra el oyunlarından Ləmbəli dirədöyməsi buralarda yaman dəb oldu.

Zodlular sözlərindən dönməyən mərd el idi. "Öləcəyik, Ləmbəlilərdən bu gözəl kişi oyununun sirlərini öyrənəcəyik" deyirdilər. Sağ olsun usta Həmidi, həm dəllək idi, həm də özünə görə yaxşı zurnaçı idi. Zurnaçılar dəstəsi tam

ləmbəlilərdən olurdu. Usta Həmid zurnada qaydalayı, Ay-dəmir oğlu Məhəd dəm tuturdu. Həmidin oğlu Həzrət də dəfi döyəcləyirdi.

Zod kəndinin kolxoz sədri Bəhram Qamanov, demək olar ki, artıq dirədöymə oyununun azarkeşi olmuşdu.

Qışıdır. Qar dizdən yuxarıya – qurşağa çıxırdı. Dirədöymə meydanı qardan təmizlənmişdi. Zod camaatı böyükü-kiçikli meydana axırdı. Usta Həmidin zurnaçılar dəstəsinin səsi dağ-dərəni başına götürmüşdü.

Bəhram kişi yanında da bir neçə ağsaqqal özünü yetirdi. Dirədöymə başladı nə başladı. Çop atdılar, dirə üstə duranlar zodlular oldu. Ləmbəlilər sanki Göyçənin qasırğasına döndülər. Qara-nazik Kelli Məhəmməd, bibisi oğlu Qara Məhəmməd, əmisi oğlu Möylə və digər ləmbəlilər havada burulğana, yerdə tufana dönmüşdülər.

Bəhram kişi ləmbəlilərin gərdeşini diqqətlə izləyib, üzünü zodlulara tutdu:

– Ay zodlular, özünüzü o qarayanıq, qayışbaldır Məhəmməddən gözləyin, – deyərək tapşırıq verdi.

Kelli Məhəmməd zodlulara dedi:

– Eloğlular, Bəhram dayıdı da, söz deyir. Heç qorxmayın. Özümüzdə görə oyun oynayırıq. Heç bir şeydən bədgüman olmayın, – deyib hərlənməyə başladı.

Özününkülərlə göz-gözə gəldi. Birdən boğanağa dö-nüb, havaya sıçradı. Havada firfıra kimi fırlanıb, elə ayaq zərbəsi vurdu ki, zodlu (adını unutmuşam) dirədən iki-üç metr aralı düşdü. Kelli Məhəmməd əyilib dirəni əlinə aldı. Digər dirələr də dəsfaha ləmbəlilərə təhvil verildi. Zodlular nə qədər inadcıl, mərd olsalar da, ləmbəlilərin ustalığı qarşısında barışmalı olurdular.

Bu kişi oyunu ləmbəlilərdən zodlulara daimi mənəvi miras qaldı.

Qeyd: Dirədöyməni əsasən xırmanda oynayırdılar. 7

nəfər hücumçu 7 nəfər müdafiəçi – (dirənin üstündə duranlar). Dirələr tam uduzulduqdan sonra dirələrlə uduzanları döyürdülər. “Uşaqlıqla dirədöymə çox oynamışam, canım bərkdir” – deyimi də elə burdan irəli gəlir. Bu amansız, sərt kişi oyunundan bəziləri imtina edirdilər.

Ləmbəli dirədöyməsini oynadan usta sənətkar barmaqları lazımdır. Belə sənətkarlar ləmbəli zurnaçıları usta Həmid, Məhəd, Lətif, dəf vuran usta Həzrət, Binnət, qonşu Sadaxlıdan zurnaçılar usta Məhəmməd, Məsim, Xıdır, dəfdə usta Yunis və b. idi. Dünyasını dəyişənlər Ləmbəli dirədöyməsini özləri ilə apardılar. Həmin dirədöyməni oynayan oyunçular bir-bir aramızdan getdi. Ölümündən bir az əvvəl Kelli Məhəmməd (ata-anamın dayısı oğlu) xəstə idi. Telefonla zəng edib, halını xəbər aldım. Rəhmətlik köksünü ötürdü:

– Eh, ay Yasın, ay bala, xəstəyəm. Bizimki keçdi-getdi, sizlər sağ olun. Bu gün-sabahlığam. Baisin evini allah yıxsın, elimizdən-obamızdan qaçqın-didərgin düşdük. Nəhlət kor şeytana, – dedi.

– Məhəmməd dayı, dirədöymə yadıma düşdü. Yenə adı dillər əzbəri olan öz dirədöyməni oynaya bilərsənmi? – deyə gülərək soruşdum.

Yanıqlı-yanıqlı dedi:

– Ay bala, əmim oğlu Möylə yanımda olsun, bir dəstəyə cavab verərik. Usta Lətif dirədöyməni çalsın, gör dayın Kelli Məhəmməd əmisi oğlu Möylə ilə nə oyun göstərir, siz də tamaşa eləyin. Bala, dirədöymə cəldlik, məharət, ustalıq və fənd tələb edir. O da məndə.

Köhnələrdən (dirədöymə oyunçularından) bircə Boz Vəlinin oğlu Möylə qalıbdır. Möylə, zurnaçı Lətif hazırda Ağstafanın Böyük Kəsik kəndində yaşayırlar.

Olsa-olsa, bəlkə Böyük Kəsikdə dirədöymənin yeni məktəbi, oyunçuları yetişə bilər” .

KƏNDİRVAZ

Belə ki, Ləmbəli cavanları və ağsaqqalları uzun qış gecələrində bir yerə toplaşar, bu və ya başqa ağanın, bəyin, molların gülünc xüsusiyyətlərini məsxərəyə qoyub, başqa müxtəlif məzmunlu məzhəkələr çıxarıb gülüşərdilər. Camaatı güldürən, əyləndirən belə tamaşlardan biri “Kəndirvaz” tamaşasıdır. Bu oyun çarpaz dayaqalara tarım çəkilmiş kanat, ya da möhkəm kəndir üstündə keçirilərdi. Bu oyunları göstərən adama – akrobata kəndirvaz deyərdilər. Kəndirvaz kanat və ya kəndirin üstündə müvazinətini əlindəki ləngərlə (uzun ağac) tənzimləyərdi. Onun göstərdiyi oyunlar qara zurna və qavalla (dəflə, toyla) müşayiət edilərdi.

Musiqinin sədaları altında kəndirvaz kanat üzərində sini, stol, qazan, velosiped təkəri, taxta parçası... ilə müxtəlif nömrələr göstərərdi. Onun hərəkətlərini isə yerdə kloun – keçəpapaq (ona keçəbölük, kosa da deyərdilər) məharətlə yamsılayar, tamaşaçıları güldürər, əyləndirərdi. Eyni zamanda toplaşanlardan pul yığmaq üçün müəyyən üsullardan, hərəkətlərdən istifadə edərdi. Keçəpapaq yerli camaatdan özünə köməkçi olaraq bir nəfər də seçərdi. Köməkçi iştirakçıları keçəpapağa təxminən belə nişan verərdi: müəllimdir, adı da Nəzər. Böyük oğlu, qızı var. Bu məlumat keçəpapağa bəs edərdi. Musiqinin sədaları altında mayallaq aşaraq, məzəli hərəkətlər edə-edə: Nəzər-adına bənzər, dünyanı gəzər. Oğlunun, qızının toyunu tutsun, şagirdlərini çox sevir. Allah canını sağ etsin, cibləri dolu olsun. Kosanın da payını versin, verən də, alan da razı qalsın, – deyib Nəzərdən pul alar, bir manatı “on”, üç manatı “otuz” manat deyərək qışqırardı. Beləliklə, camaatdan xeyli pul toplayana kimi tamaşa davam edərdi.

DANIŞIQ LÜĞƏTİ

A

- Aba** – hünərindi
Adna – cümə
Adna axşamı – cümə axşamı
Adna ertəsi – şənbə
Ayam – günün vaxtı, durum
Ayıbalası – palçıq və samandan kərpic
Ayrangülü – nərgiz gülünə bənzər ətirli gül
Azğa – azuqə
Aşxal-uşxal – yararsız
Alağuz – fırıldaq, aravuran
Atdı qarışqa – iri qarışqa
Atdı lovyə – sarmaşıqvari lobyə
Aylıx – maaş
Aza yeri – hüsr yeri
Aşsüzən – aşın düyüsünü və s. süzmək üçün məxsusi deşik-deşik qab
Axsoolağı – xörək növü
Alağuzdamax – 1. yüngülvari; 2. ziyansız qeybət
Addamax – keçmək
Alvız – əlçatmaz, qəlbi
Alıxlamax – heyvanı yükləmək
Ağartı – süd məhsulları
Ağıl – tövlə
Atdanmax – hoppanmaq
Amanat – zəif
Abajur – əllə məftildən hazırlanmış çilçıraq
Alımça – alça
Alaşa – at mənasında
Açıxlıx – 1. tala; 2. boş sahə

Ardoy – qulyabanı
Aheey – ayhay
Ard – arxa tərəf
Azar – xəstəlik
Anrı – o yan
Abeşiy – meşəbəyi
Andır – sovxa, yiyəsiz, ölü əşyası
Avdıləli – eşşək
Akuşqa – pəncərə
Ağ – 1. zəhər; 2. ağlaşma; 3. dil demək
Ağ – 1. şalvarın paçasının arasına tikilən üçbucaq şəkilli əlavə parça; 2. prostın, mələfə; 3. rəng; 4. xüsusiyyət
Aftoy – avtomobil
Alışdım-yandım – parça növü
Aji xamra//Acxəmir (buna xaş da deyirlər) – təzə yoğurulmuş xəmiri acıtmaq üçün əvvəldən saxlanmış, turşumuş (mıjqırmış da deyirlər) xəmir. Çox vaxt xəmiri kündələyəndən sonra bir parça da götürüb bir tərəfə qoyurlar ki, bu da aji xamralıq
Axır – mala heyvana ot vermək üçün taxta yer
Aadı (adılı) – dünyasında, heç vaxt, qətiyyən
Ağarışdanmaq – dan yerinə səda düşən, hava işıqlamağa başlayan vaxt
Ağziyirtiq – sirr saxlaya bilməyən, bir də çoxdanışan adama deyirlər
Ağroy – ağroylama oldu (qorxmaq mənasında)
Ağnağaz – az dəni olan adamın növatsız (növbəsiz) un üyütməsi
Aqoşqa – pəncərə
Alaf – mal-heyvan yemi
Alaflamaq – mal-heyvanı yemləmək
Alaxey – yüngülxasiyyət, kəmağıl
Allah vəkili – danışanın sözüne qüvvət mənasında

işlənir

Alışma – yığılıb bir heyvanı (qoç, ya dananı, düyəni) kəsib, öz aralarında bölüşdürmək

Alpotun – çox yeyən adam, qarınqulu

Andaza – andazadan (kökdən, kəsərdən, tarazılıqdan) düşmək, ölçüdə çixmaq

Aybecər – çirkin, kifir

Ayğır – erkək at

Ayıbalası – sarı torpağın palçığı ilə samandan hazırlanan kərpic

Aslanmaq – asilik etmək

Atışdəməz (atışləməz, at girə bilməyən yer) – çox məkrli, bic və çox adamın ağına gəlməyən əməl sahibi olanlara deyirlər

Aynoon (ayın-oyun) – şey-şüy mənasında işlənir;

Ayam – 1. müraciət formasında əsasən böyük qardaşa deyirlər – «aayam»; 2. rüzigar; 3. günün vədəsi

Alacalanmaq – gözüm böüməsi

Alağazlanmaq (buna naştöylanmaq da deyirlər) – azca, dadar-doymaz yemək

Alsın – biçindən sonra yenidən bitən ot

Anaxtar – qıfıl

Anşarmaq (ənşərmək) – başa düşmək, anlamaq, qanmaq

Aralıq adamı – iki adamın münasibələrini, aralarını düzəldən adam, xüsusən qızla oğlanın, qadınla kişinin «arasını düzəldən» deyirlər

Armax – aşıxnan armaxdı (aşığa meyllidi, pərəstişkarıdı)

Atoyunçu – bədxərc, məsrəfsiz, idaranın, pulun, ev əşyalarının qədrini bilməyən

Aşğal-uşğal – tullantı, yararsız, bir şeyə yaramayan

Axsaqulağı – əzilmiş qrudun, yaxud azca su ilə qa-

tılmış süzmənin, qatığın üstünə ərinmiş yağ tökülməsindən alınan yemək növü

Asırğal – iri, sarı çiçəkləri olan çiçək, yaylaqda bitki növü

Asma – qışa kimi otaqların divarlarından, tavanından müxtəlif meyvələr asılardı

Atlama – qatığa və yaxud süzməyə təmiz su qarışdırıb (çalxalayıb), üstünə azca duz əlavə edib işlətmislər

Axsolağı – sarımsaqlı qatığın üstünə əridilmiş yağ töküb çörəklə yeyilən yemək növü

B

Başburut – pasport

Baldon – palto

Bayda – dibi gen mis qab

Basməmmədi – başdansovdu, tələsik

Bənöyüş – bənövşəyi

Buğ – buxar

Boğaz – 1. orqanizm, 2. hamilə, doğar; 3. ortağ

Bəkərə – 1. fərasətsiz; 2. pis; 3. bir azca

Bəlyə – danışıq (toyda), ilk nişan şeyləri

Bəz – dildə yara

Böör – yan

Baja – damın üstdəki pəncərə

Boyat – köhnə

Bozboynax – sağlam, cavan oğlan

Budamax – döymək

Boylam – sonra

Bijəyinə – vaxtından əvvəl doğan

Bulama – mal-qaranın doğuşdan sonrakı ilkin bişmiş südü

Bıdı-bıdı – tez danışan

Bajar – yanğın

Baluşqa – maaş
Bə – bəs
Baş-əyax – xaş
Bilərziy – qolbağ
Bizdəməy – tələsdirmək
Beyqafıl – qəflətən, birdən, gözlənilmədən
Bedğur – uğursuz, murdar, bəd, pis
Budamax – 1. döyəcləmək; 2. kəsmək
Bürsüyün – birisi günü
Başsağı – enişə, təpəsi üstə
Badalax – güləşdə fənd
Büvü – bibi
Bel – 1. aşırım, 2. üst, 3. zirvə
Barxana – ev əşyalarından ibarət yük
Boyez – qatar
Bıldır-bıldır – aramsız axan iri göz yaşları
Bitim – boy-buxun
Bildir – keçən il
Bez – ağ, pambıq parça növü
Bərk – xəsis (adam)
Bor-boru – uşaq oyun növü
Burmaşdamax – kobud çimdikləmək
Bambazya – parça növü
Bölmə – nəlbəki
Buruntax – heyvanın ağız-burnuna salmaq üçün qayış
və ya kəndir
Bazburd – boy-buxun
Birədi – birlikdə
Bırillatmax – tullamaq
Bərtiy – bərkimiş yara yeri
Böyələy – həşarat
Boz – 1. qurumuş otlaq; 2. sərt, tünd
Bozay – qışın sonu, yazın əvvəli, mart

Bağır-öpke – qara-ağ ciyər
Balax – ətəyin kənarı
Baca – damnan açılan balaca pəncərə
Bılıq-buzey – inək buzovu
Basma – mal təzəyindən hazırlanmış 20 sm. yerdə təbəqə
Baca-baca – 22 mart bacadan-bacaya verilən pay
Badırğa – zəbt olunan yer kərənti layı ilə də təyin olunur
Boğanaq – boğucu hal. Boranda çox olur
Bədir – balaca pərdə
Bədəl – nişanlamaq, təyin etmək
Bəlyə – 1. nişandan qabaq qız evinə oğlanın adamlarının əlipaylı getməsi; 2. gəlinindən hə alınanda verilən nəmər
Berə – yayda qoyun sağılan yer yaylaqda
Baldır – dizdən aşağı olan ayaq hissə
Bağanağını ayırmaq – çox vaxt qoxutmaq üçün deyirlər ki, filan şeyi eləməsən gəlib bağanağını ayırram;
Bağır – qara ciyər;
Bağrı badaş – bir-birənə yaxın olan adamlar haqqında belə deyirlər
Badax – 1. Nəyinsə bərk axlamaq üçün əlavə vurulan taxta; 2. güləşdə işlənən fənd; 3. bir də qoşqu arabasının hissəsi; 4. bəzən də kələk gələmk mənasında işlənir
Bais – səbəbkar
Bazbruttu – boylu-buxunlu adama deyirlər
Basqı ağacı – arabaya ot yükləndən sonra otun üstünə aşırır, qabaqdan, daldan arabaya bağlayırlar ki, ot tökülməsin
Baytal – mal-qoyuncanlı
Barmaxlıx – pəncərəyə, sivənin içinə salınmış dəmirlər
Baldon – palto

Bambılı – yüngülxasiyyət adama deirlər
Baş-əəx – 1. (baş-ayaq) xaş; 2. baş-ayaq yatanda da deyirlər ki, baş-əəx yatmışdıq
Bədheyvət – qorxulu, nataraz
Bədöylət – ziyankar övlad
Bəlim – saman
Bələn – aşırım
Bed gəlmək – təəccüblənmək mənasında işlənir
Beddam – bədnam, rüsvay olmaq mənasında işlənir
Bekara – 1. azca, 2. fərsiz, keyfiyyətsiz adam
Berzan (berzen) – yunan
Binəsim – dəyərində, əvəzində, miqdarında
Birədi – bir yerdə, birlikdə
Bırillatmaq – tullamaq, qolağazlamaq
Bıçqı – mişar
Bələk – çağanı bələmək (bükmək) üçün parça
Bozalaşmaq – yol getməmək, mübahisə etmək
Bozboynax – iş görməyən, sözbəxmayan, tüfeyli cavana deyirlər
Boylum – sözarası "hə" mənasında
Binəsim – özümə binəsim (görə)
Budamaq – 1. döymək, 2. ağacı budamaq
Bulama – inəyin doğuşundan sonra ilk sağılan, yüksək yağlılığa malik südün bişirilməsindən alınan yemək növü
Burusqal – əyri, burulmuş
Buruntax – heyvanın (xüsusilə də buğanın, ipə-sapa yatmayan atın) burnuna sıyırtma salınmış kəndir
Burxulmaq – ayağı burxulmaq
Bülöy (bülöv) – bıçağı, kərəntini itiləmək üçün daş
Bürsüyün – biri gün
Bedasil – xatakar
Binəli – doğru, gerçək, həqiqi

Böyür – yan tərəf

Boyundurux – öküzün, inəyin, kəlin boynundan qoyulan tatxt

Baş-əyax – buna ədəbi dildə “xaş” deyirlər

Bozartma – ətlə bişirilmiş sulu xörək növü

Badıbadı – yabanı bitki növü

Birəçiçəyi – dərman bitkisi

C

Canıfidə – özündən tez çıxan istiqanlı adam

Canu – yer adı quzey hissə

Cacıx – talada bitən hündürboy yeyilən bitki

Capıt – əski

Cəviz – meşədə bitən fındıq ağacı

Cəcyazma – yaza çıxarılan 3 illik buğa

Cil otu – əl kəsən ciyillik çəmən bitkisi

Cinni – dəli, əsəbi

Cıncıy – dəlisov

Cıncılım – vitaminli bitki növü

Cülüy – julik

Cığcıra – disk və çəllək həlqəsindən oyuncaq təkər

Cancul – xırda uzunsov gavalı

Cannı – yoğun, tosqun

Cuna – tənzip

Cıncat olmaq – yoxa çıxmaq

Cız – 1. xətt; 2. lək

Cızçəkən – xətkəş

Cızdax – erkəyin quyruğunu öz yağında qızarana qədər qaynadanda cızdax əmələ gəlir

Ciji – ana

Cılğı – pendir üçün təmizlənmiş dəri

Cılğa – cır adam

Cılız – 1. zəif; 2. illah da

Cırtqoz – yüngül (adam)
Concul – parça növü
Cod – qaba, kobud
Cırmax – 1. qaçmaq; 2. parçalamaq; 3. didmək
Cad – qarğıdalı çörəyi
Culqu – uzunboğaz corab
Cındır – əski, parça hissəsi
Cıncır – 1. kiçik vedrə; 2. səs
Cırnamax – hirslənmək, əsəbləşmək
Cejim – yun parça
Cımxır – xalis
Cööz – qoz
Cəvz olmaq – qəşş etmək
Cırnax – dırnaq
Cıqqıla – bir az, cüzi
Cızdağı çıxmaq – yanıb-tökülmək
Culoy – dəfə
Cəm – cam
Cıqqırax – səs
Cürtük – balaca
Cincifilliy – qarışıqlıq
Ciyarri – ürəkli (adam)
Caydarax – iri sümüklü (gövdəli)
Caydax – arıq, uzun adam
Cəncələy – xirtdək
Cayız – səlahiyyət, icazə
Cayıtmaq (caydırmaq) – azdırmaq, başından eləmək
Cantırax – yoğun, yekəpər
Cancur – gavalı
Cecək – məhsulun artıq qalan tullantısı
Cejim – cilən–otdan hazırdanan kəndir
Cibil – arabanın təkərini çıxmağa qomayan dəmir
(əyri mismara oxşayan)

Cinbat olmaq – yoxa çıxmaq, sırillaha çəkilmək, qeyb olmaq

Cinni – dəlisov, hövsələsiz adam, cinqoy da deyirlər

Cincilim – bitki adıdır

Ciləh – qohum, bir tayfanın, nəslin adamı

Cələ – quş tutmaq üçün at quyruğundan sıyırtma eləyib taxtaya bərkidirlər

Cəzv olmaq – bir ritmdə rəqs edə-edə özünü unutmaq

Cıqqılı – azca, cüzi, bir az

Cıda – süngü

Cılız – 1. daha da; 2. arıq, zəif adam

Cırnamaq – bir sözdən əsəbləşmək, söz götürməmək, yaxud uduzmaqla barşmayıb, tərsələşmək, əsəbləşmək

Cılxa – təmiz, bütöv, tamamilə

Cələfsiz – tutarsız, arıq, gücsüz

Cəncəl – 1. dalaşqan, yolagetməyən adam, 2. xata, xoşa gəlməyən iş, hadisə

Cımxır – təmiz (cımxır ətdən), xalis

Cıvrax – cəld (adam), tez

Cırmax – 1. qaçmaq, qaçıb aradan çıxmaq, 2. əskini, parçanın cırmaq, 3. dırnaqla didmək – cırmaqlamaq

Cıncır – vedrə

Cılğı – tüksüz dəri (pehdir, şor saxlanır, bəzən maye aparmaqda cılğıdan istifadə olunurdu, xüsusilə uzaq yol gedəndə)

Comart – səxavətli, mərd adam

Cormalaşmaq – daraşmaq

Coc vermək – öhdəsindən gəlmək, məğlub etmək

Cürtüy – balaca boy adama deyirlər

Cüüx – həddən artıq sıyıq

Cil – çeyillikdə, bataqlıqda bitən ot

Cızdax – erkəyin quyruğunu öz yağında qızarana qədər qaynadanda cızdax əmələ gəlir

Ç

Çatı – kəndir

Çalma – baş geyimi

Çaqqalçarıx – köhnə şeylər

Çal – dağ

Çala – qoruqçu sığınacağı, məntəqəsi

Çuğul – xəbərçi

Çual – toxunmuş kisə

Çaqqıldax – qəbizli yun (tük)

Çaxrax daşı – çaylax daşı, qəmbər

Cəhlim – yoxuşa qalxan ilk iz

Çəcil – süddən hazırlanan cil-cil pendir

Çətən – 1. qamış; 2.dəstə

Çeçiyə qalxmaq – şahə qalxmaq

Çeçimə – udqunmaq

Çişdəmə (çay) – adi çay

Çüşüy – əskik

Çəmini tapmaq – səmtini, dilini tapmaq

Çərəlmək – maraqla baxmaq

Çust – milli ayaqqabı, başmaq

Çivinnəmmək – boş-boş qurdalanmaq, vaxtı öldürmək

Çivin – milçək

Çintərmək – içinə yetmək

Çıtıx – samovar üçün doğranmış xırda odun parçaları

Çiştı – sırf, təmiz

Çıtma – təpik

Çırtma – çəlimsiz

Çıqıllamax – oynamaq, laxlamaq

Çarğat – kəlağayı

Çumbuz – kəsək

Çatax – qoşa

Çınçır – kiçik şəlalə
Çıtrax – bol, sıx, çoxlu
Calası – 1.qatıq mayası; 2. dili özündə olmayan, aləmi qatıb-qarışdıran adama deyirlər
Çırneyil – mürəkkəb
Çəngəl – tilov
Çəçil – saçaqlı pendir növü
Çəkələy – başmaq
Çırtamax – 1. tum yemək; 2. günəşin doğuşu
Çul - həsir
Çəliy – əsa
Çəpiy – cəld
Çalğı – küçə, dam süpürmək üçün kol budaqlarından bağlanmış süpürgə
Çöəcə – çömçəvari bel
Çərtdəy – çəyirtkə
Çit – 1. örpək; 2. parça növü
Çolax – topal, şikəst
Çor – azar, xəstəlik
Çombax – dəyənək
Çüy – 1. ucu iti ağac parçası; 2. çənənin hissəsi
Çantoy – parçadan tikilmiş məktəbli çantası
Çatı-çatı – uşaq oyun növü
Çoçqa – donuz balası
Çala – altına ağac dirəklr qoyulmuş, ot, ya da çıl-çırpı ilə bağlanmış daldalanacaq, yatacaq yeri. Bunu əsasən qoruqçular düzəldirdilər
Çalma – baş geyimi
Çalğı – həyəti, tövləni süpürmək üçün çubuqlardan hazırlanan iri süpürgə
Çalpana – daş parçası (xıvərdən böyük olur), divar hörəndə işlənir
Çamır – palçıq

Çatlax – gəzəyən qadına belə deyirlər

Çatax – çayın iki yerə ayrılması

Çaxal – gözlərinin rəngi bir-birindən fərqli olan adama deyirlər

Çaxrax – xırda, çopur daşlıq olan yerə çaxraqlıq deyirlər

Çeyil – sulu yer

Çeçil – süd məhsulu, pendir kimi hazırlanır

Çeçimək – yemək yeyəndə, yaxud udquananda nəfəs borusuna nəsə düşür, öskürür

Çumbuz – çayın kənarında bellə gəsilən torpaq parçasıdır ki, torpaqda ot örtüyü çox olanda otun kökü torpağı parçalanmağa qoymur, dağılmır və çumbuzu bir-birinin üstünə qoymanqla çayın qabağını kəsib ya çayın axarını dəyişmək (balıq tutmaq üçün), ya da çimmək üçün gölməçə yaratmaq olur

Çiysimək – yaxşı bişməyən, çiy qalan çörək, xörək

Çiyindirik – çiyə qoyub su daşımaq üçün ucunda vedrələri keçirməkdən ötrü dəmir qarmaq olan ağac

Çılntırıq – həddən artıq arıq və ətin yumşalması

Çıpırtma – sıyıq şeyin sıçrayıb nəyinsə üstünə düşməsi

Çır – xeyir, mənfəət

Çiləkən – maneə, ilişəcək yer

Çimir – bir hoyru (azca) yatmaq

Çözələmək – açıb tökmək

Çırpı – 1. düz xətt boyu bir iş görmək üçün tarım çəkilən ip, 2. Odun, taxta, ağac qırıntıları

Çitəmə – üzərinə naxışlar, güllər işlənmiş (çitənmiş) parça

Çıtıtmaq – hansısa bir gizlin iş, sirr haqqında bilərəkdən, ya bilməyərəkdən məlumat vermək

Çıtıx – xırda taxta, odun qırıqları

Çığnamaq – təpikləyib əzmək

Çömələn – toyuq xəstəliyi

Çintərmək – bir məlumat, ya da hadisə haqqında təfsilatı ilə, dəqiqliyi ilə öyrənməyə çalışmaq; dəfələrlə soruşmaq, xırdalığına varmaq

Çənə daşı – divara hörəndə küncə qoyulan iri, düz, yonulmuş daş

Çəpəki – əyri

çəhmə – 1.yarmadan, düyüdən hazırlanmış yemək növü; 2. yarımboğaz ayaqqabı

Çərənnəmək – boş-boş danışmaq

Çimdənmək – yemək vaxtı iştahı olmayanda yalandan qurcalanmaq

Çitəşmək – mübahisə etmək

Çərək – bir şeyin dördə biri

Çöpük – yunun çöpüyü (paltarın çöpükləməsi də olur)

Çual (çuval) – iri kisə, xaral kimi ipdən toxunma

Çuvaldız – iri iynə

Çük – kələmin özəyi, bərk hissəsi

Çığirtma – Quş əti doğranaraq əvvəl suda bişirilir. Əti bulyondan ayıraraq yağ-soğanda ayrıca dağ edilir. Bulyondan başqa xörəklərdə də istifadə edilir.

Çiyillik – su bataqlığında insan hündürlüyü qədər bitən otluq.

Çəhmə – 1. yarma xörəyi; 2. dizə qədər boğazlığı olan ayaqqabı

D

Dambat – qürrəli

Dok – cərəyan

Domba – şiş, girdə

Dəfədarax – təntənə, çal-çağır

Donqar – qozbel

Dırdı – qozbel

Dınqıra – qaval
Dikdir – yoxuş
Dızılamax – acılamaq, qıcıqlandırmaq, hirsləndirmək,
hövsələdən çıxarmaq
Dombalax – mayallax
Dret – dəfə, (bir) oturma
Dumbuz – yumruş
Darqursax – kəmhövsələ
Dana – da, də şəkilçisi
Dara-baram – qalmağal
Dambul – gavalı
Danaboynu – güləş fəndi
Düdəmə – axmaq, ziyankar
Dürmək – içərisinə pendir, yağ bükülmüş fətir
Dinazçı – lağlağıcı
Dadamal – dadanmış, öyrəşmiş
Damagirən – qız evinə girən oğlan
Darelqa – boşqab
Dirəyin gəzi – dirəyin haçası
Daqqa – tərs (adam)
Donux – key
Daldey – xəlvət
Dükçə – iydən çıxan sap
Dıǵırıq – cizərinə ip dolanan taxta
Daşıq – heyvanın yükləndiyi qış azuqəsi
Dələmə – sudan mayadan sonra olması
Danaqıran – çöldə yamacda bitən bitki
Düyə – inəyin bir doğarı
Dəncik – toyuqda quşlarda yemək kisəsi
Dınqılı – azca, kiçik, balaca
Dör – məclisdə boş yer
Dalamırt – yır-yığış (vaxtı)
Dolça – su içmək üçün metal qab

- Dəyməçüşər** – ərköyün
Don – 1. yubka, tuman; 2. şaxta, sazaq
Dəyə – çadır, alaçıq
Dərdəcər (olmaq) – çərləmək
Dəhmərrəmək – 1. qovmıq, tələsdirmək, tezikdirmək;
 2. tez nizama salsaq, yerbəyer etmək
Dolma – bozbaş, kələm dolması
Dirədöymə – xalq oyun növü
Dəmirğara – dəmirağacı
Dırınqalet – köhnə, salxaq maşın
Dingə – çalmayabənzər baş həlqəsi
Dıncıxmaq – qurcuxmaq
Dəmirri – çomaq növü
Danaqıran – novruzgülü
Doy gəlmək – güc gəlmək, divan tutmaq
Dınnaja – azca
Dıncıla – azca
Dinşəmək – qulaq kəsilmək
Dırışdamax – sıxışdırmaq, çıxarmaq
Dişdimizdur – dinc dur
Dıvır – burulmuş keçi
Dıqı – çəpiş
Dılğır – balaca, şişman
Dıydıx – yüngül
Deyikli – ad edilmiş
Dağarcıx – yunu təmizlənmiş qoyun dərisindən kisə
Dingildəməy – qətiyyətə gəlmək, qaynamaq
Düla – divarda taxça, dolab
Dümsük – yumruqla vurma
Dürtmələmək – əllə təhrik etmək
Düt – doyunca
Dırmıx – təsərrüfat aləti
Domuşmaq – çöməlmək

Dəbbələməy – danmaq, nala-mıxa vurmaq
Dansımax — danmaq
Dərs-xors – məsləhət, məşvərət
Dəlməy – deşik
Dəstiri – tərz, qayda
Dəsfaha – dübarə
Dadardoymaz – cüzi yemək
Dümbələmdüz – düppədüz
Dolama – başsız (kor) çiban
Dəfədur – tualet
Davar – mal-heyvan
Dəfə-darax – təmtəraq
Dana-dana – daşla oyun
Dalamaq – gicitkanın dalaması, bir də soyuğun, şaxtanın dalaması
Dalanmaq – vurnuxmaq, kəmhövsələlik etmək; narahat olanda özünə yer tapa bilməmək
Dağar – mübahisə sevən
Dağarcıq – qurudulmuş, dəridən hazırlanmış çanta
Daya – yaylaqda, biçənkədə, örendə qurulan alaçıq, çadır
Dalağı sancmaq – şübhələnmək mənasında
Dalafa gəlmək – heyvan cütləşən vaxtı deyirlər: dalafa gəlir
Daməyrən (damagirmək) – evlənəndən sonra qız evində yaşamağa gedənə «daməyrən» deyirlər
Domulmaq – küsmək, incitmək
Don vurmaq – şaxta, soyuq vurmaq
Donzan qurdu – həşarət
Döyükmək – boylanmaq
Dəmdəs – ağılı yerində olmayan adama, yaxud məntiqsiz danışana deyirlər
Dəmgilli göz – gözü dəyən adama deyirlər

Dəmroy (dəmrov) – dəri xəstəliyi
Dəsvaha – elə o saat, yerindəcə
Dıncıxmaq – suçlu adamın özünə yer tapa bilməməsi, narahatçılığı
Duax – xamır, kündə yastılamaq üçün taxtadan düzəlir
Düənəy (döyənək) – ayaqda ayaqqabı sıxanda, döyəndə əmələ gələn qabar, yara
Dürmək – pendiri (yavanlığı) çörəyin, fətirin arasına büküb dürməkləmək
Düyçə – çəhrənin əyirdiyi (iyin üstünə yığılan) ip
Darqursax – kəmhövslə adama deyirlər
Döl, dölək – cins artırana deyirlər (döləyim – dirəyim)
Dırdılanmaq – canına cəfa verib işləmək, özünü zorlamaq; beli bükülmüş adama da dırda (dırdabel) deyirlər
Dınnaja – bir balaca
Dınqoz – özündənrazi və tez özündən çıxan
Doy (dov) gəlmək – qalib gəlmək
Donnux – iki mənada işlənir: 1. paltar tikmək üçün parça – material, 2. maaş, aylıq mənasında
Domba – yerdən azca hündür, yumru mənalarında işlənir
Dəvdək – yeriyəndə tarazılığını saxlaya bilməyən, yaxşı görməyən adamın yerişi
Dula – divarda açılmış yer, qab-qacaq, kitab, çıra (çıraq) qoymaq üçün yer
Dumbuz – yumruq
Dılğır – cılız, əsilsiz, xəstə
Diydıx – yerinibilməyən, mənasız danışan adam
Diysinmək – iyrenmək, zəhləsi getmək, nifrət eləmək
Daxıl – piştaxta
Dadanmaq – dadamal (heyvanın bir yerdən dad

alması (şərti refleks yaranır), sonra tez-tez ora gəlməsi), bəzən bunu tez-tez eyni yerə gələn adama da deyirlər

Dəncik – quşun, toyuğun mədəsi

Daldey – gizlənc yeri, xəlvət yer. Bəzən də deyirlər ki, ağacın altında daldeylandım k1, başıma gün döyməsin, yaxud, təninin (tayanın) divinə daldeylandım k1, islanmıyım

Dərgil – itburnu (meyvə)

Dəstir – stil, yol

Duaişi olmaq – dəli olmaq, ağı başından çıxmaq

Duzax – hiylə

Duzdax (duzlax) – heyvanlara duz verilən yer

Dinşək kəsilmək – diqqətlə qulaq asmaq

Diliçiqqax – pəltək danışan adama deyirlər

Döyükmək – qorxulu-qorxulu boylanmaq

Dürtmə – zoxma (soxma), dürtmələmək – soxma vurmaq

Dümsük – nəyisə işarə eləmək üçün əli ilə toxunmaq

Dambıl – gavalı sortu

Daraba – heyvanların aralanaq üçün arakəsmə

Dabor – balta

Danğa – inəyin arxa ayağının əyilən sümüyü

Danğa aşıq – sümüyün baş hissəsi (sağ-sol)

Daşiq – ulaqın, öküzün, atın çəkdiyi qış yükü

Dıbir – axtalanmış erkək keçi

Dıncıvız – nah eləyənlər

Dır-dıra – arxa hissə

Dəvəgözü – göy şüşəbənzər daş

Doğanaq – örkənin başında olan taxta

Döymənc – dağ olmuş yağla onun içinə doğranmış çörəkdən ibarət yemək növü

Dələmə – süzülməmiş, bərkiməmiş pendir (pendirin ilkin forması)

Dəli sarımsaq – təbii şəkildə bitən sarımsaq

Düyədavanı – kökü və özəyi (qatmamış) yeyilən yabanı bitki növü

Doşanotu – yabanı bitki növü

E

Eymənməy – vahimələnmək, qorxmaq

Eşşəybeli – xalq oyun növü

Erha – odur ha, odey

Ertə – erkən, tez(dən), gündüz, səhər; bəzən o biri gün mənasında da işlənir – adna ertəsi, bazar ertəsi

Erkəc – sürünün önündə gedən təkə

Eşkər – aşikar

Endirmək – 1. saya salmaq. 2. düşürmək

Elti – qardaş arvadları

Ejiləmək – sakitlənmək, ara vermək, azalmaq, səngimək

Erkəkləmək – qısır qalmaq, bar verməyə nə belə deyirlər

Eydirmək – inəkdən sağılan südün axırı, sağından sonra yelində qalan süd (o südə eydirmə də deyirlər)

Eynal – halal, dosdoğma

Eyzan – olduğu kimi

Eymənmək – çəkinmək, qorxmaq

Eşkara – açıq, göz görəsi

Eşqana – eşqana salma görək (yada salma, məsələni gündəmə gətirmə)

Ə

Əlvallah – qalmağal

Əniy – küçük

Əsdahı – məğzi, canı

Ənzəli – xalq oyun növü

Əməl – 1. iş; 2. dərd-bəla; 3. təhər

Əvəçi – mamaça, akuşer, ginekoloq
Əlləm-qəlləm – xatalı, aravuran
Əyləş – dayan, otur
Əlli – cəld
Əyriplan – təyyarə
Əsən – ehsan
Əsənniy – ehsanlıq (heyvanlar)
Əlallahı – zalım (adam), ipə-sapa yatmayan, tanrıta-
nımaz adam;
Ətənə – doğum çıxıntısı (heyvanda)
Əldölən – yazıq, zəif
Əfdiy – aptek, əczaxana
Ədət – adət, ənənə
Əppəy – çörək
Əfser – zabit
Əlləməə – şulux, nadinc
Ərişdə – əl ilə kəsilən vermeşil
Ərişdəli isdi – xörək növü
Əmbə – amma
Əsvəl – vacib, zəruri
Ələmət – qiyamət (şey), görünməmiş
Əməl-salah – məişət alətləri
Əvən yeri – bir adamın həmişə getdiyi yer
Əvəçi – el arasında mamaça
Əyirdək – yağda bişən çörək
Əyriplan – təyyarə
Əvləy (əvlək) – yaman, qanmaz, axmaq
Əlvəhəl – elə o saat, tezəcə
Əngəzdəmək – möhkəm döymək mənasında
Ələk-vələk – hər yeri, hər addımı, qarışı gəzmək,
axtarmaq
Əliqalın – pullu, imkanlı adama deyirlər
Əlim ürəyimin üstündə qaldı – həddən artıq narahat

olanda belə deyirlər

Əlcək – 1. dəstək mənasında işlənir, 2. Soyuqdan qorunmaq üçün ələ geynilən yundan toxunan (əllik də deyirlər), ya da daş-kəsək, palçıqla işləyəndə ələ geyinmək üçün

Əmbəsi var (ammaşı var) – bir çatışmamazlığı var

Əmgəh – başın (kəllənin) ortası

Əndikmək – suda təntimək

Ənik – canavar, tülkü balası, bəzən balaca, cılız, amma çoxbilmiş uşağa «tülkünün son əniyi» deyirlər

Əng – çoxdanışan adama deyirlər

Ənşərmək – qanmaq, başa düşmək, anlamaq

Əvillənmək – yersiz özünü naza çəkmək

Ərəmik – doğmamış, cavan camış, düyə

Əriş-arxac – bol, həddən artıq çox

Ərk eləmək – doğma, yaxın adama ərkyana dedyin söz, yaxud hərəkət

Əsvəlli – hər şeydən qabaq, xüsusən

Əfə – qapı

Əfəçi – qapıçı

Əfçi – qızxasiyyət, qadınxasiyyət adama deyirlər

Əhədini kəsmək – yorma, sonuna çıtmaq

Əhlət daşı – günahı, səhfi edəndə adamın başı dəyən daş (məcazi mənada) işlənir

Əvəlik – tapda bitən bitki enliyarpaq

Əyiş – xəmiri kəsmək üçün iti alət

Ərdək – fəsəli, qattama hazırlanandan sonra qalanları yığılıb, yoğrulub, yumrulanıb, yastılayır, sonra doğranıb, yağda bişirilən şirin çörək

Əvənkövənci – yabanı bitki növü

F

Fırsant – fürsət

Fırfıra – oyuncaq pər

Fızılıx – cəngəllik
Fətir – yuxa
Fətirüstü – qız toyu
Faraş – erkən
Fısqırax – fit
Fıs – boş, çürük
Firəngi – böyük bıçaq, fin bıçağı
Farmaş – toxunmuş böyük yorğan-döşək kisəsi
Fərə – dişi beçə
Fanerqa – dikt
Fırıtdamax – qızışdırmaq
Faqqı – bic, yalançı adama deyirlər
Farmaş – içinə yatacaq yığmaq üçün toxunma iri qab.
Bunu əsasən içinə qız cehizi yığıb verirdilər
Faşqpa – kepka, papaq
Fənə – fənəsini vermək – payını vermək mənasında
Firəngi – bıçaq
Fıllıq – kimsəsiz adam
Fırın – çörək bişirilən yer
Fırın çörəyi – fırında bişirilən çörək növü
Fırıtdamaq – qızışdırmaq

G

Gop – yalan
Gap – söhbət
Gözdüy – eynək
Güdmül – gödək boylu kök adam
Göy – 1. kürəkən; 2. rəng; 3. səma
Gödən – boğaz
Gənə – yenə
Gənəşməy – məsləhətləşmək
Gərmə – təzək
Gəndiyələn – 1. gəlmə, qərib; 2. cır bitki

Gavır – kafir
Gəvə – xalça
Gijvəsər – sarsax, gic
Gorvoor – gorbagor
Gödən – udlax, boğaz
Gülməşəkər – əziz-xələf, sevimli
Gillətməy – birnəfəsə içmək
Gəvəzə – yekəxana
Gəmirçəy – kir, pasax
Gumacarı – gümana, təxmini
Göycəsultan – alça
Geşt – var-gəl
Geymə – pencək
Gircin – qaba ot-ələf
Gəzyazma – vaxtından gec buğaya gələn heyvan
Gejdən – sübh tezdən
Götrüm çüşməy – əldən düşmək
Gənzik – udlaq
Girgal – iri buynuzlu maq-qaranı axura bağlamaq üçün ağacdən düzəldilən alət
Gülöysər – zənciri bir-birinə, yaxud başqa nəyəsə birləşdirmək üçün xüsusi (bağlanan qarmaq kimi) ucluq
Güzdük yeri – payızləq taxıl yeri
Gülül – noxud
Güməşmək – donub qalmaq, bir iş görə bilməmək, əli işə uymamaq
Günü – bir kişidə ərdə olan iki arvad
Gap – danışmaq, söhbət etmək
Gedəryi – köçəsi adam
Göz dağı – dünyadan, ya da əldən köçüb getmiş adamdan qalan bir əşyaya, ya evə belə deyirlər
Gəvəzə – lovğa, yekəxana
Gijikmək – qanışmaq

Gülünc – pis vəziyyətdə qalmaq
Girinc olmaq – avara olmaq
Girgal – heyvanı axıra bağlamaq üçün ağacdan düzəlir
God – iri, yekə
Godaza getmək – nəyin, kimin səbəbinə sə məhv olmaq, ziyanda olmaq
Gırdın – odun parçası
Gödən – 1. qarın 2. bədən
Göyöyn – iri, işləməyən arı
Görənək – görünməmiş, ağıla gəlməyən
Güələmək – görməmiş kimi yemək
Gərrəşmək – səsini dəyişməsi, tutulması
Gödən – 1. qarın – mədə, 2. bədən
Gədik – yalın aşma hissəsi yer adı
Gərmişov – qırılmayan ağac çubuqları var
Gərvic – meşədə bitən ağac dəmir ağacı
Göyüş – meşədə bitən əlcək düzəltmək üçün ağac
Görbək – böyrək
Gözə – bulağın ilkin çıxdığı yer
Gopgödən – yabanı bitki növü

H

Hidrə – sırtıq, şiltaq
Hajat – alət
Haşa – iraq
Him – 1. bünövrə; 2. işarə
Hüt vurmaq – axtarmaq, hay vurmaq
Hasand – asan
Həvil – ərköyün
Haros – dincə qoyulmuş əkin yerinin otu
Hellənməy – yuvarlanmaq
Helləndiqara – daş dığırılmaq

Həlvət – yəqin (ki)
Həpird – suya, qan-tərə batmaq
Heyvətdəmməy – vahimələnmək, dəhşətlənmək
Haxta – yaxşılıq
Hüdülləməy – tez-tez danışmaq
Huylamax – küyləmək
Hakqənnəz – allah (haqq) bəndəsi
Hinduşqa – hind toyuğu
Hihləmək – vurmaq
Həşgə – naxış
Hörrə – xörək növü
Həkət – yaman, qiyamət
Havalı – psixi xəstə, dəli
Həncəri – necə, nə cür
Haay – nə deyirsən?
Höyüş – nəm, qurumamış
Hə ki – axır ki
Həyxrax – bəlğəm
Hortdamax – horultu ilə içmək
Hoor – (bir) az vaxt
Hoylanmax – yaranın soyuqlaması, şiddətlənməsi
Hoalat olmaq – peyda olmaq
Hibop – şanapipik
Həlim – 1. yumşaq, xoşxasiyyət; 2. xəmir xörəyinin

suyu

Həndəvər – ətraf
Hüt-hüt – tez danışan
Həl-məl – əznik, yorğun
Hərmə – dam evlərdə divara qoyulmuş tir
Hüə – xalçaçılıq aləti
Hırillamax – mənasız gülmək
Hənəy – zarafat
Hoalix – işıqlıq, aydınlıq

Həkk gəlmək – şiddətli döymək
Höyğat – canın tutarı, qüvvəsi
Hösdana – uşaq oyun növü
Hodax – cüt çəkən adam
Hörrə – un xörəyi
Hədiy – buğda, lobya xörəyi
Halğa (həlqə) – 1.yumru, dairəvi; 2. dairəvi dəmir məftil – mal-heyvanı, atı hörükləmək, bağlamaq üçün zəncirin, kəndirin, çatının ucuna bağlanır; 3. nazik (yumru-yumru) kəsilib, sobanın üstündə bişən kartof
Haxlamaq – çatmaq, yetişmək
Herik – əkilən, şumlanan yer
Heyvərə – 1.çoxdanışan, 2. yekəpər
Heşən – küləş, bəlim
Halğa – sobanın üstündə doğranıb bişirilən kartofa deyirlər;
Hədiy – lobya, qarğıdalı, buğda, noxud, mərci, yağ... yeddi adda paxlalı bitkilərdən hazırlanmış xörək
Həlim – aş, katof, xəngəl bişəndən sonra qalan suyu
Həndəvər – yaxınlıq, bir az aralı
Həncəri – necə, nə cür, nə təhər
Hoqqar – uzun, iri adama deyirlər
Hoğat – güc, qüvvət
Hoylandırmaq – soyuğa vermək
Hoyxurmaq – şaxtada, soyuqda nəfəsi ilə qızdırmaq;
Hoyru (bir hoyru) – bir an, azca
Horhoyuş – müalicə üçün bitkilərdən hazırlanan dərman
Hövlək oyanmaq – yuxudan yarımçıq qalmaq
Höygürrəşmək – heyvanların bir-birinə öyrəşməsi, isinişməsi
Höyüş – nəm, yağ
Höşül – xörək bişirəndə, yaxud tərvəzi, meyvəni çox

qaynadanda suyun qatılaşması

Həndəvərinə – yaxınına, ətrafına

Həhdən düşmək – yorulub əldən düşmək

Hul – yüksək, uca

Hünöyür – inad, tərs, sözündən dönməyən

Həşkə – çit, kətan parça üstündə naxışlı toxumalar, çitəmələr

Həbgə – böyürdən asılan çanta

X

Xapa-xap – qəflətən

Xıpxımax – boğazı tutulmaq

Xırçım-xırçım – əzik-üzük, qırıq-qırıq

Xaş – xəmir mayası (xama)

Xırxı – mişar

Xıvar – daş qırıqları

Ximirçək – hulqum

Xəməzəy – hulqum, udlax

Xavar – xəbər

Xəxəniz – avara yığıncağı

Xuyulanmax – şübhələnmək, xoflanmaq

Xıl – dəstə, sürü

Xamralı – sac çörəyi

Xılt – 1. çöküntü; 2.kin

Xəflənməy – şübhələnmək

Xaşal – toxunma böyük kisə

Xas – çərşənbə axşamı

Xırp – birdən, qəflətən, ani

Xurcuntayı – qoşa, bərabər

Xılam – xarab, zay

Xapan – məttəl (qalmaq), yarımçıq

Xram – uçrum

Xızar – böyük mişar

Xortdan – kaftarküsdü
Xeyirxon – xeyirxah
Xalxal – tikandan, taxdadan, daşdan çəpər, heyvan saxlanan mərək
Xələt – köynək
Xiciy – çoşka
Xış – şum düzəldən alət
Xışma – ovuc
Xəfkür – şübhəli, qısqanc
Xeyirri xıdır – xeyirxah (adam)
Xımsı – sirli (adam)
Xırça – çoxbilmiş
Xeylax – xeyli
Xır – çınqıl
Xal-xal – 1. dörd yanı daşla hörülmüş sahə, 2. heyvan saxlanan yer
Xərdəcər – şuluq, dəcəl, xatakar
Xırzel – səbət – nəyisə daşımaq üçün taxtadan düzəlir, iki nəfər götürür. Bir təkərli arabaya (iki «qolu» olan) da bəzən xırzel deyirdilər
Xıl – it yığını
Xırxılamaq – 1. mişarlamaq, xızarla kəsmək; 2. çatıb tutmaq, yaxud girəvə düşəndə sözünü demək
Xırtiy – boğaz
Xoncuqlamaq – at-eşşəyin təpik atması
Xosunnaşmaq – yığılıb gizləndə nə haqdasa danışmaq;
Xap – xap eləmək, qonşular öz aralarında razılaşırlar, bir həftə, ya on-on beş gün hamı hər öynə sağdığı südü birinə verirlər. Onda deyirlər ki, xap filangildədi
Xıvər – kiçik daş parçası
Xırça – balacaboy
Xımı – bitki
Xışma – ovuc

Xızar//xizər – 1. iki tərəfli ağac kəsmək üçün alət; 2. taxta, kərən çəkmək üçün dəzgah.

Xuyulanmaq – şübhələnmək

Xoşu – pozğun qadın

Xətəngəz – sobadan kül çəkmək, süpürüb zibili içinə yığıb atmaq tənkdən, dəmirdən düzəldilir

Xorum – tapıdan hazırlanan ot bükümü

Xaylar – yüksəklikdə bitən soğana bənzər enliyarpaq

Xamralı – südlə yoğrulmuş, sacda, fırında (kürədə) bişən çörək; dairəvi, yastı şəkilli olurdu.

Xaşıl – əsasən yarma (qavılca yarması ilə daha ləzzətli olur) ilə bişən xörək növü

İ

İvnəli – hiyləgər, çoxbilmiş

İnnən belə – bundan sonra

İfliy – onurğa, bel sütunu

İsdax – sulu, nəm

İlkindi (vaxtı) – axşam üstü

İrtməy – qısa quyruq

İmsiləmək – iysini almaq

İtöldüsü – qanıqaralıq

İdim – görkəm, üst-baş

İdimsiz – kifir

İsdi – 1. xörək növü, 2. qızğın

İrz-irəng – sir-sifət

İncəfara – yaxşı ki

İllah – əlalxüsus

İntaası – amma, ancaq, lakin

İns-cins – bir kəs

İrsiz – utanmaz, həyasız

İyrənçi – iyərənc

İfçin – çox incə

İt xılı – it sürüsü
İrdələməy – seçmək
İdəşmə – mübahisə
İrişməy – qırışmaq, qımışmaq
İmrənməy – imsiləmək
İjmə – kələk, qurğu
İslahat – taqət
İsqaqan – həqiqi
İvnə – ara qarışdırən, sözgəzdiren;
İdara – azuqə
İdim – libas, geyim-gecim
İncəfara – yaxşı ki
İnirhəinir – qalmağalla, səs-küylə, qoymahayla
İlmə – xalçada, gəbədə bir düyün (toxunuş)
İlgəh (ilgək, ipin ilgəyi) – ipin, kəndirin, çatının
 bağlanma forması
İlmək – ilgəyin bir forması
İmrənmək – yumşalmaq, can yandırmaq, yarınmaq
İjmə – tələ, hiylə, qurama
İrtmək – heyvanın quyruğunun ucu
İrpə getmək – ürpəşmək mənasına
İy – çəhrənin ip dolanan hissəsi
İyəşmək – başqasına ümid olmaq, baqasından
 ummaq
İsfaha – səliqəli, təmizkar, hər şeyi yeri-yöndəmi ilə
 düzəldən adam
İrişmək – saxta gülüş
İraq olsun – uzaq, aralı, kənar olsun
İraxvat – iraxvatım götürülüb (üzüm dönüb, zəhləm
 gedib)
İrsiz – sırtıq, hayasız
İlim–ilim itmək – uzaqlaşmaq, çöllərə, özgə yerlərə
 qaçıb getmək

İlitmək – azca qızdırmaq
İllah (illah ki) – şiddətləndirmək mənasında işlənir
İlıqlamaq – suyu ılıqlamaq–isti ilə soyuq suyu qatıb yuyunmaq üçün hazırlanan su
İlkinci vaxtı – axşama dönəndə, hava qaralmamış
İsdi – sulu xörək növü: şorba, sup, borş və s.
İsgənə – ağacda, taxtada qıfıl, petlə yeri açmaq üçün alət
İsirən – meşədə bitən ağac; ondan qaşığı, çömçə düzəldilirdi
İfçin-ifçin – birbəbir , dənə-dənə

K

Keçəbölüy – kəndirbazın məzhəkəçisi, təlxəy, kloun
Kələfətir – qalın fətir (yuxa)
Kora – mismar
Korafəhim – fərasətsiz
Köynəy – ağ parçadan qollu mayka
Kəfkir – 1. xörək aləti; 2. Saatın yellənən hissəsi
Kirimək – sakitləşmək, susmaq
Küsənməy – həsəd aparmaq
Kıxmıx – doğranmış odun qırıqları
Köndələn – yanpörtü, tərsinə
Kirkirə – əl dəyirmanı
Kərəm etmək – insaf, mürvət
Kərrə (cədvəli) – vurma cədvəli
Kənəşmək – məsləşətləşmək;
Kefqom – əhlikef
Kəlləmanqoy – miningit, spazma
Kərənti – dəryaz
Kəkil – başın önündə əl boyda saç düzümü
Katda – çar dövrü vəzifəsi (kəndxuda)
Kəlif – qocalmış (it)

Kövər – damın orta torpaq hissəsi
Kömbə – çörək növü
Kökə – uşaqlar üçün kiçik çörək
Kirkit – xalçaçılıq aləti
Kıs verməy – itə basmaq
Kir – çirk
Kürən – qonur
Kalafa – xaraba dam yeri
Kampot – şirə
Kəlpeysər – iri gövdəli
Kalış – qarğıdalının qurumuş gövdəsi
Kısxanmax – ehtiyat etmək, qorxmaq
Külxançı – ona-buna xidmət göstərmək
Küstahlıx – yaltaqlıq
Kədi – pişik
Kəkoy – pəltək
Kirənc – əhəng
Köpü sönmək – sakitləşmək, hirsini soyumaq
Kalafa – daş çıxmış, yeri boş qalmış çöçəkliyə
 deyirlər, xarabalıqlara – qədim tikili yerlərinə də deyirlər;
Kalxud – key, adama deyirlər
Kərki – ağacı, taxtanı yonmaq üçün dülgər aləti
Kirtik – işlənilib, sonra azca qalan sabun parçası
Kərtmək – yonmaq
Kərttəş – balacaboy, zağar (bəzən balaca burun
 adama kərttəş burun da deyirlər)
Kərmə – qurudulmuş peyin – yanacaq kimi istifadə
 olunur
Kem – cildən eşilib düzələn kəndir
Kəfrəm – yorğanın, döşəyin içinə yun qoyulub
 sırınan, yaxud yastığın tük doldurulan parçası
Koğuş – içi boş, deşik
Korafəhim – diqqətsiz, dərrakəsiz, bacarıqsız

Köçərgi – tez-tez göçən adam

Kövər – yazda kartofun bir-ikisini torpağa basdırırsan, payızda o bitib çoxalır, o bir «yuvada» olan kartofa deyirlər

Kökür olmaq – yorulub əldən-ayaqdan düşmək, əziyyət çəkmək

Kirmiş – sakit

Köntöy – kobud, danışığını bilməyən

Kösöy – tam yanmamış odun parçası

Kötöy – acı

Köşə – dəridən kəsilmiş nazik ip

Kəmfürsət – pislik etmək üçün fürsət düşgünü

Kəsə – qısa

Kirkid – xana toxumaq üçün alət

Kirkirə – yarma çəkmək üçün daşdan hazırlanır

Külfə – təndirin hava çəkən yeri

Kür – hövsələsiz, yola getməyən adam

Kürək – taxtadan düzələn iri bel. Kürəklə əsasən qar təmizləyir – kürəyirlər. Bir də kənddə kürəklə (iri bel) dama torpaq atarlarmış, ona da «kövər atmaq» deyirdilər

Keçi köpürtgən – enni yarpaqlı bitki: keçi yeyəndə köpür

Kərmə – inəyin nəcisindən tökülən 20 sm. təbəqə

Kığ – yelin dərmanı olan baldırqana bənzər bitki

Kökə – kəunədə bişən balaca suddulu çörək

Kömbə – ocaqda sal daşda bişən çörək

Kömbəlix – kömbənin yeri təyin olunan yer

Kövşən – qanqallıqda bitən bitki

Kətə – qutab

Köppəcə – yumurta ilə unu qarışdırıb yağda bişirirlər

Körəmöz – südü və qatığı tejenə tökürlər. Onu hərəkət edən atın, ulağın belinə, arabaya qoyurlar ki, xeyli çalxalansın. Adamlar onu şələlərində də apara bilirlər.

Tejəni açıb, üzə yığılmış az miqdarda yağı götürürlər. Sərin mayeni birbaşa içmək olar. Ayranın bir növüdür.

Q

- Qancıx** – dişi it
Qarmax – tilov, cəngəl
Qanrılmax – çevrilmək
Qıyıx – yumux (göz)
Qatdama – şirin çörək növü
Qaraçı (adam) – xəsis, siqan
Qoorğa – buğda, qarğıdalı qovurması
Qırqı – külüng
Qırxəəx – əqrəb
Qırxılıx – qoyun qırxan qayçı
Qoğ – saç kəpəyi
Qaxtağan – gəlmə
Qayım – möhkəm
Qulunkişmişi – çöl keşnişi
Qıjqoy –suyun sürətlə axan yeri
Quyrax – yığcam
Qout – şirniyyat növü
Quymax – şirniyyat növü
Qıjıt vermək – acıq vermək
Qurcuğmax – narahatlıq keçirmək, tərپənmək
Qorapışirən – avqust
Qınnax – azca
Qırtdatmax – kəsmək, qənaət etmək
Qoma – dəst
Qoysara – dəri içində basdırma
Quyruclu – uzun dəstəkli su qabı
Quloysa – sözgəzdirən
Qımqımı – zümzümə
Qadımlı – həqiqi

Qıça – qarğıdalı sütülü
Qahir-quhur (vaxtı) – qıtlıq vaxtı
Qılinc-qılinc – oyun növü
Qaçaq-qaçaq – oyun növü
Qaj – kiçik arx
Qadrazuy – çapar, kuryer
Qavğarmax – yır-yığış etmək
Qəvli – sorulan konfet
Qoqez – dikbaş
Qəstrulqa – qazança
Qızırğalanmax – qısqanmaq, ehtiyatlanmaq
Qahmar – tərəfgirlik
Qımillamax – tərpənmək, oynamaq
Qarınqarta – içalat
Quat – qüvvə
Qənsə – qəsəbə soveti
Qafa – beyin
Qaroy – kor
Qatma sapı – ağac, dəstək
Qəqərd – şapkanın günlüyü (dimdiyi)
Qumral – qonur
Qazayağı – yamacda bitən yeyilən bitki
Qamaltı – iri pıçaq növü
Qafa – baş, beyin
Qarayazı – yazın ilkin gəlişi
Qanuş – qoyun sürüsünün qışda olduğu yer
Qac – tayanın bir hissəsi
Qəşmər – tərtəmiz, qırxılmış (üz)
Qıc (ellə) – dişlə
Qanoy – suat yeri
Qığda – qoyun qəbizi
Qağa – ata
Qıldıxsız – qıbləsiz

Qaşqa – 1. tərş; 2. alın
Qantarğa – at ləvazimatı
Qağalili – 1. mer-meyvə; 2. məzə
Quzov – ban
Qızbaşı – toy mərasimindən bir hissə
Quba – tabut
Qoyşurulmax – qaşınmaq, gicişmək
Qaşoy – at, heyvan darağı
Qart – qoca, kaftar
Qurğu – hiylə, kələk
Qırım – məqsəd, niyyət, vəziyyət
Qanooz – parça növü
Quruşqa – dəmir fincan, dolça
Quda – oğlan və qızın valideynləri
Qoyunlu (boğaz) – hamilə
Qurra – özündən razı
Qaxac – 1. qupquru ət; 2. qax, meyvə qurusu
Qavax – 1. balqabaq, boranı; 2. ön tərəf; 3. əvvəl
Qırşa – dam
Qardışqa – şəkil
Qələm – krarandaş
Qənşər – 1. axşam; 2. qarşı
Qərtməy – 1. qaysaq; 2. çirk
Qəlfiri – kalife
Qırışmal – şeytan, yaramaz
Qıjğırılmax – üstünə hirslənmək, qorxuzmaq
Qiribdişin – parça növü
Qarmaxlı – çomaq növü
Qoourma – ət xörəyi
Qadanıb qalmaq – tərpənə bilməmək
Qadı – başından yekə danışan adama deiyrlər ki, qadı-qadı danışır
Qamçı – qoşqu heyvanları üçün şallaq

Qamqalax – daş, odunnan qopan kiçik parça
Qayım – bərk
Qanrılmaq – dönmək. Qanrılıb baxdı (Dönüb baxdı)
Qarınqulu – çox yeyən adam
Qarovul çəkmək – keşik çəkmək, qorumaq
Qarovulçu – keşikçi, qoruyan
Qarsımaq – tam yanmamış, ütələnmiş
Qarsamba – xəstəlik
Qaşqa – iki mənada işlənir: bir alnının ortasında ağ olan ata deyirlər, bir də ipə-sapa yatmayan adama deyirlər
Qajımaq – nəmdən şişmək
Qaxac – qurudulmuş ət; bəzən arıqlamış adama zarafatla deyirlər ki, quruyub qaxacı çıxıb
Qaş – yal mənəsində işlənir
Qaj – suvarmaq üçün çəkilən balaca arx
Qərtmək – 1. Paltarın üstə kirdən qərtmək bağlayır, parıldayır; 2. Yaranın qaysağı
Qəzilləmək – başını qatıb aldatmaq
Qımcırramax – atmaq, tullamaq
Qımcınmaq – hoppanmaq
Qıjanmaq – vurmaq üçün adamın üstünə, əlini qaldırmaq
Qıjıt vermək – acıq vermək, özündən çıxarmaq; dişdimiz durmaq – sakit durmaq, əl-qol atmamaq
Quyhaquyla – səs-küylə, qalmaqalla
Qursax – mədə
Qurdeşənəyi – bədəndə qaşınan qırmızı səpki
Qüdvəsər – çoxdanışan, ləyim-ləyim, başından yekə, yaşından qabağı danışan
Qualanmaq – fəxr eləmək, güvənmək
Qulğuna – sözgəzdirən adama deyirlər
Quyurcuxsaç – qıvrımsaç
Quyurcuxmaq – narahatçılıqdan yerində tərپənmək,

özünə yer tapa bilməmək

Quloysa – ikiüzlü, loyol adama deyirlər

Qut olmaq – çoxdanışan olanda deyirlər ki, o qədər danışdı, qudaqdan qut olduq

Qıldıxsız – sözarası deyirlər (ə, qıldıxsız, onu nağayırdın)

Qıvraq – cəld

Qəhət – qəhətə - yoxa çıxmaq

Qəhmər çıxmaq – tərfeini saxlamaq; belə bir məsəl də var: – Qara itin qəhmərçisi çox olar (imkanlı, arxalı, amma xeyrə-şərə yaramayan adam nəzərdə tutulur)

Qəşmər – bəzəkli, sığallı qadınlara deyirlər

Qəvli – nanə; nənəli konfetə «qəvli konfet» deyirdilər, bəzən bu konfektə «Hajəfəndi konfeti» də deyirdilər. Kəndimizdən tez-tez Qazağın Aslanbəyli kəndindəki Nacı Mahmud Əfəndini ziyarətə gəlirdilər və Qazaxda istehsal olunan «Nənəli konfet»dən alıb aparırdılar və qohum-qonşuya pay verəndə deyirdilər ki, «Hajəfəndi konfeti» gətiriblər; əczaçılıqda inlənən nanəyə (myata) də qəvli deyirdilər

Qaxtağan – qoltuqlarda yaşayan, ələ baxan (bizdə ermənilərə deyirdilər)

Qızırğalanmaq – nəyə görə deyilmək, narazı qalmaq

Qaxılmaq – durduğu yerdən tərpənməyən

Qaxınc – başa qaxmaq, filankəsin qızı nəslin başına qaxınc oldu

Qarımaq – evdə qalan qıza deyirlər (atası evində qarıyıb qaldı)

Qurut – qatıq süzməsindən hazırlanmış, duzlanıb qurudulması

Qanoy – arx, çay

Qaroy (qarov)– gözü zəif görə, yaxud gecə görməyən

(gecə qaroyu)

Qom – palanaltı

Qoma – dəstə, bir qoma quzqulaq

Qalet – peçenye

Qindool (hadol) – qoz-fındıq boyda, yumru köklü yabanı bitki növü, sonra ondan xımı (qımı da deyirdər) bitir

Qızılgül (xaşxaş) – çöllərdə təbii şəkildə bitən lələ

Qurşaq tutmaq – gələşmək

Qunet (ruslar da knut deyirlər)– arabada, faytonda at sürmək üçün sapı uzun qamçı kimi

Qabala – enli yarpaq alçaqboy bitki

Qırxyaşar – yallarda bitən bitki

Qırp – buğda və taxılın üzündə dan miləş

Qırəvət – çarpayı

Qodol – tavadan böyük qab

Qoyungözü – itburnu kimi dəyirmi bitki

Qrşel – inəyin boğazına taxılan taxta

Quşburnu – itburnu

Qar quzqulağı – nisbətən yüksək yerlərdə (camaatın yaylağa çıxan yerində), adətən bulaq başında bitən yabanı bitki

Qantəpər – yabanı bitki növü

Qazotu – yabanı bitki növü

Qavılca yarması – çox dadlı xörəyi, xüsusilə xəşili olan dənli bitki

Qaymaqçıçəyi (dazotu) – yabanı bitki növü iki

Qattama – şirin çörək növü

Qovurma – ətin iri qazanda bişirilib, suyu çəkiləndən sonra öz yağında qovurulması nəticəsində əmələ gələn ibarət yemək növü

Qoyut (qovut) – buğda qovrulub, sonra kirkirədə çəkilib, sonra şərbət qatılıb yeyilən, əsasən Xıdır Nəbi

gənlərində hazırlanan yemək növü

Qoysara – qoyunun dərisi içərisinə doğranıb doldurulmuş əti qov-kül altında basdırma şəklində bişirilən yemək növü

Quzqulaq – yabanı bitki növü

Quymaq – əsasən zayfa (yenice uşağı olan) qadınlara bişirirdilər

Qurut – süzməni əldə yumrulayıb qurudurlar. Bərkiyir, xeyli müddət öz keyfiyyətini saxlayır və bütün il boyu xəngəl, xaşıl, axsaqulağı, sıxma, quruttu isti bişirəndə istifadə edirlər;

L

Lırt – boş, çox yumşaq, çox zəif

Lapatka – bel

Lapbadan –birdən (tüpürmək)

Lafdan – qəflətən

Lopbaz – ədabaz

Lovalaxlamaq – bükmək

Lül-qəmbər – sərxoş

Lahanqa – böyük təhnə, ləyən

Ledrə – vedrə

Löyün – 1. görkəm; 2. libas; 3. növ

Lejən – bol, çoxlu

Ləylığa (lağva, ləyğva) – ləqəb, təxəllüs, ayama

Ləçər – həyasız, qarayaxa

Laydır – gavadın

Lədim – qılıxlı

Ləlimək – acizanə yalvarmaq

Laqan – tapança

Lələhüy – küyə gedən, küyçü

Lələyün – ləlik, dilənən

Ləhləmək – tənənfəs olmaq

Lopbaz – qürrəli, təkəbbürlü
Lodur – tənbel
Ləvərəy – lağ
Lehrə – biçilmiş ot cərgəsi
Ləyliğa – ayama
Lalıqqa – 1. dilində pəlləklik, qüsurlu adama, 2. fikrini başa sala bilməyən adam
Laxanka – iri qab – ləyən, təkne
Layış – iri qazandan balaca qazança
Ləyən – iri su qabı
Lələön – görməmiş
Ləmpə – tavan
Ləj – ləj adam, çətin yola gedilən, çox şeylə hesablaşmayan
Ləx – 1. layıq, binəsim; 2. yaxşı, gözəl
Lıxlamaq – həddən artıq dəymək (meyvə)
Laydır – araba hissəsi
Lateri – lağa qoymaq
Lümbüllətmək – acgözlüklə yemək
Lədx – çoxsaxəli kökü olan bitki, çıxarıb kökünü yeyirlər
Luaş (lavaş) – fırında bişirilirdi. Uzunsov, ellipsşəkilli və xamıralıya nisbətən nazik olurdu
Lıxcım – çoxlu, həddən artıq
Ləstik – parça növü
Löyünsüz – pisniyyət, yerişini, duruşunu, yediyini bilməyən amdama deyirlər
Loda – otdan yığılmış dayınıq taya
Lülək – çaynikdə olur

M

Mamador – pamidor
Matrax – gödək qamçı

Matah – nadir, tapılmayan
Mıx – mismar
Mırx – dişsiz
Mənsil – məhsul
Məhəcər – sürahı
Mahna – bəhanə
Mıǵı – ağcaqanad
Mırt – 1. çirk. 2. boş söhbət
Müşə – xidmətçi
Mahmır – məxmər
Mitirka – doğum şəhadətnaməsi
Meçid – məscid
Mıncılıx – əzik
Muzu – kal
Murtda – yumurta
Mürdəşir – ölüyuyan
Mafrax – fərsiz, zəif
Mısmırx – dodaq sallamaq, küskün
Morux – böyürtkən
Moş – morux
Muçqurmaq – (gizli) işarəvermə
Muçux – soyuqdəymə yarası
Mama – bibi
Məlyət – 1. mahiyyət; 2. qiymət, dəyər
Mıçqı – tazı, küçük
Muroy – erkək pişik
Mayıf – şikəst
Matah – qıt, defisit
Merət – sahibsiz
Mahtəbcıl – gözütöx
Mırcıx – kirri, pinti;
Mazıx – iri quyruqlu qoyun cinsi
Maşın – avtomobil

Mağaric – hədiyyə
Malaxondu – arvad tərəfə sığınan kişi
Mağıl – əməlli, əməlli-başlı, lazımı qaydada
Mağmın – fağır, yazıq
Manşır – nişan
Masad – krənti itiləmək üçün daş
Mazqal – tövlədə heyvanın peyni yığılan yer
Mayıf – şikəst
Majgal – ata, öküzə qoşulan kotanın əllə tutulan hissəsi
Maçıyıf qalmaq – çaşıb qalmaq, mat qalmaq
Matrax – at minəndə istifadə edirlər, gödək saplı, qamçıya nisbətən şoltu yerinə qayış hörülür, ucunda da «dil» olur
Məşrəfsiz etmək – pis günə salmaq
Mafrax – əmanət, möhkəm olmayan, zəif
Mələfə – yatacaq ağı, parça
Mazaxlaşmaq – zarafatlaşmaq, şənlənmək, deyib-gülmək – əsasən oğlanlarla qızlar arasında olan zarafata deyirlər və bunu yersiz sayırlar
Muçuqlamaq – dodağı muçuqladı
Mırtıq – dodağında qüsurlu olan, dişi görünən adama deyirlər
Mısmırıq – qaş-qabağını tökmək
Mıncılıq – əzik-əzik olmaq
Mizqon – qarmonun dillərinin səs verən hissəsinə deyirlər (bəzən qarmona da mizqon deyirdilər)
Məzəndə – nırx, qoyulmuş qiymət
Mərəkə – yığıncaq
Mətərislənmək – söykənmək, daldaylanmaq
Müşəmbə – əridilib, mum hopdurulmuş parça (əsasən su keçirməmək üçün edirlər)
Müdasım – həmişə

Malaqondu – qaynata himayəsində yaşayan kişi
Madan – dağın dərinliyinə gedən mağara yolu
Meş – aşığın şək durması
Mustataçıçəyi – balacugözlü ot
Mondax – ciyillik yerköküsü
Məs – çox yumşaq və zərif dəridən hazırlanmış çəkmə
Mollapapağı – tünd mavi rəngdə «motalpapağa» oxşayan çiçək
Müləzzim – yağda əzilmiş kartof («əzmə» də deyirdilər);

N

Nayqara – baməzə, zarafatçı
Nasırqa – xərək
Nəzilməy – əkilmək, aradan çıxmaq
Nəmər – hədiyyə
Nəryəd – tapşırıq
Nəhlət – lənət
Nıxt – nəfəs
Naxırçı – mal-qara çobanı
Nəflə – boş yerə, havayı
Numut – bu dəqiqə
Novat – növbə
Nöydərəmət – eybəcər, heybətli
Nağayрмаq – nə etmək
Nənəm-nəhrə – əndamlı, kök
Nafağa – enerji, kalori
Nasranı – tərs, asilik edən, ipə-sapa yatmayan
Naçax – xəstə
Nəzik – xəmiri yağla yoğurulmuş çörək
Nəflə – boş yerə, nahaq
Naştoylanmaq – azca (elə-belə) yemək, qurdalanmaq

da deyirlər

Naqolay – səmtsiz, yöndəmsiz

Ninihdirmək – bedirmək, canını boğazına yığmaq
mənasında işlənir

Nıxlamaq – bərk vurmaq

Nor – dələmədən sonra alınan məhsul

Nimçə – balaca çay altı qab

Noxta – buğanın burnuna salınan dəmir

Nəziy – nazik yaılmış, südlə yoğrulmuş, azca da şirin
qatırlar

O

Oduhaa – oday

Omaxşımax – ağlamsınmaq

Osaat – dərhal

Onamaq – anlamaq, başa düşmək

Ord – ovurd

Orucaçma – iftar

Oğraş – alçaq, yaramaz

Olacax – 1. daxma ev; 2. qismət

Oho – yox əşi

Oma – omba

Oddux – samovarın borusu

Oğlax – keçi balası

Oğlanbaşı – toyun tərkib hissəsi

Onand – avand, səmt

Oğursax – buzovu ölmüş, amma sağılan inək

Obruc – kərəntini sapına bərkitmək üçün lent kimi
kəsilmiş tənəkə

Oxranmaq – atın içini çəkən kimi alçaqdan kişnəməsi

Oğlanpapağı – sarı rəngdə çiçəkli (zəngçiçəyi) yabani
bitki növü

Ö

Ötəşə durmaq – yarışa çıxmaq

Öfgə – ağ ciyər

Ölüvay – zəif, halsız, fərasətsiz

Öyün – o günü

Öjəsmə – mübahisə, tərslik

Öy – ev

Öynə – 1. axşam-sabah, sutka; 2. dəfə, kərə

Öskürəy – zökəm

Özələnmək – deyinmək

Öjəsmək – tərsləşmək, kiminləsə pis mənada prinsip aparmaq

Öyfə olmaq – çox yatan adama deyirlər

Örənə – mal-heyvan üçün ayırılmış otlaq yeri

Öhfə – ağ ciyər

Örkən – palanı saxlamaq üçün hörülmüş enli kəndir

Örüş – inəklərin ötürüldüyü yaylaq

P

Paz – ağacı parçalamaq üçün iti metal və ya odun

Peyk (olmaq) – pələsəng olmaq

Peşkəş – bağışlamaq, hədiyyə

Pasax – 1. çirk, toz; 2. kirli, natəmiz yer

Parpılamax – düzüb-qoşmaq

Pörtdəmə – xörək növü

Pırçım-pırçım – gilə-gilə

Pırpız – dağınıq, səliqəsiz (saç)

Pazı – çuğundur

Pırtdaşıx – dolaşıq

Pələ-pütür – yöndəmsiz

Pəl – maneə

Peydərsiz – həmişəlik olmayan

Pıçqı – kiçik mişar

Patava – dolaq
Pərđi – dama üstdən döşənən taxta
Pörtməy – qızarmaq
Pışqa – kibrit
Pambıxlı – sırxlı, kurtka
Pencər – göy-göyərđi
Puçax – bıçaq
Pedi – yoğun yerəbatma ağacı
Peydar – daim, mütəmadi
Pötpötü – mədə (quşlarda)
Pələqulax – yekəqulaq
Partoy – ağızdan avara, yersiz danışan
Papış – yun ipdən hörülmüş ayaqlıq (çox vaxt uşaqların balaca cobabına da papış deyirlər)
Pisikdirmək – xətrinə dəymək, incitmək, təhqir etmək
Pırsıxmaq – suçlu adamın qızarıb-bozarması, sakitcə durması
Pəl vurmaq – mane olmaq, əngəl törətmək
Pələpüsür – pinti, geyimsiz-gecimsiz adam
Pəndəm – qüsurlu, ya vaxtından qabaq doğulmuş quzu, bəzən adama da belə deyirlər
Pələsəng olmaq – dağılmaq, ilim-ilim itmək, hərə baş götürüb bir tərəfə getmək
Pərsəng tutmaq – tərəzini düzəldəndə deyirlər
Pəsinmək – çəkimmək, saymaq
Püş – torpağa qatmaq üçün istifadə olunan qurumuş, oxalanmış peyin
Püfə – saman, ot tozu –oxantısı (ovxalanmışı)
Pühdərmək – qabqarmaq, yerləşdirmək, (bəzən müftə yeməyə də deyirlər)
Püşkəh – kül tökülən yer
Peşqun – üstündə xəmir yaymaq, xəngəl, ərişdə doğramaq üçün taxtadan düzəlir. Dairəvi, bəzən də

dördkünc olur

Posdal – iri, kobud ayaqqabı

Pörtmək – qaçaqdan, ya işləməkdən qızarmaq, tərləmək

Pöşüləmək – 1. sıyıq (horra kimi)

Pəzəvəng – yekəpər

Put – 16 kq yaxın

Pürçək – hörüyün altında olan tük

Pətəvə – xoruzun, toyuğun üst pitiyi

Patava – ayağa geynilən iri ayaqqabı

Pazı – çuğundur

Paxac – yağda bişmiş quru, şirin çörək

Posdal – ayaqlığı iri olan ayaqqabı.

R

Raqatka – quşatan

Rəfcər – tədbirli, səriştəli

Ras – o ki, indi ki

Rakqı – əl sabunu

Rastına çıxmaq – bəxtinə çıxmaq, bəzən də qənşərinə çıxmaq mənasında işlənir

Rəşvər – işbilən, bacarıqlı adama deyirlər

S

Sana – sənə

Sapılca – tava

Sıpa – cavan eşşək

Sıpıxmaq – qorxaraq qaçmaq

Soğança – suda kartofun həlimi çıxana qədər qaynadırlar, sonra içinə çiy yumurta qırırlar, yağı çoxlu soğanla dağ edəndən sonra üstünə tökürlər. Qaynardan düşəndən sonra soğançanın içinə kəklikotu ovxalayıb tökürlər. Başqa xörəklərə kəkotu atanda ovxalayıb

əzmirlər. Bircə soğançada belə edirlər

Soyutma (pörtdəmə də deyirlər) – ətlə bişirilmiş sulu xörək növü

Salma – salmaçay, şirinçay

Saav – sahib, yiyə

Suaf – savab

Smarış – sifariş, xəbər

Sıxma – xörək növü

Səyriməy – əsnəmək

Sətin – parça növü

Səyirtməy – çapmaq

Səfər – dəfə

Səmə – avara

Silə – dolu

Sırt – çiyin üstü

Suyux – 1. maye şəkilli; 2.iradəsiz, ələ gələn

Sürçək – sürüşkən

Sappa – qəbirdə yandan açılan yer

Sini – padnos

Sığırçı – malotaran, naxırçı

Sitməy – əsmək

Sandal – ayaqqabı növü

Sülənməy – avaralanmaq

Sefillənməy – veyllənmək

Sümsünməy – boş-boş vurnuxmaq

Səvi – körpə

Sudur – tuluxlamaq

Sırahayn – sırağa günü

Sonalamax – tərəddüd etmək

Savax – 1. sabah; 2. səhər

Surfa – süfrə

Silis – istintaq

Somu – kərpicvari, dairəvi çörək növləri

Saflamax – qaçmaq (daliyca)
Saçma – qırma
Sul (əkmək) – divan (tutmaq)
Süysün – peysər, boyun
Sozu – bitki növü
Sərnic – misdən hazırlanmış ağzı iri, dərin qab.
Sərnicdən əsasən inək sağanda, süd saxlayanda istifadə olunur;

Sıyılıcı – sudan quru çıxan
Sulux – sulanmış yanix
Sivişməy – büzüşmək, gizlənmək
Sinməy – əyilmək
Saxsı iynəsi – böyük iynə
Sınka vedrə – emalı vedrə
Sütül – cavan qarğıdalı qıçası
Sürmə – siyirtmə (stolun gözü)
Sur – əhval-ruhiyyə
Səvərməy – daliüstə uzanmaq
Suruğvat – fərsiz, bacarıqsız
Sapax – bitki növü
Sürütdəmə – tikan, şax, budaq topası
Sarımsaxdöən – həvəngdəstə
Solux –nəfəs (dərmək)
Sozalmax – halsızlaşmaq, süst düşmək
Soğulmaq – suyu qurumaq
Sazaq – soyuq gülək
Sazdamaq – düzəltmək, nizama salmaq
Sayıl – yazıq adam
Sarfasını udmaq – qorxmaq
Salaxana – avara-avara gəzənə deyirlər
Sarma – badalax (güləş fəndi)
Sapax – birillik bitkilərin (kartof, baldırğan, qanqal)
gövdəsi

Suçlu – günahkar

Sappa – 1. kələk, badalaq gəlmək; 2. Yolun alta-üstə çıxmaq

Söz dağarcığı – çox söz-söhbət bilən adama deyirlər

Salğarlı – nüfuzlu, çəkisi olan

Safli – uzun əltutan yeri (sapı) olan iri su qabı

Səmə – avara-avra gəzən

Sinmək – gizlənmək, başqası görməmək üçün yerə əyilmək

Sırıq – ağacın budağının iri parçası

Sırıqlı – içi yun, ya pambıq qoyulub sırınan paltar

Sıprımaq – aradan çıxmaq

Sıyrıntı – taxtanı sıyranda rəndənin ağından çıxan tullantı

Sırmaq – 1. yorğan-döşəyin yun doldurulub (kəfrəm hissəsi) tikilməsi (elə o özünəməxsus tikilməsi sırımmaq adlanır), 2. nəyisə dəyəmindən baha qiymətə verilməsi, 3. qızın özündən qat-qat yaxşı olan bir oğlana hansı yolla verilməsi, yaxud əksinə

Sırillaha çəkilmək – yoxa çıxmaq, qeyb olmaq

Səvərmək – uzanmaq

Səvət – səbət (ot səbəti)

Süəə (sivə)– çərçivə

Siyilcim – arıq, çəlimsiz

Silənc – stolun üstünü silmək, qab yumaq üçün əski parçası

Sinçiləmək (çintərmək də deyirlər) – diqqətlə baxmaq, bir çatışmazlıq tapmağa çalışmaq

Sızanaq – bədənin çıxan qızartı, muçuq

Sələfə – avara

Sinirmək – həzm edə bilmək

Sımsır – yeməklərin çoxunu yeməyən adama deyirlər,

Sozalmaq – 1.doluxsunmaq, gövrəlmək; 2. Zəifləmək,

haldan düşmək

Soyuq aparmaq – şaxta vurmaq

Soluğu gen – əsəbləri sakit, səbirli, darıxmayan adam;

Sonulamaq – bəyənmemək

Somu – qəliblərdə, qablarda bişən iri çörək

Soğmaq – 1. hansısa bir oyunda udmaq, 2. qurutmaq

Söxa – yiyəsi ölmüş, sahibsiz

Sülək – qapı-qapı gəzən

Suaşmaq – əl çəkməmək, qır saqqız olub yapışmaq

Surat – üz, sifət mənasında işlənir

Sumudunu sallamaq – küsmək, mısmırığını sallamaq

Suruğvat – yarıtmaq adama deyirlər

Surun yerisin (alxış) – sözün kəsri olsun, işin avand olsun

Sumsuq (umsuq) – nəfsini saxlaya bilməyən adama deyirlər

Suçuxmaq – günahkar adamın dinməməsi

Sülüh – 1.zəli; 2.yetim quzu

Sütül – 1.boylu-buxunlu yeniyetmə; 2. suda qaynadılıb, bişirilən qağıdalı

Sürtük – sırtıq, üzlər görmüş adama deyirlər

sağmal – sağılan qoyun

Savzı – ciyillikdə bitən soğan bitkisi

Sicim – 10 km. Uzunluğunda doğanaqlı catı

Sırğan – gicitkan

Saqqqa – aşığın sağ tayı

Solaq – aşığın sol tayı

Sıxma – pazı (çuğundur) yarpağı, əvənkövənci, gicitkan... kimi bitkilərin yağda qovrulmasından ibarət yemək növü

Süddaş – süddən bişirilən yemək növü

Ş

Şadara – xırman aləti
Şil – şikəst
Şütmül – sürüşkən
Şirni – şirniyyat
Şıldır – çayın dayaz və gen yeri
Şər-şamatı – şərləmək, qalmağal
Şötünə – çəpəki
Şitənmək – öcəşmək, sırtıqlıq
Şəvədə – şər, qarayaxma
Şunquroy – lağ
Şoşax – ləlik
Ştof – 10-20 litrlik şüşə qab
Şıtıx – nadinc
Şöytəli – şaftalı
Şapalax – sillə
Şarf – baş örtüyü
Şıvırtıx – nazik çubuq
Şingilim – mazax
Şeşəmadıx – yağda bişmiş lobya
Şəkər – qənd
Şəppəxeyir – xeyirgətirməz
Şumal – 1. şimal; 2. hamar
Şal – 1. yun örtük; 2. parça növü
Şəppəli – gic, dəli
Şeşə – dik
Şeşələnmək – acıqlanmaq, hədəq-orxu gəlmək
Şafqı – şlyapa, kepka
Şulamax – huya basmaq, lağa qoymaq
Şöylət – şöhrət
Şəltə – yorğan-döşək
Şeytan şapalağı – balaca, kiçik
Şofer – sürücü
Şoş – şose, asfalt yol

Şortu – əxlaqsız (qadın)
Şitiy – dəcəl
Şit – duzsuz
Şivyot – parça növü
Şırşır – 1. kağız növü; 2.tökülən su
Şana – ağac yaba
Şəvədə – məşğərə, rişxənd
Şiniməy – tərslik edib dayanmaq
Şöngüməy – çöməlmək
Şadara – iri gözlü xəlbir
Şapalax – 1. sillə , 2. kotanın hissəsi, 3. bir parça, bir hissə
Şalğam – iri, ağ çuğundur
Şeşəltmək – nəyisə qəsdən gözə soxmaq nümayiş etdirmək, göstərmək
Şeşəmadıx – yağda bişib, əzilmiş kartof
Şitənmək – zirciklənmək, sırtalmaq, söz deyəndə qanmamaq
Şəppə şərinə düşmək – haqsız bir işdən, hadisədən hirslənib, özündən çıxmaq
Şətəl – ziyan
Şoltu – qamçının ucu
Şırvanmaq – itin quyruğunu bulaması
Şəppəli – dəlisov
Şıvırt – 1. yumşaq, yaş çubuq, 2. Ucaboy oğlana da deyirlər
Şümşət – ney, tütək kimi nəfəs aləti
Şişək – bir doğar qoyun

T

Tafqır – kobud ayaqqabı
Teylənmək – dikə qalxmaq
Taxta – 1. donun qatları; 2. çəkilməmiş ağac

Tavoot – fərq
Tufar – divar
Tuman – qadın alt geyimi
Taxt – taxta çarpayı
Tüyünmək – vurnuxmaq
Teşt – xəmir tiyanı
Toy tutmaq – şiddətli danlamaq
Tərə – vəzəri
Toxa – kətmən
Tova – tövbə
Tox – tünd
Təfəric (etmək) – diqqətlə (baxmaq)
Tulaçəzməzdən – sübh erkən
Talah – tale
Toytoğlusu – hər yerə burun soxan
Talax – boşanma
Tejən – qaymaq yığmaq üçün dəri tulux
Təciy – yüngül, təntik, kəmhövsələ
Tapı – arpa çörəyi
Tünəkə – sadələvh, ürəyiaçıq, dünyanın bicliklərindən uzaq olan adama deyirlər;
Tənəkə – nazik dəmir təbəqə
Tırtır – motosiklet
Tumoy – qrip
Tənə – sırğa
Topal – (ayaqdan, əldən) şikəst
Tüpü – 1. tozanaq, yel-qiyamət; 2. hay-haray
Tağalax – qarqara
Toy – 1. dəf, nağara; 2. hesaba alma; 3. tərəf, tay
Tosvər – gödəkboy
Təpbəcə – hədə-qorxu
Təpəl – başında bir dəst ağ tükü olan (heyvan)
Tənəy – meynə

Tülə – fidan, şitil
Təpə – 1. baş, kəllə; 2. yüksəklik
Təhnə – xəmirqabı, tiyan
Təkəm-seyrək – tək-tək
Tısı yatmaq – sakitləşmək
Tuman-paça – çılpaq, ürəyan
Taxta qalet – peçenye
Tosvağa – tısbağa
Tefşi – boşqab
Turşu – tutma, şoraba
Taaddım – ta ki
Tızqı – küçük
Telimək – quzunu başqa qoyuna əmizdirmək
Tulamazdı – salpa
Türpəy – ot növü
Toybavası – sərpayı
Türmə – qala, həbsxana
Tərpətöyün – bitki növü
Tisək – çiskin
Taykeş – dəyişik
Toylamax – qızışdırmaq
Tasalanmax – əsəbləşib qızışmaq
Tös – dik, yoxuş
Tulux – qabar (sulanmış)
Tiftiy – qaba yun, saç
Təpimək – qurumaq
Tığ – qalaq
Tapən – iri dəmir dırmıq (otyğan)
Tapıl – biçilmiş ot zoğlarının (vərlərinin) tayalamaq üçün bir yerə yığılması
Tar – qarı küləyin sovurub bir yerə yığılması
Tas – iri su qabı
Tasa – xata

Tiyə – bıçağın, kərəntinin, ülgücün, qılıncın, qəməninin kəsən, iti, itilənən hissəsi

Təntimək – darıxmaq, tələsmək

Törə – zağar adam

Tös – yal, maili yer

Tösvər – balacaböya deyirdəilər

Teyləmək – qovmaq

Tua – tava

Teşt – ləyən;

Tütyə – çətin tapılan şeyə deyirlər

Tənəkə – dəmirdən hazırlanmış nazik təbəqə

Təzək – örenədən (mal-şeyvan otarılan yerdə) yığılan yanacaq (kərmə kimi)

Toylamaq (tovlamaq) – 1. qızışdırıb başqasının üstünə göndərmək; 2. üfürməklə ocağı alışdırmaq

Tomarlamaq – bir yerə yığmaq

Törpü – taxtanı hamarlamaq üçün iri dişli yiyə

Tüyünmək – vurnuxmaq

Telimək – bir-birinə öyrətmək

Tərək – qab-qaçaq, alət, kitab yığmaq üçün taxtadan düzəldilir

Təpinmək – ərklə kimisə danlamaq, üstünə səsini qaldırmaq

Tasalanmaq – deyinmək

Tüng – saxsı boru, bəzən nazik dəmir borulara da tüng deyirdik

Tüəcimək – büdrəmək, təngildəmək

Tutama – 1. xasiyyət; 2. gözlənilməz bir iş görmək

Tufar – divar

Tufarüstü – ev tikən, ocaq salana qohum-qonşu tufarüstü (yemək-içmək) aparırdılar

Tülü – kələkbaz adama deyirlər

Tüpü – qar boranı

Tava – aş bişən qab
Tarta – turşməzə ciyil enniyarpaq bitkisi
Tarran – tara bitişik ağac toyuqların yatdığı yer
Tapıl – otun səhər şəhində xorum üçün hazırlan
Tavır – gədiyin hündür til hissəsi təpə
Tapı – tavadakı balaca düzənlik
Təhnə – xəmir yuğurulan taxta qab
Tulux – süzmənin toplandığı torba
Toğlu – quzunun bir yaş böyüyü
Tıg – bitki növü
Ter – iri xarala bənzər iki gözlü çuval
Tırxıç – taxtadan kəsilən məsaməli arakəsmə
Təzək – malın nəcisinin yerə düşüb quruması
Teşt – dayaz iri qab
Teyən – teştin balacası
Təvər – gədiyin hündür zirvəsindəki qaya
Tən – inəyin yelin hissəsi
Toğlu qatdıran – iri qartal quşu
Təam – yeməkdən hörətlə yemək
Təqam – yeməkdə icazə ilə yeək
Tığ – kığın bir növü
Turşu – tutma

U

Udğunmax – boğazı tutulmaq
Uduxmax – boğulmaq
Uyurcah – düçar
Ura (yeri) – sovulmuş, talanmış
Umsux – təmənnə, istək
Umsunmax – tamah salmaq
Urvat – mədəniyyət, ləyaqət, səliqə-səhman
Urvathı – hörmətli, qədir-qiymətli,
Ulox – öküz, qoşqu heyvanı
Ustalmax – qəşş etmək, özündən getmə, huşsuzluq

Unnu qalet – pryantik
Uylaşmaq – razılaşmaq
Urf – ruh; «Ruhani saz havasına» da «Urfani»
deyirdilər

Usduf – ehmal, asta
Ujulamaq – uzun danışmaq
Unamaq – anlamaq, qanmaq, başa düşmək
Uğunmaq – ürəkdən gülüb qəşş eləmək
Uddatmaq – xəlvətə düşəndə yemək
Ustalmaq – ürəyi getmək
Uzatmaq – yola salmaq: «Qonağı aparım uzadım»
Urcah olmaq – tuş gəlmək, rast gəlmək
Ustufca – ahəstə, aram-aram
Umaxşmaq – kövrəlib ağlamsınmaq
Uçunmaq – titrəmək
Umuc – inəyin belinin düşmə nişanəsi doğum üçün

Ü

Ük – yatacaq qalağı
Üyütməy – qorxmaq
Üz – 1. sifət; 2. südün qaymağı; 3. qoparmaq
Üşənc – saxlanc
Üyüşmək – 1. südün tutması; 2. qıcolma
Ün – səs
Ülkməy – hürkmək
Ütüy – tülüngü, bic
Üzdü – sürtük, sırtıq
Üryə – madyan
Üdəyə düşmək – yıxılıb qalxa bilməmək
Ünnək – dil-ağıza düşmək
Ütələnmək – iki mənada işlənir: bir tələsimək, bir də
yanmaq mənasında
Ürpəşmək – ətim ürpəşdi, (bəzən ətim mirpeytdi)

V

Veran – viran, xaraba

Vəəğə – yuxu

Vaysımmax – fəryad etmək, heyfsilənmək

Vad – ümid

Vayıs – ziyankar adama deyirlər

Varya – iri, ağır çəkic

Vurnuxmaq – tüyünmək, ütələnmək

Veyillənmək – boş-bekar gəzmək, avaralanmaq

Vasvası – hər şeydən şübhələnen

Varif getmək – çıxıb getmək mənasında

Vəlvələ – narahatçılıq, qalmaqal

Y

Yatım – həll, yön

Yastılıq – işmaq

Yarıdar – yarıdan (adam)

Yarıxmaq – aradan keçmək

Yüyrüy – beşik

Yeyilmə – xəstəlik

Yığval – bəxt

Yuaş – yavaş

Yanı – yəni

Yəəx – piyada

Yanqır – zəvzək, çoxdanışan

Yomurmax – yastılamaq, əymək

Yatap – dustaq

Yenməy – qələbə çalmaq

Yuannıx – sadə, adi qida

Yassar – çirkli, idbar

Yelli – cəld, tez

Yanpörtü – əyri, köndələn

Yesir – yetim, sahibsiz, yazıq

Yal – 1. itin yeməyi; 2. aşırım
Yəə – 1. yiyə, sahib; 2. yeyə
Yappa – yastı
Yel – 1. külək; 2. revmatizm
Yellənməy – getmək, yola düşmək
Yalama – daş
Yekə – böyük
Yelin – heyvanın məmələri
Yelinnəməy – heyvanın doğum ərafəsi
Yer – fon, (xalçanın yeri) ortası
Yelpik – sərinlədən əşya
Yetimxana – internat
Yelən – saçaq (parçada)
Yalama – əllə, sapandla atılan daş
Yalıncat – tək qatla örülmüş divar
Yamşanmaq – qaynata, ər və ya başqa kişilərin yanında ağzını baş şalı ilə örtmək
Yanqır – geyim-keciminə çox diqqət verən, özünüdartan
Yalmanmaq – yaltaqlanmaq, sıvaşmaq; qarnı, boğazı üçün hər rəzilliyə hazır olan adama deyirlər ki, yalmanma
Yamsılamaq – təqlid etmək, onun kimi, bəzən «ağzını əymək» də deyirlər
Yarmaça – iri odun parçası
Yassar – eybəcər, kifir
Yekinmək – təkan vermək, itələmək
Yelləmək – 1. yığıb gətirmək, 2. tərpətmək
Yorsunnu – təhər, kimi, qızıyorsun (qız təhər, qız kimi)
Yazınmaq – yayınmaq (gözdən yazınmaq)
Yığval – tale, bəxt
Yüyürmək – qaçmaq
Yüyət günü – ailədə paltar-palazın yuyulub-yaxandığı gün

Yalanmış qalmaq – doymamaq mənasında işlənir
Yol kəsmək – mənzil getmək
Yelapardı – Nisbətən qalın fətir yayılır və yağlı tavada qızardılır. Azca soyuduqdan sonra yeyilməsi məsləhətdir.
Yuxa – nazik yayılmış fətir

Z

Zağa – mağara
Zağar – 1. şişman, yekəqarın; 2. boynu içinə girmiş, balaca boy adam
Zır, zırı (zırrama) – kobud, kal, key
Zayfa – sısqa, zəif, ölüvay
Zəyrək – yağlı dənli bitki növü
Zığzığ – zarıyan, ağlağan
Züllə – zirvə, şişuclu
Zılxvar – Zülfüqar
Zilləmə – şaquli, başüstə
Zəkqum – zəhər, zəy
Zollamax – soxmaq
Zərbafta – parça növü
Zatıqırax – əsilsiz
Zad – şey
Zivilgötürən – xəkəndaz
Zərdə – yerkökü
Zindan – dəryaz döymək üçün alət
Zoxma – dümsük, yumruq
Zirzə – cəftə
Zahı – südəmər uşağı olan qadın
Zəvzəy – çoxdanışan, çərənci
Zıqqı – 1. xəsis; 2. vasvası, çətin (adam)
Zımbıltı – gumbultu
Zabra – qıf
Zayıll – mənasız danışan

Zayfa – təzə doğan
Zinrik (qaranlıq) – qatı (qaranlıq)
Zircih – arsız, söz deyəndə qanmayan, dişini ağardan uşaq, şit-şit danışıb-gülən adama da deyirlər ki, yekə kişisən, zircihlənmə
Zərdə – kök, yerkökü
Zoğ – 1. vər (biçinçinin biçdiyi qatar); 2. ğacın yeni pöhrəsi
Zovu – kobud, köntöv adam
Zoddu – qorxub-çəkinməyən, düzünə gedən adam («nə zoddu adamdı»)
Zırdannaşmaq – yersiz, əsassız tərsləşmək
Zırnıx – bitki, bəzən kiçik mənada da işlənir «Sənə heç bir zırnıx da vermərəm»
Ziyil – bədəndən çıxan artıq, balaca muçux, ətciyəz (xal kimi)
Ziyrix – dairəvi dəmir (uşaqlar məftili əyib onu «sürür»lər)
Ziniydirmək – bezikdirmək
Zırpı – iri, heyvərə
Züyçü – zurna çalanın (qaydalayan deyirlər) dəmkeşi, dəm tutanı
Züryət – övlad

SÖYLƏYİCİLƏR HAQQINDA MƏLUMAT

I. MİFOLOJİ RƏVAYƏTLƏR.

Kimyə toyuğu. Erməni və şeytan. İlan və kasa. Mətnləri Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini Bayram Əhmədov təqdim etmişdir.

II. İNANCLAR. MƏTNLƏR S.NƏZƏRLİNİN "LƏMBƏLİ" KİTABINDAN (B., 2004), M.BƏKİRLİNİN "Kəndim – kədərım" KİTABINDAN (B., 2003) VƏ FOLKLOR İNSTİTUTUNUN FOLKLOR ARXİVİNDƏN GÖTÜRÜLMÜŞDÜR.

III. ALQIŞLAR, QARĞIŞLAR, SÖYÜŞLƏR, HƏDƏ-QORXULAR, MƏZƏMMƏTLƏR, TƏNBEHLƏR, ANDLAR. MƏTNLƏR S.NƏZƏRLİNİN "LƏMBƏLİ" KİTABINDAN (B., 2004), M.BƏKİRLİNİN "Kəndim – kədərım" KİTABINDAN (B., 2003) VƏ FOLKLOR İNSTİTUTUNUN FOLKLOR ARXİVİNDƏN GÖTÜRÜLMÜŞDÜR.

IV. MƏRASİM FOLKLORU.

Novruz bayramı. MƏTNLƏR S.NƏZƏRLİNİN "LƏMBƏLİ" KİTABINDAN (B., 2004), M.BƏKİRLİNİN "Kəndim – kədərım" KİTABINDAN (B., 2003) VƏ FOLKLOR İNSTİTUTUNUN FOLKLOR ARXİVİNDƏN GÖTÜRÜLMÜŞDÜR.

Sünnət mərasimi. MƏTN S.NƏZƏRLİNİN "LƏMBƏLİ" KİTABINDAN (B., 2004) GÖTÜRÜLMÜŞDÜR.

Qurban və Orucluq bayramları. MƏTNLƏR S.NƏZƏRLİNİN "LƏMBƏLİ" KİTABINDAN (B., 2004), M.BƏKİRLİNİN "Kəndim – kədərım" KİTABINDAN

(B., 2003).

Toy adətləri. MƏTNLƏR S.NƏZƏRLİNİN "LƏMBƏLİ" KİTABINDAN (B., 2004), M.BƏKİRLİNİN "Kəndim – kədərim" KİTABINDAN (B., 2003) GÖTÜRÜLMÜŞDÜR.

V. ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR.

Halal ailə və lal gəlin. Lal gəlin, dilli gəlin. Cütçü və padşah. (Əhmədov Kazım Məhəmməd oğlu, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini). Mətnlər Dzman kənd sakini **Əhmədov Bayram** tərəfindən yazıya alınmışdır.

Çuxa. (Ceyran Əsədova, 1933-cü il təvəllüd, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini). Mətnlər Dzman kənd sakini **Əhmədov Bayram** tərəfindən yazıya alınmışdır.

Məhəbbətin gücü. Meşə maralı. Miskin Abdal ziyarəti. (Nəbi Musa oğlu İsmayılov, 1925-ci il təvəllüd, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini). Mətnlər Dzman kənd sakini **Əhmədov Bayram** tərəfindən yazıya alınmışdır.

Sənəm sürünən. (Ağaməmmədova Bahar, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini). Mətnlər Dzman kənd sakini **Əhmədov Bayram** tərəfindən yazıya alınmışdır.

Sınıq kilsə. (İsmayılov Çoban Musa oğlu, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini). Mətnlər Dzman kənd sakini **Əhmədov Bayram** tərəfindən yazıya alınmışdır.

Səndən hərəkət, məndən bərəkət. (Ovçu Amansız Əli, 1922-ci il təvəllüd, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini). Mətnlər Dzman kənd sakini **Əhmədov Bayram** tərəfindən yazıya alınmışdır.

VI. NİYƏ BELƏ DEYİRİK? MƏTNLƏR S.NƏZƏRLİNİN "LƏMBƏLİ" KİTABINDAN (B., 2004), M.BƏKİRLİNİN "Kəndim – kədərim" KİTABINDAN (B., 2003), FOLKLOR İNSTİTUTUNUN FOLKLOR ARXİVİNDƏN VƏ Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini Əhmədov Bayramın təqdim etdiyi materiallardan GÖTÜRÜLMÜŞDÜR.

VII. NAĞILLAR.

Ovçu Əhmədin nağılı. Qəhrəmanın nağılı. (Əhmədov Kazım Məhəmməd oğlu, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini). Mətnlər Dzman kənd sakini Əhmədov Bayram tərəfindən yazıya alınmışdır.

Güdyan qızın nağılı. Selmi Cəvahirin nağılı. Göygöz, dişiseyrəyin nağılı. (Gülxanım Musa qızı, 1935-ci il təvəllüd, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini). Mətnlər Dzman kənd sakini Əhmədov Bayram tərəfindən yazıya alınmışdır.

Balıq bilmərsə, xalıq bilər. Şahsənəmin nağılı, Məhəmməd və Məlik Məhəmmədin nağılı. (Süleymanov Məhər Məhəmməd oğlu, 1922-ci il təvəllüd, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini). Mətnlər Dzman kənd sakini Əhmədov Bayram tərəfindən yazıya alınmışdır.

Keyxa bəyin nağılı. Kor qurdun axmaq başı yeməyi.(Çoban İsmayılov, 1907-ci il təvəllüd, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini). Mətnlər Dzman kənd sakini Əhmədov Bayram tərəfindən yazıya alınmışdır.

Tülkü və qarı nənə. (Fatma nənə, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini). Mətnlər Dzman kənd sakini Əhmədov Bayram tərəfindən yazıya alınmışdır.

Canavar və çoban. (Alıyev Nəbi, 1890-cı il təvəllüd,

Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini). Mətnlər Dzman kənd sakini Əhmədov Bayram tərəfindən yazıya alınmışdır.

VIII. MARAQLI ƏHVALATLAR, HEKAYƏTLƏR

Həkimoğlu Dəli Alı və Ərdəbil pəhləvanı. Həkimoğlu Dəli Alı ilə Aslan ağanın görüşü. (Əhməd Hüseynov, 1933-cü il təvəllüd, Loru mahalının Ləmbəli kəndi.

Vicdanım qanun tanımır. (Bilal Ənsər. Loru mahalının Ləmbəli kənd sakini). «Yeni əsr» qəzeti, 19 dekabr 1977-ci il.

Ho Əhməd – Pəhləvan Əhməd. Ho Əhmədin barışmazlığı. Yaylaqda döyüş və yaxud Sarı Avdalın dərsi. Allah kaç tanedir? Mətnlər S.NƏZƏRLİNİN "LƏMBƏLİ" KİTABINDAN (B., 2004) GÖTÜRÜLMÜŞDÜR.

Cücəkənddi Xıdır Nəvi. Malsan – mələ, insansan – dilən. Bərk dur. Saxatların İrvaham aryadır. Xəstəliyin dərmanı göydaş imiş. Hacıbala gələndə qulaq asarıq. Əmanət. Çırpanlılar. Qulağımı kəsəcəm. Boğça. Kəndiri boğazıma sal. Quzu. Göydən qaz yağır. Verdim manatı, aldım amanatı. (MİRASLAN BƏKİRLİ, LORU MAHALININ CÜCƏKƏND KƏNDİNİN SAKİNİ).

Kələ Omar. Kirvə əhvalatı. Molla əhvalatı. Alverdi kişinin meşə səyahəti. Saleh kişi. Mətnlər Loru mahalının Ləmbəli kəndinin hörmətli ağsaqqallarından olan 1933-cü il təvəllüdü **Əhməd Hüseynovun** "İftixarlarımız" kitabından (Bakı, "Nurlan", 2005) götürülmüşdür.

IX. QARAVƏLLİLƏR.

Ördəklər uçdu. (Süleyman Nəsibov, Hamamlı rayonunun Qursalı kənd sakini, 1924-cü il təvəllüd).

Kömbə. (Əhmədov Bayram Kazım oğlu, 1967-ci il təvəllüd, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun

Dzman kənd sakini).

X. LƏTİFƏLƏR. MƏTNLƏR S.NƏZƏRLİNİN "LƏMBƏLİ" KİTABINDAN (B., 2004), M.BƏKİRLİNİN "Kəndim – kədərım" KİTABINDAN (B., 2003) VƏ FOLKLOR İNSTİTUTUNUN FOLKLOR ARXİVİNDƏN GÖTÜRÜLMÜŞDÜR. LƏTİFƏLƏRİN BİR HİSSƏSİ Hamamlı rayonunun Qursalı kənd sakini, 1924-cü il təvəllüdlü Süleyman Nəşibovdan yazıya alınmışdır.

XI. ATALAR SÖZLƏRİ VƏ MƏSƏLLƏR. MƏTNLƏR S.NƏZƏRLİNİN "LƏMBƏLİ" KİTABINDAN (B., 2004), M.BƏKİRLİNİN "Kəndim – kədərım" KİTABINDAN (B., 2003) VƏ FOLKLOR İNSTİTUTUNUN FOLKLOR ARXİVİNDƏN GÖTÜRÜLMÜŞDÜR.

XII. TAPMACALAR. (SƏDİQƏ KAMİL QIZI, LORU MAHALININ LƏMBƏLİ KƏNDİ).

XIII. BAYATILAR. (Əhmədov Bayram Kazım oğlu, 1967-ci il təvəllüd, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini; (Gülxanım Musa qızı, 1935-ci il təvəllüd, Pəmbək mahalının Böyük Qarakilsə rayonunun Dzman kənd sakini).

XIV. AŞIQ YARADICILIĞI.

AŞIQ ŞEİRLƏRİ. BU BÖLMƏYƏ LORU-PƏMBƏK BÖLGƏSİNİN TANINMIŞ SÖZ ADAMLARINDAN AŞIQ MƏHƏRİN, AŞIQ VALEHİN, AŞIQ HƏSƏNİN, AŞIQ HÜSEYNİN, QƏMGİN TƏXƏLLÜSLÜ ŞAİR ABDULLAYEV BƏXTİYAR İSA OĞLUNUN ŞEİRLƏRİ DAXİL EDİLMİŞDİR.